

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЗ «ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА»**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ПАРФАНОВИЧ АНДРІЙ ЯРОСЛАВОВИЧ

УДК 37.013.42: [316.362 : 316.624.3]

ДИСЕРТАЦІЯ

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ
ПРОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬСТВА У МОЛОДИХ СІМ'ЯХ**

галузь знань – 23 Соціальна робота
спеціальність – 231 Соціальна робота

Подається на здобуття ступеня доктора філософії. Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

А. Парфанович

**Науковий керівник:
Караман Олена Леонідівна
доктор педагогічних наук, професор**

Полтава – 2023

АНОТАЦІЯ

Парфанович А. Я. Соціально-педагогічні умови профілактики насильства у молодих сім'ях. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 231 –соціальна робота. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка; Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», Полтава, 2023.

Дисертація є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми соціально-педагогічної профілактики насильства у молодих сім'ях.

У **Вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність обраної теми, сформульовано об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення роботи, наведено відомості про апробацію та впровадження одержаних результатів.

У першому розділі дисертаційної роботи – **«Теоретичні засади профілактики насильства у молодих сім'ях»** – на підставі аналізу наукової літератури й узагальнення результатів теоретичних та експериментальних досліджень обґрунтовано теоретичні засади профілактики насильства у молодих сім'ях.

У дисертації до «молодих сімей» віднесено пари, які перебувають в офіційно зареєстрованому шлюбі чоловіка і жінки віком до 30 років. Доведено, що на становлення молодого сім'ї та характер взаємовідносин мають вплив заручини, офіційність оформлення шлюбу відповідно до законодавства країни, вінчання та Святе Таїнство подружжя, формування стосунків у дошлюбний період у взаємодії з оточенням, а також панування різних форм сучасної сім'ї. Для порівняння специфіки функціонування молодого сім'ї здійснено аналіз основних характеристик традиційної сім'ї як соціального інституту. До характеристик, які притаманні власне молодим сім'ям, віднесено: вікові та демографічні; бачення і характер міжособистісних, міжстатевих стосунків у сім'ї; мотивація вступу до шлюбу,

подружніх стосунків, спільного проживання; готовність до сімейного життя; адаптація до спільного проживання; погляди на виконання ролей чоловіка і жінки; сумісність партнерів; кризи. Молода сім'я сьогодні характеризується особливостями створення шлюбу, становищем індивіда в сім'ї та взаємодією партнерів між собою.

Теоретично обґрунтовано, що однією з негативних тенденцій залишається насильство, яке призводить до девальвації сімейних цінностей та занепаду сім'ї як соціального інституту. Виявлено специфіку формування і прояву фізичного, економічного, психологічного, сексуального як видів насильства у сімейних стосунках та стосовно чоловіка, жінки, дитини, інших членів сім'ї. Розуміння сутності насильства у стосунках молодих сімей є основою правильної побудови профілактичної роботи з кривдником, жертвою, учасником сцен насильства, для чого доцільно визначити його види, особливості поширення, формування і прояву.

Проаналізовано розробку і впровадження в дію законодавчих і нормативно-правових актів, соціальну організацію, практичні надбання, можливості закладів, установ, організацій щодо профілактики насильства молодих сім'ях. Визначено особливості здійснення превентивної та корекційно-реабілітаційної роботи в нашій країні, диференціацію профілактики насильства стосовно жінок, чоловіків, дітей та щодо кривдників, жертв, учасників сцен насильства. Дослідженням профілактики сімейного насильства за кордоном встановлено, що зарубіжний досвід повинен трансформуватися відповідно до можливостей і ресурсів нашої держави та враховувати прогресивні підходи, зокрема превентивний підхід, посилення роботи з молоддю, застосування суворих санкцій до кривдників, соціальна допомога жертвам та/чи потенційним жертвам сімейного насильства, підбір суб'єктів профілактики.

Взято за основу авторське бачення дефініції «профілактика насильства у молодих сім'ях» як комплекс заходів правового, соціального, педагогічного, психологічного, морально-духовного характеру, спрямованого

на усунення детермінант насильницьких дій та формування готовності членів молодих сімей до побудови стосунків без насильства. Результатом профілактичної роботи має бути «готовність членів молоді сім'ї до побудови стосунків без насильства» і відповідно до авторського трактування цього поняття – це набуття людиною відповідного віку цінностей, знань та умінь дотримання етичних вимог сімейного життя, інтересів і прав своїх та партнера, що визначають усвідомленість, емоційну вираженість і відповідальність, розвиток та самовдосконалення в сім'ї.

Обґрунтовано, що профілактична робота з молодією сім'єю може бути ефективною за умови дії на всі основні особистісні сфери – ціннісну, когнітивну, емоційну, вольову, поведінкову. Установлено, що з метою запобігання виникненню проблем у молодій сім'ї слід звернути особливу увагу на зміст профілактики насильства. Окреслено актуальні напрями змісту профілактичної роботи, спрямованої на заробігання зародження, формування і прояву насильницьких дій у молодих сім'ях стосовно одне одного: формування сімейних цінностей; вдосконалення культури шлюбно-сімейних стосунків; розвиток морально-духовних якостей; формування відповідальності як механізму регулювання поведінки; формування правосвідомості й правової культури; розвиток комунікативної культури; формування навичок самореалізації; формування відповідального ставлення до батьківства.

Доведено узагальненням теоретичних напрацювань та якісно-кількісними статистичними даними, що зміст профілактики насильства у молодих сім'ях диктується його детермінантами. Ментальність людей, моральні стандарти поведінки, соціальні цінності, гендерні стереотипи є загальносоціальними детермінантами у формуванні й проявах насильства у молодих сім'ях. Серед внутрішньосімейних детермінант виділено такі: труднощі та типові помилки у процесі міжособистісної комунікації, конфлікти, кризи, рівень культурного розвитку кожного з подружжя, недостатнє інформування одне про одного, адиктивна залежність, небажана

вагітність, низький рівень адаптації до спільного життя, агресивність партнера, прийняття індивідом за норму поведінкових девіацій, нездатність справитися з проблемами.

У другому розділі дисертаційної роботи – **«Теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка ефективності соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях»** – представлено теоретичне обґрунтування та результати експериментальної перевірки ефективності соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях.

Визначено, що соціально-педагогічні умови профілактики насильства у молодих сім'ях – це забезпечення оптимального використання можливостей і ресурсів соціуму шляхом здійснення комплексу заходів на усунення детермінант насильницьких дій та формування готовності до побудови стосунків без насильства у молодій сім'ї.

Необхідними соціально-педагогічними умовами для профілактики насильства у молодих сім'ях визначено: використання індивідуального підходу до членів молодого сім'ї як основи для комплексного впливу на всі сфери особистості в процесі формування готовності до побудови стосунків без насильства; реалізація моделі профілактики сімейного насильства у молодих сім'ях на основі програмного забезпечення, що передбачає визначення мети, завдань, суб'єктів взаємодії, змісту, технологій (форм, методів, засобів, етапів) та забезпечує ефективність прогнозованих результатів; науково-методичне забезпечення процесу профілактики насильства у молодих сім'ях, спрямоване на розвиток професійної компетентності суб'єктів профілактики.

У результаті розробленої авторської концепції доведено, що дію соціально-педагогічних умов можна забезпечити реалізацією розробленої та впровадженої експериментальної Програми профілактики насильства серед молодих пар, яка була реалізована в Тернопільській, Хмельницькій, Херсонській, Закарпатській областях протягом 2017–2021 рр. Науковий

аналіз її результатів лежить в основі розробки моделі формування готовності членів молоді сім'ї до побудови стосунків без насильства. Теоретично обґрунтовано і емпірично доведено, що дієвість соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях забезпечується єдністю компонентів концептуально-змістового, організаційно-процесуального, оцінювально-результативного блоків, що відображає розроблена модель.

Концептуально-змістовим блоком моделі висвітлено мету, завдання, методологічні підходи, зміст, принципи, функції профілактики насильства у молодих сім'ях. Організаційно-процесуальний блок запропонованої моделі охоплює такі компоненти, як: упровадження програми на основі угод про співпрацю між різними закладами, установами, організаціями; зміст та технології (форми, методи, методики, засоби, етапи) відповідно до напрямів профілактики. Оцінювально-результативний блок презентує сформованість готовності до побудови стосунків без насильства у молодих сім'ях як результат запропонованого підходу, визначається ціннісно-мотиваційним, когнітивним, емоційно-вольовим, поведінково-етичним критеріями ефективності та їх показниками, а також критичним, низьким, середнім чи високим рівнями.

Доведено практичним підходом, що заходи, визначені програмою, повинні проводитися впродовж її реалізації із застосуванням моніторингу доцільності та якості на підготовчому, початковому, основному, завершальному етапах експериментального дослідження. Діагностичним інструментарієм охоплено опитувальник, анкету, тести, методики, експертну оцінку готовності молодих людей до побудови стосунків без проявів насильства. Діагностуванням засвідчено необхідність проведення профілактичної роботи відповідно до рівнів готовності чоловіків, жінок, з використанням розробленої та впровадженої Індивідуальної карти молоді сім'ї, у якій фіксуються результати діагностики і профілактичного процесу.

Експериментально доведено, що профілактичну роботу доцільно здійснювати з використанням лекцій, бесід, тренінгових занять, вебінарів,

семінарів, дискусій, відеолекторіїв, рольових ігор, вирішення проблемних ситуацій, конференцій, круглих столів, інтерактивних занять, що рекомендовано проводити за правовим, медико-біологічним, соціальним, педагогічним, психологічним, морально-духовним напрямками профілактики насильства у молодих сім'ях у взаємодії соціальних структур.

Експериментальною перевіркою соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях передбачено та реалізовано проведення комплексного діагностування, профілактичної роботи, здійснення аналізу отриманих результатів, експертної оцінки із урахуванням коефіцієнту розбіжності щодо рівня готовності до побудови стосунків без насильства у чоловіка і жінки в сім'ї, самостійного оцінювання молодими людьми такої готовності.

Перевірку ефективності соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях здійснено на основі критеріальної бази: критеріїв, показників, рівнів (високий, середній, низький, критичний), комплексу діагностичних методик та методів математичної статистики. У результаті педагогічного експерименту з використанням двовибіркового тесту Колмогорова-Смирнова (критерію Колмогорова-Смирнова) доведено правильність альтернативної гіпотези дослідження – що в результаті проведеного експериментального дослідження вдалося досягнути вагомого підвищення рівня готовності до побудови сімейних стосунків без насильства внаслідок покращення ефективності дії соціально-педагогічних умов.

Результатами контрольного етапу експерименту стало отримання статистично значущих результатів за всіма критеріями і показниками щодо позитивної динаміки рівнів готовності членів молоді сім'ї до побудови стосунків без насильства в порівнянні з констатувальним. Успішність отриманих результатів засвідчено покращенням рівнів готовності до побудови стосунків без насильства у молодих сім'ях: зменшенням частки осіб, які мали критичний і низький рівні готовності, збільшенням кількості із середнім рівнем та вдвічі – тих, хто досяг високого рівня такої готовності.

Значне підвищення кількісних і якісних показників дає можливість твердити про досягнуті позитивні результати експериментального дослідження.

Окрім результатів, пов'язаних із предметом дослідження, відбулися зміни, що стосуються розуміння важливості офіційного укладення шлюбу та угод, основних уявлень про шлюб і сім'ю, щодо формування й розподілу сімейного бюджету та обов'язків. Установлено, що в перспективі потребують більш деталізованого аналізу форми, методи, методики, прийоми у роботі, новітні наукові розробки й досягнення у безпосередній діяльності закладів, установ, організацій та щодо розширення можливостей позитивного впливу соціального середовища молоді сім'ї.

Ключові слова: молоді сім'ї, насильство у сімейних стосунках, діагностика, профілактика насильства, соціально-педагогічні умови.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. **Парфанович А. Я.** Актуальність профілактики сімейного насильства серед молодих пар. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. Серія: Педагогічні науки. Миколаїв, 2016. № 3. С. 159–163.
2. **Парфанович А. Я.** Історичні умови розвитку та соціальні характеристики міжстатевих стосунків молоді. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2017. Вип. 2. С. 172–176.
3. **Парфанович А. Я.** Соціально-культурні детермінанти сімейного насильства та їх урахування у побудові стосунків молоді пари. *Людинознавчі студії*. Педагогіка. Дрогобич, 2017. Вип. 5. С. 137–145.
4. **Парфанович А. Я.** Основні характеристики сучасної сім'ї як орієнтири для побудови подружніх стосунків молодими парами. *ScienceRise. Pedagogical Education*. 2017. № 5. С. 4–8.

5. **Парфанович А. Я.** Порухення міжособистісної комунікації у стосунках молодї пари як передумова проявів сімейного насильства. *Науковий вісник Кременецького обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка*. Серія: Педагогіка. Кременець, 2018. Вип. 9. С. 98–106.

6. **Парфанович А. Я., Караман О. Л.** Ризики виникнення насильства у стосунках молодих пар, які перебувають у громадянському шлюбі. *Вісник науки та освіти*. Серія «Педагогіка». 2023. № 2(8). С. 500–513.

7. **Парфанович А. Я., Олексюк Н. С.** Теоретично-емпіричний аналіз детермінації сімейного насильства серед молодих пар. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 31, т. 2. С. 122–126.

8. **Парфанович А. Я., Парфанович І. І.** Сімейне насильство стосовно людей похилого віку як суспільна і сімейна проблема. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич, 2020. Вип. 28, т. 3. С. 176–182.

Статті в періодичних виданнях зарубіжних країн:

9. **Parfanovich I. I. Parfanovich A. YA.** Addressing Domestic Abuse and Violence via a Non-Formal Environment Seen as a Pedagogical Tool at University. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*. 2020. Vol. 19, No 4.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

10. **Парфанович А. Я.** Вплив статево-гендерних стереотипів на формування і прояви сімейного насильства. *Актуальні дослідження в соціальній сфері: матеріали Дев'ятої Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2017 р.) / гол. ред. В. В. Корнещук*. Одеса: Бондаренко М. О., 2017. С. 131–133.

11. **Парфанович А. Я.** Актуальні напрями змісту профілактики насильства у молодих сім'ях. *Формування цінностей особистості: європейський вектор і національний контекст: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дрогобич, 26–27 жовт. 2017 р.) / за заг. ред. М. Чепіль*. Дрогобич: ДДПУ ім. Івана Франка, 2017. С. 208–212.

12. **Парфанович А. Я.** Детермінанти насильства у тенденціях молодих сімей. *Соціальна робота: виклики сьогодення: зб. наук. праць за матеріалами VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 17–18 трав. 2017 р.) / за заг. ред. В. А. Поліщук та ін.* Тернопіль: Осадца Ю. В., 2017. С. 82–86.

13. **Парфанович А. Я.** Агресивність як механізм виникнення насильства у стосунках молодих сімей. *Професійна педагогіка і андрагогіка актуальні питання, досягнення та інновації: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 20–21 листоп. 2017 р.) / за ред. О. О. Лаврентьєвої, Т. М. Мішеніної.* Кривий Ріг, 2017. С. 134–137.

14. **Парфанович А.** Індивідуальна робота з молодими парами у побудові сімейних стосунків без насильства. *Актуальні проблеми сучасної соціології і соціальної роботи та професійної підготовки фахівців: антидискримінаційна теорія і практика: матеріали доп. та повідомл. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 14 верес. 2018 р.) / за ред. І. В. Козубовської, Ф. Ф. Шандора.* Ужгород, 2018. С. 72–73.

15. **Парфанович А. Я.** Відмінність характеру регулювання дозвіллевої сфери між членами сім'ї та психологічного насильства. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи / ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький.* Конін; Ужгород; Київ; Херсон: Посвіт, 2020. Т. 8: Діалог у розвитку науки та освіти. С. 161–164.

16. **Парфанович А. Я.** Програмна діяльність як забезпечення синергетичного підходу до вирішення проблеми. *II Міжнар. наук.-практ. конф. "Modern science: problems and innovations" (3–5 травня 2020 р.).* Стокгольм, 2020. С. 589–592.

17. Сімейне насильство: сутність і профілактика : навч.-метод. посіб. / уклад.: І. І. Парфанович, **А. Я. Парфанович.** Тернопіль: Вектор, 2016. 60 с.

18. Діагностико-профілактичний інструментарій профілактики насильства серед молодих сімей: навч.-метод. посіб. / О. М. Ратинська, **А. Я. Парфанович,** М. С. Хомів та ін. Тернопіль: Вектор, 2018. 147 с.

19. Методичні рекомендації з профілактики насильницької і віктимної поведінки членів сімей / Т. Владиславлюк, **А. Парфанович**, І. Сухожак. Тернопіль: Відділ у справах сім'ї та молоді, 2018. 76 с.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

20. **Парфанович А. Я.** Насильство чоловіків стосовно жінок як соціальна і сімейна проблема. *Актуальні проблеми соціальної роботи і підготовки фахівців: сучасні тенденції: матеріали доповідей та повідомлень Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 25 верес. 2015 р.) / за ред. І. В. Козубовської.* Ужгород, 2015. С. 63–65.

21. **Parfanovich A. Y.** The characteristic of youths views on professional career. *Social Work and Education.* Ternopil ; Aberdeen, 2016. Vol. 3, No 2. P. 34–42.

22. **Парфанович А. Я.** Заручини як обряд в українській культурі і етап дошлюбних стосунків молодої пари. *Актуальні наукові дослідження в сучасному світі: матеріали XXIV Межнар. наук. конф. (м.. Переяслав-Хмельницький, 26–27 квітня. 2017 р.).* Переяслав-Хмельницький, 2017. Вип. 4 (24), ч. 1. С. 170–176.

23. **Parfanovych A.** Specific descriptions of violence in of young family relations. *Social Work and Education.* 2017. Vol 4, No 1. P. 22–33.

24. **Парфанович А. Я.** Психолого-педагогічне вивчення молодих сімей у процесі профілактики проявів насильства. *Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка : зб. наук. ст.: у 2 ч. / за заг. ред. О. В. Зосименко.* Суми: Цьома С. П., 2017. Ч. 2. С. 132–137.

25. **Парфанович А. Я.** Сімейне насильство стосовно чоловіків у суспільних реаліях. *Advances of science: Proceedings of articles the international scientific conference (Czech Republic, Karlovy Vary – Ukraine, Kyiv, 28 September 2018) / Editors prof. L. N. Katjuhin et al.* Kyiv: MCNIP, 2018. P. 1845–1852.

26. Парфанович А. Я. Диференціація ставлення до сімейного насильства різних груп молодих пар. *Українська освіта в умовах інтегрування в європейський простір: зб. наук. праць / за ред. О. Карпенко*. Дрогобич: ДДПУ ім. Івана Франка, 2019. С. 196–204.

ABSTRACT

Parfanovych A. Y. Social and pedagogical conditions for the prevention of violence in young families. – Manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 231 Social work. Volodymyr Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University; State institution “Luhansk Taras Shevchenko National University”, Poltava, 2023.

The dissertation is a theoretical and experimental study of the issue of developing readiness to build relationships without violence in young families.

The **Introduction** substantiates the relevance and expediency of the chosen topic, formulates the object, subject, purpose, tasks, research methods, reveals the scientific novelty and practical significance of the work, and provides information on the approbation and implementation of the results obtained.

In the first chapter of the thesis, “**Theoretical Foundations of Violence Prevention in Young Families**”, the theoretical principles of violence prevention in young families are substantiated based on the analysis of scientific literature and the generalization of the results of theoretical and experimental studies.

In the research, “young families” are considered the couples who are a man and a woman of the age under 30 in an officially registered marriage.

The process of young family building and the nature of the relationships are influenced by the engagement, the officialization of their marriage in accordance with the laws of the country, the wedding ceremony and the Holy Sacrament of the marriage, the premarital development of the relationships in the interaction with the surrounding, as well as the existence of various forms of a modern family. In

order to compare the specifics of how a young family functions, the author analyzes the main characteristics of the traditional family as a social institution. The characteristics that relates to young families are: age and demographic characteristics; vision and nature of interpersonal and intersex relations in the family; motivation for marriage, marital relations, cohabitation; readiness for family life; adaptation to cohabitation; views on the male and female roles; compatibility of partners; crises in a young family. The young family today is characterized by the peculiarities of starting the family, the position of the individual in the family and the interaction of partners with each other.

It is theoretically substantiated that violence is proved to be one of the negative tendencies that leads to the devaluation of family values and results in the decline of the family as a social institution. The specifics of the formation and manifestation of physical, economic, psychological, and sexual violence as types of family violence directed to a man, woman, child, and other family members have been analyzed. Realizing what the family violence is can serve as a basis for a properly organized preventive work with an abuser, victim, violence witnesses, where the violence specificity, types, features of distribution, formation and manifestation should be defined.

The author analyzes the development and implementation of legislative and regulatory acts; social organization, practical achievements, and the opportunities provided by various institutions, agencies, and organizations to prevent violence in young families. The characteristics of preventive, correctional and rehabilitation work with potential and actual victims of violence, abusers, violence participants, as well as the differentiation of prevention of violence against women, men, children, and also work directed to deal with offenders, victims, witnesses have been identified. Analysis of the studies on the prevention of family violence abroad has resulted in the conclusion that foreign experience should be transformed in accordance with the capabilities and resources of our country taking into account progressive approaches such as a preventive approach, selection of prevention

subjects, intensifying work with young people, applying strict sanctions to abusers, social assistance to victims and/or potential victims of domestic violence.

The study has established that in order to prevent problems in a young family, the content of violence prevention should be specially focused. The author's vision of the definition of “prevention of violence in young families” is taken as a basis since the term is regarded as a set of legal, social, pedagogical, psychological, moral and spiritual measures aimed at eliminating the determinants of violent acts and developing the readiness of young family members to build relationships without violence. The result of preventive work should be “the readiness of young family members to build relationships without violence” and, according to the author's interpretation of this concept, it means the process of individual's acquisition of the values, knowledge and skills compatible with the ethical requirements of family life, with their own and partner's interests and rights, which determine awareness, emotional expression and responsibility, development and self-improvement in the family.

It is substantiated that preventive work with a young family can be effective if it affects all the main personal spheres of a married couple such as values, cognitive, emotional, volitional, and behavioral aspects. The author outlines the essential directions of preventive work content which aims at preventing the emergence, formation and manifestation of violent actions in young families against each other. The preventive measures include formation of family values; improvement of the culture of marriage and family relations; development of moral and spiritual qualities; developing responsibility as a mechanism for regulating behavior; raising legal awareness and legal culture; development of communication culture; enhancing self-realization skills; formation of a responsible attitude towards parenthood..

Theoretical research and qualitative and quantitative statistical data have proven that the content of violence prevention in young families is defined by its determinants. The mentality of people, moral standards of behavior, social values, and gender stereotypes are general social determinants in the growth and

manifestations of violence in young families. The following intra-family determinants are highlighted: difficulties and typical mistakes in interpersonal communication, conflicts, crises, the level of cultural development of each spouse, insufficient information about each other, addiction, unplanned pregnancy, low level of adaptation to living together, partner aggression, acceptance of behavioral deviations as a norm, inability to cope with problems.

The second chapter of the dissertation, **“Theoretical Substantiation and Experimental Verification of the Effectiveness of Socio-Pedagogical Conditions for the Prevention of Violence in Young Families”**, presents the theoretical substantiation and the results of the experimental verification of the effectiveness of socio-pedagogical conditions for the prevention of violence in young families.

The socio-pedagogical conditions for the prevention of violence in young families have been determined. They include the necessity to ensure the optimal use of the societal opportunities and resources by implementing a set of measures to eliminate the determinants of violent acts and to form a readiness to build relationships without violence in a young family.

The necessary socio-pedagogical conditions for the prevention of violence in young families are defined as: applying an individual approach to young family members as the basis for a comprehensive impact on all the personal areas in the process of developing readiness to build relationships without violence; implementing a model for the prevention of domestic violence in young families based on the software that involves defining goals, tasks, interaction agents, content, technologies (forms, methods, means, stages) and ensures the effectiveness of the predicted result; scientific and methodological support of the process of violence prevention in young families aimed at developing professional competence.

The author's concept proves that the effectiveness of socio-pedagogical conditions can be ensured by the application of the developed and experimentally tested Program for the Prevention of Violence among Young Couples which was

implemented in Ternopil, Khmelnytsky, Kherson, and Zakarpattia regions during 2017-2021. The scientific analysis of its results is the basis for designing a model for developing the readiness of young family members to build relationships without violence. It has been theoretically substantiated and empirically proven that the effectiveness of socio-pedagogical conditions for the prevention of violence in young families is ensured by the unity of the components of the conceptual, organizational and procedural, evaluating and resultative blocks, which is reflected in the designed model.

The conceptual block of the model highlights the purpose, tasks, methodological approaches, content, principles, and functions of violence prevention in young families. The organizational and procedural block of the model presents such components as: implementation of the program based on the cooperation of various institutions and organizations; content and techniques (forms, methods, techniques, means, stages) in accordance with the prevention directions. The evaluative and resultative block presents developing the readiness to build relationships without violence in young families as a result of the suggested approach, determined by value, motivational, cognitive, emotional, volitional, behavioral, ethical efficiency criteria and their indicators, as well as their levels: critical, low, medium or high.

The practical approach proves that the activities defined by the program should be carried out during its implementation with the use of feasibility and quality monitoring at the preparatory, initial, main, and final stages of the experimental study. The diagnostic tools include a questionnaire, a questionnaire, tests, techniques, and an expert assessment of young people's readiness to build relationships without violence. The diagnostic tools include a questionnaire, tests, methods, and an expert assessment of the readiness of young people to build relationships without violence. The diagnosis proved the necessity to carry out preventive work in accordance with the levels of readiness, using the developed and implemented Individual map of a young family, where the results of the diagnosis and preventive process are recorded.

The experiment proves that preventive work is recommended to be carried out using lectures, conversations, trainings, training classes, webinars, seminars, discussions, video lectures, role-playing games, solving problem situations, conferences, round tables, interactive classes, which should be held in accordance with legal, medical and biological, social, pedagogical, psychological, moral and spiritual directions of violence prevention in young families.

The experimental verification of socio-pedagogical conditions for the prevention of violence in young families envisages and implements comprehensive diagnosis, preventive work, analysis of the obtained results, partners' self-assessment, expert assessment which takes into account the discrepancy coefficient between male and female readiness to build relationships without violence in a family.

The verification of the effectiveness of socio-pedagogical conditions for the prevention of violence in young families was carried out on the basis of a set of criteria: criteria, indicators, levels (high, average, low, critical), a complex of diagnostic methods and methods of mathematical statistics. As a result of a pedagogical experiment using the Kolmogorov-Smirnov two-sample test (Kolmogorov-Smirnov criterion), the correctness of the alternative hypothesis of the study was proved which means that conducted experimental study resulted in creating conditions for achieving a significant increase in the level of readiness to build family relationships without violence due to the improvement of the effectiveness of the socio-pedagogical conditions.

The results of the control stage of the experiment in comparison with the ascertaining one were the statistically significant results according to all criteria and indicators regarding the positive dynamics of the levels of readiness of young family members to build relationships without violence. The success of the obtained results is evidenced by the improvement in the levels of readiness to build relationships without violence in young families: a decrease in the number of people who had a critical and low level of readiness, an increase in the number with an average level, and doubling of those who reached a high level of such

readiness. A significant increase in quantitative and qualitative indicators makes it possible to confirm the positive results of experimental research.

In addition to the results related to the topic of the study, there were changes related to the understanding of the importance of official marriage and contracts, basic ideas about marriage and family, the distribution of the family budget and responsibilities. The further perspectives of the research lie in a more detailed analysis of the forms, methods, techniques, the latest scientific developments and achievements of institutions and organizations, expanding positive influence of the social environment on a young family.

Key words: young families, violence in family, relationships, diagnosis, prevention of violence, social and pedagogical conditions.

LIST OF PUBLISHED WORKS ON THE TOPIC OF THE DISSERTATION

Articles in scientific professional publications of Ukraine:

1. **Parfanovych A. Y.** (2016). Aktualnist profilaktyky simeinoho nasylstva sered molodykh par [The relevance of family violence prevention among young couples]. *Scientific Bulletin of Mykolaiv National University named after V. O. Sukhomlynskyi. Series: Pedagogical sciences.* Mykolaiv. 3. 159–163 (ukr).

2. **Parfanovych A. Y.** (2017). Istorychni umovy rozvytku ta sotsialni kharakterystyky mizhstatevykh stosunkiv molodi [Historical conditions of development and social characteristics of youth intersex relations]. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: Pedagogy. Social work.* Uzhgorod. 2. 172–176 (ukr).

3. **Parfanovych A. Y.** (2017). Sotsialno-kulturni determinanty simeinoho nasylstva ta yikh urakhuvannia u pobudovi stosunkiv molodoi pary [Socio-cultural determinants of family violence and their consideration in the construction of the relationship of a young couple]. *Humanities studies. Pedagogy.* Drohobych. 5. 137–145 (ukr).

4. **Parfanovych A. Y.** (2017). Osnovni kharakterystyky suchasnoi simi yak oriientyry dlia pobudovy podruznykh stosunkiv molodymy paramy [The main

characteristics of the modern family as guidelines for the construction of marital relations by young couples]. *ScienceRise. Pedagogical Education*. 5. 4–8 (ukr).

5. **Parfanovych A. Y.** (2018). Osnovni kharakterystyky suchasnoi simi yak oriientyry dlia pobudovy podruznykh stosunkiv molodymy paramy [Violation of interpersonal communication in the relationship of a young couple as a prerequisite for manifestations of family violence]. *Scientific Bulletin of the Kremenez Regional Humanitarian and Pedagogical Academy named after Taras Shevchenko. Series: Pedagogy*. Kremenez. 9. 98–106 (ukr).

6. **Parfanovych A. Ya., Karaman O. L.** (2023). Ryzyky vynyknennia nasylstva u stosunkakh molodykh par, yaki perebuvauiut u hromadianskomu shliubi [Risks of violence in the relations of young couples who are in a civil marriage]. *Herald of science and education. "Pedagogy" series*. 2(8). 500–513 (ukr).

7. **Parfanovych A. Y., Oleksyuk N. S.** (2021). Teoretychno-empyrychnyi analiz determinatsii simeinoho nasylstva sered molodykh par [Theoretical and empirical analysis of the determination of family violence among young couples]. *Innovative pedagogy*. 31, 2. 122-126 (ukr).

8. **Parfanovych A. Y., Parfanovych I. I.** (2020). Teoretychno-empyrychnyi analiz determinatsii simeinoho nasylstva sered molodykh par [Family violence against the elderly as a social and family problem]. *Current issues of humanitarian sciences*. Drohobych. 28, 3. 176–182 (ukr).

Scientific works certifying the approbation of the dissertation materials:

9. **Parfanovich I. I. Parfanovich A. Y.** (2020). Podolannia domashnoho zhorstokoho povodzhennia ta nasylstva cherez neformalne seredovyshe yak pedahohichnyi instrument v universyteti [Addressing Domestic Abuse and Violence via a Non-Formal Environment Seen as a Pedagogical Tool at University]. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*. 19, 4 (ukr).

Scientific works certifying the approval of the dissertation materials:

10. **Parfanovych A. Y.** (2017). Vplyv statevo-hendernykh stereotypiv na formuvannia i proiavy simeinoho nasylstva [The influence of sex-gender

stereotypes on the formation and manifestations of family violence]. *Current research in the social sphere: materials of the Ninth International. science and practice conf. (Odesa, May 17) / head. ed. VV Korneschuk*. Odesa: M. O. Bondarenko, 2017. 131–133 (ukr).

11. **Parfanovych A. Y.** (2017). Aktualni napriamy zmistu profilaktyky nasylstva u molodykh simiakh [Current trends in the content of violence prevention in young families]. *Formation of individual values: European vector and national context: coll. materials of the International science and practice conf. (Drohobych, October 26–27, 2017) / for general ed. M. Chepil*. Drohobych: DDPU named after Ivan Franko. 208–212 (ukr).

12. **Parfanovych A. Y.** (2017). Determinanty nasylstva u tendentsiakh molodykh simei [Determinants of violence in the trends of young families]. *Social work: today's challenges: coll. of science works based on the materials of VI All-Ukrainian science and practice conf. (Ternopil, May 17–18, 2017) / for general ed. V. A. Polishchuk and others*. Ternopil: Yu. V. Osadtsa. 82–86 (ukr).

13. **Parfanovych A. Y.** (2017). Ahresyvnist yak mekhanizm vynyknennia nasylstva u stosunkakh molodykh simei [Aggressiveness as a mechanism of violence in the relations of young families]. *Professional pedagogy and andragogy, current issues, achievements and innovations: materials of the International science and practice conf. (Kryvyi Rih, November 20–21, 2017) / edited by O. O. Lavrentieva, T. M. Mishenina*. Kryvyi Rih. 134–137 (ukr).

14. **Parfanovych A.** (2018). Indyvidualna robota z molodymy paramy u pobudovi simeinykh stosunkiv bez nasylstva [Individual work with young couples in building family relationships without violence]. *Actual problems of modern sociology and social work and professional training of specialists: anti-discriminatory theory and practice: additional materials. and reported International science and practice conf. (Uzhhorod, September 14, 2018) / edited by I. V. Kozubovska, F. F. Sandor*. Uzhgorod. 72–73 (ukr).

15. **Parfanovych A. Y.** (2020). Vidminnist kharakteru rehuliuвання dozvillevoi sfery mizh chlenamy simi ta psykholohichnoho nasylstva [The

difference in the nature of regulation of the leisure sphere between family members and psychological violence]. *Development of modern education and science: results, problems, prospects / ed.: Ya. Grzesiak, I. Zymomria, V. Ilhnytskyi*. Konin; Uzhgorod; Kyiv; Kherson: Posvit. Vol. 8: Dialogue in the development of science and education. 161–164 (ukr).

16. **Parfanovych A. Y.** (2020). Prohramna diialnist yak zabezpechennia synerhetychnoho pidkhodu do vyrishennia problemy [Program activity as a means of ensuring a synergistic approach to problem solving]. *II International scientific and practical conference "Modern science: problems and innovations" (May 3–5, 2020)*. Stockholm. 589–592 (ukr).

17. **Parfanovych I. I. & Y. Parfanovych.** (2016). *Simeine nasylstvo: sutnist i profilaktyka [Family violence: essence and prevention]: Teaching method, manual*. Ternopil: Vector. 60 p. (ukr).

18. **Parfanovych Y., O. M. Ratynska & M. S. Khomiv.** (2018). *Diahnostyko-profilaktychnyi instrumentarii profilaktyky nasylstva sered molodykh simei [Diagnostic and preventive tools for the prevention of violence among young families]: Educational method, manual*. Ternopil: Vector. 147 p. (ukr).

19. Vladyslavlyuk T., Parfanovych A. & Sukhozhak I. *Metodychni rekomendatsii z profilaktyky nasylnytskoi i viktymnoi povedinky chleniv simei [Methodical recommendations for the prevention of violent and victim behavior of family members]*. Ternopil: Department for Family and Youth Affairs, 2018. 76 p. (ukr).

Scientific works that represent the scientific results of dissertation additionally:

20. **Parfanovych A. Y.** (2015). Nasylstvo cholovikiv stosovno zhinok yak sotsialna i simeina problema [Men's violence against women as a social and family problem]. *Actual problems of social work and training of specialists: modern trends: materials of reports and reports of the International. science and practice conf. (Uzhhorod, September 25, 2015) / edited by I. V. Kozubovska*. Uzhhorod. 63–65 (ukr).

21. **Parfanovich A. Y.** (2016). Kharakterystyka pohliadiv molodi na profesiinu karieru [The characteristics of youth views on professional career]. *Social Work and Education*. Ternopil; Aberdeen. 3, 2. 34–42 (ukr).

22. **Parfanovych A. Y.** (2017). Zaruchyny yak obriad v ukrainskii kulturi i etap doshliubnykh stosunkiv molodoi pary [Engagement as a rite in Ukrainian culture and the stage of premarital relations of a young couple]. *Actual scientific studies in the modern world: materials of the XXIV International Conference. science conf. (Pereyaslav-Khmelnyskyi, April 26–27)*. Pereyaslav-Khmelnyskyi. 4 (24), part 1. 170–176 (ukr).

23. **Parfanovych A.** (2017). Spetsyfichni rysy nasylstva u stosunkakh molodykh simei [Specific descriptions of violence in of young family relations]. *Social Work and Education*. 4, 1. 22–33 (ukr).

24. **Parfanovych A. Y.** (2017). Psykholoho-pedahohichne vyvchennia molodykh simei u protsesi profilaktyky proiaviv nasylstva [Psychological and pedagogical study of young families in the process of prevention of manifestations of violence]. *Educational innovations: philosophy, psychology, pedagogy: coll. of science st.: at 2 p.m. / for general ed. O. V. Zosimenko*. Sumy: Tsyoma S. P. 2. 132–137 (ukr).

25. **Parfanovych A. Y.** (2018). Simeine nasylstvo stosovno cholovikiv u suspilnykh realiiakh [Family violence against men in social realities]. *Advances of science: Proceedings of articles the international scientific conference (Czech Republic, Karlovy Vary – Ukraine, Kyiv, September 28, 2018) / Editors prof. L. N. Katjuhin et al.* Kyiv: MCNIP. 1845–1852 (ukr).

26. **Parfanovych A. Y.** (2019). Dyferentsiatsiia stavlennia do simeinoho nasylstva riznykh hrup molodykh par [Differentiation of attitudes towards family violence of different groups of young couples]. *Ukrainian education in the conditions of integration into the European space: coll. of science works / edited by O. Karpenko*. Drohobych: DDPU named after Ivan Franko. 196–204 (ukr).

ЗМІСТ

ВСТУП	24
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬСТВА У МОЛОДИХ СІМ'ЯХ.....	34
1.1. Насильство у молодих сім'ях як соціальна проблема	34
1.2. Досвід профілактики насильства у молодих сім'ях в Україні та за кордоном	63
1.3. Сутність і зміст профілактики насильства у молодих сім'ях	78
1.4. Детермінанти насильства у молодих сім'ях у теоретичному й емпіричному вимірах.....	89
<i>Висновки до розділу 1.....</i>	112
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПРОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬСТВА У МОЛОДИХ СІМ'ЯХ	116
2.1. Визначення і теоретичне обґрунтування соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях	116
2.2. Модель реалізації соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях	137
2.3. Упровадження соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях.....	156
2.4. Експериментальна перевірка ефективності соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях	181
<i>Висновки до розділу 2</i>	208
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	213
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	218
ДОДАТКИ	252

ВСТУП

Актуальність і доцільність дослідження. В умовах зовнішніх і внутрішніх викликів, боротьби за незалежність і суверенітет в Україні загострилися соціально-економічні, військово-політичні, психолого-педагогічні проблеми на рівні суспільства, громад, різних соціальних верств, груп, особистості. Одним з найбільш вразливих соціальних інститутів суспільства стала сім'я. До традиційних соціальних орієнтирів сучасних сімей, таких як розвиток гендерної рівності, партнерської взаємодії членів сім'ї, збільшення прав жіноцтва, додалися проблеми забезпечення безпеки та базових потреб сім'ї, боротьби за виживання, подолання психологічних і фізичних травм, утрат, трагедій. Це значною мірою позначилося на взаєминах між членами сім'ї, сім'єю та соціальним оточенням; характері міжособистісних і міжстатевих стосунків, ставлення до народження і виховання дітей тощо.

Зазначені процеси насамперед стосуються молодих сімей, оскільки мають вагомий вплив на сімейну взаємодію, стабільність стосунків та адаптацію одне до одного. Ставлення чоловіка до жінки чи жінки до чоловіка є базисним у розвитку молодшої сім'ї, адже ці стосунки у подальшому відобразяться на вихованні дітей, взаєминах з іншими членами родини, їхньому становленні та розвитку. Окрім загально суспільних тенденцій, на сімейній комунікації відображається психолого-педагогічна готовність людей до побудови сімейних стосунків.

Зміщення в уявленнях, поглядах, переконаннях, соціальному й сімейному вихованні, мотиваційних установках людей призводять до порушень у міжособистісних стосунках. У крайніх своїх проявах такі відхилення можуть мати насильницький характер. Насильство відображається на адаптивній і репродуктивній функціях, соціальному становищі й психоемоційному самопочутті кожного індивіда в сім'ї, призводить до неблагополуччя, розлучення пар у майбутньому.

Фізичне, економічне, психологічне, сексуальне як різні види сімейного насильства, на жаль, мають місце як у проявах, так і в уявленнях сімейних пар, які не вміють попереджувати й долати проблеми такого характеру. З огляду на специфіку молодих сімей як групи населення, їх становлення і формування як сім'ї, перехідний характер домашнього влаштування й побуту – доцільним вбачаємо застосовувати поняття «сімейне насильство», а не «домашнє насильство». Оскільки сімейні стосунки набули нових форм, зокрема громадянський шлюб, спільне подружнє життя заручених, які зустрічаються чи подали заяви до відділів реєстрації актів громадянського стану та перебувають в очікуванні офіційного оформлення шлюбу, доцільним є аналіз формування насильства і у взаєминах таких пар. Однак тільки молода сім'я з офіційною реєстрацією шлюбу характеризується полігранністю взаємостунків у соціальному становленні, матеріальних і фінансових питаннях, налагодженні й підтримці побуту, морально-духовному розвитку, суспільних комунікаціях, міжособистісній та інтимній сферах.

Під час аналізу нормативно-правових документів, теоретичних та практичних підходів до запобігання і подолання проявів сімейного насильства виявлено, що у всіх регіонах України впроваджено в дію корекційно-реабілітаційні програми з питань подолання сімейного насильства. Однак превентивної роботи серед молодих пар не забезпечено. Саме тому очевидною є необхідність розробки відповідних профілактичних заходів із метою запобігти формуванню і проявам насильства у молодих сім'ях та провести дослідження із урахуванням динаміки суспільних тенденцій.

Відповідно до результатів діагностики щодо насильства у молодих сім'ях та його профілактики, нами з'ясовано, що кожний 10-ий чоловік і кожна 5-та жінка очікують від свого партнера проявів насильства у майбутньому; третина сімейних пар вважають, що профілактичні заходи не

здійснюються (34,4 %); 69,5 % (2/3) респондентів не знають юридичних механізмів запобігання насильству.

Побудова сімейних взаємин на паритетних основах, без прояву одне до одного різних видів насильства, має бути пріоритетним напрямом розвитку нашого суспільства. Це забезпечує повноцінне функціонування інституту сім'ї й життєдіяльності громадян суспільства, відтворення поколінь та народження дітей у сприятливих для розвитку умовах. Такої думки дотримуються фахівці галузей соціології, соціального забезпечення, педагогіки, психології сімейного життя, юриспруденції. Однак, провідним визначено соціально-педагогічний напрям з огляду на завдання, які повинна виконувати сім'я, її репродуктивну й виховну функції, вікову категорію молодих пар.

Особливості молодого сім'ї як суспільного інституту, напрями і зміст роботи з молодими сім'ями досліджували: Т. Алексеєнко – трансформаційні зміни в сучасній сім'ї; З. Зайцева – діяльність соціальних структур стосовно молодих сімей; В. Безлюдна – систему соціальної роботи з сім'єю в США; А. Іваниця – педагогічні засади сімейного виховання студентської молоді; Л. Яворська – підготовку молоді до сімейного життя в США; А. Бондарчук – виховання у студентської молоді культури сімейних взаємин.

Різні аспекти взаємин у молодій сім'ї висвітлювали: Т. Алексеєнко – концептуалізацію соціально-педагогічних основ сучасного сімейного виховання; А. Буковинський – підготовку молоді до подружнього життя; О. Кузнецова – формування сімейних цінностей у студентів вищих навчальних закладів; О. Лещенко – соціально-педагогічні умови формування відповідального ставлення до батьківства у молодого подружжя.

Проблему насильства у молодих сім'ях, соціально-педагогічної роботи з ними вивчали: А. Капська – технології роботи з сім'ями; Н. Олексюк – особливості соціально-педагогічної роботи з проблемними сім'ями; Л. Омельченко – соціально-педагогічні умови подолання конфліктів у молодій сім'ї; Т. Семигіна – послуги, що надаються особам, які зазнали

насильства у сім'ї. Досвід роботи з молодими сім'ями представлено в наукових розвідках закордонних учених: A. Krizsan, P. Eniko, V. Medvedska, L. Nasrawin, S. Tomoko. Досвід окремих зарубіжних країн висвітлено в наукових роботах О. Дмитращук, Т. Паничок, Л. Буніної, В. Романової, Л. Яворської та ін.

Як бачимо, попри наявність у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі напрацювань з проблеми насильства у молодих сім'ях та соціально-педагогічної роботи з ними, окремих наукових праць, присвячених розв'язанню проблеми профілактики насильства у молодих сім'ях, на сьогодні не існує.

Аналіз теорії і практики соціально-педагогічної роботи з молодими сім'ями дозволив визначити низку **суперечностей**, що потребують розв'язання на теоретичному, практичному та науково-методичному рівнях:

- між гострою соціальною потребою щодо покращення стану функціонування молодих сімей для збереження і розвитку українського суспільства та відсутністю державної політики, спрямованої на та профілактику насильства у молодих сім'ях;

- між необхідністю здійснювати ефективну профілактику насильства у молодих сім'ях на рівні регіонів і громад та нерозробленістю соціально-педагогічних умов відповідної діяльності;

- між необхідністю залучення до профілактичної роботи фахівців різного профілю та низьким рівнем їх професійної компетентності й науково-методичного забезпечення цього процесу.

Отже, актуальність, виявлені суперечності, нерозв'язаність проблеми профілактики насильства у молодих сім'ях на теоретичному, практичному та науково-методичному рівнях зумовили вибір теми дослідження **«Соціально-педагогічні умови профілактики насильства у молодих сім'ях»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукова робота виконана у межах діяльності та емпіричних досліджень науково-дослідної лабораторії діагностики і профілактики, створеної на базі

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка згідно з темою «Теорія і практика профілактичної роботи з попередження і подолання девіантної поведінки неповнолітніх» (державний реєстраційний номер 0014U003076). Тема затверджена вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 11 від 30 травня 2017 року).

Об'єкт дослідження: процес профілактики насильства у молодих сім'ях.

Предмет дослідження – соціально-педагогічні умови профілактики насильства у молодих сім'ях, спрямовані на формування готовності до побудови стосунків без насильства у молодих сім'ях.

Мета дослідження: визначити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити соціально-педагогічні умови профілактики насильства у молодих сім'ях, спрямовані на формування готовності до побудови стосунків без насильства у молодих сім'ях.

Завдання дослідження:

1. На основі аналізу наукової літератури виявити ступінь розробленості проблеми профілактики насильства у молодих сім'ях.
2. Узагальнити досвід профілактики насильства у молодих сім'ях в Україні та за кордоном.
3. Розкрити сутність, зміст та детермінанти профілактики насильства у молодих сім'ях.
4. Визначити й теоретично обґрунтувати соціально-педагогічні умови профілактики насильства у молодих сім'ях, розробити модель їх реалізації.
5. Упровадити та експериментально перевірити ефективність соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях.

Для досягнення мети і завдань використано такі **методи дослідження:**

– *теоретичні*: аналіз, синтез, систематизація та узагальнення наукової літератури, нормативно-правових документів для з'ясування стану розробленості проблеми профілактики насильства у молодих сім'ях, уточнення понятійно-категоріального апарату дослідження; аналіз практичного досвіду для встановлення детермінант насильства у молодих сім'ях; прогнозування, моделювання й проєктування з метою розробки соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях, моделі та науково-методичного забезпечення їх реалізації;

– *емпіричні*: опитування, анкетування, тестування бесіди, експертна оцінка для визначення ефективності соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях на різних етапах експерименту; експеримент межах дії програми профілактики насильства для формування готовності до побудови сімейних стосунків без насильства у молодих сім'ях як мети та результату впровадження соціально-педагогічних умов;

– *методи математичного аналізу*: аналіз статистичних даних, вимірювання експериментальних даних, обрахунок та інтерпретація статистичних даних для визначення значущості результатів експерименту.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

– *вперше* визначено, теоретично обґрунтовано та експериментально доведено ефективність соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях (використання індивідуального підходу до членів молоді сім'ї як основи для комплексного впливу на всі сфери особистості в процесі формування готовності до побудови стосунків без насильства; реалізація моделі профілактики сімейного насильства у молодих сім'ях на основі програмного забезпечення, що передбачає визначення мети, завдань, суб'єктів взаємодії, змісту, технологій (форм, методів, засобів, етапів) та забезпечує ефективність прогнозованих результатів; науково-методичне забезпечення процесу профілактики насильства у молодих сім'ях, спрямоване на розвиток професійної компетентності суб'єктів

профілактики), націлених на формування готовності до побудови сімейних стосунків без насильства у молодих сім'ях;

– *уточнено* понятійно-категоріальний апарат, зокрема: дефініції «молода сім'я», «насильство у молодих сім'ях», «профілактика насильства у молодих сім'ях», «соціально-педагогічні умови профілактики насильства у молодих сім'ях», «готовність до побудови сімейних стосунків без насильства у молодих сім'ях»; соціально-організаційні основи забезпечення профілактики насильства у молодих сім'ях; критерії (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий, поведінково-етичний), показники, рівні (високий, середній, низький, критичний) для визначення ефективності соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях; теоретичні підходи до пояснення сутності сімейного насильства та форми, методи, технології практичного процесу профілактики сімейного насильства; специфіку формування, прояву, профілактики насильства стосовно членів сімей та особливості поведінки кривдника, жертви, учасників насильницького прояву; психолого-педагогічні характеристики членів молоді сім'ї з проявами насильства; форми, методи, методики, прийоми вітчизняного й зарубіжного досвіду щодо попередження й подолання насильства у молодих сім'ях;

– *набули подальшого розвитку* діагностичний інструментарій, зміст і технології (форми, методи, засоби, етапи) профілактики насильства у молодих сім'ях та науково-методичне забезпечення цього процесу.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у реалізації програми та розробці заходів і плану з профілактики сімейного насильства у молодих сім'ях; підборі, апробації та розробці діагностико-профілактичного інструментарію для діяльності суб'єктів профілактики; визначенні ефективних шляхів профілактики насильства у молодих сім'ях з урахуванням специфіки функціонування соціальних структур різного рівня.

Результати дослідження можуть бути використані для діагностики та профілактики насильства у молодих сім'ях фахівцями соціальної сфери закладів, установ, організацій; розробки освітніх програм для підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації соціальних працівників, соціальних педагогів, психологів у межах формальної та неформальної вищої, фахової передвищої та професійно-технічної (професійної) освіти. Розроблене науково-методичне забезпечення (Програма з профілактики насильства у молодих сім'ях, навчально-методичні посібники «Сімейне насильство: сутність і профілактика», «Діагностико-профілактичний інструментарій профілактики насильства серед молодих сімей», «Методичні рекомендації з профілактики насильницької і віктимної поведінки членів сімей») може використовуватися в діяльності центрів надання соціальних послуг об'єднаних територіальних громад на постійній основі.

Результати дослідження *впроваджено* у діяльність Управління сім'ї та молоді Тернопільської обласної державної адміністрації (лист № 01-06/177 від 14.03.2016 р., довідка № 01.01-16/392 від 02.09.2019), Департаменту соціального захисту населення Хмельницької обласної державної адміністрації (лист № 03.02–6306 від 12.09.2016 р., довідка № 03.02–5916 від 17.10.2019 р.); Департаменту соціального захисту населення Херсонської обласної державної адміністрації (лист № 2-300-82/з від 07.10.16 р., довідка № 2–300–82/9 від 16.09.2019 р.); Департаменту соціального захисту населення Закарпатської обласної державної адміністрації (лист № 31033/01-22 від 09.08.16 р., довідка № 3671/032-10 від 08.10.2019 р.).

В експериментальному дослідженні взяли участь 270 молодих сімей: 135 – експериментальної та 135 – контрольної груп; 27 працівників органів державної виконавчої влади й фахівців соціальної сфери на постійній основі та 15 осіб – з періодичним залученням. До впровадження експериментального дослідження залучено соціальні структури обласного, міського і районного рівнів, структури об'єднаних територіальних громад Тернопільської, Закарпатської, Хмельницької, Херсонської областей.

Особистий внесок здобувача. У друкованих працях, виданих у співавторстві, здобувачеві належить: у навчально-методичному посібнику «Діагностико-профілактичний інструментарій профілактики насильства серед молодих сімей» [56] – анкета, опитувальник щодо готовності молодих сімей до побудови стосунків без насильства; програма, інтерактивне заняття, узагальнені матеріали бесід, конференції, круглого столу за темою дослідження; у «Методичних рекомендаціях з профілактики насильницької і віктимної поведінки членів сімей» [140] – рекомендації з профілактики насильницької поведінки в сім'ї, тестова перевірка на виявлення готовності до побудови стосунків без насильства у молодій сім'ї; у статті «Ризики виникнення насильства у стосунках молодих пар, які перебувають у громадянському шлюбі» [185] – теоретичні узагальнення й висновки, що стосуються проблем сімейного насильства; у статті «Теоретико-емпіричний аналіз детермінації сімейного насильства серед молодих пар» [186] – статистичні дані та практичні висновки проведеного експериментального дослідження соціального становища й психолого-педагогічних характеристик молодих сімей; у статті «Сімейне насильство стосовно людей похилого віку як суспільна і сімейна проблема» [187] – теоретичне обґрунтування і законодавчо-організаційне забезпечення профілактики сімейного насильства стосовно людей похилого віку; у навчально-методичному посібнику «Сімейне насильство: сутність і профілактика» [241] – передмова, навчальні матеріали щодо права, соціальної роботи і соціальної педагогіки, рекомендації, додатки.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки й результати дослідження автором висвітлено на обговорено на наукових конференціях різних рангів: *міжнародних*: Актуальні проблеми соціальної роботи і підготовки фахівців: сучасні тенденції (Ужгород, 2015); Актуальні дослідження в соціальній сфері (Одеса, 2017); Професійна педагогіка і андрагогіка: актуальні питання, досягнення та інновації (Кривий Ріг, 2017); Актуальні наукові дослідження у сучасному світі (Переяслав-

Хмельницький, 2017); Формування цінностей особистості: європейський вектор і національний контекст (**Дрогобич, 2017);** Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка (**Суми, 2017);** Current Problems on Sociology, Social Work and Professional Training of Specialists: Rethinking AntiDiscriminatory Theory and Practice (**Ужгород, 2018);** Rozwój nowoczesnej edukacji i nauki: wyniki, problemy, perspektywy (**Польща, Конін, 2020);** Modern Science: Problems and Innovation (**Швеція, Стокгольм, 2020);** *всеукраїнських:* Соціальна робота: виклики сьогодення (**Тернопіль, 2017);** Українська освіта в контексті інтеграції та технологізації (**Дрогобич, 2019);** *регіональних:* щорічній регіональній конференції – методичному семінарі «Соціально-психолого-медичний супровід дітей з відхиленнями у поведінці» (**Тернопіль, 2021);** міжрегіональному науково-методичному онлайн-семінарі «Теоретико-практичні засади партнерської взаємодії соціономічної та освітньої сфер» (**Хмельницький, 2022).**

Окремі положення дисертації було обговорено і схвалено: на науково-методичних семінарах кафедри соціальної роботи, спеціальної освіти та менеджменту соціокультурної діяльності Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (2015 – 2020 рр.); на засіданнях кафедри соціальної педагогіки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка (2020 – 2021 рр.).

Структура та обсяг дослідження. Робота містить вступ, два розділи, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел – 317 найменувань, 45 додатків. Текст дисертації містить 11 рисунків і 11 таблиць. Загальний обсяг – 380 сторінок, основний зміст дисертації розкрито на 217 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬСТВА У МОЛОДИХ СІМ'ЯХ

1.1. Насильство у молодих сім'ях як соціальна проблема

Правовий статус сім'ї та її членів регулюється законами України, національними програмами планування сім'ї, концепцією державної сімейної політики, нормативно-правовими документами. Згідно із Сімейним кодексом України від 10 січня 2001 р., «*сім'я*» – соціальна група, що складається з чоловіка і жінки, які перебувають у шлюбі, їхніх дітей (власних або прийомних), інших осіб, поєднаних родинними зв'язками з подружжям, кровних родичів» [242]. Законодавчо визначено, що «*члени сім'ї* – особи, які перебувають у шлюбі; проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою; їхні діти; особи, які перебувають під опікою чи піклуванням; є родичами прямої або непрямої лінії споріднення за умови спільного проживання» [242].

Вивчення насильства у молодих сім'ях зумовлює необхідність дослідження трактувань поняття «молодої сім'ї». Задля цього проаналізовані законодавча база та теоретичні підходи.

Законодавчо регламентовано таке розуміння цього інституту: «Молода сім'я – подружжя, в якому вік чоловіка та дружини не перевищує 30 років, або неповна сім'я, в якій мати (батько) віком до 30 років» – згідно із Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 23 березня 2000 року, Законом України «Про основні засади молодіжної політики» від 13 грудня 2022 року [68; 70; 206].

Науковцями даються такі визначення:

– «Молода сім'я – це сім'я в перші три роки після укладення шлюбу (у разі народження дітей – без обмеження тривалості шлюбу) за

умови, що жоден з подружжя не досяг 30-річного віку; молодою вважається сім'я з моменту укладення шлюбу або початку спільного проживання і до народження першої дитини» [102, с. 452].

– «Молода сім'я – це мала соціальна група зі складною системою відносин, що включає відносини між подружжям (шлюбні), між батьками і дітьми (дитячо-батьківські), між членами сім'ї та іншими родичами, заснованою на кровноспоріднених зв'язках і специфічних сімейних цінностях; ядро молодої сім'ї представляють подружжя активного репродуктивного віку (від 20 до 30 років), які проживають разом з моменту фактичного утворення подружнього союзу не менше одного року, але не більше трьох років» [122].

– «Молода сім'я – соціальний інститут, на який в основному покладається вирішення демографічної проблеми й створення найкращих умов для повноцінного розвитку дитини та з яким пов'язуються подальші суспільні перетворення в країні, потребує уважного вивчення та розробки на цій основі відповідних програм її становлення, розвитку й підтримки» [27, с. 1].

Відмінності у визначеннях молодої сім'ї стосуються:

1) віку – до 28 років [301, с. 11], до 30 років [68; 102]; до 35 років [123] (Лещенко, 2010);

2) внесення до складу молодої сім'ї дітей та/чи дитини [27; 122] або ж не внесення [102; 123];

3) зумовлення часу перебування у шлюбі – 3 роки [67; 122] або 5 років [123].

Узагальнивши вище сказане, дотримуємося законодавчо визначеного поняття: **«Молода сім'я – подружжя, в якому вік чоловіка та дружини не перевищує 30 років, або неповна сім'я, в якій мати (батько) віком до 30 років – згідно із Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 23 березня 2000 року [206].**

Також пропонуємо доповнення, що молода сім'я – це соціальний інститут, на який покладається створення найкращих умов для повноцінного розвитку дитини [27, с. 1]. У контекст нашого дослідження це вносить таке розуміння: якщо у шлюбі вже і є дитина, то вона малолітня, а тому профілактичну роботу стосовно неї проводити неможливо. Але у зміст і організацію профілактичного процесу це вносить урахування батьківства й материнства членів молодих сімей та змін, до яких призводить народження дитини у сім'ї.

Інститут молодої сім'ї розглядається як специфічний [261, с. 93], однак урахування потребує те, що молоду сім'ю можуть утворити і люди, які перебувають у зрілому віці.

Переважну більшість молодих сімей все ж таки складають особи молодого віку: «Створення молодої сім'ї відбувається шляхом оформлення шлюбних стосунків. Цивільним Кодексом України встановлено мінімальний шлюбний вік: 18 років для чоловіків та 17 років для жінок. Тобто шлюбний вік молоді збігається з різними періодами життя (здобуття освіти, професії, соціального становлення тощо), що суттєво впливає на сімейні орієнтації» [68; 269]. Наголошується на необхідності здобуття стану взаємозалежності подружжя та встановлення комунікаційних зв'язків [102, с. 452–459].

Стан молодої сім'ї потрібно розглядати на межі різних соціальних укладів. Утворився вакуум соціально-психологічних механізмів регуляції формування і функціонування сім'ї та шлюбу в Україні [164, с. 302]. Сьогодні різновидом молодої сім'ї є *«молодіжні шлюби»* – це такий тип дошлюбного життя, коли молода пара живе разом, не оформляючи свої стосунки юридично [145, с. 11]. Молодіжний шлюб ще має назву *«громадянський шлюб»*. На противагу молодіжному, громадянському шлюбу, *«молоде подружжя»* – молода сімейна пара, яка проживає разом до 5 років без дітей та віком обох до 35 років» [123, с. 8].

Отже, до визначення поняття «молода сім'я» слід підходити диференційовано. Основні законодавчі, нормативно-правові акти, теоретичні

положення, що стосуються інституту молодого сім'ї, висвітлюються у **Додатку А**; наукові погляди стосовно молоді та міжстатевих стосунків – у **Додатку Б**. Встановлено різновиди молодих пар, наявність яких констатується у нашому суспільстві (Рис. 1.1).

ДІВЧАТА І ХЛОПЦІ, ЯКІ ЗУСТРІЧАЮТЬСЯ		
Відсутні дошлюбні статеві стосунки і спільне проживання	Наявні дошлюбні статеві стосунки, але відсутнє спільне проживання	Наявні дошлюбні статеві стосунки і спільне проживання
МОЛОДІ ПАРИ, ЯКІ ОДРУЖУЮТЬСЯ		
Відсутні дошлюбні статеві стосунки і спільне проживання		
Зустрічаються і мають намір одружитися	Заручені та готуються до весілля	Подали заяву на державну реєстрацію шлюбу
Наявні дошлюбні статеві стосунки і спільне проживання		
ГРОМАДЯНСЬКИЙ ШЛЮБ АБО МОЛОДІЖНИЙ ШЛЮБ		
ОДРУЖЕНІ МОЛОДІ ПАРИ		
Чоловік, жінка, дитина/діти	Чоловік, жінка	Чоловік, жінка, дитина/діти, інші члени сім'ї

Рис. 1.1 Диференціація молодих пар за ознакою перебування у статевих і сімейних стосунках

Уміти побудувати сім'ю – це і вміти її правильно розвивати, визначати найближчі й далекосяжні перспективи розвитку спільних взаємин. Сьогодні відзначається збільшення віку укладання шлюбу і народження дітей, тобто, пріоритетом спочатку є кар'єрне зростання, фінансова стабільність. Уже це заперечує насильство як регресивну форму поведінки у спільному майбутньому. В іншому випадку наявність невизначеності є ризиком і може звести нанівець усі зусилля партнерів.

3. Зайцева наголошує на важливості врахування супутніх проблем, що супроводжують молоду пару, – незайнятість, економічні й фінансові проблеми, невизначеність щодо житла, майбутнього. Це впливає як на суспільні, так і на сімейні стосунки [66, с. 33]. Найбільше насторожує той

факт, що, одружуючись, молоді люди інколи свідомо допускають можливість розлучення через деякий час [221, с. 99].

Подружня пара у своєму становленні як сім'ї проходить декілька періодів: дошлюбних зустрічей; підготовки до шлюбу як перехідний етап; шлюбне життя. Тому важливо аналізувати ці етапи та особливості формування їхніх стосунків.

Міжнародною спільнотою прийнято низку важливих документів, що безпосередньо стосуються захисту в галузі сімейних відносин: Конвенція про згоду на взяття шлюбу, мінімальний шлюбний вік і реєстрацію шлюбів від 7 листопада 1962 р. [98]. Законодавчо-нормативне забезпечення шлюбних відносин в Україні забезпечує дія Наказу Міністерства юстиції України від 18 жовтня 2000 року «Про затвердження Правил [державної](#) реєстрації актів [цивільного](#) стану в Україні», зокрема, це Розділ III (Реєстрація шлюбу), а також Сімейний кодекс України від 10 січня 2001 року [152; 242].

Відповідно до ст. 21 Сімейного Кодексу України [242], *«шлюб – це сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану»*; вимогами до шлюбу є: добровільність, тобто наявність добровільної згоди обох з подружжя (ст. 24 Сімейного кодексу); досягнення шлюбного віку жінкою та чоловіком, які вступають у шлюб (ст. 22 Сімейного кодексу); реєстрація шлюбу у встановленому законом порядку органом, визначеним Сімейним кодексом.

Заручини є компонентом дошлюбних стосунків хлопця та дівчини, що передуює одруженню. Правильна поведінка у дошлюбний період закладає основу майбутніх щасливих сімейних стосунків. У процесі побудови спільного життя перед молодою сім'єю постають завдання, які слід вирішувати у період від заручин до укладення шлюбу. Серед таких завдань, зокрема, такі, як: налагодження спілкування між молодою парою та з їхнім близьким оточенням; пристосування до тісного спілкування й спільного життя; вирішення фінансових питань; визначення поглядів одне одного на ті чи інші явища, події та вироблення й прийняття системи цінностей, ідеалів.

Заручини як передвесільну обрядовість у різних регіонах України розглянуто в **Додатку В**.

Вплив власної родини займає головне місце у формуванні сімейних цінностей кожного індивіда. Варто враховувати, що, по-перше, переважна більшість батьків завжди бажають своїм дітям тільки найкращого; а по-друге, у них наявний життєвий досвід. Проте втручання батьків у стосунки закоханої пари можна розглядати двосторонньо. З одного боку, батьківська порада є корисною, а з іншого боку, – може заважати об'єктивному ставленню до коханої людини.

У стосунках кожної пари важливим є момент *знайомства батьків з обранцем чи обраницею, налагодження стосунків молодої сім'ї з батьками*. Проте у деяких випадках уже на цьому етапі формування міжособистісних стосунків виникають непорозуміння, особиста неприязнь, конфлікти, сварки і навіть повне неприйняття. Причини такі: батьки втручаються у стосунки молодої пари; надмірна любов до власних дітей та гіперопіка; бажання когось із молодих стати на бік власних матері й батька; молоді люди починають жити разом задовго до шлюбу, а батьки не підтримують цього; фінансове становище майбутнього подружжя; напруження на ґрунті побутових негараздів; проблеми між поколіннями, що стосуються звичаїв, обрядів, суспільних і гендерних ролей, різних поглядів на кохання та сім'ю; суперечності щодо розподілу сімейних обов'язків; відсутність справжніх почуттів між молодими людьми.

Для віруючих молодих пар велике значення має *вінчання та Святе Таїнство подружжя*. Відповідно до релігійного підходу, зокрема християнського вчення, про шлюб між чоловіком і жінкою сказано так [15]: «Недобре чоловікові бути самому» (Бут. 2,18). Йдеться і про сімейні стосунки: «Так що вони вже не двоє, але одна плоть» (Матв. 19:6). Визначено основи ставлення одне до одного в шлюбі. З боку чоловіків до жінок: «Чоловіки, любіть своїх жінок» (Еф. 5, 25); «Хто любить свою жінку, себе самого любить» (Єф. 5, 28). З боку жінок до своїх чоловіків: «І тягти тебе

буде до твого чоловіка, а він буде панувати над тобою» (Бут. 3, 16). А ще ставиться вимога до жінки: «Щоб вона була свята і непорочна» (Еф, 5, 27).

У Біблії визначено основи подружнього життя (1 до Коринтян 13: 4–8; Матв. 25:40) [15]. Згідно з релігійним підходом у подружжі зобов'язаності розділені. Чоловік і жінка обоє відповідальні за себе і своє спілкування, яке має бути правдивим [125, с. 30]. Подружні стосунки закріплюються вінчанням як засвідчення перед Богом одруження молодої пари.

Для побудови подружніх стосунків молодими парами важливо знати основні характеристики традиційної сім'ї, що є орієнтирами. Характерні риси сім'ї формуються у молоді через соціальні настанови, передачу досвіду. Модель сім'ї, характер взаємостосунків у подружжі є одним із видів спадку для молоді.

Однак сучасна сім'я трансформується і набуває нових рис, що стосуються особливостей шлюбу (укладення чи не укладення); типу сім'ї; вагової частки кожного з осіб подружньої пари у фінансовому, матеріальному забезпеченні; домінантних обов'язків її членів; ставлення одне до одного та до виховання дітей; виконання соціальних і сімейних ролей.

У науковій сфері акцентується: «Важливо дослідити *форми сучасної сім'ї загалом як інституту: подружня, материнська, позашлюбна, неповна сім'я, альтернативний шлюб*. Загалом сім'я у своєму розвитку пройшла шлях від патріархальної до сучасної, нуклеарної – подружньої або дітоцентристської [164].

Аналіз сутності, значення й основних характеристик сім'ї в понятійно-категоріальному полі різних наук дозволив розглядати сім'ю у таких аспектах: з погляду права – у якості первинного й основного осередку суспільства та суб'єкта права; соціології – у якості соціального інституту й системи взаємин; психології – у якості малої групи та цілісної системи; з погляду педагогіки – у якості найважливішого виховного інституту [128, с. 8].

Досліджено сучасні характеристики сімейних пар і з'ясовано, що *функціями* сім'ї загалом є: господарсько-економічна, репродуктивна, комунікативна, рекреативна [10]; найбільш *типові сімейні ролі для чоловіка та дружини* перебувають у сферах фінансового та матеріального забезпечення; господар (господиня); виховання дітей; інтимні стосунки; дозвілля; дотримання сімейних та родинних цінностей; створення психоемоційного комфорту [164]. Виділено основні *принципові зміни*, що відбулися з сім'єю: з багатодітної сім'я перетворилася на малодітну, з однією чи двома дітьми; в новій сім'ї чіткості розподілу обов'язків між чоловіком і жінкою немає; відсутність відвертих чоловічих домагань на сімейну владу [240].

Дослідники проблем сім'ї виділяють і такі характерні риси сучасної сім'ї: зміна пріоритетних інтересів (збільшення кількості бездітних шлюбів; підвищення цінності матеріальної забезпеченості); криза патріархальних цінностей сім'ї; девальвація цінностей сім'ї, зменшення часу сімейного спілкування як подружжів, так і батьків із дітьми [144; 242; 271]. Н. Султановою висвітлено історико-педагогічний аспект проблеми соціалізації дітей в сім'ї у XX – на початку XXI ст.; окреслено роль сім'ї як первісної інституції соціалізації дитини; розкрито ретроспективні засади теоретико-прикладних функцій сім'ї та їх трансформації протягом означеного періоду; розглянуто недоліки виховного впливу сімей XXI ст. [257, с. 212].

Основні характерні риси сучасної сім'ї представлено на Рис. 1.2.

Характерні риси сучасної сім'ї диференційовано за групами:

– криза патріархальних цінностей сім'ї; демократизація сімейних стосунків; вирівнювання чоловічих і жіночих ролей в сім'ї (посилення партнерства, гендерної рівності в сімейних і суспільних відносинах, фемінізму);

– зміна пріоритетних інтересів сім'ї, часу перебування разом членів сім'ї; зміна статусу особистості в сім'ї, зростання автономності індивіда в

сім'ї (сім'я стає більш суспільно орієнтованою і, фактично, перебування за часом у сфері праці конкурує за часом з перебуванням удома обома членами молоді сім'ї; сімейні цінності будуються на паритетній основі; зростає значення особистісного простору людини);

– поява нових, нетрадиційних форм шлюбу; динамічність соціально-культурної основи сімейних стосунків («громадянський шлюб» стає дедалі більше пріоритетною формою; збільшується кількість сімей, побудованих на інтернаціональній основі; молода сім'я дуже часто перебуває під впливом різних субкультурних течій);

– девальвація цінностей сім'ї, зростання кількості неодружених; нестабільність шлюбів, збільшення кількості розлучень (стабільність традиційного шлюбу знижується і вже розлучення сімейних пар перевищує кількість створених шлюбів; за умови суспільного визнання дошлюбного спільного проживання, дошлюбних статевих стосунків мотивація офіційної реєстрації шлюбу відсутня);

– підвищення ролі інших інститутів соціалізації й виховання дитини (сім'я як виховний інститут втрачає позиції в порівнянні із засобами масової інформації, навчальними й позашкільними закладами).

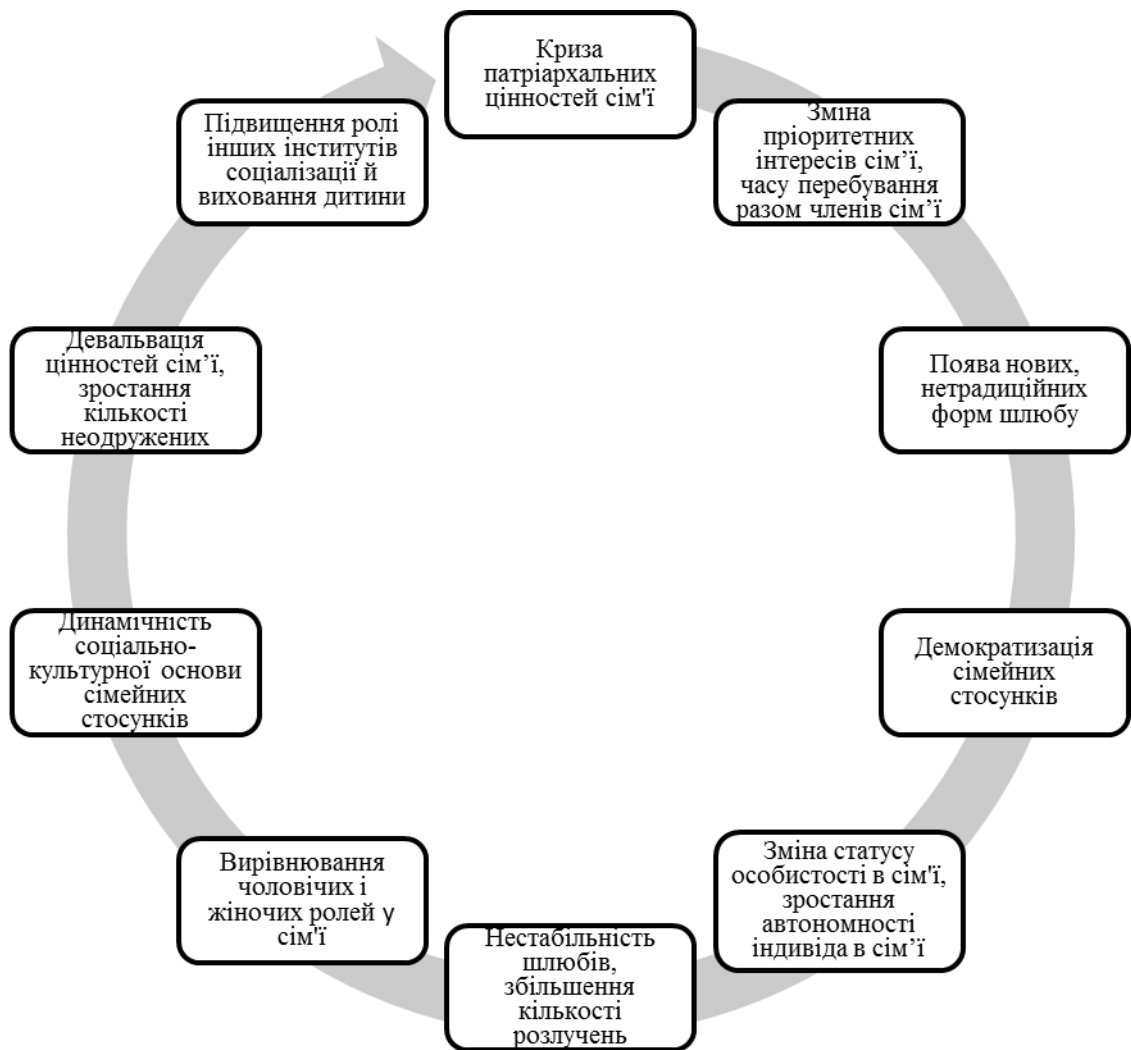

Рис. 1.2. Характерні особливості сучасної сім'ї

Значна увага акцентується на необхідності врахування висновків психолого-педагогічного вивчення молоді сім'ї багатьма науковцями: «Сучасний шлюб – це явище передусім психологічне, тому що він передбачає союз не лише між представниками різної статі, але й між двома особистостями» [221, с. 98–101]. Загальні характеристики молоді сім'ї багатоаспектні, їх можна визначити як соціальні й психолого-педагогічні. Виділяємо ті характеристики, які є притаманними власне молодим парам.

1. **Вікові характеристики.** Молоді сім'ї характеризуються як молода і водночас зріла вікова група – до 30 років.

2. **Демографічні характеристики.** Характерними особливостями більшості молодих сімей є: молодість подружжя; недостатність життєвого

досвіду; нетривалість сімейного життя, що зумовлює обмеженість батьківського досвіду; наявність дітей дошкільного віку [27, с. 9]. Молода сім'я займає особливе місце, а у процесі її формування закладається фундамент для народження дітей, поповнення суспільства [145, с. 11].

3. Бачення міжособистісних, міжстатевих стосунків у сім'ї.

Тенденції серед молодих пар щодо сімейного життя різні. Для одних шлюб – це зобов'язаність (тривога, відповідальність), інших – це любов і вірність (переважання емоцій), ще інших – клятва перед Богом. Багато хто вважає, що шлюб є потрібним за моральними і релігійними настановами.

4. Мотивація вступу до шлюбу, подружніх стосунків, спільного проживання. Дослідники наводять дані щодо мотивів вступу до шлюбу та тем, що є актуальними й часто обговорюються молоддю, яка планує одружитися; наявності дошлюбних сексуальних стосунків [145]. Мотивами вступу до шлюбу є і взаємні почуття кохання чи симпатії, і прагнення влаштувати своє життя, і прагматичні інтереси. Тому вивчення цієї характеристики є доцільним та необхідним у діагностиці взаємин молодої пари. Мотивація вступу до шлюбу є чи не найголовнішим чинником, який у подальшому визначатиме стійкість сім'ї, спрямованість її розвитку.

5. Готовність до сімейного життя охоплює потребу створити сім'ю та особистісну зрілість подружжя – тобто зрілість почуттів, готовність турбуватися про членів сім'ї, брати на себе відповідальність за їхню долю, усвідомлення своїх бажань і прагнень, здатність долати труднощі, які трапляються в сімейному житті, усвідомлення і вміння виконувати свої сімейні обов'язки [145, с. 39]. Готовність розуміють як функціональний стан, що сприяє успішній діяльності, забезпечує її високий рівень, та як складне утворення, яке містить когнітивний, мотиваційний та емоційно-вольовий компоненти [89]. В аспекті нашого дослідження вимагає деталізації саме поняття готовності, яке слід розширити і як готовність до побудови стосунків без насильства.

6. *Адаптація до спільного проживання* передбачає необхідність пізнання одне одного, вивчення оточення близької людини – батьків, родичів, друзів. Для адаптаційного періоду особливе значення мають сумісність партнерів, терпимість до людей загалом, інтерналізованість чи екстерналізованість партнерів. Важливо адаптуватися в соціальному просторі, особливо в час посилення інформаційних ризиків. На позиції О. Караман, С. Савченко: «Уведено в науковий обіг нове поняття – абераційна соціалізація – на позначення нового різновиду соціалізації особистості в умовах викликів сучасного інформаційного суспільства, що означає негативну, хибну, спотворену, викривлену соціалізацію, тобто формування особистості з вираженими негативними й хибними соціальними характеристиками під впливом зовнішніх негативних чинників та з урахуванням внутрішніх індивідуально-особистісних характеристик» [80, с. 60].

7. *Погляди на виконання ролей чоловіка і жінки*. Чимала кількість проблем може виникати через брак знань про різницю у психології жінки та чоловіка, а також про особливості їхньої поведінки [221, с. 99]. Молода сім'я, з одного боку, має риси минулого – підлегле становище жінки, матеріальне забезпечення сім'ї чоловіком (переважною мірою), його сімейна влада і контроль, а з іншого – рольове партнерство, спільні економічні вкладення, прийняття життєво важливих рішень, що є ознаками нашого часу.

8. *Характер міжособистісних стосунків*. Слід урахувати, що етап зародження сім'ї характеризується підвищеною емоційністю та конфліктністю [145, с. 39], неоднозначністю характеру впливу на індивіда у сім'ї. У процесі становлення сім'ї та сімейних стосунків формуються і закріплюються норми і правила сімейної структури, стиль спілкування, що з часом набувають відносно незалежного статусу і впливають на життя сім'ї [301, с. 305]. Загалом, на характер міжособистісних стосунків мають вплив такі фактори: 1) стиль спілкування в батьківській сім'ї; 2) індивідуально-особистісні якості партнерів; 3) зовнішні чинники, зумовлені соціальними

зв'язками молодої пари; 4) освіта та рівень морально-духовного розвитку індивіда; 5) інші, зокрема рівень матеріально-побутового благополуччя, соціальне становище, фактори загально суспільного рівня.

9. *Сумісність партнерів.* Сумісність є здатністю спільно проживати, виконувати соціальні й сімейні функції злагоджено, без конфліктів. Виділяють фізичну, соціальну, психологічну, економічну, сексуальну сумісність. Молода ж сім'я через незрілість укладу життя, лабільність, динамічність життя має свою специфіку і щодо сумісності – вона може виглядати і як стан взаємин, і як процес, характерний для стосунків, що формуються.

10. Окреслено *кризи у молодій сім'ї*: перша криза – це 6 тижнів сімейного життя – початок дорослішання; друга – це вісім місяців сімейного життя (так звана «побутовщина»); третя – два з половиною року сімейного життя (час любові на відстані) [255]. Деякі науковці вважають, що одним із найважчих і найскладніших є період сім'ї до дев'яти років. Саме в цей час відбувається адаптація, формуються сімейні норми та санкції, здійснюється регуляція влади і сімейних ролей, відбувається опанування рольової поведінки. Водночас у цей період загострюються майже всі проблеми сімейного життя [221, с. 95]. Кризовим також вважають період після народження дитини.

Молоді люди повинні аналітично ставитися до сучасних негативних тенденцій у розвитку сім'ї як інституту. Окрім загальних рис традиційної сім'ї загалом, основних характеристик молодої сім'ї, слід визначити специфіку її функціонування в сьогоdnішніх умовах. На Рис. 1.3 зображено специфіку функціонування молодої сім'ї як соціального інституту.

Характерними рисами сучасної сім'ї є: поява нових, нетрадиційних, неофіційних форм шлюбу; зміна пріоритетних інтересів сімейних груп; нестабільність багатьох сучасних шлюбів; збільшення кількості розлучень; зростання кількості осіб, які не бажають одружуватися; зміна статусу

особистості в сім'ї; зміна соціально-культурних основ сімейних стосунків; наближення чоловічих і жіночих ролей;

Рис. 1.3. Специфіка функціонування молоді сім'ї

відносна автономія кожного в сімейних стосунках; демократизація внутрішньосімейних стосунків; девальвація цінностей сім'ї; зменшення часу сімейного спілкування; криза патріархальних цінностей традиційної сім'ї; створення на добровільних, непримусових умовах; необов'язковість реєстрації шлюбу (громадянський, молодіжний шлюб); спільне вирішення побутових проблем; спільність відповідальності за матеріальне і фінансове забезпечення; рівність прав чоловіків і жінок; поява нових моделей стосунків у сім'ї; небажання відразу, після початку спільного проживання, народжувати дітей; невисока стабільність і визначеність щодо місця проживання, праці.

Для вивчення молоді сім'ї та профілактики сімейного насильства вимагають урахування таких чинників: мотивації вступу до шлюбу, подружніх стосунків, спільного перебування; готовності до сімейного життя; поглядів на виконання ролей чоловіка і жінки; характеру міжособистісних стосунків; сумісності партнерів.

Таким чином, молода сім'я як суспільний інститут характеризується особливостями щодо створення шлюбу, становища індивіда та особливостей взаємодії між собою партнерів. До «молодих сімей» віднесено пари, які

перебувають в офіційно зареєстрованому шлюбі чоловіка і жінки віком до 30 років. Для порівняння специфіки функціонування молодої сім'ї потребують аналізу основні характеристики традиційної сім'ї як соціального інституту, що є фактором впливу на міжстатеві стосунки у суспільстві. На становлення молодої сім'ї та характер взаємовідносин мають значення заручини, офіційність оформлення шлюбу відповідно до законодавства країни, вінчання та Святе Таїнство подружжя, формування стосунків у дошлюбний період у взаємодії з оточенням молодих людей, панування різних форм сучасної сім'ї. Характеристиками, які притаманні власне молодим сім'ям, є: вікові та демографічні; бачення міжособистісних, міжстатевих стосунків у сім'ї; мотивація вступу до шлюбу, подружніх стосунків, спільного проживання; готовність до сімейного життя; адаптація до спільного проживання; погляди на виконання ролей чоловіка і жінки; характер міжособистісних стосунків; сумісність партнерів; кризи у молодій сім'ї.

Молоді люди повинні аналітично ставитися до сучасних негативних тенденцій у розвитку сім'ї. Як теоретики з питань сім'ї, так і практики констатують як позитивні, так і негативні тенденції у функціонуванні такого соціального інституту, як сім'я. Розуміння сутності насильства у стосунках молодих сімей є основою правильної побудови профілактичної роботи, для чого потрібно визначити його специфіку, різновиди, особливості поширення, формування і прояву.

Насильство як феномен науковцями трактується так:

- «свідомий, заздалегідь спланований та продуманий акт насильства однієї людини над іншою, спрямований на слабких або тих, хто не може чинити опір» [22, с. 23–24];
- «застосування фізичної сили, психічного та морального тиску» [191, с. 226];
- «порушення прав і свобод людини та в умовах відсутності самозахисту призводить до певної шкоди» [136].

Отже, існує низка позицій стосовно трактування поняття «наси́льство», що в основі розходжень мають таке: одноразовий чи багаторазовий, тимчасовий чи постійний характер дії; стосується конкретної особи чи групи осіб; виражені чи приховані ознаки; суспільно прийнятні способи впливу та неможливість впливу.

Визначено типові ознаки насильства в суспільстві [115, с. 85]. Вважаємо за необхідне доповнити визначений перелік ще й такими ознаками, як: погрози, крики, зміна ставлення, агресивність та неврівноваженість; неадекватна реакція на проблемні ситуації; контроль, підпорядкування, тиск, обмеження, жорстокість. Насильство як феномен має багато трактувань і характеризує суспільство, в якому не діють правові закони, нормативно-правові акти, не функціонують соціальні інститути, що перебувають на захисті прав особи.

Насильство як у суспільстві загалом, так і в сімейних стосунках є негативним явищем; і суспільне, і сімейне мають ознаки порушення прав людини; підлягають якщо не правовому покаранню, то моральному осуду; мають загальні особливості прояву, що зумовлює приниження інших; можуть стосуватися кожного члена суспільства та/чи сім'ї. Відмінними рисами між насильством у суспільних стосунках та сімейних стосунках є: 1) ступінь суспільної небезпеки; 2) видові характеристики; 3) загальні риси, коли проявляються різні насильницькі ознаки (примус, приниження, порушення прав людини).

На сьогодні серед зарубіжних та вітчизняних дослідників немає єдиного підходу до визначення насильства між близькими людьми. Термінами, які характеризують це поняття, є: «наси́льство у стосунках, що перебувають на стадії зустрічей», «наси́льство в інтимних стосунках»; «наси́льство під час побачень» та ін. [232, с. 67]. Насильство у сімейних стосунках досі не має чіткого тлумачення через закритість у функціонуванні самого інституту. Виникає багато домислів, інтерпретацій, підходів, адже суспільна думка формується віками і відображає загальні тенденції.

Вважається, що поширеність домашнього насильства пов'язана з наступними групами факторів. Перша є комбінацією інтенсивної емоційності та інтимності, що супроводжують сімейне життя; саме ця комбінація є потенційно небезпечною щодо формування жорстокого поведіння між членами родини. Друга група відображає тенденцію до терпимості і навіть схвалення сімейного насильства з боку інших дорослих членів сім'ї [1, с. 15]. Н. Стасюк вперше було виділено п'ять періодів розвитку криміналізації домашнього насильства в Україні, що формуються поступово, один за одним: (патріархально-тиранічний; просвітницько-визвольний; простою; модернізаційний; європейського вектору) [256, с. 2].

Насильство у сімейних стосунках трактується по-різному, оскільки у законодавчій, науковій, практичній сферах застосовуються терміни такі: «подружнє насильство», «домашнє насильство», «сімейне насильство», «насильство у міжстатевих стосунках»:

- «сімейне насильство» – А. Бова, О. Джужа, О. Лещенко [17; 115; 123];
- «домашнє насильство» – В. Бондаровська, С. Іванченко, Н. Лаврінченко [21; 75; 118];
- «подружнє насильство» – А. Буковинський, Х. Решетило, О. Шинкаренко [26; 221; 291];
- «насильство у міжстатевих стосунках» – А. Васильєва, О. Савчук, А. Мазуренко [28; 232].

Згідно з визначенням Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 року, «**насильство в сім'ї** – це будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю» [70]. Насильство проявляється в молодих сім'ях, хоч стосунки у них побудовані на демократичніших принципах, ніж у сім'ях

старших вікових категорій населення [118, с. 133]. Законодавчо визначене поняття насильства в сім'ї взято нами за основу дослідження профілактики насильства у молодих сім'ях. Оскільки багато молодих сімей же мають дітей та функціонують як сім'я, пропонуємо дотримуватися терміна «сімейне насильство».

Вважаємо за необхідне акцентувати на тому, що у кримінології (у главі 6. «Насильницька злочинність», п. 1. Поняття і види насильницьких злочинів) навіть окремо не виділено поняття «сімейне насильство» [75; 115], хоч при цьому визначено його специфіку:

- відносини між кривдником і жертвою в сім'ї складніші, ніж, наприклад, у вуличному хуліганстві, коли немає тісних емоційних, психологічних, фізичних зв'язків;
- ситуація насильства часто забарвлена амбівалентними або ж різними почуттями;
- члени сімейної пари через тісне спілкування знають одне про одного багато і можуть це використати;
- позиції кривдника і жертви у ситуації сімейного насильства чітко не розмежовуються і в процесі взаємодії часто переходять одна в одну.

Детальнішого огляду потребує *видове різноманіття* проявів насильства та його особливості з огляду на статево-гендерний аспект. Згідно із Законом України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 року, Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року [70], видами насильства (відповідно до цього ж закону) виділено: *фізичне; психологічне; сексуальне*. Якісно-статистичний аналіз видів насильства у сімейних стосунках представлено у **Додатку Г**.

Відповідно до видових характеристик, диференційовано насильство досліджували: *фізичне* – Н. Лавріненко, О. Кочемирівська, Д.Стрейстяну, Г. Христова [104; 118]; *економічне* – Т. Говорун, Ю. Якубов [44, с. 13; 301,

с. 30]; *психологічне* – А. Дубік, А. Кріпович, В. Чорнобровкіна [60; 286, с. 610]; *сексуальне* – В. Грязін, І. Лісовий, Н. Лавріненко, Е. Соколова, К. Шендеровський, Ю. Якубов [49, с. 131; 205; 301, с. 84–85].

Існують три основні погляди на проблему: з позиції безпосередніх учасників (жертви/кривдника); з позиції професіоналів і представників влади; «звичайних людей» [75]. Експертами Організації Об'єднаних Націй визначено стосунки між чоловіком і жінкою у тоталітарній та партнерській сім'ях [22]. О. Шинкаренко виділено психологічні особливості учасників драми сімейного насильства – кривдника, жертви насильства, дітей у сім'ї, де панує насильство [291]. Також описано цикл стосунків між жертвою і кривдником: напруження зростає – вибух – любов і каяття [140, с. 20].

Кривдником може бути особа будь-якого віку, статі, соціально-економічного статусу, раси, етнічного походження, професії, рівня освіти чи віросповідання. Кривдник може бути чарівним, приязним, люб'язним. А ще зауважується, що жінка, яка перебуває в ролі жертви свого чоловіка, може стати кривдником щодо своїх дітей або інших членів родини [21]. Ризик насильства зростає під час загострення окремих психологічних особливостей індивіда [35].

Виділено групи жертв насильства [266, с. 37] та складено характеристику *жертв* насильства у сім'ї як представників усіх вікових, національних, соціально-економічних, освітніх, професійних, релігійних та інших груп: не всі жертви насильства постраждали від нього в дитинстві або протягом попередніх стосунків; деякі жертви стають ізольованими, оскільки насильник контролює їх діяльність, друзів, контакти з сім'єю та інші сфери життя; деякі жертви залишаються з насильником, йдуть від нього або повертаються; задля виживання жертва домашнього насильства вдається до різноманітних заходів [205, с. 128–252]. Реакція на насильство, як бачимо, може бути різна: позиція «агресора» – у відповідь; уникнення контакту; розірвання стосунків; пристосування; адекватне вирішення ситуації.

Виділяємо такі **форми прояву насильства**: стосовно чоловіків, жінок, дітей (Додатки Б.2 – Б.4), інших членів сім'ї.

Сімейне насильство стосовно чоловіків. Моніторингом громадської думки констатується, що не більше 2% чоловіків у процесі сімейного насильства знаходять у собі сили винести свою проблему на розгляд професіоналів. Ймовірність насильства над чоловіком у сім'ї зростає з віком, і до пенсійного віку це становить у 3–4 рази більше, причому найбільше страждають чоловіки віком 36–50 років [146, с. 17].

Сімейне насильство щодо чоловіків досить важко розпізнати [150, с. 16–18]. Ризики сімейного насильства стосовно чоловіків посилюються, якщо: 1) жінка схильна до алкоголізму; 2) жінка має психологічні порушення; 3) жінка має нереалістичні очікування або нереальні вимоги [218, с. 19].

Серед чоловіків існують такі типи: перший – дуже слабкі і безвольні, другий – агресивно-компенсаційні, самоутвердження яких відбувається за рахунок утиску слабших, зокрема жінок, і третій – конструктивний тип чоловіка, який має хороші лідерські якості і в той же час не має надмірної агресивності [246, с. 20]. З менталітетом «справжнього чоловіка», «мачо» нелегко жити. Це дуже агресивний образ, і багатьом чоловікам він не подобається [218]. Така позиція зумовлюється суспільними стереотипами маскулітності чоловіків і фемінності жінок.

Н. Федотова стверджує, що визнання чоловіком свого верховенства ґрунтується в основному на пріоритеті в матеріальному забезпеченні сім'ї та успіхах на виробництві, тобто у діяльності за межами сім'ї [273, с. 87–94]. Основні причини, чому чоловіки приймають насильство у сім'ї і залишаються в насильницьких стосунках, такі: захист своїх дітей; припускають, що вони заслуговують на таку поведінку; залежність [64, с. 141–144].

Жінки, які вчиняють насильство щодо чоловіків, мають особливі соціально-психологічні характеристики. Так, у них досить інтенсивно накопичуються різноманітні негативні емоції [149, с. 80]. Існує також

переконання, що прояв соціальної активності жінок не завжди має позитивну спрямованість і дуже часто підвищення соціальної активності жінок збільшує їх частку в діях насильницького характеру [115, с. 113].

Чоловіки у сучасному суспільстві (в період політичної, економічної нестабільності) перебувають в особливо вразливому становищі, адже сформовані суспільні стереотипи вимагають від них превалювання у фінансовому забезпеченні, відповідальності за соціальне благополуччя членів сім'ї. Таке становище відображається на їхньому психоемоційному стані, що проявляється у відсутності впевненості, наявності тривожності, дратівливості. Це іноді призводить і до гірших наслідків, коли через свою нездатність довести мужність і силу правомірним чином дехто вдається до прояву агресії в суспільних і сімейних стосунках.

2. Насильство чоловіків стосовно жінок. Виділено чотири види насильства над жінками: у сім'ї, у побуті, на роботі, у громадсько-політичному житті [101, с. 18–19]. Формування гендерної рівності та феміністичний рух призвели до того, що жінки добилися певної рівності з чоловіками, але насильство як негативне соціальне і сімейне явище залишилося. У межах соціуму – пригнічення прав та свобод, у сімейних і особистісних стосунках – обмеження можливостей на самореалізацію, застосування різних видів насильства. Найгіршою формою є насильство чоловіка щодо жінки, що здійснюється в адиктивному стані. У таких випадках відбвається поєднання різних видів насильства та кризові ситуації.

Сімейне насильство обтяжене відчуттям сорому, а також заангажованістю мислення. З одного боку, такі чинники занадто ускладнюють захист жінок, а з іншого, – істотно зменшують кількість зареєстрованих фактів насильства. Незважаючи на те, що і чоловіки час від часу стають жертвами насильства, увагу громадськості значною мірою привертають саме факти насильства щодо жінок. Пояснити це можна такими обставинами: 1) чоловіки мають більшу схильність до вчинення тяжких актів насильства; 2) насильство з боку чоловіка потенційно небезпечніше для

об'єкта насильства, адже фізична сила чоловіка містить загрозу того, що у зіткненні жінці будуть завдані поранення; 3) жінка набагато сильніше залучена до життя сім'ї, тому більшою мірою залежна від неї. Часто вона позбавлена якоїсь альтернативи власного існування і змушена миритися з насильницькою поведінкою з боку чоловіка. Саме в сім'ї найбільше принижується гідність жінки як людини [118].

Встановлено, що проблема сімейного насильства стосовно жінок загальна [144, с. 109] та стосується більше жінок [284]. Констатується переважання насильства чоловіків щодо жінок загалом у соціумі, а також те, що надзвичайно актуальною ця проблема є для України [64, с. 22]. Досліджено наслідки сімейного насильства стосовно жінок [149, с. 80; 250, с. 16].

Так, насильство щодо жінок у нашому суспільстві пов'язане з такими чинниками: гендерною нерівністю у суспільних відносинах, коли панівне становище займають чоловіки і, передусім, у провідних сферах діяльності; використанням жінок у непрестижних сферах, які мало оплачуються, а також переважною їх зайнятістю в сфері надання сексуальних послуг (наприклад, проституція); перекладанням на жінок з боку чоловіків виховної функції як однієї з найскладніших у сім'ї; накладенням великого кола домашніх обов'язків. Насильство стосовно жінок має подвійний характер: вони виконують, як правило, більшу частину обов'язків вдома (домашньої господині, матері, дружини) і в той же час з них не знімаються обов'язки з виконання суспільно корисної праці.

Таким чином створюється тип жінки знервованої та агресивної.

Н. Лавриненко стверджує: 1) процес реформування українського суспільства супроводжується погіршенням, зниженням соціального статусу жінок, що відображено в збільшенні випадків прямого фізичного і сексуального насильства стосовно них; 2) поширення проституції викликане не тільки різким падінням рівня життя великої частини населення України, а й майже цілковитою відсутністю заходів, спрямованих на моральне, статеве,

релігійне виховання молоді; 3) під сімейне насильство (побої та образи) переважно підпадають жінки, котрі мають кращу роботу (або вищу освіту), ніж чоловіки, а також ті жінки, чоловіки яких безробітні і тому перебувають у стресовому стані; 4) оскільки сімейне насильство міцно ввійшло в норми та звичаї гендерної структури суспільства, в систему норм і правил, що передбачають певну «чоловічу» і «жіночу» поведінку індивідів, можна припуститися, що більшість жінок досі не вбачають у насильстві стосовно них суспільно значущої проблеми, а вважають його особистою проблемою [118, с. 132–133].

Незважаючи на зміну соціального статусу жінки, в свідомості людей зберігається стара сімейна модель із твердим розподілом гендерних ролей. І уявлення про те, що повинні робити чоловіки і жінки (гендерні ідеали), зберігаються відповідні. Такий розподіл ролей призводить до подвійного навантаження на жінок, яким доводиться поєднувати декілька ролей одночасно: працівниці, матері, домогосподарки [75, с. 16].

Специфіка насильства чоловіка стосовно жінки така: 1) у масовій свідомості і досі існують певні стереотипи, за яким жінка вважається істотою, слабшою від чоловіка, а отже, другорядною в різних сферах життя; 2) важка економічна ситуація, що може спричинити безробіття (як жінки, так і чоловіка) часто штовхає жінок до пошуку нових видів заробітку, що нерідко приводить до їх продажу з метою експлуатації; 3) необізнаність жінок зі своїми правами, недостатня робота різноманітних жіночих організацій та елементарна невпевненість у відстоюванні своєї свободи [200, с. 71–73].

Так, прояв сімейного насильства щодо жінок ускладнюється їхнім становищем у соціумі. По-перше, жінки і далі зазнають утисків у сфері самореалізації, що підтверджується низьким відсотком їх на керівних посадах, неможливістю працевлаштуватися в окремих сферах діяльності. Звичайно, традиція виховання матір'ю дітей залишається однією з найбільш бажаних і необхідних, але це не пояснює того, що багато жінок позбавлені права на самореалізацію. По-друге, суспільні традиції допомагають

чоловікам досягти більших успіхів у соціальному становленні й самоствердженні. У них більше привілеїв не нормативно, а саме через поширення суспільних стереотипів. По-третє, особливо страждають ті з жінок, які позбавлені власних поглядів, переконань, життєвої позиції, тобто входження жінки в соціум вимагає обов'язкової підготовки до виконання гендерних ролей. По-четверте, не варто забувати і того, що багато жінок, намагаючись досягти успіхів у соціальному становленні, самі провокують насильницьку позицію стосовно них із боку чоловіка, який здатний вирішити їхні проблеми.

Для жінок – жертв сімейного насильства, – на думку Т. Складенко, характерні такі риси: пасивно-споглядальна позиція, почуття страху, тривожність, терплячість з ухилом до жертвовності, низька самооцінка, невпевненість у собі, залежність від чоловіка, невірноваженість, яка може виявлятися в підвищеній емоційності, вразливості, неадекватних реакціях та агресивності; невротичні механізми психологічного захисту, виражені акцентуації характеру (депресивна, тривожна або демонстративна); низький рівень самоусвідомлення. На його думку, це зумовлене негативним досвідом у дитинстві [244, с. 19].

О. Мазаненко також виявлено загальні провідні тенденції, притаманні усім жінкам – жертвам сімейного насильства: надчутливий (сенситивно-інтраверний), тривожно-лабільний (екстравертний) тип особистості; досвід пережитого в дитинстві насильства; економічна залежність від партнера; наявність внутрішньоособистісного конфлікту та використання деструктивних стратегій поведінки [130, с. 343]. Насильство щодо жінок може поглиблюватися за дії тих чи інших причин [156, с. 73].

На основі аналізу наукової літератури та бесід із фахівцями соціальної сфери нами встановлено, що насильство чоловіків стосовно жінок у сім'ї має низку характерних особливостей:

- 1) насильство в сімейних стосунках часто диктується встановленими історично суспільними традиціями, звичаями, тому жінки бояться

залишитися поза сімейним життям через думку оточення, страх бути матір'ю-одиначкою, позбавити дітей батька, важке фінансове становище; вони у такому випадку не усвідомлюють, що діти, які спостерігають насильство, потім можуть вирости з певними проблемами психолого-педагогічного розвитку. Саме це стає наслідком того, що діти трансформують негативну поведінку і формують свої стосунки за встановленим батьками «взірцем»;

2) згідно з традиціями у сімейних стосунках, жінка є берегинею сімейного вогнища, а чоловік – здобувачем ресурсів. Тому чоловікові надається право бути за соціальним статусом вищим за жінку; дехто розуміє це як виконання забаганок, повсякчасне служіння;

3) у кожного насильника власні мотиви щодо вчинення насильства, які дуже часто алогічні, безпідставні; недостатній рівень комунікаційної культури, вихованості, ставлення до жінок без поваги ускладнюють ситуацію;

4) вагомим чинником насильства чоловіка стосовно жінки в сім'ї є неправильне виховання чоловіка у дитинстві. Такі чоловіки просто перенесли стиль поведінки свого батька з матір'ю на поведінку з власною дружиною; на їхню думку, це правильно тому, що жінка повинна у стосунках із чоловіком підпорядковуватися йому. Ситуація погіршується, коли це переростає у стадію явного чи прихованого насильства;

5) насильство в сім'ях стосовно жінок має, як правило, періодичний характер, але постійна періодичність створює небезпеки важкого психоемоційного перенапруження, коли жертва насильства перебуває у неперервному страху й побоювань повторення насильницьких дій;

6) найважчим за наслідками в сім'ї є психоемоційне насильство, яке хоч і не залишає фізичних травм, має трагічні довготривалі наслідки, що відображаються на соціально-психологічному самопочутті, самореалізації людини, соціальному й особистісному становленні; це стає підґрунтям для подальшого розвитку проблеми.

Жінки почали ставитися до свого становища в соціумі більш відповідально, усвідомлено, культивуючи незалежність, самостійність. Однак вони і далі побоюються звертатися за допомогою до правоохоронних органів, у соціальні служби, керуючись небажанням «знеславити» чоловіка, накликати його неконтрольований гнів. Жінки не мають упевненості в безпеці застосовуваних заходів.

Отже, насильство чоловіків щодо жінок залишається гострою соціальною та сімейною проблемою: незважаючи на подолання багатьох стереотипів соціального становища чоловіків і жінок у суспільстві, насильство чоловіків стосовно жінок ускладнюється тому, що жінка і далі не займає рівного з чоловіком соціального становища; особи слабкої статі залишаються мало захищеними у випадку зловживання чоловіком алкогольними напоями та прояву в нетверезому стані агресивної поведінки; назріла необхідність посилення заходів запобігання насильству чоловіків стосовно жінок, що передбачало б покращення нормативно-правового забезпечення профілактики, можливостей закладів, установ, організацій із запобігання і подолання наслідків насильства, підвищення рівня свідомості чоловіків і жінок у побудові міжособистісних стосунків.

Насильство в сім'ї над дитиною також доцільно розглядати, оскільки багато молодих сімей уже мають і виховують одну або декілька дітей, а також за мови, коли є діти від попереднього шлюбу. Розгляду потребує насильство над дитиною як учасником сцен сімейного насильства. Проблема розглядається в Конвенції ООН про права дитини [55; 56]. Убезпечити дитину від насильства має передусім сім'я: спеціалісти в галузі педагогіки і психології сім'ї відзначають специфічні тенденції української сім'ї, починаючи з кінця минулого століття, і перш за все – втрату сім'єю визначальних функцій любові, турботи і підтримки або зведення їх лише до економічної модальності.

Сім'я характеризується неоднозначністю впливу [161, с. 60]. Сімейні події та переживання впливають на дитину як позитивно, так і негативно [137, с. 18].

Профілактика насильства стосовно дитини потребує втручання держави [84, с. 28–32]. Аналіз проблеми реалізації прав дитини в сім'ї дав змогу визначити наявність порушень прав дитини в українській сім'ї і з'ясувати причини цього явища:

- 1) вплив соціально-економічних процесів на життєдіяльність сім'ї;
- 2) індивідуально-типологічні особливості поведінки батьків;
- 3) особливості українського менталітету виховання: стійкі стереотипи та суспільна думка щодо сімейного виховання;
- 4) недоліки у системі освіти та виховання батьків [289, с. 2–8].

За даними наукових досліджень, «кожна п'ята сучасна дитина росте в умовах, що блокують прогресивний просоціальний розвиток; майже половина дітей (44 %) ростуть у сім'ях, де конфліктність стосунків досягає порога небезпеки для життя і здоров'я членів сім'ї; 60 % батьків виправдовують фізичне покарання і моделі насильницької поведінки, що формуються в сім'ї, перш за все – в дитячо-батьківських стосунках» (у 70 % випадків – це батьки) [39, с. 61–62]. Мають відмінності форми прояву насильства проти дітей в різні історичні часи [296, с. 197].

Насильство над дитиною в сім'ї ускладнюється адиктивною поведінкою батьків, що проявляється у приниженні честі й гідності дитини шляхом постійних чи періодичних словесних образ дітей, погроз з боку батьків, обвинуваченні дітей у тому, у чому вони не винні, демонстрації нелюбові, ворожості до дітей [88, с. 318].

Фізичне, економічне, психологічне, сексуальне насильство над дитиною в сім'ї має свою специфіку.

Фізичне насильство здійснюється у формі штовхань, побоїв, катування з використанням різних предметів як знарядь катування, погроз зброєю, погроз заподіяти шкоду родичам або друзям; примушування дітей до

ситуативного чи постійного вживання наркотиків, алкоголю, надання їм отруйних речовин чи медичних препаратів, що викликають галюцинації. Фізичне насильство батьків провокує поглиблення проблем дитячого п'янства, алкоголізму, наркоманії і токсикоманії [88]. Переважно всі батьки, які використовують у вихованні дітей фізичне покарання, зазнають труднощів у взаємодії з ними, а 87 % з них зазнавали фізичних покарань від власних батьків у дитинстві. 40 % батьків виявляють бажання застосувати такий вид покарання, проте не роблять цього [134].

До проявів *економічного насильства* відносять: надмірну експлуатацію дитячої праці у господарстві, а також незаконне використання дитячої праці на виробництві; значні витрати сімейного бюджету на задоволення потреб адиктивності; недостатнє задоволення або незадоволення майнових потреб дітей; незабезпеченість мінімальних норм умов проживання дітей вдома [88, с. 318–319].

Сексуальне насильство поширене в дуже патріархальних родинах, де: як старші чоловіки, так і батько шляхом залякування вводять дружин і дітей у підлегле, безпорадне становище й сексуально зловживають цим, здійснюють інцест [91, с. 41–44]; панує гіпопротекція і бездоглядність; надмірна вимогливість і строгість до дитини; ознаками перенесеного сексуального насильства є зміни в поведінці дитини, перші прояви посттравматичного синдрому, сексуальності дитини; в емоційному стані і спілкуванні дитини; особистісних мотиваціях дитини, соціальних змінах; змінах самосвідомості; появі невротичних і психосоматичних симптомів [35, с. 47–57].

За класифікацією зарубіжних учених, одним із найпоширеніших видів жорстокого поводження з дітьми є «спостережуване домашнє насильство» як періодична присутність дитини під час фізичного, психологічного насильства дорослих над членами сім'ї, а також домашніми тваринами. У 86 % випадків у сім'ях, де насильство стає частиною подружніх стосунків, діти знають про нього, навіть якщо воно приховане від їхніх очей. Італійські спеціалісти

вважають, що від 30 % до 66 % дітей, які спостерігають за насильством у сім'ї, самі стають жертвами насильства. А дослідження соціальних служб США показало, що всі діти стають жертвами жорстокого поводження, якщо спостерігали сцени сімейного насильства в дитинстві [86, с. 105].

Встановлено фактори ризику для дітей, зумовлені структурою сім'ї: неповна, багатодітна сім'я; наявність вітчима в сім'ї; конфліктні або насильницькі стосунки між членами сім'ї; проблеми між подружжям (емоційна, сексуальна невдоволеність); міжпоколіннева передача насильницьких намірів; проблеми взаємовідносин батьків і дітей; емоційна й фізична ізоляція сім'ї [86].

Помилки батьків щодо виховання їхніх дітей [94, с. 36; 163, с. 23] не можна ототожнювати з насильством, однак вони можуть стати передумовами його прояву. Розрізняють наслідки жорстокого і недбалого ставлення до дітей, особисті та емоційні порушення, соціальну невлаштованість [153]. Кореляційний аналіз показав залежність між психологічним типом насильства та суб'єктивним відчуттям приниження [144, с. 55].

У поведінці дітей проявляється протест проти насильства. Розрізняють реакції активного (наприклад, зухвала або агресивна поведінка) і пасивного (відмова від їжі, втеча з будинку, спроби суїциду, відмова від словесного спілкування, енурез, замкнутість, порушення емоційних реакцій) протестів у дітей щодо насильства [35, с. 43]. Дитина, яка зазнає приниження в сім'ї, насильства, нехтується у школі або ж на вулиці, постійно перебуває в умовах, де не задовольняються її основні потреби, зазвичай, виростає нездоровою, агресивною особистістю, погано розвивається, часто формує зв'язки з кримінальними структурами [292, с. 27].

Отже, дитина може розглядатися як об'єкт насильства, оскільки навіть сама присутність під час вчинення насильницьких дій стосовно інших членів сім'ї також має вплив на її стан і самопочуття. Сцени насильства у сім'ї можуть мати як безпосередній, так і опосередкований вплив і проявитися

через багато років. Це також посилює актуальність профілактики сімейного насильства на початковому етапі шлюбного життя молодого подружжя.

Питання покращення якості життя громадян актуальне з огляду на масштаби насильства й жорстокого поводження з літніми людьми [142, с. 223–224]. Досліджено специфіку сімейного насильства над престарілими членами сім'ї. Проведений нами аналіз засвідчує, що профілактика сімейного насильства над людьми похилого віку розроблена достатньою мірою, проте недовіра технологій пояснюється низьким рівнем свідомості людей; профілактика сімейного насильства стосовно людей похилого віку повинна передбачати організацію життя літніх людей без насильства. Це засвідчує аналітичний огляд діагностико-профілактичної роботи з проблеми.

Насильство у сімейних стосунках має комплексну детермінацію та залежить від індивідуально-особистісних якостей членів сімей, їхньої міжособистісної взаємодії та зовнішніх умов впливу на стосунки. На поведінці індивіда відображаються ментальність людей, моральні стандарти поведінки, соціальні цінності, гендерні стереотипи як загальносоціальні детермінанти. Порушення міжособистісної комунікації є основою внутрішньо сімейних детермінант насильства у стосунках молодої сім'ї, що можуть бути пов'язані з такими факторами: труднощами та типовими помилками у процесі міжособистісної комунікації; конфліктами; кризами; рівнем культурного розвитку кожного з подружжя; недостатнім інформуванням одне про одного; адиктивною залежністю когось із партнерів; небажаною вагітністю; низьким рівнем адаптації до спільного життя; агресивністю чоловіка або жінки; прийняттям індивідом за норму поведінкових девіацій; нездатністю справитися з проблемами.

Отже, процес становлення молодої сім'ї зумовлює необхідність визначення загальних характеристик інституту сім'ї в суспільстві та розгляду особливостей його функціонування. Сучасну молоду сім'ю, зокрема, характеризують: створення на добровільних умовах; поліморфність функціонування; необов'язковість реєстрації шлюбу; рівність прав чоловіків

і жінок, спільне вирішення побутових, матеріальних, фінансових проблем; невизначеність щодо місця проживання, праці; відсутність дітей або малодітність; зміна соціальних і сімейних орієнтирів та ін.

Однією з негативних тенденцій, що призводить до девальвації сімейних цінностей та до занепаду сім'ї як соціального інституту, залишається насильство. Дестабілізаційні процеси становлення й формування молоді сім'ї мають вираження в особливостях формування та прояву фізичного, економічного, психологічного, сексуального видів насильства. Від сімейного насильства страждають чоловіки, жінки, діти, інші члени сім'ї або ж соціально та/чи психологічно незахищені особи як жертви, а в кінцевому рахунку – і сам кривдник. Це призводить до відхилень у їхньому самопочутті, розвитку, поведінці.

1.2. Досвід профілактики сімейного насильства в Україні та за кордоном

За часи незалежності України прийнято низку законодавчих і нормативно-правових документів про налагодження розвитку й життєдіяльності молодих сімей, покращення ставлення до шлюбу та сім'ї.

У ст. 3 Конституції України [269] зазначається: «Людина, її життя й здоров'я, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю». А ст. 28 цього ж Закону стосується і сімейних стосунків.

Розроблена і впроваджена Національна програма планування сім'ї мала на меті розпочати активне сприяння державних органів усіх рівнів розв'язанню проблем, що назріли у суспільстві. У вступі цієї програми, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 13 вересня 1995 року № 736, зазначається: «Відсутність з боку держави ефективної допомоги в плануванні сім'ї є однією з основних причин внутрішньосімейних конфліктів і дестабілізації сім'ї» [154]

Багато уваги профілактиці сімейного насильства приділено у державних і регіональних програмах наступних років. Так, в обласній соціальній програмі підтримки сім'ї до 2016 року (рішення №1598 від 15 березня 2014 року Тернопільської обласної ради, п'яте скликання, сорок восьма сесія) пунктом 2 зазначається необхідність упровадження курсів підготовки молоді до подружнього життя і, зокрема, здійснення профілактики сімейного насильства.

У 1996 р. стартувала програма «Молода сім'я», яка реалізувалася практично всіма соціальними службами України, що засвідчило актуальність проблеми, нагальну потребу молодих сімей в отриманні соціальних послуг різних видів, соціальної допомоги [66; 261].

Окрім загальнодержавних, впроваджені міжрегіональні та регіональні програми, що стосувалися сприянню функціонування молодої сім'ї.

А. Буковинським розроблено й упроваджено експериментальну *програму підготовки молоді до сімейного життя*. За роки незалежності програму підготовки проведено у Львові (2002 р.), Києві (2006 р.), Донецьку (2008 р.). Станом на 2013 р. програму безпосередньої підготовки пройшли понад 22000 пар наречених. Курс проводила група фахівців: відповідальний за весь курс (соціолог, методист, духовна особа тощо), лікар або спеціаліст, що має відповідну освіту, психолог, юрист [26, с. 4–5].

А. Карасевич також розроблено *програму підготовки молоді до подружнього життя*. Визначено педагогічні умови формування готовності до створення сім'ї. Значення дошлюбних стосунків у період залицяння, основи функціонування щасливої сім'ї зумовлюються низкою об'єктивних і суб'єктивних чинників, що неоднозначно впливають на таку готовність [82, с. 5–12].

Розроблено модель системи педагогічного супроводу студентів у ході формування готовності до шлюбно-сімейних стосунків. З цією метою відкрито «Клуб молодої сім'ї». Визначено такі напрями його роботи: соціально-психологічний, соціально-культурний і спортивно-масовий;

інформаційно-просвітницький [42]. Встановлено головні характеристики профілактичних програм [205, с. 113–116].

Проаналізовано та визначено основні проблеми соціального супроводу молодих сімей та профілактики насильства у їхніх стосунках.

1. *Неналежна увага до функціонування молодої сім'ї загалом* [280]; необхідність удосконалення законодавства, а також механізмів його практичної реалізації; потрібно ліквідувати і причини виникнення проблеми [153, с. 8]. Зазначено, що «...утворився вакуум соціально-психологічних механізмів регуляції формування і функціонування сім'ї та шлюбу в Україні» [301, с. 302–303]. Про сучасні кризові явища у формуванні молодих сімей свідчать тенденції скорочення абсолютного числа та середнього розміру сімей, показників шлюбності, зростання позашлюбних народжень. Однак найбільш вражаючим явищем є стрімке падіння народжуваності, що свідчить про кризи реалізації основної функції сім'ї [301, с. 312].

2. *Недостатня увага до забезпечення розвитку інституту молодої сім'ї.* Так, В. Сороковський, звертаючись до Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 5 лютого 1993 р., констатує: «Якщо ми проаналізуємо цей закон далі, то побачимо, що єдиною формою державної підтримки молодої сім'ї відповідно до цього закону є сприяння молодіжному житловому будівництву». Також науковець констатує: «В інших нормативних документах термін «молода сім'я» не зазначається взагалі» [249, с. 256–258].

3. *Відсутність налагоджених механізмів звернення з проблем сімейного насильства:* «У цілому оцінка ефективності програм роботи з чоловіками-кривдниками в сім'ї є дуже суперечливою і має багато труднощів, передусім методологічних, для її здійснення. ... Безумовно, найкращі результати досягаються при добровільному зверненні сім'ї за допомогою» [21, с. 5].

4. *Необхідність вироблення ефективних технологій роботи з кривдниками.* «Дії правоохоронних органів повинні бути спрямовані на вилучення з сім'ї насильника, а не жертв» [96, с. 202].

6. *Недосконалість законодавчої бази щодо профілактики сімейного насильства.* На цьому акцентує В. Костицький: «У кримінальному законодавстві відповідальність за зґвалтування дружини відсутня. Ст. 107 Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за побої та мордування. Насильство перемістилося у сферу сім'ї та побуту. У зв'язку з цим необхідно приймати відповідні рішення. Створити хоча б спеціалізовані служби запобігання домашньому насильству – на зразок тих, що діють у Сполучених Штатах Америки. Як правило, реєструється тільки 10 % випадків» [101, с. 18]. «У Національній програмі планування сім'ї, затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 13 вересня 1995 року, про профілактику сімейного насильства не йдеться. Тільки загалом про умови створення сім'ї» [55, с. 213].

7. *Відсутність диференціації в роботі з запобігання й подолання сімейного насильства та неналежна увага до профілактики сімейного насильства у діяльності соціальних структур.* Вироблено пропозиції до вдосконалення статті 65-1 і статті 150 Сімейного кодексу України, що регулюватимуть стосунки, пов'язані з сімейним насильством [87].

8. *Недоліки в реалізації нормативно-правових і соціально-організаційних механізмів профілактики сімейного насильства.* Врахування потребують розроблені науковцями технологічні компоненти, що можуть бути застосовані для профілактики насильства у молодих сім'ях.

Члени молоді сім'ї переважною мірою відносяться до категорії молоді. *Соціальна робота з молоддю* – це певний комплекс правових, організаційних, матеріальних і кадрових умов, що в сукупності створюють для кожної молоді людини реальні можливості конкретної і необхідної допомоги в основних сферах життєдіяльності. Створення й організація діяльності соціальних служб у посткомуністичних країнах сьогодні

здійснюється, перш за все, за ініціативою і підтримкою держави. Водночас є об'єктивна потреба в тому, щоб створити необхідні правові, економічні, політичні умови для організації підтримки соціальної роботи з молодими сім'ями громадськими організаціями, окремими громадянами, що мають змогу й бажання займатися цією роботою [45, с. 124].

Оскільки молоді сім'ї відносяться до суспільної категорії сімей, центральне місце у соціальній роботі з сім'єю, на думку Н. Головатого, займають різні соціальні служби, інші заклади, мета яких полягає у наданні різноманітної допомоги [45, с. 132].

Дослідження потребують форми і методи *профілактичної роботи*. Представлено результати дослідження творчим колективом Державного інституту розвитку сім'ї та молоді на замовлення Департаменту сімейної, гендерної політики та демографічного розвитку Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту в одинадцятьох регіонах України. Мета опитування – визначення ефективності форм і методів роботи за результатами дії Закону України «Про попередження насильства в сім'ї». Застосовувалися такі методи дослідження, як інтерв'ю з експертами, користувачами та надавачами послуг потерпілим від насильства, моніторингові візити. Визначено, що найчастіше клієнти, за оцінками надавачів послуг, *звертаються за консультаціями до психолога, беруть участь в інформаційно-просвітницьких заходах, забезпечуються тимчасовим житлом* [237, с. 62–67].

Організація життєдіяльності молоді сім'ї має низку проблем, з якими стикається молоде подружжя після вступу до шлюбу. Цей напрям у роботі соціальних служб реалізувався з використанням таких форм і методів соціальної роботи:

– психологічне консультування, індивідуальні заняття, система консультування: питання сумісності партнерів, корекції життєвих планів, етичні і правові норми сімейних стосунків, медико-фізіологічні проблеми сім'ї, ознайомлення зі шлюбним законодавством, сімейним правом,

обов'язками подружжя; створення консультативних пунктів, вечори, цикли лекцій, ділові ігри, інформаційні листівки) [251, с. 89–92]:

- абетка виживання «Як запобігти насильству» [28];
- вправи, інформаційні повідомлення [62];
- методики формування вмінь з метою зупинити насильство [61, с. 21];
- інформаційні методики, якими визначаються типи насильства, психолого-педагогічні характеристики осіб, які в ньому задіяні [233];
- прогресивні технології допомоги молодій сім'ї у стосунках з батьками (програми, тренінги, вправи і т. д.) [145];
- використання тренінгових (групових) програм є надзвичайно дієвою формою організації терапевтичного процесу; традиційно тренінг застосовують для розвитку навичок комунікації [78];
- методика допомоги сім'ям, які характеризуються жорстоким поведінням між її членами [86].

Визначено особливості здійснення **корекційно-реабілітаційної роботи**. Міністерством соціальної політики України 8 травня 2014 р. затверджено «Методичні рекомендації щодо організації проходження корекційних програм особами, які вчиняють насильство в сім'ї» [140], де представлено основи надання необхідної допомоги жертвам насильства [96].

Постановою Кабінет Міністрів країни «Про затвердження Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі» від 22 серпня 2018 р., Указом Президента України «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства» від 21 вересня 2020 року визначено основи навчання фахівців, які забезпечують корекційно-реабілітаційну роботу з подолання сім'яного насильства [70].

Загалом за результатами аналізу 170 програм, спрямованих на подолання сімейного насильства, виявлено, що у 45 % із них застосовують

методи когнітивної терапії поведінки та соціальні тренінги [22]. Проходження корекційних програм дає розуміння про можливі наслідки та відповідальність за вчинення насильства, уміння розпізнавати спускові механізми вияву агресії у ситуації конфлікту, розрізняти власні почуття й почуття інших людей, розв'язувати конфлікти; реалізувати власні плани соціально-прийнятним шляхом [78].

Запобігання насильств і його подолання потребують правильного та своєчасного вжиття заходів. Це передбачає роботу з жертвою, її оточенням, насамперед з особами, здатними до таких насильницьких дій. Особливу увагу слід приділяти особам, які самі жертвами не стали, але були свідками таких ситуацій. Як правило, це діти, престарілі члени сім'ї.

1. Робота з потенційними жертвами насильства. У 2008 р. у рамках проведення Всесвітньої кампанії Генерального Секретаря ООН та Кампанії Ради Європи з боротьби з насильством, урядом України спільно з громадськими та міжнародними організаціями було ініційовано проведення в Україні національної кампанії боротьби з насильством щодо жінок, дітей, насильством в сім'ї «Стоп насильству!». Проведено форум за участі 300 представників різних міжнародних і українських структур [7, с. 140]. Основними технологіями соціально-психологічної допомоги жертвам насильства в сім'ї визначено консультування, діагностику, психокорекцію та роботу зі співзалежністю [21, с. 5].

Важливою складовою роботи з жертвами чи потенційними жертвами насильства визначено психологічні тренінги, курси, що допомагають особі подолати комплекс неповноцінності, повірити в свої сили. Необхідність здобуття навичок асертивної поведінки зумовлюється тим, що людина сама повинна вирішувати і нести відповідальність за наслідки своїх рішень [130].

Розглядається, як поводитися у випадку зґвалтування [49]. Робота з жертвами насильства містить елементи роботи з особами віктимної поведінки.

2. Робота з потенційними кривдниками. У 2006–2008 роках реалізовано проєкт «Робота з особами, які вчинили насильство у сім'ї». Метою проєкт було вивчення досвіду європейських країн у роботі з кривдниками, визначення найефективніших практик роботи з ними. Проєкт реалізували 8 організацій із 7 країн [21, с. 5].

Сьогодні практика впливу на потенційних кривдників/кривдників містить багато напрацювань, адже законодавчо закріплені вимоги до роботи з ними та впровадженні ефективні форми і методи роботи дозволили виробити ефективні технології [158; 162; 188; 200].

Із насильниками в сім'ї проводиться певна соціальна, психокорекційна робота за допомогою різних методів і форм: бесід, лекцій, консультацій, тренінгів, семінарів. Залучаються і священнослужителі визнаних державою церковних конфесій, адже релігія не схвалює насильства у будь-якій формі.

3. Робота з учасниками проявів насильства. На сьогодні створено програму дослідження комплексної допомоги, розроблено його інструментарій. Аналізуючи діяльність усіх організацій, установ, закладів, що опікуються цією проблемою, можна констатувати, що вони надають саме комплексну допомогу. За дослідженнями А. Боднар, для 45 % респондентів психологічна допомога стала однією з головних; для 42 % опитаних другою за важливістю стає соціально-психологічна допомога; третьою – реабілітаційна (для 30 % осіб). Існують такі види допомоги: кризового втручання, реабілітаційної, соціально-психологічної, психологічної, корекційної, медичної, юридичної, правозахисної допомоги, діагностичної консультації. Провідним методом, за оцінкою А. Боднар,

фахівці обирають метод індивідуального консультування – 39 % з групи майбутніх фахівців та 80 % з групи експертів-фахівців (охоплює і діагностику, і корекцію) [18, с. 61].

Свою специфіку має проведення профілактичної роботи *залежно від статі*.

1. Профілактика насильства стосовно жінок насамперед охоплює впровадження міжнародних і вітчизняних законодавчих і нормативно-правових актів та функціонування соціальних структур, відповідальних за профілактику сімейного насильства.

На вітчизняних теренах цікавим та ефективним виявився досвід впровадження проекту «Свобода від насильства: розширення прав та можливостей дівчат та жінок у складних життєвих обставинах», здійснений «Українською фундацією громадського здоров'я» у 2013–2014 рр. за підтримки Агенції ООН з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок та Трастового фонду ООН з викорінення насильства щодо жінок. У межах проекту було створено та апробовано комплексну програму стосовно осіб груп ризику та тих, які пережили насильство. Ця програма містить чотири блоки: діагностичний, індивідуальна робота, мотиваційне консультування та групова робота. Автори проекту зазначають, що програма не є єдиним засобом вирішення проблем насильства і має застосовуватися у контексті ведення випадку особи, яка пережила насильство або належить до групи ризику [21, с. 5].

С. Тунтуєва пропонує програму соціальної терапії стосовно жінок із такими методами роботи: інтерактивні заняття, казкотерапія, ігрова та епістолярна терапія, обговорення проблеми [267, с. 122]. Відповідно до твердження Л. Харченко, за останні роки значно розширилася палітра соціальних структур, жіночих громадських організацій та об'єднань; вони стали більш дієвими, посилюється їх вплив на соціальну політику на місцевому, регіональному та національному рівнях [279, с. 14].

Таким чином, на сьогодні профілактична робота з жінками із запобігання насильства у сімейних стосунках характеризується: 1) застосуванням новітніх технологій, зокрема таких, як інтерактивні заняття, різні форми терапевтичної роботи; 2) створенням спеціалізованих структур; 3) розробкою і впровадженням проєктів у діяльності жіночих громадських організацій. Загалом така робота набуває масового характеру серед громадськості.

2. Профілактика насильства стосовно чоловіків. Визначено ефективні форми і методи у подоланні насильства стосовно чоловіків [22]. Важливим кроком у напрямі профілактики сімейного насильства стосовно чоловіків є, наприклад, відкриття україномовного сайту «Чоловіки проти насильства». Цей сайт – додатковий ресурс для чоловіків, де вони можуть одержати інформацію з проблеми; дізнатися про організації, що працюють над цією проблемою. На сайті повинні висвітлюватися також заходи, що проводяться у напрямі профілактики насильства у сім'ї [59, с. 10–14].

Отже, згідно із практичними підходами, профілактика сімейного насильства стосовно чоловіків повинна мати такий зміст: визначення ролі жінки у сценах сімейного насильства, провокаційної ролі учасника сцени насильства; активізація самих чоловіків у профілактиці насильства; розробка ефективних програм, заходів профілактики сімейного насильства стосовно осіб чоловічої статі.

3. Профілактика насильства стосовно дитини. Діти можуть страждати як від безпосереднього, так і опосередкованого насильства у сімейних стосунках, тому науковці виділяють особливості здійснення профілактики стосовно них [65]. «Важливо досягти усвідомлення спеціально уповноваженими суб'єктами запобігання насильству в сім'ї, що є всі підстави для притягнення до адміністративної відповідальності членів сім'ї дитини, навіть у випадку, коли насильство безпосередньо до дитини не застосовується, а вона є лише свідком насильства» [40, с. 24].

«Важлива роль відводиться навчанню батьків, метою якого є формування у них усвідомленого ставлення до прав дитини, емоційно-мотиваційного, когнітивного та поведінкового компонентів, оволодіння цілісною системою теоретичних знань, вирішення завдань рефлексивно-оцінювального характеру» [189, с. 2–8].

Потрібно налагоджувати загальну систему роботи із залученням і дітей, і батьків, і педагогів, і психологів, і правоохоронні органи. Доцільними є організовані педагогічні лекторії, консультації для батьків та педагогів, соціально-педагогічний супровід проблемних сімей, тематичні заняття з дітьми [296].

Проблемі сімейного насильства приділяє увагу вся світова спільнота та владні структури держав. Зарубіжний досвід профілактики сімейного насильства має специфічні риси та позитивний досвід. Вивчення досвіду зарубіжних країн засвідчує, що профілактику сімейного насильства необхідно здійснювати відповідно до суспільних надбань і особливостей розвитку, наявної та розробленої нормативно-правової бази та з урахуванням менталітету населення.

Масштаби проблеми насильства в сім'ї прикро вражають. Зокрема, тільки в Італії 76 % випадків насильства і дискримінації щодо жінок відбувається вдома від рук колишніх партнерів, чоловіків, друзів або знайомих. У 2011 році було вбито 127 жінок, на 6,7 % більше, ніж у 2010 році. Дані за 2012 рік ще більш невтішні: в період до червня були вбиті 63 жінки; 18,2 % жертв вважають домашнє насильство злочином, у той же час 32,6 % – нормою [95]. Загалом від 10 % до 50 % жінок стають жертвами насильства. Окрім жінок, типовими жертвами сімейного насильства є діти. Так, у США було зареєстровано понад мільйон випадків насильницького поводження з дітьми, від якого померла понад тисяча дітей. Приблизно 60 тисяч сімей у нашій країні офіційно вважаються неблагополучними [17, с. 16–17].

За кордоном було запропоновано низку невеликих за аудиторією та часовим обсягом профілактичних програм, мета яких передбачала: збільшення поінформованості та позитивних установок щодо гендерно-рольових стереотипів та конфліктів; гендерно-рольові норми; навички комунікації та управління гнівом; уявлення про міжстатеві стосунки; важливість та вплив зобов'язань у стосунках на збільшення віри у себе та впевненості в собі; зменшення нарцистичних очікувань від міжстатевих стосунків; способи здорового вирішення конфліктів; інформування про гендерну та гомосексуальну площину ризику появи насильства у міжстатевих стосунках [232, с. 67].

Наголошується на *своєрідності сімейного права у кожній країні*. Знання своїх прав допоможе уникнути багатьох проблем і неприємностей [111]. Наприклад, в Угорщині під насильством у сім'ї, перш за все, розуміють фізичне насильство. Словесна образа не вважається формою насильства, а щодо психологічного насильства – єдиної думки нема. Найбільш суперечливі думки є щодо економічного і соціального насильства [75, с. 67]. Сексуальне насильство у стосунках пари офіційно визнається тільки в 51 країні [96, с. 204].

Встановлено, що станом на перші роки третього тисячоліття в 19 європейських країнах діяло 192 корекційні програми для кривдників. У Північній та Західній Європі корекційних програм значно більше, ніж у Південній та Східній. Перша корекційна програма для домашніх агресорів почала діяти у 1984 р. До 1995 р. з'явилося ще 15 програм і ще 28 – до 2000 р. До 2007 року впроваджено ще 119 програм. У Сполучених Штатах Америки у всіх штатах діє програма «Стоп насильству» [21, с. 6]. На сьогодні ця програма поширилася у більшості країн світу, і в Україні зокрема.

Проаналізовано дієві, на нашу думку, підходи до профілактики сімейного насильства:

- жорстка регламентація санкцій у положеннях права (в Іспанії, Перу, Франції);

– розширення відповідальності за насильницькі дії (Іспанія, Федеративна Республіка Німеччина, Данія та ін.), а також обставин учинення негативних дій (Японія, Литва, Молдова та ін.).

Загалом до проблеми сімейного насильства у світі ставляться з великою увагою: розроблено законодавчі, нормативно-правові основи запобігання й подолання цього явища, впроваджуються програми профілактичної та корекційно-реабілітаційної роботи з жертвами й кривдниками сімейного насильства.

Окрім загальних рис і тенденцій, кожна країна має особливості здійснення профілактики сімейного насильства. Визначено перспективні підходи як щодо запобігання сімейному насильству, так і корекційно-реабілітаційної роботи.

Так, для системи підготовки молоді до сімейного життя у *Сполучених Штатах Америки* характерна відсутність єдиної навчальної програми. Сучасна система підготовки молоді до сімейного життя ґрунтується на таких основних напрямках: дошлюбна підготовка, статеве виховання, відповідальне батьківство [299]. В Сполучених Штатах Америки діяльність дитячих соціальних служб орієнтовані не тільки на дитину, а й на сім'ю в цілому. В цій державі функціонують урядові й громадські комісії з розслідування випадків насильства, створено спеціальні будинки притулки, де змушені жити жінки з дітьми, які залишили свої домівки через жорстоке поводження» [57]. Фактично для умов нашої країни доступними є всі ресурси, що пропонуються у цій країні, окрім створення профільних центрів.

Вивчення досвіду *Німеччини* дало змогу виокремити його зміст, що зведений до вирішення конкретних педагогічних завдань, а саме: виховання почуття відповідальності у взаєминах між статями за кожний вчинок; формування прагнення мати міцну, здорову і дружну родину, що відповідає сучасним вимогам суспільства; утвердження рівноправності батька і матері в родині, народження дітей і формування свідомого та відповідального

ставлення до їх виховання; виховання здатності розуміти інших людей і як представників чоловічої та жіночої статей; розвиток уміння оцінювати власні вчинки стосовно інших людей з урахуванням їхньої статевої приналежності, формування розуміння позитивного і негативного в сфері людських стосунків, поняття дозволеного і забороненого, а також усвідомлення шкоди і небезпеки ранніх статевих зв'язків, застереження про неприпустимість, безвідповідальність та легкомудство у взаєминах із особами іншої статі; виховання правильного розуміння дорослості: її змісту, ознак, проявів і якостей [167, с. 10–12]. У Федеративній Республіці Німеччини домашнє насилля це не лише агресивні та насильницькі дії між жінкою та чоловіком, але й між дітьми, батьками, сестрами та братами [57, с. 285].

Т. Паничок запропонував такі шляхи використання німецького досвіду в Україні: дотримуватися принципу мультидисциплінарності; ширше використовувати новітні форми організації процесу (презентації, проекти, тренінги), інноваційні методи організації занять, у тому числі з використанням відео- та аудіотехніки; застосовувати методи, що стимулюють прояви індивідуальної творчої ініціативи і водночас формують необхідні для сімейного життя навички співпраці з партнером; практикувати індивідуалізацію процесу [167, с. 10–12].

Прийняття відповідного закону в *Іспанії* викликало неоднозначну реакцію з боку юристів. На їхню думку, такого захисту потребують діти, особи похилого віку тощо» [70]. У *Північній Ірландії* цілеспрямовано упроваджують соціально-педагогічні програми. Характерною особливістю системи підтримки молодих сімей у Північній Ірландії є те, що вони, як правило, розробляються громадськими організаціями, а держава делегує всі повноваження цим організаціям щодо впровадження програм. Провідними засобами підтримки сім'ї є діяльність соціальних служб, громадських організацій та ініціатива громад [27, с. 11]. У *Великобританії*, слід зазначити, що поліцейські, які прибули на виклик, можуть затримати кривдника [229].

Насильство в сім'ї у *Франції*, що стосується і досвіду *Швеції* [16], хоч і вважають тяжким злочином, його як запобігання, так і подолання у правовому полі, потребують удосконалення. Встановлено: «В *Австрії* поліції надано повноваження виселяти правопорушників і накладати заборонні ордери. В цій країні засновані «центри втручання», які забезпечують безкоштовними консультаціями, надають допомогу та підтримку потерпілим від насильства у сім'ї. В *Республіці Болгарії* передбачено такий вид стягнення як громадський осуд, що виявляється у публічному осуді порушника перед трудовим колективом, у якому він працює, або перед організацією, членом якої він є. З'ясовано, що актуальною є практика взаємодії поліції та громади у подоланні проблеми домашнього насильства. У *Республіці Польщі* «публічний осуд злочинного діяння кривдника є позитивним досвідом, адже для правопорушників більш неприємним є осуд суспільства, аніж юридична відповідальність» [57, с. 290].

Функціональні індикатори, що актуалізують проблему сімейного життя й насильства в сім'ї як в Україні, так і за кордоном, на думку Л. Яворської, стосуються [299, с. 1] пріоритетних установок на їх запобігання й подолання і це сприяє трансформації окремих надбань на вітчизняний ґрунт.

Помітні недоліки в організації та проведенні профілактики сімейного насильства за кордоном:

- відсутність державного регулювання профілактики сімейного насильства (Ірландія);
- звуження профілактики сімейного насильства, захист в основному жінок (Іспанія).
- Вважаємо за можливе впровадження у практику України таких надбань із зарубіжного досвіду:
 - превентивний підхід до насильства в сім'ї (на прикладі Бразилії);
 - підбір суб'єктів профілактики на статево-гендерній основі (Швеція);

- посилення статевого виховання у профілактиці сімейного насильства (Німеччина);
- застосування суворих санкцій до кривдника – великий штраф, взяття під варту, захисні приписи стосовно кривдника і жертви насильства (Франція);
- затримання провокатора насильницьких дій незалежно від пояснень, бажання, заяви жертви (Великобританія).

Отже, зарубіжний досвід профілактики сімейного насильства має свою специфіку. За загальної актуальності, у кожній країні напрацьовано свої підходи до профілактики й подолання проблеми. Впроваджуючи зарубіжні підходи у практику нашої країни, розроблені щодо профілактики сімейного насильства у молодих сім'ях, урахувати потрібно низку аспектів, основними серед яких є такі:

- рівень розробки законодавчо-нормативної бази;
- механізми й особливості діяльності вітчизняних соціальних структур, дотичних до проблеми;
- традиції, звичаї, менталітет населення;
- рівень свідомості кожної молодої людини та її потенційні можливості.

Проаналізовано та визначено ефективні форми, методи, технології із запобігання й подолання сімейного насильства в нашій державі з опорою на законодавчо-нормативну базу, можливості соціальних інститутів і структур, профілактичні й корекційно-реабілітаційні програми. Свою специфіку має робота з чоловіками, жінками, дітьми, а також робота стосовно кривдників, жертв, учасників сцен насильства. Узагальнено, що зарубіжний досвід повинен трансформуватися відповідно до можливостей і ресурсів нашої держави та враховувати прогресивні підходи, зокрема превентивний підхід, підбір суб'єктів профілактики, посилення роботи з молоддю, застосування суворих санкцій до кривдників, соціальна допомога жертвам сімейного насильства. З метою запобігти виникненню проблем у молодій сім'ї слід

звернути особливу увагу на соціально-педагогічні умови профілактики насильства.

1.3. Сутність і зміст профілактики насильства у молодих сім'ях

Метою цього підрозділу є визначення сутності поняття та змісту профілактики насильства у молодих сім'ях як базового в межах дослідження. Цей крок вплине на подальший хід дослідження щодо обґрунтування й розробки безпосередньо предмету – соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях – та їх подальшого упровадження.

Сучасна проблема насильства в молодих сім'ях виникає на тлі загальних тенденцій процесу соціалізації молоді, що передусім відображаються на міжстатевих стосунках у молодіжному середовищі та мають такі прояви:

- розвиток недовіри, конкуренції, протиріч між статями;
- зорієнтованість на професійному становленні та все більше недооцінювання чи ігнорування репродуктивною функцією;
- формування і розвиток стосунків на прагматичній основі, коли ставляться пріоритетними не морально-духовні цінності, емоційна близькість, а соціально-фінансові досягнення й перспективи.

Вивчення матеріального становища і побуту молоді, зокрема студентства, з'явилися ще наприкінці XIX – на початку XX ст. [255, с. 431]. Зауважується, що у XIX столітті все більш масового характеру набув процес відділення молодих сімей від великої батьківської родини [145, с. 12]. Окрім того, змін набули самі стосунки та почав формуватися еkleктичний тип

взаємин, що характеризується змішуванням старої і нової системи взаємостосунків між особами протилежних статей.

Вивченню проблем сімейних стосунків молоді сьогодні присвячено багато праць В. Городяненка [235], А. Капської [145], Н. Лавриченко [117], Г. Лактіонової [119], Н. Надолинської [148], Г. Петришин [193], С. Юрківського [297] та ін.

Можна констатувати, що сучасне суспільство характеризується *суперечливими тенденціями впливу на молоді сім'ї*. З одного боку – молоді люди стали відповідальнішими за свою долю та мають бажання отримати якісну престижну освіту. На фоні позитивних суспільних тенденцій виділено і труднощі. Сучасні проблеми молодих сімей як об'єкта сімейної політики мають диференційований характер, що регулюють законодавчі, нормативно-правові акти (**Додаток А**). Науковці намагаються пояснити процеси, що стосуються молоді та сімейних стосунків молоді у перехідний для розвитку України період (**Додаток Б**).

Динамічність суспільних змін диктує необхідність перегляду змісту профілактики насильства у молодих сім'ях, на розвиток якої мають вплив різні фактори. Насамперед зауважимо, що у тлумаченні поняття «профілактика насильства у молодих сім'ях» враховано такі наукові підходи:

- «Профілактика відхилень у поведінці є найбільш ефективною не з моменту перших проявів негативної поведінки, а з виявленням перших симптомів у стосунках і поведінці» [164, с. 102–113];
- «У профілактиці важливе дотримання соціально-структурного і психолого-педагогічного рівнів» [163, с. 67–68];
- «Профілактика відхилень стосуються всього буття соціуму, сфер суспільних відносин» [255, с. 41].

На підставі теоретичного матеріалу, представленого нами в попередніх підрозділах, та узагальнення різних поглядів науковців у галузі соціальної педагогіки/соціальної роботи на процес профілактики негативних соціальних

явищ [37; 103; 127; 140; 188; 201; 261; 264; 280] базове поняття дослідження – *профілактика насильства у молодих сім'ях* – визначаємо як комплекс заходів правового, соціального, педагогічного, психологічного, морально-духовного характеру, здійснення яких сприяє усуненню детермінант, що призводять до формування та проявів насильства у стосунках молодої сім'ї.

Опираючись на літературні джерела, нами окреслено систему структур мікросоціального середовища, що відповідають за профілактику сімейного насильства, – державні та недержавні установи/заклади, що надають соціальні послуги жертвам насильства: соціальні служби; заклади/центри при медичних установах; регіональні, місцеві служби у справах дітей; міжнародні громадські організації; всеукраїнські і регіональні громадські організації; благодійні фонди та організації.

Ученими рекомендується, щоб заходи профілактики насильства в сім'ї мали характер запобігання [140, с. 25]. Виділено такі моделі допомоги сім'ї: педагогічна, психологічна, діагностична, медична [145]. Стосовно молодої сім'ї, то у профілактиці насильства у стосунках доцільно поєднувати названі моделі для того, щоб робота була комплексною і системною (залежно від поставленої мети і повноважень суб'єктів профілактичної діяльності). Наприклад, педагогічна і діагностична, педагогічна і психологічна і т. д.

Спільне проживання має бути вільним, усвідомленим, взаємним, відповідальним, глибоко продуманим рішенням обох молодих людей. Саме це засвідчує позитивну спрямованість розвитку стосунків молодої сім'ї. Виділено види негативних стосунків [248]. У науковій літературі узагальнено тенденції щодо неготовності до створення сім'ї та відповідального батьківства [123]. За думкою вчених, провідним і найвищим завданням у профілактичній роботі є формування сімейних цінностей як соціально значущого інтегративного особистісного формування та орієнтирів на виконання індивідом батьківських обов'язків [113, с. 3].

Для багатьох сімейних пар характерна певна неузгодженість сімейних цінностей. Наявні відмінності в установках подружжя на важливі сфери

життєдіяльності сім'ї в 76 % опитаних сімей перевищують допустиму норму. Узгодженість сімейних цінностей спостерігається лише в сімейних парах, стаж подружнього життя яких перевищує більше 11 років [42, с. 52–65].

Проте, на наш погляд, профілактична робота може бути ефективною за умови впливу на всі основні особистісні сфери – ціннісну, когнітивну, емоційну, вольову, поведінкову.

Окреслене вимагає визначення актуальних напрямів змісту профілактичної роботи, спрямованої на запобігання зародженню, формуванню насильства стосовно одне до одного. На основі зазначеного вище нами було окреслено **зміст профілактики насильства у молодих сім'ях**: формування сімейних цінностей; вдосконалення культури шлюбно-сімейних стосунків; розвиток морально-духовних якостей; формування відповідальності як механізму регулювання поведінки; формування правосвідомості й правової культури; розвиток комунікативної культури; формування навичок самореалізації; формування відповідального ставлення до батьківства (Рис. 1.4).

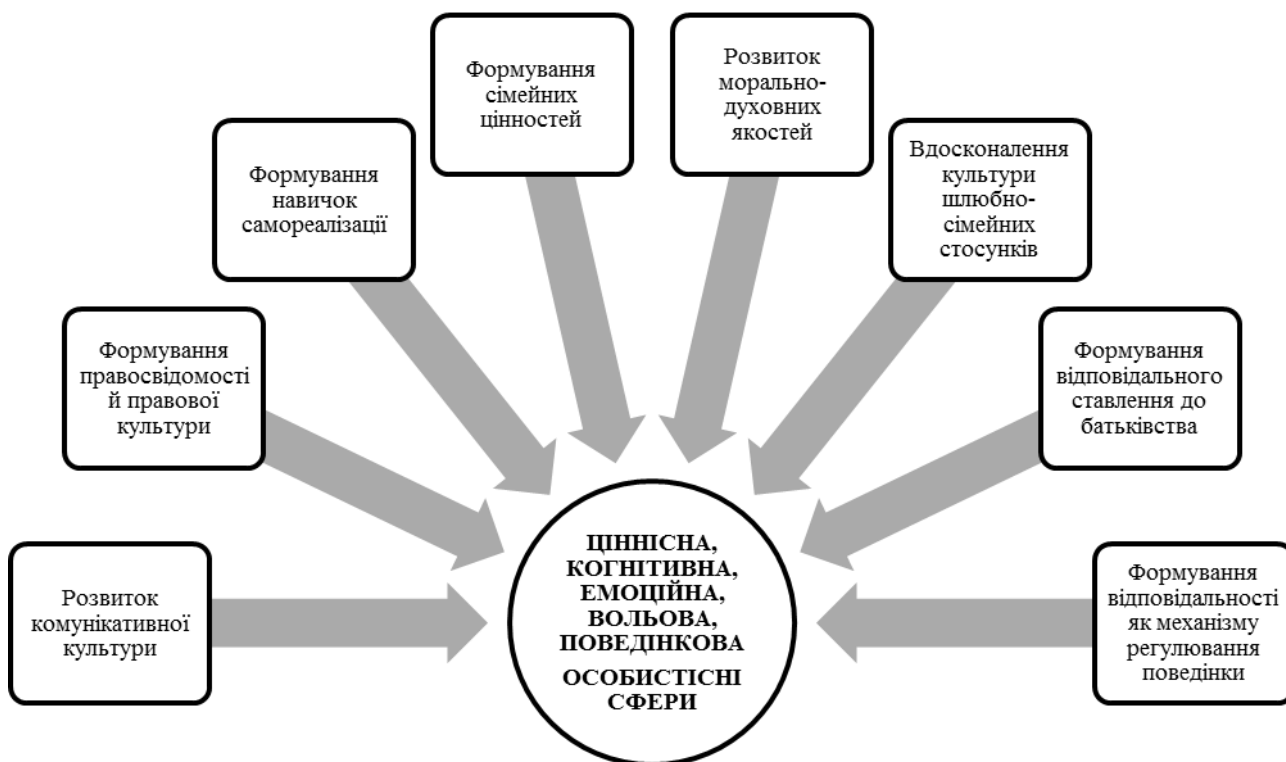

Рис. 1.4. Зміст профілактики насильства у молодих сім'ях

Наведений матеріал стане основою для визначення критеріїв ефективності профілактики насильства у молодих сім'ях під час експериментальної діяльності.

Наступним кроком теоретичного аналізу є ретельна характеристика кожного структурного компоненту (напрямую) профілактики насильства у молодих сім'ях, наведеного в Рис. 1.4.

Формування сімейних цінностей. Ціннісні орієнтири особистості – відображення соціальних цінностей як мотиваційної основи життєдіяльності та налагодження соціальної взаємодії у суспільстві; або ж те, що для індивідів є важливим, і те, чого вони дотримуються у житті. Систему цінностей формують: *соціальні* (становлення особистості у суспільстві; професійний розвиток; гуманізм; безпека людей; почуття колективізму; культурний розвиток та освіта; екологічна, естетична, етична культура; повага до соціальних надбань, інших людей); *сімейні* (підготовка до створення сім'ї, підтримка національних сімейних традицій; любов до дітей; піклування і допомога; терпеливість; гармонійність стосунків); *спрямовані на самореалізацію* (творча діяльність; самоактуалізація; прагнення до розвитку; здоровий спосіб життя; працелюбність; самостійність; вимогливість бо себе; самокритичність; відповідальність і обов'язковість)» [188, с. 142]. Тобто, сімейні цінності є елементом ціннісних орієнтирів особистості, перебувають у взаємозв'язку з соціальними та спрямованими на самореалізацію.

Формування сімейних цінностей вимагає врахування *приналежності до статі*. До цінностей, які можуть бути охарактеризовані як «жіночі» віднесено «уміння зрозуміти чужу точку зору», «толерантність», «вихованість». Серед осіб жіночої статі характерна більша орієнтація на гуманітарні цінності, на міжособистісні відносини. Особи жіночої статі вище за осіб чоловічої статі оцінюють значення самостійності, впевненості в собі. Найбільш значимою «чоловічою» цінністю є тверда воля,

«ефективність у справах» [119, с. 37]. Психіка чоловіків більш раціональна і значно швидше може переключатися на інших осіб і події. Жінки ж частіше зосереджуються на хворобливих станах, пов'язаних з особистими стосунками [115, с. 114–115].

На формування сімейних цінностей, окрім традиційних тенденцій і чинників, сьогодні особливий вплив мають *феміністичні процеси та поширення гендерної рівності між статями*. Це доводять науковці в своїх дослідженнях.

1. Феміністичні процеси, які мають місце у суспільному житті, викликають домінування жінок у такій важливій сфері як сімейна [188]. С. Юрківський відмічає, що нині спостерігається спадковість маскулінності жіночої статі, незалежно від того, сім'я повна чи ні. У таких сім'ях мати є доміантною як у сфері подружніх взаємин, так і у більшості випадків сімейно-представницьких функцій. Соціальний стереотип батька як здобувача матеріальних благ голови сім'ї перестає бути доміантним і поширеним, особливо в умовах економічної нестабільності та безробіття. За таких умов становище і роль матері в сім'ї тим більше стає головною і будь-яка спроба батька утвердити свою позицію в сімейних стосунках викликає конфлікт [297, с. 34].

2. Традиційна педагогіка акцентує увагу на явних біологічних відмінностях між хлопчиками і дівчатками, що в практиці обертається універсалізацією і закріпленням соціально сконструйованих відмінностей, серед яких домінує маскулінний стандарт патріархатної культури. Традиційне виховання у дошкільних закладах і школах влаштоване так, що дітям не дають відчутти відмінність між чоловіком і жінкою, особливо що стосується психології статі. Педагогіка, позбавлена гендерного кругозору (чи гендерного виміру), нічого іншого запропонувати не може [106, с. 78].

Тобто, у формуванні сімейних цінностей необхідно враховувати загальносуспільні тенденції та соціальні цінності. Феміністичні процеси та поширення гендерної рівності між статями повинні відобразитися у сімейних цінностях, бо, у протилежному випадку, це викличе протиріччя у соціальному становленні індивіда.

До перерахованих вище сімейних цінностей [106; 115; 119; 188; 297] з огляду на специфіку молодого сім'ї варто віднести:

- готовність до змін, динамічність, лабільність (спрямовані на розвиток сім'ї у суспільних відносинах);
- партнерство, здатність до компромісу (спрямовані на налагодження сімейних стосунків);
- емпатійність, лояльність, толерантність (спрямовані на підтримку партнера).

Вдосконалення культури шлюбно-сімейних стосунків забезпечує функціонування сім'ї [52, с. 17]. Зауважується, що на суспільному рівні проблема забезпечення повноцінного статевого виховання загалом і культури міжстатевих стосунків зокрема залишається на сьогодні не розв'язаною [223, с. 151–155]; «Вихованість культури сімейних взаємин» – складне інтегративне особистісне утворення, яке вміщає знання про норми і правила міжособистісного спілкування, їх емоційно-позитивне переживання як особистісної цінності у взаємодії з іншими» [23, с. 7; с. 14].

Актуалізація проблеми низької культури шлюбно-сімейних стосунків диктується такими чинниками: низьким рівнем сформованості моральних якостей та відповідальності; відсутністю у молодих людей спеціальних знань в галузі етики, соціології, юриспруденції [113, с. 12]. На думку М. Савченко, важливо забезпечити організаційно-педагогічні умови гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку [231].

Оскільки дослідники сімейних стосунків зазначають про гендерну зумовленість сімейного насильства, розвиток партнерства у стосунках чоловіків та жінок, тому і потребують удосконалення також шляхи

формування гендерних стандартів поведінки молоді на фоні статево-рольового аспекту в їх вихованні. Слід зазначити, що культура шлюбно-сімейних стосунків – поняття більш широке й охоплює морально-духовні основи стосунків; рівень вимогливості партнерів одне до одного; формування соціально-сімейних стереотипів поведінки й інтимно-особистісне спілкування.

Розвиток морально-духовних якостей. Морально-духовні якості мають велике значення у повсякденному житті. Вміти поважати одне одного, поступатися, культивувати у стосунки справедливість, доброту, відчуття краси, готовність прийти на допомогу – це все прояви морально-духовного розвитку, а у сімейному житті вони набувають особливої актуальності та значущості. Морально-духовні цінності є і комплексом правил, вимог, норм, що регулюють стосунки. Це потребує розкриття понять «моральність», «духовність», «релігійність», які є безпосереднім вираженням морально-духовної спрямованості в розвитку особистості та у міжстатевих стосунках молоді сім'ї.

– «Моральність – це здатність особистості виконувати моральні вчинки, за внутрішнім спонуканням діяти в ім'я загального добра й блага людини. Сукупність або система моральних учинків становить моральну поведінку особистості» [133, с. 24]. Ми трактуємо моральність як наявність моральної вихованості, про що свідчать такі показники: глибина моральних знань, наявність і розвиненість моральних потреб; система ціннісних орієнтирів; система моральних норм, якими особа керується у різних сферах діяльності [222, с. 45]. Моральна зрілість у ставленні до партнера передбачає бачення в людині не лише зовнішніх проявів, а й внутрішніх якостей, що спричинюють ці прояви. Наприклад, агресивність людини може бути не лише свідченням аморальності, а й бути спровокованою

чи важким захворюванням, чи великими особистісними проблемами, чи віктимною поведінкою жертви насильства.

– Поняття духовності максимально наближене до поняття моральності» [117, с. 9]. Учені трактують його таким чином: «Духовність пов'язана з моральною мотивацією вчинків. Її ядром є уявлення про моральний ідеал і шляхи його досягнення» [71, с. 42]; «Проблеми стосуються традицій та культурних цінностей родини» [145, с. 102]; «Духовність становлять домінуючі цінності і світосприймання людини» [236, с. 14–16]. Трактування духовності І. Селівановою є найближчим до нашого розуміння цього поняття.

– Релігійність тісно пов'язана з моральністю, і особливо це стосуються християнства: «Соціально-педагогічна реалізація виховних елементів церквою здійснюється з метою формування духовного імунітету підростаючого покоління до негативних явищ, зокрема таких, як аморальність, агресія, жорстокість, насильство, байдужість» [32]. Л. Повалій релігійність розглядає як умову правильного формування особистості [198, с. 52], а Г. Ващенко зазначає: «Щоб зрозуміти ґрунтовно якусь систему моралі, треба розглядати її у зв'язку з філософією, до складу якої вона входить. Тому християнську мораль потрібно розглядати у зв'язку з християнською філософією» [30]. Релігійність – регулятор поведінки людини, тому відіграє важливу роль у змісті роботи з профілактики насильства у молодих сім'ях.

Формування відповідальності як механізму регулювання поведінки.

«Відповідальність – це інтегральна якість індивіда, що характеризується усвідомленням і переживанням нею своїх обов'язків, загальних норм суспільства. Virізняють типи соціальної і асоціальної відповідальності [50,

с. 5–8]. На соціальній відповідальності повинні ґрунтуватися стосунки чоловіка та жінки [60].

Формування відповідальності як механізму регулювання поведінки сприяє розвитку саморегулювання. Основою є соціальна відповідальність. Особливу роль у розвитку відповідальності індивіда відіграють соціальний контроль, соціальні настанови, соціально-педагогічний вплив, соціально-психологічна підтримка.

Формування правосвідомості й правової культури розкрито у працях А. Волощук, Х. Ярмач, О. Ковальова, О. Кобернік [40; 90]. Щоб зупинити насильство, не дати йому проявитися, необхідно володіти інформацією про його сутність та шляхи покарання за нього. Це вимагає і розуміння масштабу та наслідків проблеми. Належний розвиток правосвідомості й правової культури відбувається, якщо цьому приділяти увагу з раннього дитинства. Не знаючи своїх прав, людина не знає, на що вона може претендувати. Формуванню правової свідомості і правової культури сприяє інформування про закони та нормативно-правові акти; надання сукупності знань і вмінь щодо поведінки у правовідносинах, розвиток у людини навичок навчання й правильної самореалізації.

Розвиток комунікативної культури. У житті молодих людей виникає чимало проблем, тому важливо вміти домовитися, піти на компроміс, вислухати одне одного, ставитися з повагою та розумінням до партнера, його поглядів. Для успішної комунікації і стосунків подружжя потрібні відкритість, довіра одне до одного, високий рівень власної культури, наявність взаємної симпатії, конструктивність, гнучкість, моральна й емоційна підтримка одне одного. Загалом вміння комунікація забезпечує комфортність співжиття, однак у сімейних стосунках досить часто проблемою є відсутність інформації як похідної спілкування.

Формування комунікативної культури є актуальним з огляду на зміну комунікацій та їх розширення [288, с. 174]. Спілкування – найважливіший засіб передачі культури і суспільного досвіду, соціалізації людей, організації

їх взаємодії, взаєморозуміння, впливу одне на одного. Рівень культури спілкування визначає атмосферу в сім'ї [287, с. 71–72]. Вважається, що вміння добре спілкуватися є чинником сімейного щастя [125, с. 7–25], а формування навичок налагодження правильної комунікації у стосунках – основа формування правильних стосунків між членами молоді сім'ї.

Зауважимо, що сексуальні стосунки відіграють значну роль у формуванні шлюбно-сімейної свідомості молодих людей. На жаль, у традиціях нашої культури «вся відповідальність за інтимні стосунки перекладається на дівчат» [144, с. 85; с. 70]. Наголошено на важливості сексуальної просвіти [105, с. 12; с. 23], що важливо для формування сексуальної культури серед обох партнерів.

Сексуальна культура є невід'ємною складовою людської культури. Це і взаєморозуміння, альтруїзм, самоволодіння у прояві почуттів і бажань, партнерство, сприйняття сексу як складової частини кохання. І навпаки, низькою сексуальна культура вважається, якщо існують грубість, нерозуміння партнера іншої статі, його психолого-педагогічних особливостей. Кожна людина відповідного віку повинна отримати сексуальне виховання, оволодіти основами сексуальної культури, а отже, бути правильно поінформованою. Це передбачає реалізацію гармонії інтимних стосунків, які не лише зроблять людину щасливою в майбутньому, а й убережуть від необдуманих кроків.

Формування навичок самореалізації. Нереалізованість може викликати невдоволення собою, оточенням та спровокувати насильницькі прояви. Самореалізація поведінки – складний симптомокомплекс, що може бути наслідком діяльності батьків і педагога та роботи особистості над собою [274]. Здатність до правильної самореалізації передбачає: 1) бути готовим брати на себе відповідальність за свої вчинки, своє і чуже життя; 2) правильно сприймати зауваження, критику і похвалу; 3) вміти толерантно відстоювати свою думку і знаходити правильне рішення в тій чи іншій ситуації; 4) правильно розставляти пріоритети; 5) дотримуватися суспільних і

сімейних цінностей; 6) вміти почути іншу людину, спілкуватися на основі поваги і толерантності; 7) формувати навички розподілу сил, часу, бюджету. Багато працювати над собою – чи не одна з найголовніших умов успішного шлюбу й відсутності патологічних процесів у його функціонуванні.

Формування відповідального ставлення до батьківства [2; 113, с. 6; 123]. Безпосередній вплив така підготовка має на профілактику сімейного насильства. Формування відповідального ставлення до батьківства – один з основних напрямів підготовки молодого подружжя. Це у майбутньому буде відображатися на ефективності процесу виховання дітей та на ставленні до них. Змістом цього напрямку має бути знання основних прав і обов'язків у шлюбі; дотримання етичних норм у ставленні одне до одного як до майбутніх матері й батька; визначення та дотримання етичних правил поведінки у ставленні до близького оточення.

Визначаючи зміст профілактики насильства у молодій сім'ї, вважаємо необхідним аналіз соціальної політики держави, умов соціалізації молоді, історичного минулого у ставленні до молоді і сім'ї, сучасних позитивних і негативних тенденцій серед молодих сімей, загальних і особистісних проблем молодої людини та сімейних стосунків. Державна підтримка, соціальна, соціально-педагогічна робота з молоддю сім'єю у діяльності соціальних структур, що здійснюють профілактичну роботу, полягає у реалізації комплексу заходів із метою усунення факторів і детермінант, що спричиняють насильницькі дії у стосунках молодої сім'ї.

Отже, підсумовуючи результати теоретичного дослідження, наведених у цьому підрозділі, наводимо визначення поняття і змісту базової категорії – профілактика насильства у молодих сім'ях.

Профілактика насильства у молодих сім'ях – це комплекс заходів правового, соціального, педагогічного, психологічного, морально-духовного характеру, здійснення яких сприяє усуненню детермінант, що призводять до формування та проявів насильства у стосунках молодої сім'ї.

До змісту профілактики насильства в молодій сім'ї включаємо такі напрями соціально-педагогічної роботи: формування сімейних цінностей; вдосконалення культури шлюбно-сімейних стосунків; розвиток морально-духовних якостей; формування відповідальності як механізму регулювання поведінки; формування правосвідомості й правової культури; розвиток комунікативної культури; формування навичок самореалізації; формування відповідального ставлення до батьківства. Визначений нами зміст охоплює та в подальшому впливатиме на всі провідні сфери особистості молодих людей: ціннісну, когнітивну, емоційну, вольову, поведінкову.

Саме цей зміст буде покладено в основу організації профілактики насильства у молодій сім'ї під час експериментальної роботи.

1.4. Детермінанти насильства у молодих сім'ях у теоретичному й емпіричному вимірах

Відповідно до визначення базового поняття дослідження, наданого нами у попередньому підрозділі, профілактика насильства у молодих сім'ях – це комплекс заходів правового, соціального, педагогічного, психологічного, морально-духовного характеру, здійснення яких сприяє усуненню *детермінант*, що призводять до формування та проявів насильства у стосунках молоді сім'ї.

Тому доцільним є визначення детермінант, що призводять до формування та проявів насильства у стосунках молоді сім'ї, щоб впливати на їх попередження, усунення або мінімізацію в процесі профілактичної роботи.

У зв'язку з цим основними завданнями цього підрозділу стало, *по-перше*, теоретичне визначення **детермінант насильства у сім'ї** на основі аналізу наукової літератури; *по-друге*, – узагальнення результатів емпіричного дослідження **детермінант насильства у молодій сім'ї** в межах *Програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар*, що була

реалізована в Тернопільській, Хмельницькій, Херсонській, Закарпатській областях протягом 2015–2016 рр.

Вивчення наукових поглядів на порушену нами проблему відповідно до **першого завдання** підрозділу дало змогу виділити такі підходи до пояснення **детермінант насильства у сім'ї**: медико-біологічний, психолого-педагогічний, соціологічний. Охарактеризуємо їх.

1. Медико-біологічний напрям досліджували такі вчені: О. Балдинюк, О. Ковальова, О. Савчук, А. Мазуренко [7; 93; 232]. Медико-біологічними детермінантами є: надмірна агресія, напади агресії; неадекватність поведінки одного з членів сімейної пари; нервові чи соматичні захворювання, що породжують нездоровий чи неадекватний стан людини; перенесення стресів; стан депресії; вроджені індивідуально-особистісні якості, зокрема такі, як: дратівливість, надмірна збудливість, неконтрольована емоційність; психопатичні стани. Імпульсивність молодого людини також є перешкодою у налагодженні стосунків без насильства.

2. Психолого-педагогічний напрям. Решетило Х. наголошує, що до цього виду насильства призводять: індивідуальна неготовність до подружжя; незрілість особистості; словесний егоцентризм; поведінковий егоїзм [221, с. 102]. В. Ущановський бачить проблему таким чином: «факт «захоплення» індивіда хоча б одним із процесів дезорганізації істотно ослаблює механізм опору особистості іншим руйнівним процесам і збільшує ймовірність загальної деградації останньої» [272, с. 138]. Узагальненням теоретичних напрацювань та спостережень за молодими сім'ями психолого-педагогічними детермінантами нами визначено: бажання самоствердитися за рахунок іншого; прагнення принизити партнера; раннє та/чи неусвідомлене батьківство; несформоване почуття подружньої та/чи батьківської відповідальності; психологічна несумісність партнерів; неадекватна самооцінка; невихованість; небажання контролювати свою поведінку; бажання надмірного

контролю над партнером. Окремого розгляду потребує віктимна поведінка жертви насильства; неготовність до шлюбу, сімейного співжиття.

3. *Соціологічний напрям.* Соціальні детермінанти такі: соціально-економічна нестабільність; приклади вчинення насильства у батьківських сім'ях; прийняття за норму поведінкових девіацій; некритичне прийняття статевих особливостей, гендерних стереотипів. На прояви насильства мають вплив фактори, в умовах яких формуються індивіди: розлучення батьків; відсутність батьків у зв'язку з необхідністю мігрувати у пошуках заробітку; суспільні звичаї та традиції. Джерелом пропаганди насильницької поведінки можуть бути інтернет, телебачення, деякі люди.

У багатьох працях [18; 230; 232; 298] акцентується на *комплексності детермінант*, що визначають формування насильства у сімейних стосунках: вплив батьківської сім'ї, культурні та патріархальні норми, що підтримують насильницьку поведінку; явище гендерно-рольового конфлікту; вплив вживання алкоголю; індивідуально-психологічні особливості; самоідентичність, локус контролю, ревності [232, с. 67–72]. А. Боднар, С. Павленко наголошують на «...стереотипності уявлень про сутність сімейних стосунків, що сформовані у процесі виховання та підкріплюються зовнішніми враженнями, а отже, уявляються єдино можливими. Тим самим для них створюється морально-психологічна підстава вважати такий тип взаємин універсальним» [19, с. 71]. Виділено детермінанти, виходячи з макро- і мікроорієнтованого підходу до проблеми насильства [298, с. 101].

Детермінанти загальносуспільного рівня, що впливають на формування та прояви насильства у сімейних стосунках, відображають ментальність людей, ціннісні орієнтири, гендерні стереотипи, моральні стандарти поведінки. Слід урахувати перехідний етап розвитку українського суспільства, що впливає на стосунки осіб чоловічої і жіночої статей.

Вважається, що дія *детермінант на загальносоціальному рівні* змінюється [5, с. 95]. При цьому рекомендовано виділяти зовнішні й внутрішні детермінації впливу на сім'ю та її стосунки [262, с. 174]. Загальносуспільні детермінанти є базовим для сім'ї, оскільки це політика, економіка, культура. Такими ж вагомими є зайнятість населення, розвиток освіти, медицини. Окремої уваги потребує покращення культурно-дозвілдової сфери.

«Досвід кристалізований у національних формах *ментальності*» [279, с. 9–10]. Є також специфічні детермінанти формування і прояву сімейного насильства, притаманні лише для пострадянського простору [110, с. 38–39]. Держава характеризується ментальністю, що диктується багатовіковою історією української держави та призводить до варіативності обрядів, що стосується молодої пари, родичів, їхнього оточення.

Моральні стереотипи поведінки є формою прояву суспільної свідомості [5, с. 27–30]. Кризовий соціум зумовив існування суперечливої системи життєвих цінностей [119, с. 39]. Мораль, моральність є основною умовою створення позитивних сімейних стосунків.

Неготовність та наслідування етики і моралі тоталітарних стосунків призводять їх руйнування [22]. Тому дослідження насильства в молодій сім'ї вимагає визначення пріоритетних *ціннісних орієнтирів*. Структуруювальними (базовими) елементами будь-якого соціального організму є сфери життєдіяльності й відповідно до них орієнтири й установки індивідів. Серед останніх одними із основних є цінності – своєрідні механізми, які перетворюють установки у стереотипи повсякденності [92, с. 317; 197, с. 9–10]. Соціальні орієнтири спрямовують розвиток окремої особи [288, с. 171], зокрема появу агресії, насильницьких дій спричиняють інформаційно-комунакаційні технології [230, с. 371]. Одним із провідних у побудові соціальних цінностей визначено масову свідомість людей.

Компонентом соціокультурної детермінації насильства у молодій сім'ї є *гендерні стереотипи* в суспільстві. Виділено аспекти їх формування [22]. Гендерні стереотипи у молодій сім'ї – це і партнерство у стосунках, їх демократичність, рівномірний розподіл прав і обов'язків, адаптивність до нових соціокультурних умов. Про це йдеться в Пекінській платформі дій, прийнятій на Четвертій Всесвітній конференції зі становища жінок в Пекіні у 1995 році, зокрема щодо детермінант, пов'язаних зі статтю, що мають вплив на характер стосунків.

Формуючи гендерну рівність, слід ураховувати аспекти гендерної етики. Особлива небезпека полягає у поєднанні внутрішніх і зовнішніх детермінант проявів насильства. Зовнішніми є: вплив надмірних інформаційних потоків, криза моральності та культури, поширення у суспільстві алкоголізму, наркоманії. Внутрішніми є: матеріальні труднощі, неповноцінна сім'я, вітчизна або мачуха у сім'ї, сімейні конфлікти, культ жорстокості [230, с. 372] та ін. Зазначено, що гендерний соціальний стереотип є носієм суспільної традиції [276, с. 197–198].

Окрім визначених, є такі детермінанти: медико-біологічні характеристики, фізіологічні процеси організму, позитивні й негативні емоції, поведінка загалом і статеві поведінка зокрема та ін.

Порушення міжособистісної комунікації у стосунках молодої пари є внутрішньосімейною детермінацією формування і проявів сімейного насильства. Період налагодження стосунків молодої сім'ї супроводжується впливом різних чинників. Проаналізовано наукові погляди щодо труднощів та типових помилок у процесі міжособистісної комунікації молодої пари [145], адже негативні стосунки здатні спровокувати насильство, зруйнувати шлюб та нашкодити психічному здоров'ю [248]. Питанням порушення комунікації у молодій сім'ї приділяється належна увага. Визначено функції, виділено типи негативних стосунків та характеристики позитивного розвитку стосунків [145; 248].

У молодій парі виникає чимало проблем. *Стереотипи конфліктної субкультури* є також перешкодою на шляху тривалої і міцної подружньої гармонії [145, с. 51]. Особлива роль у порушенні міжособистісної комунікації належить *лихослів'ю* [303, с. 44]. Дослідники наводять декілька видів «типових порушень» комунікацій: суперечливість вербальної і невербальної комунікації, ігнорування, маніпулювання.

Порушення міжособистісної комунікації молодій парі та формування на цій основі насильницьких дій особливо гостро проявляються у *проблемних ситуаціях*.

Існує три способи розвитку конфліктних ситуацій: відхід від проблеми; мир за будь-яку ціну; перемога за будь-яку ціну та нестача грошей. Третина молодих сімей вважає своє сімейне життя безконфліктним. Серед тих, хто відзначає наявність сімейних конфліктів, половина виявляє конструктивну поведінку в конфліктній ситуації, а друга половина демонструє деструктивність. Особливо нещасливими в майбутньому можуть стати пари, які виявляють тенденції до взаємної боротьби в конфліктах або коли один із партнерів є «переможцем», а інший займає позицію «жертви» [144]. З позицій соціальної педагогіки конфлікт розглядається як взаємодія двох або більше суб'єктів, які мають взаємовиключні цілі й реалізують їх на шкоду одне одному (або один за рахунок іншого).

До конфліктів у сім'ї можуть призводити *невирішені проблеми*. Також у період становлення сім'ї трапляються *кризи*, причинами яких можуть бути: відмінність у поглядах, цінностях, психологічна несумісність та ін. Супроводжується це зміною поведінки партнера, невдоволенням одне одним, роздратуванням, сварками [112, с. 84].

Кризи молодій сім'ї пов'язані в основному з такими чинниками: 1) системою цінностей кожного; 2) соціально-психологічною сумісністю партнерів; 3) прийняттям рішення одружитися та/чи характером продовження стосунків; кризи назрівають поступово через непорозуміння, невдоволення, негідну, незадовільну поведінку одного з партнерів,

роздратування, сварки, проте проявляються різко, динамічно та повинні мати якийсь конкретне вирішення. Як правило, долаються кризи різкою зміною поведінки одного чи обох партнерів, коли стосунки пари або міцніють, набувають нової сили і нового статусу, або, навпаки, це призводить до розлучення, відторгнення одне одного.

Вагомою причиною порушення міжособистісної комунікації може стати *недостатнє інформування одне про одного*. Постійний обмін інформацією здатний нейтралізувати непорозуміння, конфліктність, недовіру. Наголошується на факторах, що нейтралізують негативний вплив інформації [247, с. 49].

Ще однією проблемою у стосунках є *адиктивна поведінка*, що породжує насамперед психологічний дискомфорт. До адикцій, що негативно відображаються на стосунках молодії сім'ї, варто віднести пияцтво і алкоголізм, вживання наркотичних речовин, тютюнопаління, інтернет-залежність та комп'ютерну залежність, анорексію чи булімію, шопоголізм.

Суперечливо, але випробуванням для декого може виявитися *вагітність, народження дітей* [138, с. 82–86]. Адже, це додаткова відповідальність з одного боку, а з іншого, – неготовність молодих людей виконувати таку функцію в сім'ї.

Рівень адаптації до спільного життя. Високий рівень подружньої сумісності значно збільшує вірогідність сімейної злагоди. Характерними особливостями подружньої адаптації є: первинна адаптація подружжя (побутова, психологічна, духовна, культурна, інформаційна, родинна сфера); «подружжя втома» («інформаційне виснаження», зниження взаємної опіки подружніх партнерів, зникнення ігрового спілкування, незадоволення потреби у подружній автономії). Ще одна проблема спільного життя – *домінантність одного з подружжя* [145, с. 36–39]. Причина низької адаптації до спільного проживання полягає і в тому, що один із членів молодії пари не хоче працювати над своїм розвитком. Це може призвести до виникнення симпатій поза стосунками, байдужості.

Акцентується на *агресивності* як механізмі виникнення насильства у стосунках молодих сімей, що є однією із причин і наслідків насильства у стосунках молодої сім'ї. Загалом, виділено три підходи до пояснення її причин: як інстинкт; як результат незадоволених потреб; як результат соціального навчання [22, с. 19–20]. Отже, підходи до причин і видового різноманіття агресії є неоднозначними, а кожний її прояв потребує детального вивчення. Агресивність може мати різні прояви і детермінанти виникнення. Актуальність дослідження агресії полягає в тому, щоб визначити характер її прояву, механізми виникнення і наслідки для особи та стосунків, розуміння агресії як передумови насильницької поведінки. Необхідно встановити сутність агресії, що може бути як модель поведінки, так і характеристика особистості.

Прийняття індивідом за норму поведінкових девіацій. З'ясовано, що це може відбуватися через ризиковану поведінку [2, с. 23].

Витоки насильства в сім'ї варто шукати і в системі норм та правил, що передбачають для чоловіків, жінок і дітей визначену поведінку [61, с. 20]. Дуже часто насильство входить у культуру через самоствердження індивіда, через його творчу активність, яка натрапляє на супротив і в соціумі – з боку влади, і в культурі – з боку, перш за все, християнського моралізму [226, с. 68]. Окремого розгляду потребують необдумані вчинки, які також є причиною насильницьких стосунків. Іноді насильство провокують підозри, сварки, звинувачення, поспіх у кардинальних рішеннях.

Нездатність справитися з проблемами. Очевидними негативними чинниками порушення міжособистісної комунікації та можливості виникнення насильства у молодій сім'ї є: незадовільне психоемоційне середовище [66, с. 28]; недостатня близькість, брак взаємодовіри; ідеалізація партнера; вплив установок спілкування, сформованих у батьківській сім'ї [144, с. 65]. Великою проблемою і причиною нездатності справитися з проблемами є гіперопіка батьків над дітьми, що спостерігається сьогодні в

багатьох сім'ях. Детермінантами можна назвати також надмірний егоїзм, черствість, байдужість, холодність до партнера.

Наслідками насильства вважають перенесення агресивних моделей поведінки у свою родину; зростання злочинності й бродяжництва, погіршення здоров'я. Особи, які зазнали насильства, відрізняються високим рівнем невротичності, спонтанної агресивності, співзалежності, низьким рівнем емоційного інтелекту [153; 284].

Науковці О. Науменко, В. Ролінський, В. Чернобровкіна [153; 228; 286], думку яких ми поділяємо, виокремлюють дві групи наслідків сімейного насильства: 1) *суспільні*; 2) *особисті*: формування культу насильства в стосунках, брак моральності [153, с. 7]; зростання суїцидальних проявів, адикцій, згвалтувань [228, с. 99]. Загалом, це формування поведінкових девіацій, психоемоційні розлади, пропаганда культу сили, жорстокості, аморальності, несправедливості, поширення агресії в суспільних стосунках, формування й прогресування адикцій (зокрема анорексії, булімії, інтернет-залежності, алкогольної і наркотичної залежності, тютнопаління та ін.). Усі ці відхилення сприяють розвитку віктимної поведінки, що лежить в основі провокаційних дій жертви сцен сімейного насильства.

Вчинення насильства сприяє формуванню віктимності, пояснює потенційну відкритість молодих людей до контактів у системі «жертва – агресор», що супроводжується підвищеною чутливістю, уразливістю, емоційністю [286, с. 610]. Загалом такі наслідки мають характер погіршення психоемоційного та/чи фізичного самопочуття особи, стосовно якої насильство здійснюється.

Отже, міжособистісні непорозуміння можуть призвести до розлучення молодої пари та/чи прояву насильства у стосунках. Запобігти цьому правильне розуміння явищ і процесів, що відбуваються загалом у суспільстві та у міжособистісній комунікації молодої пари (Рис 1.5).

Прийняття рішення про одруження – важливий етап у житті молодих людей. Кількісні показники причин насильства у сімейних стосунках, як

правило, є зовнішнім вираженням зміни якісних характеристик. Тому кількісно-якісний аналіз детермінант формування і прояву насильства повинен охоплювати як загальносуспільні процеси, так і особистісні та міжособистісні.

А тому **другим завданням** дослідження в межах цього підрозділу стало узагальнення результатів емпіричного дослідження **детермінант насильства у молодій сім'ї** в межах *Програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар*, що була реалізована в Тернопільській, Хмельницькій, Херсонській, Закарпатській областях протягом 2015–2016 рр. (Додаток Д).

Рис. 1.5. Причинно-наслідкові зв'язки формування й прояву насильства у молодих сім'ях

Мета дослідження в межах Програми – на основі кількісно-якісного аналізу статистичних даних, відповідей, отриманих у процесі проведення діагнозу, встановити детермінанти формування і прояву насильства у молодій сім'ї.

Основна цільова аудиторія дії Програми – молоді люди віком від 18 до 30 років, які вступили у подружні стосунки. Залучення 135 молодих пар (270 осіб цільової групи) здійснено за допомогою організації заходів інформаційно-просвітницького, консультативно-роз'яснювального характеру, індивідуальної роботи соціальних працівників, соціальних педагогів, психологів, священників, юристів, лікарів, що у загальній кількості становило 42 осіб. Дослідження було організовано шляхом залучення молодих сімей до анкетування, опитування, бесід. Робота здійснювалася на базі управлінь і відділів у справах сім'ї та молоді, центрів соціальних служб дітей, сім'ї та молоді, департаментів соціального захисту населення обласної, міської, районних держадміністрацій Тернопільської, Херсонської, Хмельницької, Закарпатської областей (Додаток Е, Додаток Ж).

На виконання Програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар у Тернопільській області були розроблені та підписані між закладами, установами, організаціями відповідні угоди (Додаток К, Додаток Л, Додаток М). До співпраці на виконання програми залучено соціальні структури, що відображено у Табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Заклади, установи, організації, залучені до виконання програми профілактики насильства у молодих сім'ях у Тернопільській області

№ з/п	Назва соціальної структури	Дата підписання угоди, інші відомості
1.	Науково-дослідна лабораторія	Головний виконавець програми
2.	Департамент сім'ї, молоді, фізичної культури та спорту Тернопільської обласної державної адміністрації	Договір від 24 грудня 2015 р.
3.	Служба у справах дітей Тернопільської обласної державної адміністрації	Договір від 24 грудня 2015 р.
4.	Тернопільський обласний центр соціальних служб для	Договір від 24 грудня

	сім'ї, дітей та молоді	2015 р.
5.	Тернопільська Обласна Громадська Організація «Центр щасливого Батьківства і Материнства»	Договір від 25 грудня 2015 р.
6.	Головне управління Національної поліції в Тернопільській області	Договір від 31 грудня 2015 р.
7.	Департамент освіти і науки Тернопільської обласної державної адміністрації	Договір від 11 січня 2016 р.
8.	Головне територіальне управління юстиції в Тернопільській області	Договір від 20 січня 2016 р.
9.	Департамент охорони здоров'я Тернопільської обласної державної адміністрації	Договір від 27 січня 2016 р.

Для порівняльного аналізу проводилася діагностична робота і з іншими категоріями молодих пар (**Додаток Н**).

В емпіричному дослідженні на цьому етапі взяли участь 135 молодих сімей: чоловіки – віком 20–30 років, жінки – віком 18–30 років. У 32 % молодих сімей була одна дитина, у 24 % – двоє, 2 % учасників мали троє дітей; решта респондентів (42 %) дітей не мали. У процесі реалізації опитування, бесід, анкетування перед респондентами поставлено низку запитань, узагальнення відповідей на які дало змогу зробити певні висновки (**Додаток П**, **Додаток Р**, **Додаток С**). З цією метою нами розроблено опитувальник для молодих пар на предмет виявлення готовності до побудови подружніх стосунків без проявів насильства (**Додаток Т.1**) та анкету для визначення знань і ставлення осіб протилежної статі до насильства в сімейних стосунках (**Додаток Т.2**)

На запитання *«Яке значення у житті молодих пар має шлюб?»* опитані пари дали відповіді: отримання права бути з іншою людиною – 5,1 %; новий етап у житті – 84,9 %; 53,4 % одружених визнали, що їхнє бачення прав та обов'язків кардинально змінилося. Найбільш варіативні відповіді дають особи, які тривалий час перебувають у шлюбі (від 2-х років і більше).

Також з'ясовано, *якими є, на думку молодих людей, причини сімейного насильства*. Серед одружених чоловіків і жінок відповіді такі: відсутність розуміння – 50,3 % і 68,3 %, алкоголізм – 42,0 % і 54,3 %, негативний досвід спільного шлюбного життя – 47,7 % і 57,6 %. Серед одружених людей, які довгий час перебувають у шлюбі, більше половини визнає шлюб важливим

етапом у житті. Однак діагностуванням засвідчено, що багато осіб не ставляться до шлюбу з належною відповідальністю. Засвідчено неготовність і неусвідомленість щодо прав і обов'язків. Серед одружених людей, які довгий час перебувають у шлюбі, більше половини визнає шлюб важливим етапом у житті. Однак діагностуванням засвідчено, що багато осіб не ставляться до шлюбу з належною відповідальністю. Засвідчено неготовність і неусвідомленість молодих людей щодо прав і обов'язків.

Аналіз, узагальнення відповідей на питання «*Вкажіть свої права та обов'язки у шлюбі*» дозволяє стверджувати таке: 1) п'ята частина (19,5 %) не знають своїх прав; 2) четверта частина прагне отримати більше вільного часу (26 %); 3) особи, які тривалий час живуть разом, дали вдвічі більше різноманітних відповідей на питання про свої права та обов'язки, ніж особи, які одружилися недавно (до 1-го року); 4) спостерігається прояв стереотипів щодо розподілу ролей; 5) серед відповідей одружених пар наявна відповідь щодо прав і обов'язків – «вони однакові» (це особливо виражено серед жінок, що свідчить про нові суспільні тенденції); 6) заміжні жінки більше, ніж одружені чоловіки, потребують вільного часу, самореалізації, поваги честі та гідності – у 10 разів; 7) чіткості в сімейних орієнтирах та судженнях осіб, які недавно одружилися, немає; це виявлено у відповідях щодо пріоритетів у прийнятті важливих рішень, вихованні дітей, створенні сімейного затишку, веденні домашнього господарства; 8) з'являються відповіді, що свідчать про нові течії у середовищі молоді: право на особистий розвиток, власну думку, можливість, незалежність, вільний час.

На прохання *охарактеризувати сімейне насильство* одружені молоді люди дають різне тлумачення. Вони стверджують, що це жорстоке поводження, нанесення побоїв, сварки, сексуальні домагання, маніпулювання. Статистично це відображається так: конфлікти, суперечності, образи (42 %); приниження (11,5 % – особи чоловічої статі, 25,4 % – особи жіночої статі); намірене псування майна іншої людини (16,7 %); негативне оцінювання (7,2 % – особи чоловічої статі, 16,1 % – особи

жіночої статі). Одружені пари особливо виділяють сексуальні домагання: чоловіки – 80,2 %, жінки – 65,4 %, Хоч на питання щодо сексуального насильства респонденти дають відповіді неохоче, статистчні дані свідчать про те, що 4 із 5-ти чоловіків у сімейному житті зазнають сексуальних домагань, серед жінок визнали це тільки 2/3 респондентів.

У дослідженні на основі розроблених і проведених нами опитувальника та анкети проаналізовано статистичні матеріали *щодо розуміння сутності насильства*. Результати анкетування дають змогу звернути увагу на те, що у поведінці молодшої людини проявляється найбільш яскраво. Серед молодих людей панують такі тлумачення сутності й значення насильства: «Це одна з форм порушення прав індивіда»; «Це агресія, приниження, протиправні дії, які мають вплив на погіршення стану особи, стосовно якої здійснюється насильство»; «Це не тільки дисгармонія у стосунках, а й руйнація особистості та її перспективного розвитку в житті»; «Насильство властиве для всіх соціальних груп»; «Насильство слід розглядати як комплексну проблему». Загалом, розуміння насильства у сімейних стосунках таке: жорстоке поводження, нанесення побоїв, сварки – 39,6 %; сексуальні домагання – 14,2 %; маніпулювання свідомістю – 14,2 %; усе перераховане разом – 46,2 %.

Визначено, до кого з членів сім'ї респонденти вбачають прояви насильства (Рис. 1.6).

Чоловіки

Жінки

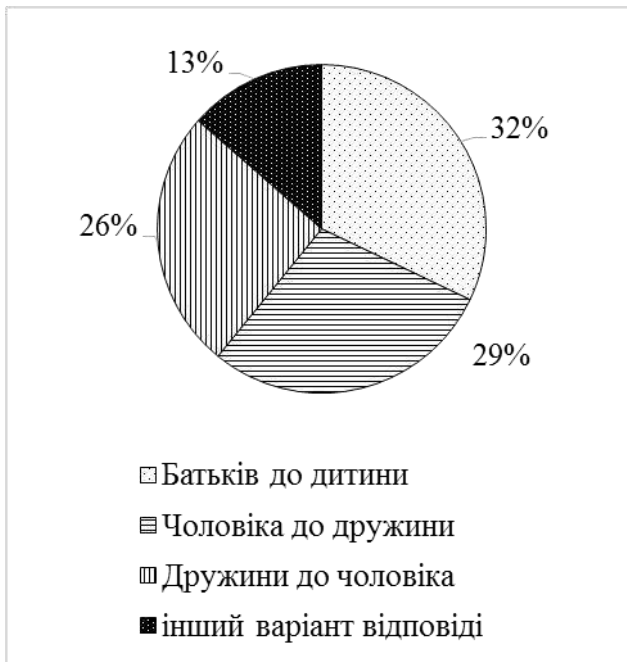

Рис. 1.6. Статистичні показники щодо проявів насильства стосовно членів сімей за оцінкою респондентів

Запитанням «Чи схвалюєте Ви насильницькі прояви в сім'ї фізичного, економічного, психологічного, сексуального характеру?» виявлено розбіжності у судженнях одружених пар. Вони не схвалюють у більшості випадків ніяке насильство (особи чоловічої статі допускають сексуальне (6,33 %) та фізичне (1,4 %)). Кожний 10-ий чоловік і кожна 5-а жінка з одружених пар очікують від свого партнера прояви насильства у майбутньому (більшою мірою психологічного, фізичного та економічного).

Аналіз відповідей респондентів на питання «З яким типом насильства у сім'ї Ви найчастіше стикалися?» свідчить про те, що насильство у молодих сім'ях присутнє. Серед респондентів траплялися такі форми насильства: чоловіка до дружини – 59,6 %, дружини до чоловіка – 26,7 %, батьків до дитини – 44,3 %, стосовно інших членів сім'ї – 6,7 % осіб чоловічої і жіночої статі. У середньому 67,1 % осіб чоловічої статі й 41,4 % осіб жіночої статі стикалися із сімейним насильством у своєму оточенні. Загалом респонденти мають певні сумніви щодо характеру і видів його прояву: чоловічої статі – 10,3 %, жіночої статі – 16,4 %.

Зрозуміти ставлення молодих людей до різних видів сімейного насильства допомагає запитання щодо його проявів у батьківській сім'ї. Особи чоловічої статі відповіли: так, відбувалося (психологічне) – 11,2 %; ні – 78,8 %; не знаю – 10,0 %; особи жіночої статі: так (психологічне, фізичне, економічне) – 23,3 %; ні – 72,6 %; не знаю – 4,1 %. Можна констатувати, що власний досвід подружніх стосунків розкриває і формує глибинний підхід до розуміння й оцінювання сімейного насильства.

У більшості молодих сімей за провини застосовувалися *методи покарання*. В середньому до третини – фізичні, до третини – психологічні, до третини – економічні (наприклад, обмеження у розвагах). Проте четверта частина респондентів указують, що покарання не було ніякого.

Одружені особи надають великого значення негативному досвіду виховання у батьківській сім'ї, адиктивній поведінці, неналежному взаєморозумінню між партнерами. Серед детермінант сімейного насильства респонденти обох статей називають відсутність взаєморозуміння. Чоловіки враховують попередній негативний досвід (у тому числі і в батьківській сім'ї), жінки вагомішого значення надають проблемам соціально-психологічного характеру.

На запитання, чи переслідується сучасним законодавством сімейне насильство і, якщо так, то як саме, відповідями були: не знаю – 40,2 %; так – 34,8 %; ні – 20 % – особи чоловічої статі; не знаю – 23,3 %; так – 58,7 %; ні

– 18 % – особи жіночої статі. Загалом учасники дослідження мають низький рівень знань про сучасне право, а приблизно 20 % впевнені, що сімейне насильство не переслідується законом взагалі. Майже кожний 5-ий з опитаних вважає, що за вчинення сімейного насильства відповідальність наступає згідно із Сімейним кодексом України. 47,3 % сімейних пар відомий Закон України «Про попередження насильства в сім'ї». 69,5 % (2/3) респондентів не знають юридичних механізмів профілактики насильства.

13 % молодих людей вважають, що пропагувати насильство у сімейних стосунках можуть інтернет, телебачення, періодичні видання (газети, журнали), радіо, інші люди. Особливо негативними, на думку опитаних, є інтернет і телебачення. Така думка респондентів є важливою для визначення ефективних форм і методів профілактики насильства у сімейних стосунках.

Доцільним вважаємо провести конкретний аналіз якісно-статистичних даних щодо насильства у сімейних стосунках за його видами.

Фізичне насильство. На думку респондентів, фізичне насильство – це в основному нанесення тілесної шкоди, а також знущання, насильницькі дії, побої. Є й інше розуміння – «жорстоке поводження», «дії, які караються законом», «навмисне нанесення травм». Визначено, що вибрані із запропонованих методикою дослідження такі прояви фізичного насильства: вчинення тілесних пошкоджень – 68 %; приниження – 17 %; інше – 15 % (чоловіки); вчинення тілесних пошкоджень – 42 %; приниження – 35 %; інше – 23 % (жінки). Сімейні особи не допускають застосування фізичних дій. Лише незначна кількість осіб допускають прояв фізичної агресії стосовно свого партнера: 5,2 % – особи чоловічої статі, 8,3 % – особи жіночої статі.

Економічне насильство. Не допускають економічної залежності 63,4 % одружених чоловіків і 98,2 % жінок. У 97,2 % випадків респонденти вважають, що сімейний бюджет має поповнюватися спільно. З'ясовано, як проявляється економічне насильство: «заборона використання коштів» – 66,3 % чоловіків і 60 % жінок, «заборона працювати» – 8,9 % і 30,9 % відповідно, «псування речей» – 17,1 % і 9,2 %, інший варіант відповіді –

7,7 % і 0,8 %. Це може свідчити про необхідність формувати у молодих сім'ях повагу до праці члена сім'ї, його рішень.

Психологічне насильство. Аналіз запитання *«Що ви знаєте про психологічне сімейне насильство?»* дає змогу констатувати таке: це конфлікти та приниження – 74,2 %; це психологічний тиск – 15,6 %; не знаю – 10,2 %. Особи чоловічої статі: піти на компроміс – 19,8 %; розмова із партнером – 65,2 %; не знаю – 15 %. Особи жіночої статі: піти на компроміс – 34,4 %; розірвання стосунків – 12,6 %; з'ясування з партнером – 38,2 %; не знаю – 14,8 %. Особи жіночої статі навіть готові розірвати стосунки із партнером для уникнення від психологічного насильства. 17,5 % респондентів не змогли дати чіткої відповіді. З'ясовано, якими будуть дії молодих людей на захист від психологічного насильства. У відповідях сімейних пар превалюють «обговорення» (53,3 % чоловіків і 96,4 % жінок), «байдужість, ігнорування»; вагомою є частка тих, хто готовий до розлучення – 5,7 %.

Сексуальне насильство. Особи чоловічої статі таким чином готові діяти у випадку його прояву: «сам вирішуватиму проблему» – 63,5 %; «звернуся за допомогою до своїх рідних» – 15,9 %; «звернуся за допомогою до соціальних служб» – 15,6 %; «звернуся за допомогою до інших установ» – 5 %. Особи жіночої статі: «сама вирішуватиму проблему» – 39,4 %; «звернуся за допомогою до своїх рідних» – 14,5 %; «звернуся за допомогою до соціальних служб» – 42,1 %; «буду звертатися до інших установ» – 4 %. Майже половина респондентів звернуться за допомогою до соціальних служб, своїх рідних чи інших соціальних установ, інші мають намір вирішувати все самостійно.

На Рис. 1.7 представлено результати відповіді на запитання *«Чи готові Ви правильно побудувати свої сімейні стосунки? Оцініть свою готовність за п'ятибальною шкалою»*. Респонденти не визнають свою готовність як низьку. Це засвідчено тим, що ніхто не оцінив свою готовність правильно побудувати сімейні стосунки на 1 чи навіть 2 бали. 55 % одружених чоловіків

та 63 % заміжніх жінок оцінюють свої знання на «відмінно», 27,5 % оцінюють свої знання на «добре», 13,5 % – оцінюють свої знання посередньо (з осіб жіночої статі – тільки 4 %).

Визначено *позицію молодих людей щодо того, які заходи впроваджуються* у нашій державі для того, щоб знизити рівень прояву сімейного насильства. Третина із сімейних пар вважають, що ніяких

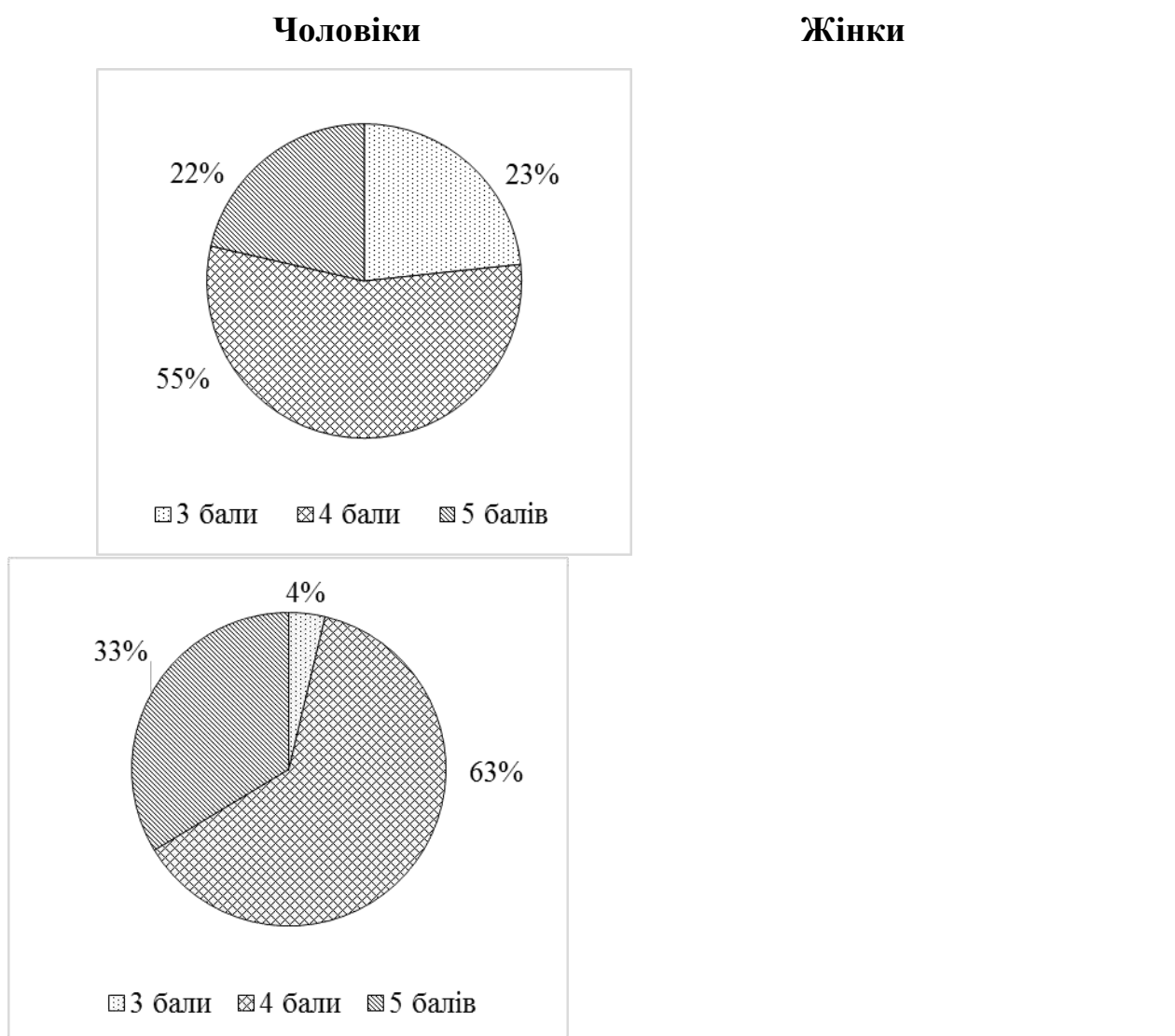

Рис. 1.7. Рівень готовності правильно побудувати сімейні стосунки за оцінкою респондентів

профілактичних заходів не здійснюється (34,4 %). Одружені молоді люди визнали великий профілактичний вплив церкви – майже кожний 10-ий із учасників діагностування.

Половина одружених переконана, що профілактика здійснюється активно – 54,5 % з усіх респондентів. Проте вони висловили думку, що превентивні міри більше здійснюються недержавним сектором. Кожна 4-а – кожна 3-я молода людина висловила своє бачення і розуміння превентивних мір. Засвідчено бачення молодими людьми відсутності єдиного підходу в державі до проведення профілактики сімейного насильства.

На запитання до учасників дослідження *«Якби б у сім'ї чоловік (дружина) здійснювали насильство, чи звернулися б Ви до правоохоронних органів?»* відповіді були такими: «так» – 79,7 % чоловіків та 71,8 % жінок. Багато опитаних відповідають, що «важко відповісти» – 16 % чоловіків та 23,3 % жінок.

Яким чином можна запобігти насильству в сім'ї не знають 4,4 % осіб чоловічої статі і 4,2 % осіб жіночої статі. Є і такі відповіді: «Бути обережним у виборі партнера» – 7,4 % осіб чоловічої статі й 9,3 % осіб жіночої статі; «Бути більш терплячим» – відповідно 18,2 % і 16,3 %; «Обговорювати проблеми» – 64,9 % і 70,2 %; «Вибудовувати систему правил на початку стосунків» – 60,8 %; «Просвіта в навчальних закладах – 21,7 %. Була і відповідь «Взагалі не одружуватися» – 4,4 %.

На думку опитаних, *курс профілактики сімейного насильства серед дівчат, хлопців, молодих пар повинен передбачати:* вивчення етики, моралі; правову просвіту. Респонденти вважають, що для запобігання насильству, слід звернути увагу на такі прояви: поведінку (69,5 %); викиди агресії (72,2 %); замкнутість (35,7%); злість (33,4 %); уміння поважати іншого (79,9 %); бути терпеливим (40,3 %).

Вивчення питання *«На що Ви самі особисто готові, для того, щоб уникнути насильства у своєму подружньому житті?»* (Рис. 1.8) дало змогу отримати відповіді: «Вивчати практичний досвід подружніх пар» (62,5 %); «Послухати лекції про насильство» (32,1 %); «Йти на компроміс» (49,3 %); «Працювати над собою» (39,2 %). Узагальнені відповіді щодо того, на що готові молоді люди для того, щоб побудувати правильно сімейні стосунки,

представлено на Рис. 1.6. Відповіді не були конкретизованими, що засвідчило нечіткість уявлень і поглядів. Як видно з рисунка, майже третина осіб не визначені у своїх побажаннях і власних можливостях стосовно сімейного життя (29 %).

Рис. 1.8. Якісне вираження готовності членів молодих сімей до побудови стосунків без насильства

У ході дослідження проведені опитування, анкетування, бесіди, аналіз відповідей молодих сімей дають змогу зробити деякі узагальнення:

1) на запитання про обов'язки в сім'ї у переважній більшості особи чоловічої статі написали чи відповіли – заробляння грошей і утримання сім'ї, особи жіночої статі – ведення домашнього господарства; але і одні, й інші вважають, що сімейний бюджет має поповнюватися спільно (у 85,5 % випадків);

2) для молодих сімей складними залишаються питання, що стосуються їхніх прав та обов'язків у шлюбі, законодавчої бази сімейного насильства; вони не мають чіткого уявлення про правильні методи покарання батьків стосовно дітей;

3) більшість молодих людей не мають чіткого цілісного уявлення про сімейне насильство, його детермінацію, види; частка таких осіб складає узагальнено 2/3 від усіх респондентів;

4) у сім'ях найбільше стикаються з насильством чоловіка до жінки (у середньому це вказали 59 % чоловіків і жінок); мало звертається увагу на проблему насильства стосовно чоловіків і дітей (це визнали 14 % респондентів);

5) багато молодих людей (80 % чоловіків і 70 % жінок) заявляють, що спробують самостійно розібратися в цій проблемі, але, якщо це нічого не змінить, то готові до розлучення;

6) психологічне насильство є одним із найчастіше застосовуваних видів, і цей факт визнають 90 % респондентів;

7) найменш зрозумілим для молодих сімей є економічний вид насильства; прояв цього виду насильства не залежить від матеріального становища пари;

8) в основі сімейного насильства криється нерозуміння цінності людини й сім'ї, відсутність взаєморозуміння між людьми, моделі стосунків;

9) частина молодих сімей у своєму світобаченні на прояви насильства готові до розлучення (12 % жінок і 15 % чоловіків), інші – будуть працювати над викоріненням насильства; якщо проявиться насильство – жінки більше готові на радикальні міри;

10) майже половина сімей (46 %) визнають, що не стикалися із застосуванням форм і методів профілактики сімейного насильства.

Проведено порівняльний аналіз розуміння у молодих сім'ях насильства як з боку осіб жіночої статі, так і з боку осіб чоловічої статі. 1. Жінки дещо більше, ніж чоловіки, обізнані з питань насильства у стосунках. 2. Більшість чоловіків засвідчують, що не будуть виступати у ролі насильників. 3. Тільки одна з трьох осіб жіночої статі готова до побудови сімейних стосунків. 4. В осіб чоловічої статі менше знань про прояви насильства у

сімейних стосунках, ніж осіб жіночої статі. 5. Особи чоловічої статі більше схильні до проявів фізичного, а жінки – психологічного насильства. 6. Виходячи з відповідей осіб чоловічої статі, до сімейного життя готовий лише один із трьох. Інші ж не готові до створення сім'ї, мають недостатні знання про сімейні зобов'язання та права, поняття сімейного насильства, його види. 7. Особи жіночої статі питанню шлюбних стосунків надають більшого значення. 8. Серед осіб жіночої статі вдвічі більше тих, хто очікує від свого партнера прояву якогось виду насильства. 9. Як і чоловіки, так і жінки однозначні у відповідях щодо детермінант сімейного насильства (відсутність взаємопорозуміння, суперечки, спалахи гніву та злості у партнера, негативні риси характеру, а також асоціальна поведінка партнера, погане виховання в сім'ї та економічні негаразди). 10. Особи жіночої статі частіше займають позицію «не виносити сміття з дому». 11. І особи жіночої статі, і чоловічої вважають, що найкращим способом запобігти насильству в сім'ї є компроміс і хороші вчинки. 12. Серед осіб чоловічої статі на все готовими, щоб уникнути насильства у подружньому житті, частка становить 79,5 %, серед осіб жіночої статі частка таких становить тільки 30,4 %. З цього випливає, що чоловіки більше готові до різноманітних поступок. 13. Для чоловіків характерне таке бажання: одружуватись, отримати право бути поруч із людиною; водночас, коли жінки першочергово зазначають про новий етап у житті. 14. Особи жіночої статі менше обізнані про правові наслідки прояву насильства.

У багатьох молодих сім'ях дуже багато питань виникає не про профілактику, а вже про подолання відхилень щодо розуміння насильства у стосунках. У міжстатевих стосунках уже відбуваються зміщення, недоліки міжособистої комунікації, що свідчить про необхідність не тільки профілактичної роботи, а й корекції у ставленні одне до одного. Підготовки до побудови сімейних стосунків без проявів насильства потребують як особи чоловічої статі, так і особи жіночої статі.

Узагальнено можна констатувати, що всі детермінанти підлягають усуненню за мови налагодження сімейної взаємодії, наявності високого рівня самоусвідомлення членами сім'ї, почуттів і бажання налагодити, зберегти сімейні стосунки. Мають значення вік подружньої пари, тривалість взаємостосунків, наявність дитини, вплив оточення, проблеми та перспективи розвитку стосунків.

Аналізом розроблених опитувальника і анкети, їх проведення та узагальнення визначено значні зміщення у поглядах, уявленнях, поведінці членів молодих сімей: нерозуміння значення шлюбу, своїх прав і обов'язків, сутності й причин сімейного насильства, специфіки прояву стосовно різних членів сім'ї його видів; нездатність визначити форму прояву насильства одне до одного, своє ставлення і механізми регулювання такого феномену в суспільстві; неготовність правильно побудувати сімейні стосунки без насильства, самостійно чи за допомогою інших інституцій запобігти чи подолати його прояви, а також незнання щодо того, які заходи потрібно вживати з профілактичною метою у ставленні чоловіка до дружини і дружини до чоловіка та батьків до своїх дітей.

Кількісні та якісні результати дослідження проявів насильства у молодих сім'ях яскраво продемонстрували, що, крім усунення, попередження або мінімізації детермінант насильства, першочерговим завданням профілактичної роботи повинно стати формування **готовності членів молодих сімей до побудови стосунків без насильства**. А тому маємо підстави для уточнення визначення базового поняття дослідження, наданому в підрозділі 1.3., таким чином: **профілактика насильства у молодих сім'ях – це комплекс заходів правового, соціального, педагогічного, психологічного, морально-духовного характеру, спрямованого на усунення детермінант насильницьких дій та формування готовності членів молодих сімей до побудови стосунків без насильства**.

Отже, ментальність, моральні стереотипи поведінки, соціальні цінності, гендерні стереотипи як загальносуспільні детермінанти проявляються у

поведінці кожного індивіда та його міжособистісних стосунках. Провокують насильство у стосунках молодії сім'ї і внутрішньосімейні детермінанти, що лежать в основі порушень міжособистісного спілкування, зокрема стереотипи конфліктної субкультури, проблемні ситуації, невирішені проблеми, кризи, рівень культурного розвитку кожного з подружжя, недостатнє інформування одне про одного, адиктивна поведінка, рівень адаптації до спільного життя та ставлення до дітей, агресивність, прийняття індивідом за норму поведінкових девіацій, нездатність справитися з проблемами. Також на основі аналізу результатів експериментального дослідження доведено, що у молодих сім'ях є відхилення у розумінні насильства, його видів, особливостей прояву, формування та профілактики. Встановлення детермінант насильницьких дій та їх негативних наслідків є необхідним для визначення соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях, спрямованих на їх попередження, усунення або мінімізацію, а також формування готовності членів молодих сімей до побудови стосунків без насильства.

Висновки до розділу 1

У першому розділі дисертаційної роботи на основі аналізу наукової літератури та узагальнення результатів теоретичних та експериментальних досліджень було обґрунтовано теоретичні засади профілактики насильства у молодих сім'ях.

Розглядаючи феномен насильства у молодих сім'ях як соціальну проблему, встановлено, що до «молодих сімей» вчені та законодавці відносять пари, які перебувають в офіційно зареєстрованому шлюбі чоловіка і жінки віком до 30 років. Для порівняння специфіки функціонування молодії сім'ї здійснено аналіз основних характеристик традиційної сім'ї як соціального інституту, що є фактором впливу. На становлення молодії сім'ї та характер взаємовідносин також мають вплив заручини, офіційність

оформлення шлюбу відповідно до законодавства країни, вінчання та Святе Таїнство подружжя, формування стосунків у дошлюбний період у взаємодії з оточенням, а також панування різних форм сучасної сім'ї. До характеристик, які притаманні власне молодим сім'ям, належать: вікові та демографічні; бачення міжособистісних, міжстатевих стосунків у сім'ї; мотивація вступу до шлюбу, подружніх стосунків, спільного проживання; готовність до сімейного життя; адаптація до спільного проживання; погляди на виконання ролей чоловіка і жінки; характер міжособистісних стосунків; сумісність партнерів; кризи у молодій сім'ї. Молода сім'я сьогодні характеризується особливостями створення шлюбу, становищем індивіда в сім'ї та взаємодією партнерів між собою.

Розуміння сутності насильства у стосунках молодих сімей є основою правильної побудови профілактичної роботи, для чого потрібно визначити його специфіку, види, особливості поширення, формування і прояву. Фізичне, економічне, психологічне, сексуальне насильство, а також насильство стосовно чоловіка, дружини, інших членів сім'ї мають свої особливості, різні характеристики, причини і наслідки. Насильство у сімейних стосунках має комплексну детермінацію та залежить від індивідуально-особистісних якостей членів сімей, їхньої міжособистісної взаємодії та зовнішніх факторів впливу.

Профілактика сімейного насильства відображає законодавчо-нормативний та соціально-організаційний рівень сімейної політики в державі, що зумовлює необхідність визначення ефективних підходів в Україні та за кордоном. Проаналізовано та визначено ефективні профілактичні й корекційно-реабілітаційні програми, форми, методи, методики із запобігання й подолання сімейного насильства в нашій державі з опорою на законодавчо-нормативну базу, можливості соціальних інститутів і структур. Технології роботи на діагностичному й профілактичному етапах мають особливості застосування щодо сімейного насильства загалом,

зокрема стосовно кривдника, жертв, учасників сцен насильства та чоловіків, жінок, дітей, інших членів сім'ї.

Аналізом теоретичних узагальнень і досвіду роботи окреслено досягнення й проблеми у профілактиці сімейного насильства в нашій країні. Зарубіжний досвід повинен трансформуватися відповідно до можливостей і ресурсів нашої держави та враховувати прогресивні підходи, зокрема превентивний підхід, підбір суб'єктів профілактики, посилення роботи з молоддю, застосування суворих санкцій до кривдників, соціальна допомога жертвам сімейного насильства. З метою запобігти виникненню проблем у молодій сім'ї слід звернути особливу увагу на зміст профілактики насильства.

На основі аналізу наукової літератури з проблеми дослідження визначено сутність і зміст профілактики насильства у молодих сім'ях.

Профілактику насильства у молодих сім'ях потрактовано як комплекс заходів правового, соціального, педагогічного, психологічного, морально-духовного характеру, здійснення яких сприяє усуненню детермінант, що призводять до формування та проявів насильства у стосунках молодої сім'ї.

Доведено, що профілактична робота з молодою сім'єю може бути ефективною за умови дії на всі основні особистісні сфери подружньої пари – ціннісну, когнітивну, емоційну, вольову, поведінкову. Окреслено зміст профілактики насильства у молодих сім'ях, який покладено в основ експерименту: формування сімейних цінностей; вдосконалення культури шлюбно-сімейних стосунків; розвиток морально-духовних якостей; формування відповідальності як механізму регулювання поведінки; формування правосвідомості й правової культури; розвиток комунікативної культури; формування навичок самореалізації; формування відповідального ставлення до батьківства.

Визначено детермінанти, що призводять до формування та проявів насильства у стосунках молодої сім'ї, з метою подальшого впливу на їх попередження, усунення або мінімізацію в процесі профілактичної роботи.

Визначення детермінант насильства у молодих сім'ях відбувалося як на основі аналізу наукової літератури, так і узагальнення результатів емпіричного дослідження в межах Програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар, що була реалізована в Тернопільській, Хмельницькій, Херсонській, Закарпатській областях протягом 2015–2016 рр.

Детермінанти класифіковано на загальносоціальні (ментальність людей, ціннісні орієнтири, гендерні стереотипи, моральні стандарти поведінки) та внутрішньосімейні (стереотипи конфліктної субкультури, проблемні ситуації, невирішені проблеми, кризи, рівень культурного розвитку кожного з подружжя, недостатнє інформування одне про одного, адиктивна поведінка, рівень адаптації до спільного життя та ставлення до дітей, агресивність, прийняття індивідом за норму поведінкових девіацій, нездатність справитися з проблемами), що загалом проявляються як медико-біологічні, психолого-педагогічні, соціологічні та комплексно.

Статистичними даними доведено, що у молодих сім'ях є відхилення у розумінні насильства, його видів, особливостей прояву, формування та профілактики. Аналіз кількісних та якісних результатів дослідження щодо проявів насильства у молодих сім'ях яскраво продемонстрували, що, крім усунення, попередження або мінімізації детермінант насильства, першочерговим завданням профілактичної роботи повинно стати формування готовності членів молодих сімей до побудови стосунків без насильства.

Встановлення детермінант насильницьких дій та їх негативних наслідків є необхідним для визначення соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях, що буде предметом дослідження другого розділу дисертаційної роботи.

Зміст викладеного в Розділі 1 додатково розкрито у публікаціях автора [169; 170; 172; 173; 174; 176; 177; 178; 179; 182; 186; 187].

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПРОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬСТВА У МОЛОДИХ СІМ'ЯХ

2.1. Визначення та теоретичне обґрунтування соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях

Обґрунтування теоретичних засад дослідження у першому розділі дисертаційної роботи, що полягали в розкритті насильства у молодих сім'ях як соціальної проблеми, основних підходів до профілактики насильства у молодих сім'ях в Україні та за кордоном, сутності і змісту профілактики насильства у молодих сім'ях, детермінант насильства у молодих сім'ях, стало необхідною і достатньою теоретичною базою для визначення, теоретичного обґрунтування та експериментальної перевірки ефективності соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях, що стало предметом дослідження другого розділу.

Метою цього підрозділу стало визначення та теоретичне обґрунтування соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях.

Перед тим, як приступити до виконання мети, вважаємо за необхідне за результатами узагальнень матеріалів першого розділу окреслити низку **концептуальних положень**, які будуть покладені в основу визначення та теоретичного обґрунтування соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях.

1. Ефективність профілактики сімейного насильства можлива за умови актуалізації цієї проблеми на різних рівнях держави. Прояви насильства і далі будуть спостерігатися, якщо не буде змінено ставлення до явищ сімейного насильства загалом у суспільстві, що, передусім, передбачає його профілактику.

2. Суспільна думка формується віками й відображає загальні тенденції серед населення. У багатьох українських сім'ях до сімейного насильства ставляться як до чогось цілком повсякденного й допустимого. Тому важливою буде зміна стереотипів мислення й підвищення рівня свідомості людей загалом і молоді людини зокрема.

3. Молоді люди переважною мірою не готові до запобігання насильству в міжособистісних стосунках і не знають правильних шляхів уникнення, вирішення цих явищ. Знання, якими вони володіють, не є достатніми для його подолання чи запобігання, що забезпечує нормальне життя пари. Тому важливо акцентувати увагу молодих людей на проблему, а також навчити їх, як не стати жертвою чи кривдником у сімейних стосунках.

4. Людина не завжди готова розкривати негативні сторони свого життя чи випадки, діє табу на висвітлення певних сторін спільного проживання, відверті відповіді часто замінюють загальними фразами. Це ускладнює профілактичний процес, а саме взаємодію фахівця й молоді людини. Тому подолання комунікаційних бар'єрів співпраці може бути й умовою успішного налагодження таких стосунків, відвертості, а відтак і цільової профілактики.

5. Насильство у міжстатевих стосунках сім'ї до цього часу не має потрібної протидії, оскільки панують прогалини у знаннях і розуміннях цього феномена на рівні свідомості людей. Тільки системним підходом може бути забезпечений комплексний вплив на таке негативне суспільне явище, як сімейне насильство. Таку можливість дає здійснення профілактичної роботи через розробку й впровадження ефективних програм.

6. Заклади, установи, організації профілактики дуже часто зазнають динамічних процесів перебудови. Для них властива постійна зміна кадрів, функціональних повноважень, тобто політика у сфері профілактики насильства – це не тільки законодавча й нормативно-правова, але і соціально-організаційна складова (створення соціальних структур; підготовка фахівців соціальних служб; розробка механізмів соціальної профілактики).

7. Профілактика сімейного насильства у молодих сім'ях повинна носити висхідний характер, тобто пропозиції мають виходити від людей, які мають безпосереднє відношення до цього явища. Розробка нормативно-правових положень, прийняття соціально-організаційних рішень на рівні держави повинні базуватися на узагальненні тенденцій і закономірностей на рівні регіонів, об'єднаних територіальних громад.

8. Профілактика насильства у молодих сім'ях є комплексною проблемою, а тому повинна комплексно впливати на особистість членів молодих сімей з метою формування у них готовності до побудови стосунків без насильства у молодій сім'ї.

Визначенню соціально-педагогічних умов ефективної роботи із сім'єю, зокрема молодістю, приділяли увагу у своїх дослідженнях такі науковці, як Л. Буніна [27], О. Васильченко [29], А. Капська [145], О. Лещенко [123], Н. Олексюк [159; 160], Л. Омельченко [162], І. Трубавіна [142; 264]. Соціально-педагогічні умови профілактики насильства вивчали А. Боднар, С. Павленко [18; 19], Т. Журавель [65], В. Ролінський [208], О. Савчук, А. Мазуренко [232], Н. Сейко [235], М. Сидорчук [239], В. Терпелюк [260].

Окремим аспектам забезпечення профілактики насильства у молодих сім'ях приділяли увагу П. Власов [37], А. Волощук, Х. Ярмач, О. Ковальова [40], О. Науменко [153], Ю. Руденко [230], О. Шинкаренко [291], Л. Яворська [299].

Так, О. Лещенко розглядає такі соціально-педагогічні умови у наближеному до нашого дослідження контексті: 1) формування відповідального ставлення до батьківства; 2) формування духовних цінностей у молодого подружжя; 3) взаємодія між фахівцями державних і громадських організацій; 4) урахування специфіки організації навчання молодого подружжя; 5) використання інтерактивних форм та методів у роботі з молодими людьми [123, с. 15].

Л. Омельченко стверджує, що гармонізація подружніх стосунків у молодій сім'ї зумовлена соціально-педагогічним впливом за певних умов: гуманізації взаємин у субсистемі подружжя; консультування молодих сімей щодо конструктивних стратегій подолання конфліктів; інтеграції співпраці соціальних структур із метою надання психолого-педагогічної допомоги; відкритості молодій сім'ї [162].

Т. Алексеєнко наголошує на необхідності посилення соціально-педагогічного аспекту в соціальному вихованні [2, с. 3].

Наказом Міністерства освіти і науки України від 02 жовтня 2018 р. «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників із іншими органами та службами» [151] визначено роль і місце соціально-педагогічної діяльності з профілактики насильства.

Загалом соціально-педагогічна робота з профілактики насильства у молодих сім'ях здійснюється на основі таких законодавчо-нормативних документів: Закону України від 01 січня 2020 р. «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (Закон України від 15 листопада 2001 р. «Про попередження насильства в сім'ї» втратив чинність на підставі Закону № 2229 -VIII від 07 грудня 2017 р.); Постанови Кабінету Міністрів України від 3 червня 1999 р. «Про деякі заходи щодо підтримки здоров'я сім'ї, безпечного материнства і відповідального батьківства» (із змінами, внесеними згідно з Постановою від 25 грудня 2004 р.); Постанови Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2018 р. «Про затвердження державної

соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків на період до 2021 р.»; Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01 грудня 2010 р. «Про затвердження плану заходів з проведення Національної кампанії «Стоп насильству!» [70].

Отже, для побудови стосунків у молодих сім'ях без насильства мають бути створені специфічні соціально-педагогічні умови. На основі аналізу наукової літератури щодо визначення соціально-педагогічних умов [2; 10; 29; 123; 162; 239; 279; 289], теоретичних узагальнень підрозділів 1.3 та 1.4 щодо визначення сутності і змісту профілактики насильства у молодих сім'ях, детермінант існування насильства в сім'ї як соціального явища, сформулюємо друге базове поняття дослідження, що відбиває його предмет: **соціально-педагогічні умови профілактики насильства у молодих сім'ях – це забезпечення оптимального використання можливостей і ресурсів соціуму шляхом здійснення комплексу заходів на усунення детермінант насильницьких дій та формування готовності до побудови стосунків без насильства у молодій сім'ї.**

Отже, маємо двоєдину мету для створення соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях у межах експериментального дослідження: 1) усунення (попередження, мінімізацію) детермінант насильницьких дій; 2) формування готовності до побудови стосунків без насильства у молодій сім'ї.

На наш погляд, визначені нами цілі профілактичної роботи перебувають в ієрархічних зв'язках і співвідносяться як часткове та загальне: глобальною метою профілактичної роботи є формування готовності до побудови стосунків без насильства у молодій сім'ї, яка не може бути досягнена без усунення, попередження або мінімізації детермінант насильницьких дій.

Проаналізувавши різні трактування та підходи до визначення соціально-педагогічних умов в науковій літературі, для профілактики насильства у молодих сім'ях у межах нашого дослідження визначаємо такі:

1) використання індивідуального підходу до членів молодшої сім'ї як основи для комплексного впливу на всі сфери особистості в процесі формування готовності до побудови стосунків без насильства;

2) реалізація моделі профілактики сімейного насильства у молодих сім'ях на основі програмного забезпечення, що передбачає визначення мети, завдань, суб'єктів взаємодії, змісту, технологій (форм, методів, засобів, етапів) та забезпечує ефективність прогнозованих результатів;

3) науково-методичне забезпечення процесу профілактики насильства у молодих сім'ях, спрямованих на розвиток професійної компетентності суб'єктів профілактики.

Обґрунтуємо визначені нами соціально-педагогічні умови.

1. Використання індивідуального підходу до членів молодшої сім'ї як основи для комплексного впливу на всі сфери особистості в процесі формування готовності до побудови стосунків без насильства.

Результатом профілактичної роботи повинна бути сформованість готовності членів молодшої сім'ї до побудови стосунків без насильства. Готовність кожної молодшої сім'ї, кожного її члена є різними, тому це потребує індивідуального підходу в кожному випадку.

Індивідуальний підхід передбачає врахування змісту й рівня розвитку ***особистісних сфер*** людини, які є унікальними психофізіологічними й психологічними утвореннями:

– *ціннісної* – ціннісні орієнтири, що визначають життєву позицію індивіда у ставленні до себе і оточення, впливають на його соціальну адаптацію і розвиток та формуються відповідно до загальної системи соціальних цінностей;

– *когнітивної* – розуміння явищ і процесів суспільного життя, засвоєння досвіду і надбань соціуму, що відображає наявний рівень особистісного розвитку;

– *емоційної* – емоції, почуття, відчуття, що відображають інтуїтивний бік сприйняття особою явищ і процесів та її ставлення до них;

– *вольової* – установки індивіда та здатність їх упровадження у практику суспільного життя;

– *поведінкової* – вчинки, система вчинків, поведінкові стереотипи особи, що узгоджуються чи не узгоджуються з побудованими у суспільстві стандартами поведінки.

Сімейне життя – з одного боку, розширення можливостей і горизонтів, а з іншого – посилення вимог, обов’язків. Саме готовність до побудови стосунків без насильства є показником: сформованих сімейних цінностей; зрілого рішення про створення сім’ї; здатності людини приймати другу половинку з її недоліками, бути терплячими та відданими; вміння обрати людину, яка може підтримати, розділити прикрощі, турботи; допомоги одне одному у самовизначенні, самовираженні, самовдосконаленні, самореалізації.

Поняття «готовність до створення сім’ї» А. Карасевич трактується, як «морально-психологічна, соціальна й статево рольова зрілість особистості» [82, с. 5–16]. А. Іваниця таким чином підходить до трактування цього поняття у ракурсі свого дослідження: «Підготовку молоді до сімейного життя розглядаємо, як процес здобування системи знань, умінь і навичок та відносин, які відповідають функціонуванню майбутньої сім’ї, за час навчання у вищому навчальному закладі» [76, с. 13]. В. Кравець констатує: «Необхідно посилити підготовку молоді до сімейного життя; їхню моральну підготовку; правовий аспект» [106]. Наявні в науковій літературі поняття готовності зводять до двох основних підходів. Перший – як стан, другий – як функціонування основних особистісних сфер людини та результат такої діяльності [89].

Готовність до побудови сім’ї без насильства повинна розглядатися у взаємозв’язку з іншими компонентами загальної системи підготовки до шлюбу, адже в основі готовності формувати сімейні стосунки без насильства

є готовність до створення сім'ї. *Готовність до шлюбу* передбачає розуміння його сутності, обов'язків і прав у цих стосунках кожного з подружжя, проблем і перспектив одруження; незалежно від форми, в якій перебуває пара, молоді люди повинні чітко усвідомлювати свій статус, бути впевненим чи впевненою у своєму партнері, уникати гострих суперечок, непорозумінь, конфліктів, розчарувань; готовність до шлюбу більше передбачає соціальну, фізіологічну, психологічну, економічну сумісність партнерів. А *готовність до побудови стосунків без насильства* – здатність реалізовувати свої інтереси та враховувати індивідуальні якості партнера без порушення його прав, уміння йти на компроміс, пошук єдино правильного рішення з огляду на думку обох партнерів. Фактично така готовність визначатиме, наскільки успішним і міцним буде шлюб.

Згідно з теоретичними твердженнями на формування готовності до створення сім'ї без насильства мають вплив такі чинники:

- 1) *особливості виховання у батьківській сім'ї* [145, с. 71];
- 2) *дошлюбна підготовка* як знання, вміння і навички [299, с. 10];
- 3) *характер усіх етапів життя в подружжі* [26, с. 4];
- 4) *зміни ролей* в подружніх стосунках [138, с. 12].

З огляду на диференціацію особистісних сфер особи, можна виділити такі *компоненти готовності до побудови стосунків без насильства* та їхні показники:

– *ціннісно-мотиваційний* – наявні сімейні цінності та установки, мотиви взаємодії, характер ставлення одне до одного у подружжі, що відображають прийняті сімейні норми і правила та суспільні вимоги (здатність ураховувати у сімейних стосунках інтереси і потреби партнера; мотиви вчинків у сімейних стосунках);

– *когнітивний* – знання прав і обов'язків індивіда в шлюбі, рівень усвідомленості вимог і норм сімейного життя

(розуміння особистісних і взаємних зобов'язань; здатність мислити стратегічно правильно);

– *емоційно-вольовий* – емоції та почуття у ставленні до себе і свого партнера у подружніх стосунках, психоемоційні ресурси й можливості у формуванні позитивного клімату сім'ї, співпраці та вирішенні сімейних проблем (емоційне сприйняття одне одного; відповідність очікуванням та виправдання надій);

– *поведінково-етичний* – прояви поведінки відповідно до норм, правил сімейного співжиття (здатність обирати оптимальні шляхи впливу одне на одного; уміння правильно знаходити вихід із проблемних чи критичних ситуацій).

Використання індивідуального підходу до членів молоді сім'ї як основи для комплексного впливу на всі сфери особистості в процесі формування готовності до побудови стосунків без насильства вимагає дотримання загальних вимог.

1. *Враховувати повноту інформації про сім'ю, кожного її члена.* До роботи з ними фахівця соціальної сфери молоді люди або не знають, або не наслідуються звертатися до друзів і людей із близького оточення з побоюваннями, що інформація стане відомою для загального обговорення.

Змінилося загальне сприйняття осіб протилежної статі й особливо це стосується молоді, оскільки превалюють у стосунках рівність прав і обов'язків, демократичність і навіть конкурентність. Варто постійно опиратися на спільні можливості розвитку обох партнерів, тому потрібно правильно і вчасно сформулювати первісну комунікацію у подружжя.

2. *Аналізувати наявність проблем економічного, фінансового, матеріального характеру.* Дуже часто наявні актуальні проблеми молоді сім'ї пов'язані з соціальною ситуацією і відсутністю сприятливих умов для сімейного життя. Негативна тенденція сьогодні – еміграція, і саме члени молодих сімей виїжджають у пошуку себе та

свого майбутнього. Багато пар мають психічну, моральну, духовну потребу створити офіційно сім'ю, проте не мають ґрунтового матеріального забезпечення для підтримки стабільності стосунків. Необхідно постійно шукати стимули для розвитку стосунків, не зважаючи на негаразди такого характеру.

3. *Опирається на унікальність становлення сім'ї та наявність досвіду перебування разом.* Багато молодих сімей мають дошлюбний період із спільним проживанням. Все більше молоді люди надають перевагу тимчасовому шлюбу, без особливих зобов'язань, зосереджуючись на кар'єрі. Попри унікальність стосунків кожної пари, більшість із них прийшла до рішення одружитися через певний період часу, вивчивши одне одного. Також виявлено закономірність: чим старші за віком особи, тим більш позитивно вони ставляться до шлюбних стосунків. Повинні докладатися спільні зусилля для правильного подолання труднощів; зрілість стосунків – це, власне, вміння вирішувати назрілі проблеми.

4. *Своєрідність сімейного укладу та взаємовідносин.* Молода сім'я інтенсивно змінюється як під впливом зовнішніх умов, так і під впливом процесів, що відбуваються внутрішньосімейно, міжособистісно. Статева і гендерна ідентичність індивіда також має вплив на сімейні стосунки і, у разі зміщень, може бути головною причиною негараздів. Молоді пари, які одружилися, усвідомлюють значущість офіційного створення сім'ї та вже більше знають про особливості сучасного шлюбу, проте чим більше подружжя разом, тим більші можливості для прояву насильства.

5. *Вміти визначати фазу розвитку стосунків, наявність несприятливих обставин, кризових періодів.* Рівень автономії сім'ї визначає здатність до стабілізації стосунків. У кожній сім'ї є періоди, які стимулюють стосунки до розвитку. Наприклад, народження дитини як новий етап стосунків між чоловіком і жінкою, а спільне майбутнє і

перспективи – визначальні фактори побудови сімейних стосунків. Різні очікування молодих людей від перебування у шлюбі свідчать про те, що не всі перебувають на однаковому рівні готовності до побудови стосунків.

Отже, використання індивідуального підходу до членів молодого сім'ї як основи в процесі формування готовності до побудови стосунків без насильства забезпечить комплексний вплив на всі сфери особистості (ціннісну, когнітивну, емоційну, вольову, поведінкову). Як результат, готовність до побудови сімейних стосунків без насильства, містить такі компоненти, як ціннісно-мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий, поведінково-етичний. Досягнення результату можливе при реалізації моделі профілактики сімейного насильства у молодих сім'ях на основі програмного забезпечення.

2. Реалізація моделі профілактики насильства у молодих сім'ях на основі програмного забезпечення, що передбачає визначення мети, завдань, суб'єктів взаємодії, змісту, технологій (форм, методів, засобів, етапів) та забезпечує ефективність прогнозованих результатів.

Відповідно до сучасних досліджень у галузі соціальної педагогіки (О. Безпалько [10], А. Капська [145], О. Караман [79] та ін.) профілактика насильства у молодих сім'ях – це вид соціально-педагогічної діяльності, **модель** якої на сьогодні вже має сталу структуру та містить такі основні компоненти, як **мета, завдання, суб'єкти взаємодії, зміст, технологію (форми, методи, засоби, етапи), результат** [9; 27; 76; 128; 135; 160; 162; 256; 261].

У науковій літературі модель трактується як єдність взаємопов'язаних компонентів, відтворення яких у визначених зв'язках і залежностях допомагає відтворити всю систему [260; 279; 289]. Створення моделі ґрунтується на заміщенні реальних об'єктів їх умовним образом, аналогом, що дозволяє забезпечити більш детальне вивчення реального процесу чи явища. Модель є засобом конкретизації та унаочнення. За допомогою моделі

відтворюються властивості, зв'язки, тенденції досліджуваних систем і процеси, а це уможливорює оцінювання їх стану, прогнозування, прийняття обґрунтованих рішень [51, с. 92].

За думкою вчених, розробка моделі може слугувати й основою системи роботи як масштабнішого і глобальнішого феномена, а також і як інтегрального утворення: наявність мети функціонування; ієрархічність побудови; прямі та зворотні зв'язки між підсистемами, що забезпечують взаємообмін інформацією в межах всієї системи; доцільність взаємодії системи з середовищем, у якому вона функціонує [9; 260; 289].

Соціальна практика доводить, що успішна реалізація моделі будь-якого виду соціально-педагогічної діяльності (у тому числі й профілактичної), що передбачає досягнення мети та прогнозованих результатів, можлива лише при чіткому й ретельному плануванні роботи на основі розробки **Програми**, яка містить усі наведені вище структурні компоненти.

Про необхідність застосування програм у профілактиці насильства йдеться у дослідженнях багатьох науковців, зокрема Л. Буніної [27, с. 1–8], О. Ковальнової [93, с. 23], А. Ніколайчук [156, с. 73]. «Відносна замкнутість і автономність сім'ї диктує необхідність значного посилення уваги до проблем сім'ї та сімейного виховання: вироблення комплексної програми, яка буде спрямована на укріплення моральних основ сім'ї. Підготовка молодого подружжя до батьківства потребує програмного забезпечення» [123, с. 9]. З огляду на такі наукові думки та потреби практики, для проведення експериментального дослідження щодо впровадження соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях нами було розроблено **Програму профілактики сімейного насильства серед молодих пар**, план і заходи її реалізації (Додаток Д, Д.1–Д.4).

Охарактеризуємо її.

Метою Програми є формування готовності молодих людей до побудови стосунків без насильства.

Завдання: формування сімейних цінностей, моральності і позиції активного неприйняття насильства у сімейних стосунках; розвиток відповідального ставлення до сім'ї, сімейних стосунків як однієї зі сфер суспільного життя; забезпечення дотримання молодими людьми прав і обов'язків у сімейних стосунках; покращення соціально-психологічного становища і самопочуття чоловіків і жінок, їх ролі в державотворенні, громадському житті.

Суб'єкти взаємодії: молода сім'я, її члени, соціальний педагог, соціальний працівник, психолог, священник, юрист, лікар, різнопрофільні соціальні структури (Департамент сім'ї, молоді, фізичної культури та спорту Тернопільської обласної державної адміністрації, Служба у справах дітей Тернопільської обласної державної адміністрації, Тернопільський обласний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, Тернопільська Обласна Громадська Організація «Центр щасливого Батьківства і Материнства», Головне управління Національної поліції в Тернопільській області, Департамент освіти і науки Тернопільської обласної державної адміністрації, Головне територіальне управління юстиції в Тернопільській області, Департамент охорони здоров'я Тернопільської обласної державної адміністрації та аналогічні структури Хмельницької, Херсонської, Закарпатської областей), що об'єднані спільною метою.

У програмному забезпеченні профілактики насильства молодих сім'ях важливе значення має *взаємодія суб'єктів профілактики*. Соціально-педагогічна робота з сім'єю розглядається як система взаємодії суб'єктів усіх організаційних рівнів та сім'ї [128, с. 14].

До соціальних педагогів як основних суб'єктів профілактичної діяльності у роботі з молодістю ставляться такі вимоги:

- вміти застосовувати інформаційний та операційно-дієвий складники [128, с. 11];
- реалізовувати професійні компетентності як три великі групи – базові, обов'язкові й бажані [100, с. 166];

– зняти «емоційні бар'єри» з самих суб'єктів профілактичного процесу [64, с. 158].

Основним змістом Програми передбачено формування у молодих сім'ях готовності до побудови стосунків без насильства в сукупності чотирьох компонентів (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий, поведінково-етичний), визначених та схарактеризованих нами при обґрунтуванні першої соціально-педагогічної умови.

Також змістом програми є: виконання національно-правової політики щодо молодих сімей відповідно до законодавчого, нормативно-правового забезпечення діяльності соціальних структур; впровадження законів і нормативно-правових актів у практичну діяльність, актуалізацію проблеми насильства у сімейних стосунках на місцевому, регіональному рівні діяльністю закладів, установ, організацій; реалізацію традиційних і новітніх форм, технологій роботи, впровадження ефективного діагностико-профілактичного інструментарію.

Тож Програма виконує різні функції (Додаток Д.1):

– *інституційну*: виконання національно-правової політики щодо молодих людей, їх соціалізації; соціальне виховання і супровід молоді відповідно до законодавчого, нормативно-правового забезпечення діяльності соціальних структур; впровадження законів і нормативно-правових актів у практичну діяльність і функціонування закладів, установ, організацій регіонального, місцевого рівнів; актуалізація проблеми насильства у сімейних стосунках на місцевому, регіональному рівні діяльністю закладів, установ, організацій, які відповідають за підготовку молоді до подружнього життя; створення, розробка програм діяльності та взаємодія інститутів підтримки сім'ї, реалізація традиційних і новітніх форм, технологій роботи, впровадження ефективного діагностико-профілактичного інструментарію;

– *організаційну*: соціальна підтримка й соціальне виховання молодих сімей закладами, установами, організаціями соціальної сфери; реалізація комплексних заходів із профілактики насильства у подружньому житті; покращення поінформованості молоді стосовно їх соціально-правового захисту в дошлюбних і шлюбних стосунках; роз'яснення видового різноманіття насильства в сім'ї, прав і обов'язків чоловіків і жінок у сімейних стосунках; організація просвітницької, інформаційної, консультативної, роз'яснювальної профілактичної роботи соціальних працівників, педагогів, психологів, юристів, священників із молодими людьми на індивідуальному рівні; психоемоційна підтримка молодих людей.

– *діагностичну*: проведення опитування, анкетування серед сімей і молодих пар на предмет виявлення наявного рівня знань про шлюбні стосунки, сімейні обов'язки, ставлення до сім'ї, насильства в сім'ї; дослідження даних статистики, криміналістики на рівні держави, регіону, окремих населених пунктів, що стосуються фактів насильства у сім'ї; здійснення та аналізу даних щодо фактів наявності та вираження різних видів насильства у шлюбних стосунках; виявлення та підвищення фахового рівня працівників соціальної сфери з питань профілактики сімейного насильства та ін.

Програма передбачає використання різноманітних **технологій (форм, методів, засобів)**, таких як: опитування, моніторинг, спостереження, експертна оцінка; інтерактивні заняття; бесіди, цикл тематичних бесід; тренінгові заняття; вебінари; дискусії; лекції, лекторії, відеолекторії; рольові ігри; вирішення проблемних ситуацій; конференції; круглі столи; семінари, семінарські заняття; комплексні заходи (медико-біологічного, соціально-правового, психолого-педагогічного, морально-духовного спрямування).

Проведення заходів здійснювалося шляхом просвітницької, інформаційної, консультативної, терапевтичної, корекційно-реабілітаційної, роз'яснювальної роботи соціальних працівників, священників, педагогів, психологів, юристів із молодими людьми на індивідуальному та груповому рівні – в робочому і дистанційному режимі.

Основну сутність дослідження, методичні інструкції, діагностичні експериментальні методики, зміст інтерактивних занять розкрито у навчально-методичному посібнику *«Сімейне насильство: сутність і профілактика»*. Основні методики, форми й методи роботи адаптовано, розроблено нами відповідно до завдань експериментального дослідження та представлено у навчально-методичному посібнику *«Діагностико-профілактичний інструментарій з профілактики сімейного насильства серед молодих пар»*. Навчально-методичні матеріали дозволено використовувати у роботі обласною експертною комісією з експертизи психологічного і соціологічного інструментарію Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної освіти (протокол № 3 від 21 грудня 2017 р.).

Етапами реалізації Програми визначено: підготовчий, початковий, основний, завершальний:

- **підготовчий** (соціальна експертиза, науковий аналіз, діагностику сімейного насильства як суспільного феномена; виявлення знань молоді про шлюб, сімейне насильство, його профілактику; визначення соціально-організаційних проблем, діагностико-профілактичного інструментарію та встановлення умов ефективного впровадження заходів програми; вибір та розподіл функціональних повноважень суб'єктів профілактики;
- **початковий** (планомірний, науково організований збір даних; знайомство з молодими сім'ями; анкетування щодо знань молодих сімей, їх ставлення до сім'ї, навичок до побудови стосунків без насильства);

– **основний** (реалізація плану і заходів відповідно до Програми з конкретними цільовими групами; проведення моніторингу, спостереження; систематичне, постійне чи періодичне залучення фахівців до профілактичної роботи з молодими сім'ями; соціально-організаційна співпраця, науково-методичне забезпечення фахівців, залучених до профілактики насильства у молодих сім'ях).

– **завершальний** (аналіз досягнутих результатів у роботі з молодю сім'єю шляхом використання діагностичного інструментарію; експертна оцінка результатів проведеної роботи; визначення ефективності проведеної роботи відповідно до статистичних даних, вимірювання кількісних і якісних показників досягнутих результатів).

Результат: готовність членів молоді сім'ї до побудови стосунків без насильства.

Розробка та характеристика Програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар максимально наближають її до експериментального впровадження, хід і результати якого будуть описані в підрозділі 2.3 дисертації.

Отже, реалізація моделі профілактики сімейного насильства у молодих сім'ях на основі програмного забезпечення роботи як соціально-педагогічна умова максимально забезпечить упровадження ефективних та інноваційних елементів діяльності. Взаємодія суб'єктів профілактики закладів, установ, організацій з молодими сім'ями забезпечується розробкою програм; укладенням договорів; упорядкуванням і розробкою навчально-методичного матеріалу; проведенням профілактичної роботи у єдності необхідних компонентів, визначених у моделі профілактики сімейного насильства у молодих сім'ях.

3. Науково-методичне забезпечення процесу профілактики насильства у молодих сім'ях, спрямоване на розвиток професійної компетентності суб'єктів профілактики.

Як було зазначено при обґрунтуванні другої соціально-педагогічної умови, профілактики насильства у молодих сім'ях, робота з сім'єю розглядається як система взаємодії суб'єктів усіх організаційних рівнів та сім'ї [128, с. 14].

Суб'єктами профілактики насильства у молодих сім'ях у межах нашого дослідження є: молода сім'я, її члени, соціальний педагог, соціальний працівник, психолог, священник, юрист, лікар, різнопрофільні соціальні структури (Департамент сім'ї, молоді, фізичної культури та спорту Тернопільської обласної державної адміністрації, Служба у справах дітей Тернопільської обласної державної адміністрації, Тернопільський обласний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, Тернопільська Обласна Громадська Організація «Центр щасливого Батьківства і Материнства», Головне управління Національної поліції в Тернопільській області, Департамент освіти і науки Тернопільської обласної державної адміністрації, Головне територіальне управління юстиції в Тернопільській області, Департамент охорони здоров'я Тернопільської обласної державної адміністрації та аналогічні структури Хмельницької, Херсонської, Закарпатської областей), що об'єднані спільною метою.

Ще на початку дослідження нами було виявлено суперечність між об'єктивною потребою в посиленні значення різних суб'єктів соціально-педагогічної роботи з молоддю та недостатнім рівнем розвитку їх професійної компетентності, зокрема в частині методичного складника.

А тому розробку і реалізацію якісного науково-методичного забезпечення процесу профілактики насильства у молодих сім'ях вважаємо третьою важливою соціально-педагогічною умовою, що сприятиме розвитку професійної компетентності суб'єктів профілактики та ефективності

експериментального дослідження щодо організації профілактичної роботи з сім'ями загалом.

Взаємодія суб'єктів профілактики закладів, установ, організацій та науково-методичне забезпечення роботи з молодими сім'ями як соціально-педагогічна умова забезпечується розробкою програм; укладенням договорів; упорядкуванням і розробкою навчально-методичного матеріалу; проведенням профілактичної роботи. Ця соціально-педагогічна умова максимально забезпечить упровадження ефективних та інноваційних елементів діяльності та стосується: розповсюдження буклетів, інформаційно-просвітницької, науково-методичної літератури з питань насильства в сім'ї серед молодих сімей; розробки, впровадження, обміну методичними матеріалами; висвітлення актуальних проблем насильства в сім'ї у засобах масової інформації, серед громадськості; проведення та/чи участі у проведенні семінарів, круглих столів, конференцій, робочих нарад соціальних структур; залучення працівників закладів, установ, організацій до індивідуальної та групової профілактичної роботи з молоддю, молодими парами; забезпечення участі фахівців у наукових дослідженнях та їх підвищення кваліфікації на базі сторін, практичної підготовки висококваліфікованих фахівців у галузі профілактики сімейного насильства; реалізації профілактики на основі впровадження інноваційних технологій, форм роботи, запровадження нових організаційно-структурних форм діяльності для ефективного проведення комплексних заходів профілактики сімейного насильства серед молодих пар.

Важливим фактором успішності профілактики насильства у молодій сім'ї є науково-методичне забезпечення [10; 26; 50; 199; 238; 264]. Наукова обґрунтованість змісту, форм і методів роботи забезпечує підвищення професійної компетентності суб'єктів профілактики, здійснення соціально-педагогічної роботи на науково-методичних засадах в одному професійному просторі, чітке реагування на непередбачувані проблемні ситуації у профілактиці насильства у молодих сім'ях. Науково-методичне забезпечення

повинне бути дієвим на всіх етапах профілактичного процесу. Особливо актуальною є діагностика, що стосується як психолого-педагогічних характеристик молоді сім'ї, так і міжособистісних стосунків, рівня готовності до побудови стосунків без насильства.

Науково-методичне забезпечення повинне охоплювати використання як адаптованого до експерименту діагностико-профілактичного інструментарію, так і власного та розробленого у процесі експериментального дослідження. Необхідною є активізація профілактичної роботи з використанням можливостей соціального оточення молодих сімей, налагодження взаємодії та залучення соціальних структур до профілактики сімейного насильства, здійснення профілактики сімейного насильства у молодих сім'ях на основі науково обґрунтованих і практично перевірених підходів.

Отже, опишемо комплекс науково-методичного забезпечення процесу профілактики насильства у молодих сім'ях відповідно до етапів експериментальної профілактичної роботи, розроблений у межах дослідження.

Так, для науково-методичного забезпечення *підготовчого етапу* реалізації **Програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар** нами було розроблено та представлено як інформаційне, наукове обґрунтування необхідності та можливості вдосконалення профілактики насильства у молодих сім'ях:

1) *соціальну експертизу, науковий аналіз сімейного насильства як суспільного феномена* (законодавче й нормативно-правове забезпечення становища молоді та молоді сім'ї в Україні – **ДОДАТОК А**; наукові погляди стосовно молоді та міжстатевих стосунків – **ДОДАТОК Б**; заручини як передвесільна обрядовість в різних регіонах України – **ДОДАТОК В**; якісно-статистичний аналіз видів насильства у сімейних стосунках – **ДОДАТОК Г**; аналітичні дані дослідження стану і детермінант сімейного насильства стосовно осіб

жіночої статі – **ДОДАТОК П**, осіб чоловічої статі – **ДОДАТОК Р**, дітей – **ДОДАТОК С**);

2) *порівняльний аналіз діагностування молодих пар до і після одруження (ДОДАТОК Н)* на виявлення знань молоді про шлюб, сімейне насильство, його профілактику;

3) *план і заходи на реалізацію Програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар – ДОДАТОК Д.1–ДОДАТОК Д.3*; інформаційний буклет про проведення програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар – **ДОДАТОК Д.4**);

4) *комплекс апробаційного та розробленого діагностико-профілактичного інструментарію (ДОДАТОК Т.1–ДОДАТОК Т.3*; навчально-методичні посібники);

5) *угоди про співпрацю міжобласного рівня – ДОДАТОК Е*; *вихідні листи на виконання експериментального дослідження у Херсонській, Хмельницькій, Закарпатській, Тернопільській областях – ДОДАТОК Ж*; угоди про співпрацю із закладами, установами, організаціями, залученими до виконання програми профілактики насильства у молодих сім'ях в Тернопільській області – **ДОДАТОК К**; вихідні листи структур Тернопільської області, відповідальні за реалізацію заходів програми профілактики насильства у молодих сім'ях – **ДОДАТОК Л**); вибір та розподіл функціональних повноважень суб'єктів профілактики.

Для здійснення експериментальної роботи *на початковому етапі* було розроблено та здійснено:

1) *алгоритм знайомства з молодими сім'ями* (визначення конкретних цільових групи за віком, мотивацією до співпраці, спрямуванням розвитку особистості, соціально-психологічним станом на основі диференційованого підходу);

2) *соціально-організаційне забезпечення реалізації заходів діагностики* (відповідно до плану реалізації Програми); технологію

встановлення рівня знань молоді про насильство в сім'ї, ставлення до шлюбу, проявів різних видів насильства, про готовність молодих людей до побудови сімейних стосунків без насильства;

3) *діагностування щодо практичних умінь молодих сімей, їх ставлення до сім'ї, навичок до побудови стосунків без насильства* (інструментарій – розроблені опитувальник, анкета, тести, спеціалізовані діагностичні методики).

Для здійснення експериментальної роботи *на основному етапі* було розроблено науково-методичне забезпечення, що стосувалося аспектів:

1) *навчання щодо конструктивного вирішення конфліктів* (бесіди, лекції, семінари, тренінги; форми інформаційної, просвітницької, правовиховної, психолого-педагогічної роботи як з парою в цілому, так і з кожним її членом зокрема; роз'яснення прав, обов'язків, ознайомлення з нормативно-правовими положеннями щодо засад економічного функціонування сім'ї, кожного її члена; бесіди, надання консультацій з питань морально-духовної сфери сімейного життя; активізація психологічної роботи у формуванні сімейних стосунків серед молодих пар);

2) *проведення моніторингу, спостереження* (аналіз інформаційних даних цільових груп – одружених чоловіків і заміжніх жінок – щодо фактів наявності та вираження різних видів насильства у шлюбних стосунках, ставлення до насильства, визначення динаміки кількісних і якісних показників);

3) *систематичного, постійного чи періодичного навчання фахівців з метою розвитку їхньої професійної компетентності*, залучених до профілактичної роботи з молодими сім'ями (формування відповідного фахового рівня працівників соціальної сфери з питань профілактики сімейного насильства; організація соціального патронату осіб, які потребують соціальної допомоги й підтримки; проведення корекційно-реабілітаційної роботи; консультативна робота лікарів-гінекологів,

психотерапевтів; роз'яснення наслідків насильства (соціальних, криміналістичних, фізичних, психоемоційних, морально-духовних));

4) *соціально-організаційної співпраці* (використання засобів масової інформації з метою пропаганди сім'ї, роз'яснень щодо побудови сімейних стосунків без насильства; активізація мікросоціального оточення молодих сімей; налагодження взаємодії та залучення соціальних структур до профілактики сімейного насильства на постійній чи періодичній основі).

Для науково-методичного забезпечення *завершального етапу* реалізації **Програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар** нами було розроблено:

1) *технологію аналізу досягнутих результатів у роботі з молоддю сім'єю* шляхом використання діагностичного інструментарію (повторне опитування, анкетування, тестування, а також даних Індивідуальної карти молоді сім'ї та експертної оцінки);

2) *експертну оцінку результатів проведеної роботи* (проводиться визначенням рівня готовності до побудови стосунків без насильства кожного в сім'ї й сім'ї загалом, встановленням коефіцієнта розбіжності для кожної сім'ї);

3) *підхід до визначення ефективності проведеної роботи* відповідно до статистичних даних, вимірювання кількісних і якісних показників досягнутих результатів (аналіз відомостей методистів, інших правників соціальної сфери щодо визначення рівнів готовності до побудови сімейних стосунків без насильства загалом і диференційовано за компонентами й показниками такої готовності).

Отже, науково-методичне забезпечення процесу профілактики насильства у молодих сім'ях розроблене відповідно до підготовчого, початкового, основного, завершального етапів експериментальної роботи. Як соціально-педагогічна умова воно стосувалося: індивідуальної та групової роботи з молодими сім'ями; соціальної організації, забезпечення та

вдосконалення профілактичного процесу; розвитку професійної компетентності суб'єктів профілактики; використання соціальних і наукових ресурсів та можливостей для забезпечення ефективності профілактики.

Модель реалізації соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях буде представлено в наступному підрозділі роботи.

2.2. Модель реалізації соціально-педагогічних умов профілактики насильства в молодих сім'ях

Теоретичне обґрунтування та розробка соціально-педагогічних умов профілактики насильства в молодих сім'ях (використання індивідуального підходу до членів молодого сім'ї як основи для комплексного впливу на всі сфери особистості в процесі формування готовності до побудови стосунків без насильства; реалізація моделі профілактики сімейного насильства у молодих сім'ях на основі програмного забезпечення, що передбачає визначення мети, завдань, суб'єктів взаємодії, змісту, технологій (форм, методів, засобів, етапів) та забезпечує ефективність прогнозованих результатів; науково-методичне забезпечення процесу профілактики насильства у молодих сім'ях, спрямованих на розвиток професійної компетентності суб'єктів профілактики) стали підставою для подальших кроків нашого наукового пошуку – розробка та характеристика теоретичної **Моделі реалізації соціально-педагогічних умов профілактики насильства в молодих сім'ях** з метою максимального наближення до їх експериментального впровадження. Отже, модель повинна стати проміжною ланкою між теоретичним й експериментальним дослідженням у межах дисертаційної роботи, що вимагає методологія наукового дослідження.

У дослідженні під поняттям «методологія» (від грецького *methodos* – дослідження та *logos* – знання) розуміємо вчення про науковий метод пізнання, а також сукупність методів, що використовуються в певній науці;

спосіб дослідження явищ, певний підхід до явищ, що вивчаються, планомірний шлях наукового пізнання та встановлення істини» [79, с. 157].

Отже, з метою практичної реалізації визначених нами у підрозділі 2.1. соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях було розроблено відповідну модель. За змістом, структурою специфікою теоретичної та практичної діяльності пропонована нами модель реалізації соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях містить такі блоки: *концептуально-змістовий, організаційно-процесуальний, оцінювально-результативний.*

Концептуально-змістовим блоком моделі висвітлено основні складові, що вироблені на основі теоретичного узагальнення й висновків. Концептуальна складова моделі вимагає визначення її мети, завдань, методологічних підходів, змісту, принципів, функцій профілактики насильства у молодих сім'ях.

Метою профілактики насильства в молодих сім'ях є формування готовності до побудови стосунків без насильства у членів молодій сім'ї. Відповідно до мети **завданнями** дослідження є: визначити висхідний рівень сформованості готовності до побудови стосунків без насильства у членів молодій сім'ї як мети і результату профілактичної роботи; розробити й упровадити соціально-педагогічні умови профілактики насильства у молодих сім'ях; визначити ефективність соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях задля подальшої реалізації в широкій соціально-педагогічній практиці.

Основою профілактики насильства у молодих сім'ях, спрямованої на формування готовності до побудови сімейних стосунків без насильства, є *аксіологічний, превентивний, системний, охоронно-захисний, особистісно зорієнтований методологічні підходи.*

Аксіологічний методологічний підхід. Аксіологічний підхід ґрунтується на філософському вченні про етичні, моральні і культурні цінності як

сенсоутворювальні засади людського буття, які визначають напрями і мотивованість людського життя, діяльності та вчинків [311, с. 112].

На думку С. Сисоевої соціальні цінності, що визнає людина, формують її ціннісні орієнтири. Ціннісні орієнтири визначають загальний підхід людини до світу, до себе, до інших людей, надають сенс особистісним позиціям, поведінці, вчинкам і професійній діяльності. Ціннісні орієнтири на індивідуальному рівні є соціальним психологічним феноменом, що знаходить відображення в наданні переваги або відкиданні певних смислів і моделей поведінки людини, проявляється в її спрямованості, установках і переконаннях. Ціннісні орієнтири охоплюють ідеали, уявлення про сенс життя і діяльності людини. Вони є основою мотиваційно-ціннісної сфери особистості, яка характеризується єдністю процесів саморегуляції й усвідомленого саморозвитку у процесі набуття смислів-цілей, смислів-інтересів, смислів-мотивів, смислів-відношень [240].

Аксіологічний методологічний підхід охоплює систему цінностей, яку формують: соціальні; сімейні; спрямовані на самореалізацію [188, с. 142]. Тобто у сукупності – це і ставлення до здоров'я, і позитивне спрямування на міжособистісні та міжстатеві стосунки, і прийняття гуманітарних цінностей [115, с. 114–115; 119, с. 37; 18; 301; 297], зокрема орієнтація на загальносуспільні тенденції, феміністичні процеси, поширення гендерної рівності між статями [106; 115; 119; 188; 297].

У нашому дослідженні аксіологічний методологічний підхід відображається на формуванні ставлення: 1) до себе у сімейних стосунках (до свого фізичного, психічного, емоційного, морально-духовного здоров'я; можливостей самореалізації та саморозвитку; самовдосконалення й самоконтролю); 2) до партнера (повага до прав й інтересів, звичок і захоплень; толерантність, доброзичливість, терпимість до недоліків і помилок; урахування ціннісних орієнтирів у шлюбі всіх його членів); 3) до сім'ї загалом (сімейних цінностей; сімейної атмосфери, мікроклімату; презентативності сім'ї в суспільних відносинах і зв'язках).

Превентивний методологічний підхід. Запобігання сімейному насильству найбільшою мірою відповідає етапу формування молодого сім'ї, коли ще не цілком сформовані стереотипи міжособистісної взаємодії. Саме в цей період важливо не допустити зародження й формування неправильних уявлень, переконань і норм співжиття, а навчити правильно поводитися у різних обставинах міжособистісної взаємодії. У протилежному випадку мова буде йти про корекцію стосунків.

Відсутність конфліктів не обов'язково свідчить про позитивну ситуацію. Не можна доводити до почуття кривди і сварки [110]. О. Кобернік пропонує опанувати стратегію п'яти сходинок: «опанування вмінням своєчасно розпізнавати конфлікт; вміння аналізувати відчуття і почуття власні й партнера; розуміння глибинних інтересів конфлікту; пошук варіантів вирішення ситуації; обрання того варіанта поведінки, який оптимально задовольнить інтереси сторін [90, с. 252].

Значення превентивного підходу розкрито у працях Л. Омельченко [162], В. Оржеховської [164], М. Фіцули, І. Парфанович [275]. У контексті нашого дослідження це передбачає забезпечення інституційних, організаційних умов профілактики сімейного насильства серед молодих сімей; актуалізацію діяльності соціальних структур, відповідальних за сімейну молодіжну політику; формування готовності працівників соціальної сфери з питань профілактики сімейного насильства; організацію соціального патронату членів молодого сім'ї та тих, хто потребує соціальної допомоги й підтримки; використання засобів масової інформації з метою пропаганди здорового мікроклімату в сім'ї, роз'яснення специфіки побудови сімейних стосунків, позитивного ставлення до сім'ї; корекційну роботу з питань профілактики можливих проявів насильства у сімейних стосунках.

Системний концептуальний підхід. Значна частина експертів схильні оцінювати якість профілактики сімейного насильства як неналежну [145; 237; 249]. Встановлено детермінанти такі: недостатня кількість підготовлених фахівців та низький професійний рівень тих, хто надає послуги; відсутність

можливостей підвищувати кваліфікацію; неналежний рівень превенції; низький рівень самосвідомості, правової культури населення; недостатність психологічних, соціально-економічних, юридичних послуг загалом; формальне існування громадських організацій та регламентації щодо діяльності структур, відповідальних за запобігання й подолання сімейного насильства; обмежений короткостроковий термін перебування у закладах; відсутність ефективних методів впливу на кривдників [237, с. 62; с. 67].

З огляду на таке узагальнення, для профілактики сімейного насильства у молодих сім'ях пропонується створити систему медичних, психологічних і юридичних пунктів у районних центрах [60]. Для нашого дослідження це означає здійснювати профілактику сімейного насильства серед молодих сімей, використовуючи можливості освіти, науки, засобів масової інформації; впроваджувати інституційні інновації, передбачені ефективною реалізацією розробленої програми; налагоджувати ефективні зв'язки між основними інститутами й структурами, залученими до процесу профілактики.

Охоронно-захисний методологічний підхід. Нашому суспільству дуже потрібні соціальні служби запобігання сімейному насильству [60]. Можна стверджувати, що в Україні майже відсутні ініціативи, спрямовані на профілактику насильства взагалі та у міжстатевих стосунках зокрема [11]. Ефективність формування сучасних стереотипів серед молоді можна підвищити за умови, якщо спеціалісти соціальної сфери й лідери громадських організацій у своїй професійній і суспільній діяльності опиратимуться на важливі соціально-педагогічні умови: основу їх діяльності повинна складати практика, що ґрунтується на таких уявленнях, стереотипах, установках, які дозволяють правильні конструкти [279, с. 6]. Визначені групи факторів і свідчать про необхідність охорони і захисту індивіда у суспільстві загалом і в сімейних стосунках зокрема.

Соціалізація особистості охоплює наявність добре розвиненої свідомості, сформованих стереотипів поведінки. Адаптація, реалізація членів

молодої сім'ї можуть бути забезпечені охороною і захистом їхніх прав як у суспільних, так і у сімейних стосунках, а також як пари і кожного зокрема.

Особистісно зорієнтований методологічний підхід. Дотримання цього методологічного підходу стосується як сім'ї, так і кожного її члена. Так, цю думку підтверджують такі ґрунтовні позиції науковців: «В Україні складається специфічна ситуація: відсутні чіткі ціннісні орієнтири, що визначають місце і роль сім'ї в суспільстві, порушені зв'язки сім'ї з державою» [301, с. 302–303]; «Умовою сімейного щастя є відповідні межі в сім'ї. Межі між людьми – відчуття окремоті, ідентичності – мають бути виразними, але не закостенілими. Перший вид меж – між сім'єю та оточенням. Другий вид – між сімейними підсистемами. Третій – між особами» [110]; «Дружнє ставлення до молоді має бути політикою і методологічним принципом вільної держави» [139, с. 11].

Отже, особистісно зорієнтований методологічний підхід передбачає: врахування бажання особистості; дружнє ставлення до членів молодих сімей; повагу до життєвого простору людини. Окрім того, враховуючи поліморфність стосунків у молодих сім'ях, доцільним є диференціювати профілактичну роботу з ними, враховуючи мотиваційні установки, рівень свідомості й відповідальності.

Визначення актуальних напрямів **змісту** профілактичної роботи, спрямованої запобігти зародженню, формуванню насильницький дій молодих людей стосовно одне до одного, має таке наукове обґрунтування:

– *формування сімейних цінностей:* поняття «ціннісні орієнтири особистості», «система цінностей» [188]; врахування приналежності до статі [119]; порівняння психологічних особливостей чоловіків і жінок [115]; сучасне домінування жінок у сімейній сфері [188; 297]; поширення гендерних стандартів [106];

– *формування культури шлюбно-сімейних стосунків:* поняття «культура» [52, с. 17]; важливість

культури міжстатевих стосунків [223, с. 151; с. 155]; вихованість культури сімейних взаємин [23, с. 7; с. 14]; чинники формування культури шлюбно-сімейних стосунків [33, с. 7; 113, с. 12; 231];

– *розвиток морально-духовних цінностей*: поняття «моральності» [133, с. 24; 222, с. 45], «духовності» [71, с. 42; 145, с. 102; 117, с. 9], «релігійності» [30, с. 274; 32, с. 9; 198, с. 52];

– *формування відповідальності як механізму регулювання поведінки*: поняття «відповідальність», типи соціальної та асоціальної відповідальності [50, с. 5–8; 189]; принципи формування відповідальності [60];

– *формування правосвідомості й правової культури*: сутність і зміст правосвідомості й правової культури [37; 228], особливості їх формування [78; 249];

– *розвиток комунікативної культури*: актуальність комунікативної культури [288, с. 174] та спілкування як найважливішого засобу передачі культури і суспільного досвіду [125, с. 29; 287, с. 174];

– *розвиток сексуальної культури*: значення сексуальних стосунків [144, с. 85], мета сексуальної соціалізації, важливість сексуальної просвіти [105, с. 12; с. 23];

– *формування навичок самореалізації*: поняття «самореалізації» [189; 274];

– *формування відповідального ставлення до батьківства*: поняття «батьківство» [2; 113, с. 6], «формування відповідального ставлення до батьківства у молодого подружжя» [123, с. 7].

У нашій державі профілактика сімейного насильства, що виходить з мети та принципів її здійснення, буде ефективною, якщо ґрунтуватиметься на концепції «допомоги для самопомоги». Така концепція розглядає людину через призму формування в особистості відповідальності за своє життя, свій вибір, вміння свідомо користуватися даними їй правами на основі знання про них. Важливим моментом і початковим етапом роботи на основі «допомоги для самопомоги» є опора на бажання (або ж його стимулювання) кожної особистості та членів сімей керувати своїм життям, запобігати небажаним впливам та обману [219].

Профілактика насильства у молодих сім'ях забезпечує дотримання провідних *принципів* організації діяльності.

Принцип самозабезпечення сім'ї передбачає надання їй соціальної допомоги для стимулювання внутрішніх ресурсів, вирішення своїх проблем [66, с. 35]. Згідно із дослідженнями В. Якубова, бюджет розподіляється переважно спільно у 2/3 опитаних сімей [301, с. 311]. Це свідчить про актуальність *принципу дотримання поваги, автономії, гідності людини* з дотриманням правил біоетики, що стоїть на захисті життя людини та людства загалом [196, с. 88]. До всіх явищ і подій, що відносяться до сфери міжособистісного спілкування, потрібно ставитися дуже обережно. Сімейне насильство якраз і є таким негативним проявом співжиття, проте прояв насильства є зовнішнім актом і часто суперечливим стосовно внутрішніх процесів спільного життя.

Дотримання поваги, автономії, гідності людини – принцип, що допускає право людей будувати своє життя певною мірою відособлено у тому випадку, коли немає значного ступеня відхилень. «Головною причиною вад сімейного спілкування вважають існування в суспільній психології так званої конфліктної субкультури» [145, с. 51], тобто тривіальне панування способів поведінки, самовираження, що допускають можливість конфлікту.

Принцип дотримання статево-гендерних особливостей визначено, виходячи з таких наукових положень: «На суспільному рівні проблема

забезпечення повноцінного статевого виховання загалом і культури міжстатевих стосунків зокрема залишається на сьогодні не розв'язаною» [223, с. 155]; «Потрібний розумний підхід у формах і методах різностатевого виховання для досягнення кінцевої мети виховання» [115, с. 118]; В. Кравець зазначає про «домінування маскулінного стандарту патріархатної культури» [106, с. 78].

Отже, розгляд аспекту стосунків між чоловіком та жінкою і, зокрема, впливу факторів статевої приналежності й гендерних стереотипів на формування і прояви сімейного насильства є доцільним. Це доведено науковцями й практиками та стосується позицій щодо необхідності диференційованого підходу до осіб протилежної статі, врахування психолого-педагогічних відмінностей індивіда і можливостей його соціального середовища.

Принцип опори на позитивні емоції. Позитив у стосунках можна визначити як ефективний мобілізуючий і стимулюючий фактор. Особливе значення має кохання між молодими людьми, яке можна трактувати, як «самозречення, принесення себе в жертву своїм почуттям і пристрастям»; «це таємниця, а любов – це ключ до неї»; «замикання» багатьох потреб однієї особистості на іншій»; «кохання – це гра, це два внутрішні світи, які, поєднуючись, створюють новий – третій світ; це таке почуття, у якому «поєднується непоєднуване» [224, с. 137]. Але при цьому є і така думка: «Впровадження гуманізму у виховний процес не означає, що відбувається лише опора на позитивні емоції. Негативні переживання теж мусять слугувати виховній меті» [14].

Для того, щоб уявлення людини стали її переконаннями, потрібно використати можливості емоційної сфери. Для цього слугувати можуть як позитивні, так і негативні чинники. Особливо дієвим є дотримання цього принципу в роботі з жінками, в яких емоційно-почуттєва сфера розвинута більше у порівнянні з чоловіками. Таким чином, обмін інформацією у цьому випадку є обміном інформацією одне про одного. За достатнього

інформативного обміну стосунки будуть будуватися на позитивних емоціях, відчутті довіри, почутті кохання.

Принцип територіальності. Визначено особливості соціально-педагогічного впливу об'єднаних територіальних громад, а саме: територіальна громада має активний вплив на формування молодих людей; територіальний підхід дає можливість залучити спеціалістів певного профілю, створити можливості для користування послугами, об'єднати ресурси, посилити відповідальність соціальних структур. Зауважимо, що сучасний процес зумовлений сучасною соціально-економічною ситуацією, що вирішується на рівні регіону [185]. Велику увагу впливу територіальних громад приділяла у своїх дослідженнях О. Безпалько [10].

Різні сім'ї, а відтак і форми та методи роботи – все це вимагає багатоаспектності підходів, урахування всіх можливих проявів, впливів, чинників, а також уміння варіативно діяти у різних ситуаціях і обставинах. Тому врахування територіальних можливостей забезпечить залучення тих соціальних структур, що успішно функціонують у регіоні.

Функції під час реалізації завдань профілактики сімейного насильства у молодих сім'ях такі:

- *освітня* (необхідність інформування, навчання молодих сімей, проведення роз'яснювальної, консультативної роботи);
- *адаптивна* (створені ролі чоловіка і дружини вимагають від членів молодого сім'ї здатності адаптуватися до нових умов без порушень взаємодії та прав партнера);
- *розвивальна* (формування навичок аналізу, самовиховання, саморегулювання, пізнання, самовдосконалення);
- *репродуктивна* (мотивація на зростання народжуваності й виховання дітей, відновлення поколінь).

Організаційно-процесуальний блок запропонованої моделі охоплює такі компоненти, як: *упровадження програми* на основі *угод* про співпрацю між різними закладами, установами, організаціями; *діагностико-*

профілактичні форми, методи, методики, засоби, технології відповідно до *напрямів профілактики*.

Метою програми профілактики сімейного насильства серед молодих сімей окреслено: формування сімейних цінностей, розвиток відповідального ставлення до сім'ї, сімейних стосунків як однієї зі сфер суспільного життя; забезпечення поінформованості про права, свободи, обов'язки як жінок, так і чоловіків у сімейних стосунках; формування моральності й позиції активного неприйняття насильства у сімейних стосунках; посилення гендерної рівності чоловіків і жінок, їх ролі в державотворенні, громадському житті, покращення їхніх соціально-психологічного становища і самопочуття. Напрями реалізації програми визначено за видами насильства як профілактику у молодих сім'ях економічного, фізичного, психологічного, сексуального насильства.

Заходи на виконання програми здійснено згідно з нормативно-правовими вимогами (законодавство, програма, угода), соціальною організацією (технології, методичні рекомендації, функціональні обов'язки відповідно до умов угод), науково-методичним забезпеченням (обґрунтування правового, медичного, психологічного, соціального, соціально-педагогічного, морально-духовного напрямів діяльності, діагностико-профілактичного інструментарію як ефективних методів, форм, засобів, технологій).

Організація профілактики різних видів сімейного насильства у молодих сім'ях стосується:

- реалізації комплексних заходів (медико-біологічних, соціально-правових, психолого-педагогічних, морально-духовних) із профілактики насильства у сімейному житті;
- організації просвітницької, інформаційної, консультативної, роз'яснювальної профілактичної роботи соціальних працівників, священників, педагогів, психологів, юристів із молодими людьми на індивідуальному рівні;

- покращення поінформованості молоді стосовно її соціально-правового захисту в стосунках;
- роз'яснення видового різноманіття насильства у соціумі та в сім'ї, прав і обов'язків чоловіків і жінок у сімейних стосунках.

Умовою успішної дії програми є комплексне застосування діагностичного й профілактичного інструментарію профілактики сімейного насильства у молодих сім'ях:

1) діагностичних методик для вивчення поширення і проявів насильства у сім'ї, суспільстві;

2) методів і форм профілактики фактів насильства в сімейних стосунках (правового, медико-біологічного, соціального і соціально-педагогічного, психолого-педагогічного, морально-духовного напрямів); буклетів; роз'яснювальних листівок, інформаційних листів; навчально-методичних посібників роз'яснювального, інформаційного змісту щодо профілактики насильства у сімейному житті; методичних рекомендацій із профілактики насильства у молодих сім'ях;

3) методик, технологій роботи у межах дії семінарів, тренінгів, прес-конференцій, засідань круглого столу, робочих нарад та ін., а також розпоряджень, наказів, документування організації, реалізації завдань та результатів роботи.

Напрямами комплексної соціально-педагогічної профілактики насильства у молодих сім'ях визначено:

– *правовий* (роз'яснення правових наслідків учинення насильницьких дій, мір покарання, правових можливостей уникнути насильства);

– *медико-біологічний* (висвітлення основ побудови стосунків без насильства і, зокрема, щодо стану збереження здоров'я, самопочуття, вікових, фізіологічних показників розвитку організму, впливу захворюваності, проблем здоров'я на стосунки та статеве життя молоді сім'ї);

– *соціальний, соціально-педагогічний* (розкриття впливу соціального становища на функціонування сім'ї, механізмів впливу на індивіда у випадку порушення ним норм співжиття, можливостей та ресурсів соціуму в наданні допомоги особі);

– *психолого-педагогічний* (пояснення умов налагодження правильних взаємостосунків у системі чоловік-дружина з метою поширення у майбутньому в системі батько-мати; врахування психолого-педагогічних особливостей індивіда і статі; розкриття специфіки застосування педагогічно правильних методів і прийомів у міжособистісних стосунках);

– *морально-духовний* (визначення основ моральності й духовності, етичних норм поведінки у сімейних стосунках, ставлення до морально-релігійних світоглядних позицій).

Успішна молода сім'я – це, насамперед, розвиток перспектив, розкриття індивідуальності, творчої активності, можливість самовдосконалення, вміння долати труднощі, здатність турбуватися про атмосферу любові та взаєморозуміння. Встановлення ефективності роботи з формування готовності до побудови стосунків без насильства висвітлює **оцінювально-результативний блок моделі.**

Розроблено **критерії, показники та рівні** визначення ефективності соціально-педагогічних умов профілактики насильства в молодих сім'ях:

- **ціннісно-мотиваційний** (сформованість сімейних цінностей; узгодженість інтересів і потреб; умотивованість вчинків у сімейних стосунках);
- **когнітивний** (розуміння особистісних і взаємних зобов'язань; здатність мислити стратегічно правильно);
- **емоційно-вольовий** (емоційне сприйняття одне одного; відповідність очікуванням та виправдання надій);
- **поведінково-етичний** (здатність урахувати у сімейних стосунках інтереси партнера; уміння правильно знаходити вихід із проблемних чи критичних ситуацій; здатність обирати оптимальні шляхи впливу одне на одного).

Рівнями оцінки ефективності соціально-педагогічних умов профілактики насильства в молодих сім'ях визначено **критичний, низький, середній, високий** (Таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Рівні визначення ефективності соціально-педагогічних умов профілактики насильства в молодих сім'ях

Рівні	Характеристики рівнів за показниками
	Перспективи розвитку стосунків різні в обох партнерів; протиріччя в інтересах і намірах; різні погляди на життя, події, явища, інших людей; відсутні вимоги до шлюбного партнера або вимоги є нереалістичними, або ж завищені вимоги до сімейного життя; відсутні відомості одне про одного; стосунки без взаємних зобов'язань; спостерігається духовна незрілість обох або одного з партнерів; присутній негативний вплив друзів, батьків, оточення (<i>ціннісно-мотиваційний компонент</i>); невідповідність, суперечливість поглядів на життєво важливі питання; незнання чи нерозуміння перешкод у розвитку стосунків, наслідків насильницьких дій; явлення про сім'ю нечіткі; необізнаність з основними правилами міжстатевого спілкування; нездатність обох або одного з партнерів аналізувати свої вчинки; вступ у подружні стосунки несвідомий; неусвідомлений стан перебування у стосунках; фінансові вигоди (<i>когнітивний</i>); пристрасть; юнацьке захоплення; незапланована вагітність; пара одружуватися не прагнула, але змусили до цього обставини; небажання реалізувати спільні наміри; відсутність спільних мрій; одностороння або взаємна відсутність терпіння; надії та очікування обох чи одного з партнерів не виправдані; побудова взаємостосунків на основі товариських стосунків, без урахування статевої приналежності та без симпатій; можлива зрада партнера; нездатність прислухатися, почути одне одного (<i>емоційно-</i>

	<i>вольовий компонент</i>); постійна зайнятість, заклопотаність справами на роботі, поза сім'єю; спільне проведення часу незначне; проведення часу має меркантильні інтереси; стосунки дисгармонійні через чвари, непорозуміння, брак життєвого досвіду і нездатність прийняти партнера з його статевими, індивідуальними особливостями; ревності чи недовіра; часті конфлікти через дріб'язкові і недріб'язкові речі; різкість, замкнутість одного або обох партнерів; небажання одне одному поступатися (<i>поведінково-етичний компонент</i>).
Низький	• Один із партнерів чи обоє допускають надмірний вплив на їхні стосунки інших осіб; друзі та рідні мають негативний вплив; молоді люди залежні від думки оточення; неузгодженість інтересів, намірів; завищені вимоги партнерів одне до одного; основні плани пов'язані з побудовою кар'єри, соціальним становленням; низька здатність прийняти особистісні якості партнера (<i>ціннісно-мотиваційний компонент</i>); • несформовані правильні уявлення про сім'ю, стосунки, ставлення до партнера; уявлення про сім'ю варіативні, пов'язані значною мірою із соціально-побутовою сферою; неглибоке розуміння серйозності шлюбних стосунків; недостатнє уявлення про можливі майбутні труднощі і невміння їх долати у конкретних життєвих ситуаціях; у стосунках найчастіше виникають проблеми у розбіжності поглядів; вважають, що повинні бути разом, навіть не розуміючи одне одного; замовчування проблем (<i>когнітивний</i>); • основною причиною, що спонукала до реєстрації шлюбу, є спільне проживання; рішення одружитися виникло спонтанно, непродумано; дотримання звичаїв суспільства як причина одруження; впертість чи надмірна емоційність одного з партнерів; головним мотивом вступу у шлюб є узаконення своїх статевих дошлюбних стосунків; нереальний романтизм стосунків; абсолютизація романтичної чи прагматичної сторін шлюбу; шлюб укладено з розрахунку; надмірний акцент на кар'єру і професійне зростання, емоційні стосунки не приймаються до уваги; почуття не взаємні; стадія закоханості, коли люди не помічають недоліків іншого; в обох або одного з партнерів нерозвинене почуття відповідальності у шлюбі (<i>емоційно-вольовий компонент</i>); • повсякденні сварки на побутовому рівні та у сфері міжособистісних стосунків; період перебування разом нетривалий, багато нез'ясованого, відсутні спільні переживання; кожен у сім'ї прагне розвиватися як особистість, а стосунки є дружніми; важко прийняти спільне рішення; укладені взаємовигідні домовленості; має місце прояв одного з видів насильства; конфлікти та непорозуміння через побутові проблеми; прояви недовіри, що може призвести і до припинення стосунків; кожен із партнерів свої інтереси ставить вище від інтересів іншого (<i>поведінково-етичний компонент</i>).

Середній	• Молоді люди серйозно поставилися до вибору партнера; ніхто з оточення не має впливу на стосунки, або ж незначною мірою на стосунки пари мають вплив друзі та батьки; перспективами стосунків бачать народження дітей; враховуються психологічні особливості статей; перспективи стосуються лише виховання дітей; життєві цілі мають деякі розбіжності (<i>ціннісно-мотиваційний компонент</i>); • партнери володіють достатньою кількістю інформації одне про одного; є чітке усвідомлення, які риси та якості партнера найбільш доцільні для сімейного життя, що найбільше заважає шлюбним почуттям і стосункам та що потрібно для гармонійного міжстатевого спілкування; констатується усвідомлена підтримка одне одного (<i>когнітивний</i>); • шлюб укладено через пропозицію одного з партнерів та за пасивного погодження іншого; пара прийшла до рішення одружитися, проживши певний час разом; пристрасне кохання, вплив батьків, оточення як причина одруження; ставлення одного з партнерів без особливих почуттів, але на основі поваги й симпатії; перебування поруч емоційно комфортне; тривалий період проживання разом дав змогу переконатися у правильності вибору партнера (<i>емоційно-вольовий компонент</i>); • час від часу виникають непорозуміння і сварки на побутовому рівні, що тривають недовго і виникають через несуттєві проблеми; найчастіше виникають проблеми у стосунках з батьками партнерів; батьки здійснюють неоднозначний вплив на подружжя; проблеми мають частковий або ж періодичний характер; прояви вербальної агресії; спільне проведення часу незначне; благополуччя сім'ї залежить від засвоєння чоловіком і дружиною своїх ролей, більш чіткого розподілу обов'язків (<i>поведінково-етичний компонент</i>).
Високий	• основні переживання стосуються того, щоб несприятливі умови проживання не вплинули на стосунки й майбутні плани; є страх, щоб у майбутньому не виникла недовіра через втручання когось із близького оточення, розлучення з коханою людиною; вступ у шлюб відбувся на основі щирих почуттів одне до одного; намагаються побудувати власний шлях сімейного розвитку (<i>ціннісно-мотиваційний компонент</i>); • аналітичне ставлення до шлюбу, стосунків, перспектив; бачать перспективи розвитку стосунків; інтереси і наміри побудовані на спільних думках і позиціях; розуміють шляхи вдосконалення та досягнення поставлених цілей і намірів; готові до побудови нового рівня стосунків; впевнені, що впораються з життєвими труднощами й перешкодами (<i>когнітивний</i>); • рішення одружитися є виваженим, усвідомленим кроком; турбуються про атмосферу любові та розуміння у стосунках; високий рівень бажання допомогти коханій людині, взяти на себе відповідальність за життя й самопочуття партнера; кохання взаємне і повне взаєморозуміння; бажання постійно бути разом, проводити вільний час, враховувати наміри партнера, рівень автономії кожного, виховувати дітей (<i>емоційно-мотиваційний компонент</i>); • свідомий вибір партнера на основі глибоких почуттів як причина одруження; добровільне обмеження особистої свободи та прийняття щоденних турбот про членів сім'ї; стосунки є самостійними і незалежними; зрада та насильство у поведінці вважаються неприпустимими; нічого у стосунках не насторожує (<i>поведінково-етичний компонент</i>).

На Рис. 2.1 зображено модель реалізації соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях у єдності концептуально-змістового, організаційно-процесуального, оцінювально-результативного блоків.

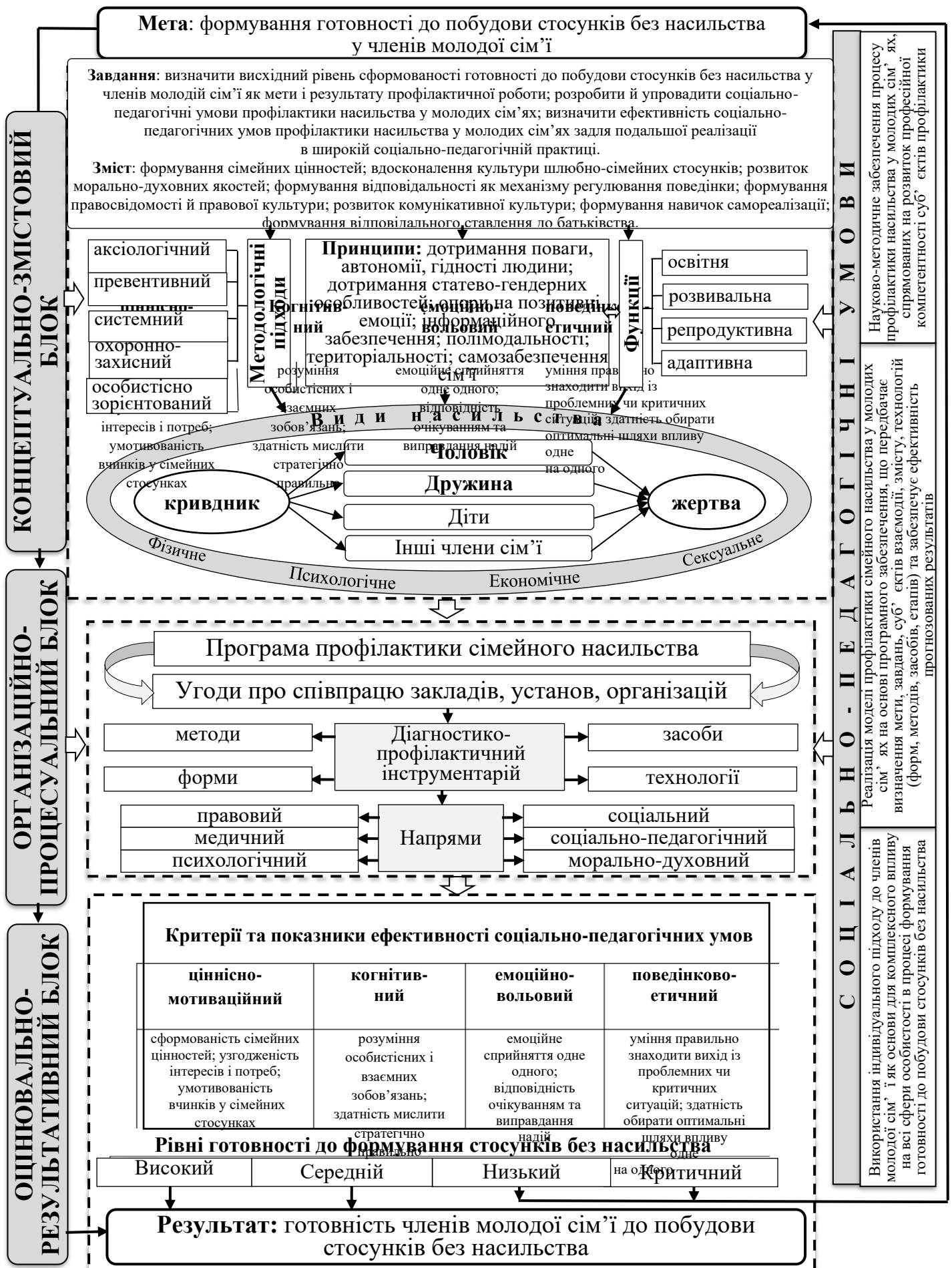

Рис. 2.1. Модель реалізації соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях

Про неготовність до побудови сім'ї без насильства свідчать неодноразові вчинки людини негативного характеру стосовно партнера, нерозуміння основних вимог до співжиття партнерів. У будь-якому випадку насильство – це вияв надмірного контролю над іншою людиною. Хоч сам інститут сім'ї вже передбачає певний рівень контролю у стосунках, проте має значення його ступінь, правомірність, попереднє встановлення правил і норм у дотриманні традицій, характер прав і обов'язків. Неузгодженість цілей є основою для виникнення конфліктів, криз, проблемних ситуацій, розлучення, суперечок, непорозумінь, розчарувань.

Отже, готовність членів молодшої сім'ї до побудови стосунків без насильства як мета і результат розробки і впровадження соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях – набуття людиною відповідного віку цінностей, знань та умінь дотримання етичних вимог сімейного життя, інтересів і прав своїх та партнера, що визначають усвідомленість, емоційну вираженість і відповідальність, розвиток та самовдосконалення в сім'ї.

Таким чином, результатом даного підрозділу дослідження стало теоретичне обґрунтування моделі реалізації соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях з метою їх експериментальної апробації.

Розроблену модель соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях представлено сукупністю концептуально-змістового, організаційно-процесуального, оцінювально-результативного блоків.

Концептуально-змістовий блок представлено метою (формування готовності до побудови стосунків без насильства у членів молодшої сім'ї), завданнями (визначити висхідний рівень сформованості готовності до побудови стосунків без насильства у членів молодій сім'ї як мети і результату профілактичної роботи; розробити й упровадити соціально-педагогічні умови профілактики насильства у молодих сім'ях; визначити

ефективність соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях задля подальшої реалізації в широкій соціально-педагогічній практиці), методологічними підходами (аксіологічний, превентивний, системний, охоронно-захисний, особистісно зорієнтований), принципами (самозабезпечення сім'ї; дотримання поваги, автономії, гідності людини; дотримання статево-гендерних особливостей територіальності), функціями (освітня; адаптивна; розвивальна; репродуктивна) змістом (формування сімейних цінностей; вдосконалення культури шлюбно-сімейних стосунків; розвиток морально-духовних якостей; формування відповідальності як механізму регулювання поведінки; формування правосвідомості й правової культури; розвиток комунікативної культури; формування навичок самореалізації; формування відповідального ставлення до батьківства) профілактики насильства у молодих сім'ях.

Організаційно-процесуальний блок запропонованої моделі охоплює такі компоненти, як: упровадження програми на основі угод про співпрацю між різними закладами, установами, організаціями; діагностико-профілактичні форми, методи, методика, засоби, технології відповідно до напрямів профілактики (правовий, медико-біологічний, психолого-педагогічний, соціальний, соціально-педагогічний, морально-духовний).

Оцінювально-результативний блок складається з критеріїв (ціннісно-мотиваційний; когнітивний; емоційно-вольовий; поведінково-етичний), їх показників (сформованість сімейних цінностей; узгодженість інтересів і потреб; умотивованість вчинків у сімейних стосунках; розуміння особистісних і взаємних зобов'язань; здатність мислити стратегічно правильно; емоційне сприйняття одне одного; відповідність очікуванням та виправдання надій; уміння правильно знаходити вихід із проблемних чи критичних ситуацій; здатність обирати оптимальні шляхи впливу одне на одного) та рівнів (критичний, низький, середній, високий).

Наступним кроком дослідження стане описання ходу експерименту з упровадження соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях з урахуванням всіх складників відповідної моделі.

2.3. Упровадження соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях

Розроблена в підрозділі 2.2. Модель реалізації соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях стала основою для експериментального дослідження в межах **формульованого етапу експерименту щодо впровадження соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях** у соціальну практику.

Тому метою цього підрозділу стало описання ходу формульованого етапу експерименту з упровадження соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях.

Обґрунтовані соціально-педагогічні умови профілактики насильства у молодих сім'ях (1) використання індивідуального підходу до членів молоді сім'ї як основи для комплексного впливу на всі сфери особистості в процесі формування готовності до побудови стосунків без насильства; 2) реалізація моделі профілактики сімейного насильства у молодих сім'ях на основі програмного забезпечення, що передбачає визначення мети, завдань, суб'єктів взаємодії, змісту, технологій (форм, методів, засобів, етапів) та забезпечує ефективність прогнозованих результатів; 3) науково-методичне забезпечення процесу профілактики насильства у молодих сім'ях, спрямованих на розвиток професійної компетентності суб'єктів профілактики) упроваджувалися комплексно через експериментальну **Програму профілактики насильства серед молодих пар (2017–2021 рр.)**, що стала центральним блоком моделі (див. Рис. 2.1.). Експериментальним дослідженням було охоплено різні області України: Тернопільську, Закарпатську, Хмельницьку, Херсонську. Дані про кількісний склад учасників наведено у Табл. 2.2.

Виконання Програми, плану на її реалізацію і заходів дало змогу організувати науково-методичне забезпечення профілактики насильства; активізувати дієвість механізмів соціального виховання, соціально-правового захисту, соціальних гарантій молоді; вдосконалити молодіжну політику з метою створення належних умов життєдіяльності кожного з членів сім'ї, сімейного виховання для дітей; розширити можливості державної і недержавної гілок молодіжної політики України в частині підготовки молодих сімей до спільного життя без проявів насильства.

Таблиця 2.2

**Склад і чисельність учасників
програми профілактики сімейного насильства**

Області й райони України	Тернопільська	Херсонська	Закарпатська	Хмельницька
	Гусятинська, Чортківська райдержадміністрації, Тернопільська міська рада, Тернопільська облдержадміністрація	Верхньорогачинський міськвиконком, Білозерська райдержадміністрація, Херсонський міськвиконком	Берегівський міськвиконком, Ужгородський міськвиконком, Міжгірська райдержадміністрація	Дережнянська райдержадміністрація, Хмельницький, Старокостянтинівський, Шепетівський міськвиконкоми, Кам'янець-Подільська міська рада
Чисельність молодих пар (ЕГ)	32 (64 особи)	36 (72 особи)	33 (66 особи)	34 (68 осіб)
Чисельність молодих пар (КГ)	33 (66 осіб)	34 (68 осіб)	35 (70 осіб)	33 (66 осіб)
Чисельність суб'єктів профілактики	12 (5 – на постійній основі, 7 – із періодичним залученням)	10 (4 – на постійній основі, 6 – із періодичним залученням)	9 (5 – на постійній основі, 4 – із періодичним залученням)	13 (5 – на постійній основі, 8 – із періодичним залученням)

Отже, вибіркова сукупність молодих сімей становила **270 (540 осіб)**, з них **135 сімей (270 осіб)** увійшли до експериментальної групи (ЕГ) та **135 сімей (270 осіб)** – до контрольної групи (КГ). Формувальний етап

експерименту проводився з молодими сім'ями, що увійшли до ЕГ. Сім'ї, які увійшли до КГ, у формувальному етапі експерименту не брали участь, їхня сімейна соціалізація протікала природньо.

Реалізацію експериментального дослідження з упровадження соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях здійснено поетапно.

Підготовчий період охоплював такі складові:

- соціальну експертизу, науковий аналіз, діагностику сімейного насильства як суспільного феномена;
- виявлення знань молоді про шлюб, сімейне насильство, його профілактику;
- визначення соціально-організаційних проблем, діагностико-профілактичного інструментарію та встановлення умов ефективного впровадження заходів програми;
- розподіл функціональних повноважень суб'єктів профілактики насильства при Департаменті (відділах) сім'ї, молоді, фізичної культури та спорту Тернопільської обласної державної адміністрації.

Підготовчий етап дії Програми охоплює розробку проекту; вибір партнерів та визначення їх функціональних повноважень у межах дії Програми; соціально-організаційне вирішення питань реалізації заходів діагностики. Це і виявлення конкретних цільових груп із профілактики насильства у молодих сім'ях: за віком, мотивацією до співпраці, спрямуванням розвитку особистості, соціально-психологічним станом, готовністю до побудови стосунків без насильства. На основі диференційованого підходу визначаються групи, на які спрямовується соціально-організаційний, психолого-педагогічний вплив.

На цьому етапі застосовувався апробований і розроблений діагностичний інструментарій (Додаток Т). З інформаційною метою розроблено буклет (Додаток Д. 4). Для реалізації завдань

експериментального дослідження розроблено заходи, зобов'язання і права учасників – соціальних структур (**Додаток Е, Додаток Ж, Додаток К**).

Для організації експериментального дослідження доцільним виявилось офіційне скерування вихідних листів до соціальних структур, відповідальних за організацію профілактичного процесу. Так, у Тернопільській області експеримент організовано згідно з листами до структур, що надалі визначилися як експериментальна група дослідження: Департамент сім'ї, молоді, фізичної культури та спорту Тернопільської обласної державної адміністрації – лист №01-06/177 від 14.03.2016 р.; Гусятинський районний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді – №187 від 11.05.2016 р.; Тернопільський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді – №45/1 від 05.02.2016 р.

Поступово Програму профілактики сімейного насильства у молодих сім'ях, план і заходи на її виконання поширено в інших областях України. До експериментального дослідження додатково залучено Хмельницьку, Херсонську, Закарпатську області. Основи проведення профілактичної Програми обговорені та письмово затверджені. Відповідальними структурами за виконання програми визначено:

- Департамент сім'ї, молоді, фізичної культури та спорту Тернопільської обласної державної адміністрації (угода від 24 грудня 2015 р.);
- Департамент соціального захисту населення Херсонської обласної державної адміністрації (угода від 5 вересня 2016 р.);
- Департамент соціального захисту населення Хмельницької обласної державної адміністрації (угода від 12 вересня 2016 р.);
- Департамент соціального захисту населення Закарпатської обласної державної адміністрації (угода від 09 серпня 2016 р.).

У Херсонській, Хмельницькій, Закарпатській, Тернопільській областях експериментальне дослідження також відбувалося відповідно до вихідних листів:

– Департамент соціального захисту населення Хмельницької обласної державної адміністрації – №03.02–6306 від 12.09.2016 р. (Деражнянська райдержадміністрація, Хмельницький, Старокостянтинівський, Шепетівський міськвиконкоми, Кам'янець-Подільська міська рада);

– Департамент соціального захисту населення Херсонської обласної державної адміністрації – №2-300-82/з від 07.10.16 р. (Верхньорогачинський міськвиконком, Білозерська райдержадміністрація, Херсонський міськвиконком);

– Департамент соціального захисту населення Закарпатської обласної державної адміністрації – 31033/01-22 від 09.08.16 (Сектор з питань сім'ї Міжгірської райдержадміністрації, відділи з питань сім'ї Березівського та Ужгородського міськвиконкомів);

– Департамент сім'ї, молоді, фізичної культури та спорту Тернопільської обласної державної адміністрації – №01-06/177 від 14.03.2016 р. (Гусятинський районний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді – №187 від 11.05.2016 р.; Тернопільський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді №45/1 від 05.02.2016 р.).

Зокрема, телефонні розмови, робочі зустрічі, заняття, діагностичне вивчення, профілактичні заходи у Тернопільській області здійснювалися здебільшого на базі Тернопільської Обласної Громадської Організації «Центр щасливого Батьківства і Материнства», Управління у справах сім'ї та молоді Тернопільської обласної державної адміністрації. Проводилися виїзні заходи у райдержадміністраціях, що були залучені до виконання завдань експериментальної Програми. Кількість запрошених молодих людей – від 2–4 чол. до 50–70 чол. Оптимальна кількість – 10–20 чол. (5–10 пар).

Досліджено ефективність *діагностичного інструментарію роботи з профілактики сімейного насильства у молодих сім'ях.*

– Т. Сергою розроблено *методику для діагностики сімейного насильства*, яку можна було б використати у практичній діяльності фахівцям соціальної сфери: 1) за допомогою анкетування замір внутрішньої агресії; 2) вимір зовнішньої агресії за допомогою анкети; 3) виявлення ролі випробовуваного в ситуаціях сімейного насильства за допомогою стандартизованого інтерв'ю [238].

– Х. Решетило запропоновано для подружжя *тест на моральну зрілість їхніх стосунків* та визначення їхніх помилок самих для себе, що дає змогу справді задуматися над уже усталеними (не завжди правильними) нормами поведінки в сім'ї. Тест на моральну зрілість охоплює: I стадія – ми зорієнтовані на покарання та похвалу. Якщо при цьому ми зуміємо уникнути покарання, то це вже наше досягнення, перемога над собою; II стадія – ми приймаємо людські стосунки як торгівлю на базарі: ти мені вчинив підлість, я тобі відплачу тим самим; III стадія – ми зорієнтовані на добру людину будь-якої статі. В цьому випадку ми впевнені, що наше добре ставлення сприяє радості всіх довкола; IV стадія – ми поважаємо закони, порядок, авторитети, правила; підтримуємо встановлений суспільний порядок. Виконання своїх обов'язків для нас є справою першочергової важливості; V стадія – ми прагнемо вникнути в суть законів як умову суспільного життя, критично їх вивчаємо; VI стадія – ми зорієнтовані на універсальні етичні принципи, самостійно їх вибираємо, прагнемо знайти загальні принципи справедливості [221, с. 101].

– Розроблено *схему психологічного портрету особистості*, що містить такі складові: риси інтелекту, цінності, мотиви, етичні та моральні принципи, самооцінку, емоційний стан, життєві вміння, особистісні риси [22, с. 4].

– Т. Говорун розробила методику – авторський опитувальник визначення міри орієнтації ідеального Я на гендерні стереотипи [44].

Заходи, визначені Програмою, проводилися впродовж її реалізації із застосуванням моніторингу доцільності та якості. Основну сутність дослідження, методичні інструкції, діагностичні експериментальні методики, зміст інтерактивних занять розкрито у навчально-методичному посібнику «Сімейне насильство: сутність і профілактика», який включено до проведення досліджень.

Основні методики, форми й методи роботи адаптовано, розроблено нами відповідно до завдань експериментального дослідження та представлено у навчально-методичному посібнику «Діагностико-профілактичний інструментарій з профілактики сімейного насильства серед молодих пар». Навчально-методичні матеріали дозволено використовувати у роботі обласною експертною комісією з експертизи психологічного і соціологічного інструментарію Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної освіти (протокол № 3 від 21 грудня 2017 р.).

У процесі експериментального дослідження **діагностичним інструментарієм** (Додаток Т.1– Т.4) охоплено:

- *діагностичні методики* на визначення рівня сформованості сімейних цінностей; характеру взаємовідносин у молодій сім'ї;
- *опитувальник* на виявлення готовності до шлюбу та до побудови подружніх стосунків без проявів насильства;
- *анкету* на визначення знань і ставлення осіб протилежної статі до насильства в сімейних стосунках;
- *тести* на перевірку готовності до побудови сімейних стосунків без проявів насильства;
- *експертну оцінку* готовності молодих людей до побудови стосунків без проявів насильства.

Додатково застосовувалися такі діагностичні методики за участю психологів, практичних психологів [97]: «Діагностика сформованості сімейних цінностей», «Діагностика характеру соціальних зв'язків особистості»; «Діагностика самооцінки і впевненості в собі у критичних ситуаціях»; «Складання казки чи фантастичної розповіді для діагностики відповідальності»; «Діагностика соціально-психологічних установок особистості у сфері мотивацій і потреб»; «Діагностика соціально-психологічної адаптації»; «Виявлення емоційних бар'єрів спілкування»; «Діагностика міжособистих відносин»; «Шкала духовності»; «Питальник на визначення механізмів захисту»; «Встановлення рівня готовності до самовиховання»; «Визначення рівня сформованості сексуальної культури»; «Діагностика показників і форм агресії» та ін.

На **початковому етапі роботи** відбувається знайомство з молодими сім'ями, повідомлення мети роботи. Учасників попереджено про конфіденційність інформації та мету використання отриманих результатів. Обов'язковою є участь у роботі на добровільній основі.

Початковим етапом дослідження є планомірний, науково організований збір даних. Використовується лише цілком об'єктивна і повна інформація, отримана в результаті опитування, анкетування, спостереження, застосування діагностичних методик. На наступних етапах такий підхід зможе забезпечити науково обґрунтовані висновки про характер і закономірності розвитку досліджуваного об'єкта.

Діагностування стосується кожної сім'ї зокрема і кожного члена молоді сім'ї та має на меті визначити:

- сформованість сімейних цінностей;
- ставлення кожного індивіда до насильства, основні особливості й закономірності його прояву;
- проблеми, які вже є, та які можуть виникнути у стосунках молоді сім'ї;
- ставлення одне до одного, бажання щось змінити;

- умови, за яких можливе здійснення насильства;
- наявність груп ризику та осіб, стосовно яких повинна здійснюватися корекційно-реабілітаційна робота.

У групі ризику перебувають сім'ї, які характеризують: небажання об'єктивно оцінити ситуацію, сили і можливості; зіткнення поглядів, традицій, якщо молоді не з одного регіону, мають різну національність, готовність до сімейного життя; сильна зайнятість або періодична відсутність когось із подружжя; намагання уникнути конфліктів, а не вирішити суперечності; духовна незрілість; дистантна сім'я, коли члени сім'ї перебувають не разом; орієнтування на думку оточення, соціальний статус партнера чи зовнішні фізичні дані; непорозуміння між сім'ями батьків, що провокує загострення стосунків молодих; рішення одружитися не є особливо бажаним для обидвох; незапланована вагітність.

У молодих сім'ях насамперед проводиться *опитування*. Саме під час первинного діагностування визначаються загальні дані стосовно сімейної пари і кожного її члена зокрема. Опитування передбачає збір загальних даних, а також ставить за мету налагодження контакту, встановлення довірливих стосунків із молодими людьми. Дуже часто саме на етапі первинного опитування встановлюються емоційно теплі стосунки між учасниками профілактичного процесу. Передбачаються запитання як попередньо регламентовані, так і такі, що виникають у процесі роботи з молодими людьми.

Анкетування з подальшим аналізом здійснюється шляхом оцінки та реєстрації відповідей. Молодим сім'ям (кожній особі окремо) роздаються анкети з проханням дати відповіді на запитання. Анкета призначена для визначення знань і ставлення до насильства в сімейних стосунках. Це дозволяє з'ясувати ставлення особи до проблеми, знання щодо насильства. Анкетування забезпечує реєстрацію встановлених фактів в облікових документах для подальшого їх узагальнення.

Доказова здатність фактів ще більше зростає внаслідок статистичної обробки, що забезпечує їх систематизацію, подання у стислому вигляді. Всього в анкеті було 35 запитань. Перша частина анкети складалася із запитань про вік, стать, сімейний статус, а також із загальних питань, що стосуються насильства в сім'ї. В другій частині глибше розкривається тема, уточнюються деякі деталі. Третя частина – контрольна, за допомогою якої можна перевірити, наскільки щирими є відповіді, та зробити висновки про похибку в результатах анкетування.

Аналіз анкетування дає змогу скласти перелік форм і методів, які доцільно застосовувати для профілактики насильства у сімейних стосунках. Під час анкетування виникали питання, що стосувалися видів насильства, оскільки не всі особи знали про його види та про те, як воно здебільшого проявляється. Багато питань у молодих сім'ях виникає під час вивчення питання запобігання насильству в сім'ї.

Тестування. У межах експериментального дослідження складено тести для визначення рівня готовності молодих сімей до побудови стосунків без насильства. Передбачається отримання даних за допомогою спеціально розроблених тематичних тестів з урахуванням індивідуальних особливостей людини. Тести охоплюють три рівні складності та широке коло питань, відповіді на які засвідчують різні рівні готовності молодих людей.

Вимоги до тестування такі:

- має проводитися у спеціально призначеному приміщенні, у зручних умовах;
- за необхідності – отримана інформація повинна мати конфіденційний характер;
- дозволено вибір одного або декількох варіантів відповідей.

На основі узагальнення результатів опитування, анкетування, тестування визначався рівень готовності до побудови стосунків без насильства.

Траплялися відмови від проходження профілактичної програми. Частка таких пар складала приблизно 10–15 % із загального числа тих, кому було запропоновано пройти діагностико-профілактичний курс. Основні причини та характер відмов такий:

- вказано, що основна допомога надається церквою;
- молоді люди запевняли, що навчання й змін вони не потребують;
- висловлювалися твердження, що інформація про сімейне насильство є відомою.

Необхідно узгоджувати проблемні питання, що стосуються організації профілактики сімейного насильства. Регіональний рівень, рівень територіальної громади чи рівень органів державної виконавчої влади і місцевого самоврядування будуть ефективними, якщо здійснюються за умов: моральна і психологічна підтримка молодих сімей у профілактичних центрах; надання інформації про заклади, що можуть захистити права; створення груп для соціально-педагогічної роботи; вирішення конкретних проблем молодих сімей.

Діагностування засвідчило необхідність проведення профілактичної роботи відповідно до рівнів готовності кожного у молодій сім'ї з використанням *Індивідуальної карти молоді сім'ї*, в якій фіксуються результати діагностики і профілактичного процесу (**Додаток У**). Карта містить окремі блоки (Рис. 2.2).

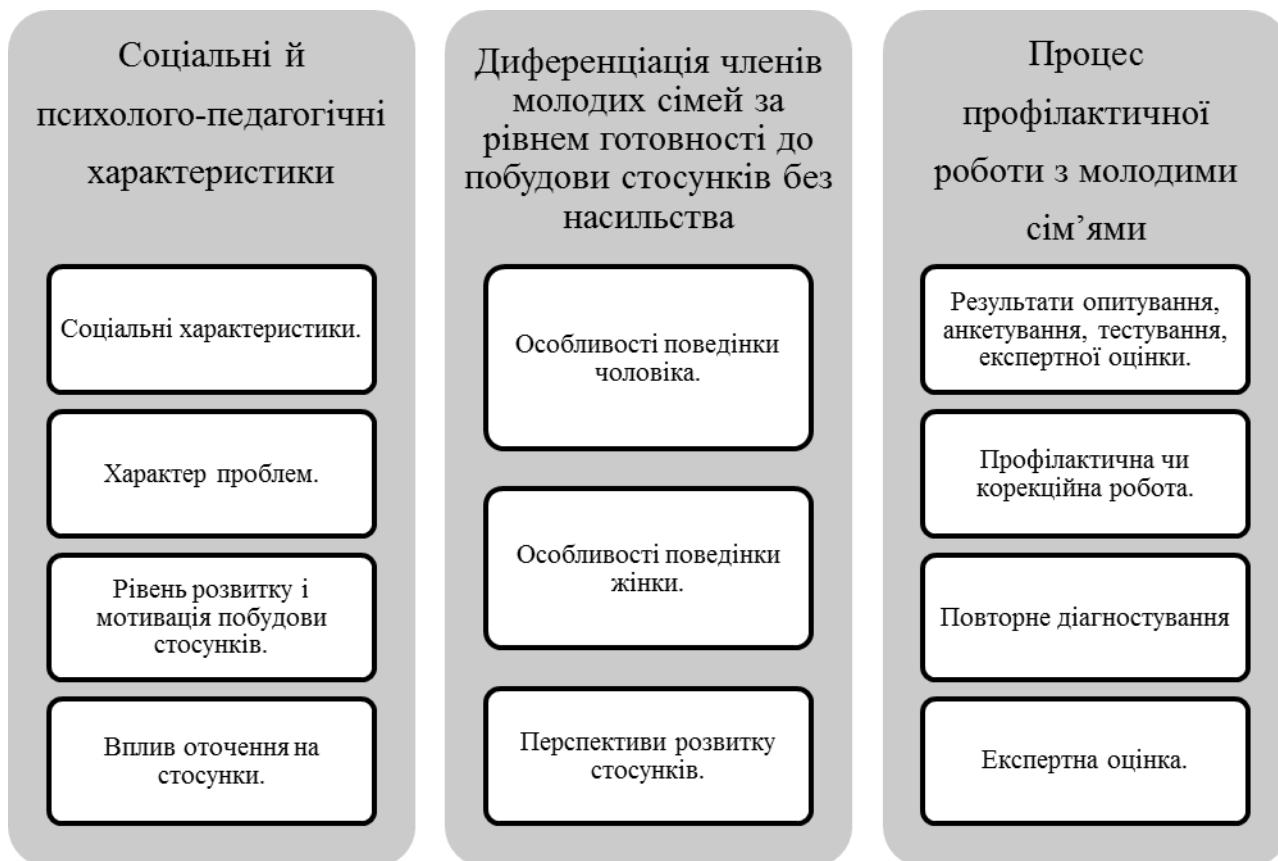

Рис. 2.2. Інформаційні блоки індивідуальної карти молоді сім'ї

Основний етап експериментального дослідження здійснено шляхом:

- 1) реалізації плану і заходів відповідно до Програми з конкретними цільовими групами;
- 2) проведення моніторингу, спостереження, анкетування щодо знань молодих сімей, їх ставлення до сім'ї, навичок до побудови стосунків без насильства;
- 3) систематичного, постійного чи періодичного залучення фахівців до профілактичної роботи з молодими сім'ями;
- 4) соціально-організаційної співпраці, науково-методичного забезпечення фахівців, залучених до профілактики насильства у молодих сім'ях.

В. Безлюдною виділено такі методи роботи з сім'єю: індивідуальні (оцінка потреб, психосоціальний метод, кризово-орієнтовний, раціональний, втручання в критичних випадках, метод терапії реальності); групової роботи

(метод інтерперсональної допомоги, методи сімейної терапії); робота в громаді (розвиток соціальних зв'язків та організація системи взаємодопомоги і координації дій спільноти; підтримка та розвиток громадських ініціатив; розробка та впровадження соціальних програм та планів діяльності організацій [9]. Більшість із переліку цих методів застосовувалися у експериментальному дослідженні.

Протягом дії нашого експериментального дослідження використовувалися *групові форми і методи* профілактичної роботи широкого спектру. З цією метою до роботи з молодими сім'ями для побудови стосунків без насильства залучалися працівники органів державної виконавчої влади і місцевого самоврядування, громадських, релігійних, наукових структур.

Групова робота вимагала здійснення просвітницької, інформаційної, консультативної роботи з молодими сім'ями соціальних працівників, педагогів, юристів, медиків, священників, науковців; організації профілактичної роботи з молодими сім'ями груп ризику, які потребують корекційного впливу соціальних структур; профілактики порушень прав осіб жіночої і чоловічої статей у їх мікросоціальному оточенні.

Індивідуальна робота вимагала врахування таких вихідних даних: віку особи жіночої статі, особи чоловічої статі; терміну перебування разом; основні соціальних і психолого-педагогічних характеристик; прогнозованих проявів сімейного насильства.

Робота з членами молодих сімей, які мають різний рівень готовності до побудови стосунків без насильства (Таблиця 2.1), має свої особливості та провідні напрями.

- *Критичний:* розкриття моральних і правових наслідків насильства; навчання йти на компроміс; навчання обдумувати власні й спільні дії; вплив на вміння визначити своє ставлення до стосунків, партнера; формування вмінь самоконтролю; розвиток себе як особистості.

- *Низький:* формування належного ставлення до побудови сімейних стосунків без насильства; створення соціальних й психолого-педагогічних передумов для підтримки й розвитку стосунків; правильна побудова пріоритетів щодо сім'ї і кар'єри; орієнтування на власний розвиток у шлюбі; праця над особистісним, морально-духовним розвитком; навчання вирішення конфліктів, постійного аналізу стосунків.

- *Середній:* інформування сімейної пари щодо шляхів зміцнення шлюбу, серйозності функціонування сім'ї як інституту виховання дітей; подолання буденності і побутових проблем, що можуть посилити протистояння, послабити повагу й довіру; навчання правильної організації та спільного проведення вільного часу; підвищення рівня міжособистісного спілкування; навчання конструктивного вирішення проблем; посилення довіри одне до одного.

- *Високий:* формування вмінь із підтримки стосунків без проявів насильства, їх розвитку й самовдосконалення; розвиток спільних перспектив сім'ї.

Профілактичний інструментарій з реалізації завдань профілактики насильства у стосунках молодих сімей охоплює широко застосовувані (лекції, бесіди, диспути); спеціалізовані форми й методи (рольова гра, відеолекторій, тренінг, інтерактивне заняття). Науково-методичне забезпечення програми профілактики насильства у молодих сім'ях, представлене у науково-методичному посібнику **«Діагностико-профілактичний інструментарій профілактики насильства серед молодих сімей» (Додаток Т)** та розповсюджене серед учасників експериментального дослідження. Профілактичний блок нами визначено на основі методично підібраних, розроблених і представлених для впровадження заходів:

- *інтерактивні заняття*, зокрема «Правові основи забезпечення профілактики насильства у міжстатевих стосунках»;
- *лекція* «Фізіологічні відмінності та схильності до насильницької поведінки в осіб чоловічої і жіночої статі»;
- *бесіди з циклу* «Медико-біологічні аспекти сімейного насильства»;
- *цикл бесід* «Стилі сімейного впливу»;
- *тренінг* «Маленькі секрети високих стосунків»;
- *тренінгове заняття* «Профілактика сімейного насильства серед молодих пар»;
- *вебінар* «Моральні основи шлюбу, міжстатевих стосунків»;
- *семінар* «Морально-духовний аспект міжстатевого спілкування у профілактиці насильства»;
- *цикл дискусій* «Добра половинка»;
- *відеолекторій* «Технології захисту молодих пар від сімейного насильства»;
- *рольові ігри* «Формування навичок правомірної поведінки»;
- *вирішення проблемних ситуацій*;
- *конференція* «Профілактика сімейного насильства серед молодих пар»;
- *круглий стіл* «Насильство у стосунках молодих сімей як соціальна проблема» (орієнтовні напрями);
- *лекторій* «Що повинні знати і вміти суб'єкти профілактики сімейного насильства» (орієнтовні напрями);
- *семінарське заняття* «Законодавчо-нормативні й соціально-організаційні основи профілактики насильства серед молодих сімей у соціальній сфері»;
- *конференція* «Профілактика сімейного насильства серед молодих пар» (орієнтовні напрями).

Інтерактивні заняття. Заняття проводиться з використанням інтерактивних технологій (проектор, інші види техніки, спеціальні технології роботи; може проводитися у вигляді ігрових технік, коли особа може переймати на себе ролі, програвати проблеми та ситуації). Передбачається охоплення ігрових ситуацій. Таке заняття активізує пізнавальну діяльність, сприйняття інформації та її глибоке осмислення.

Навчально-методичний посібник «**Сімейне насильство: сутність і профілактика**» [241] розроблено, виходячи з напрямів профілактичної роботи серед молодих сімей. Кожен із напрямів представлений для фахівців соціальних структур областей, залучених до експериментального дослідження (Додаток Т.5.1) та може реалізовуватися шляхом проведення інтерактивних занять за такими напрямами: правовий, медичний, соціальний, соціально-педагогічний, психологічний, морально-духовний. Акцент у профілактиці сімейного насильства зроблено на проведенні **інтерактивних занять** із використанням матеріалів розробленого з цією метою навчально-методичного посібника:

- *перше заняття* – ознайомлення із сутністю сімейного насильства та його розгляд з позиції права;
- *друге заняття* – висвітлення медико-біологічного аспекту сімейного насильства, на якому розглядаються статеві і гендерні відмінності дівчат, хлопців, чоловіків, жінок, урахування фізіологічних особливостей організму індивіда у сімейній комунікації;
- *третє заняття* – розгляд сімейного насильства з погляду соціального педагога (оскільки сім'я є виховним інститутом дітей і молоді) та фахівця соціальної роботи (висвітлення специфіки діяльності структур соціально-правового захисту населення з питань сімейного насильства);
- *четверте заняття* – розгляд психологічних основ виникнення, профілактики і подолання сімейного насильства, характеристики молодих сімей як вікової і соціальної групи;

– *п'яте заняття* – формування морально-духовних засад побудови міжособистісних сімейних стосунків без застосування насильства.

Кількість занять може варіювати залежно від потреб молоді, ресурсів і можливостей соціальної структури, яка організовує їх проведення. Але оптимальним є проведення всіх 5-ти занять, за напрямками профілактики насильства у молодих сім'ях. Тривалість занять – 1–1,5 год. Рекомендується у процесі з молоддю використовувати роздрукований навчально-методичний посібник як наочний роздатковий матеріал. Структура видання відповідає напрямкам профілактичної роботи та охоплює правовий, медико-біологічний, соціальний і соціально-педагогічний, психолого-педагогічний, морально-духовний напрями.

Правовий. Необхідно розкрити перед молодими людьми їх обов'язки та права. Якщо права порушують, важко прийти до позитивного результату та відновити стосунки. Вважається, що найкращою профілактикою є інформування молодих людей про можливі наслідки сімейного насильства і про те, як карається насильницька поведінка згідно з діючим законодавством. Передбачає наведення прикладів, розігрування подібних ситуацій, активний відпочинок. Допомогає проведенню бесід на морально-етичні теми. Важливо встановити внутрішньосімейні правила, дотримання яких допоможе запобігти насильницьким діям. Ще одним шляхом формування правосвідомості й правової культури є розвиток рівноправних стосунків між особами чоловічої і жіночої статей.

Медико-біологічний напрям охоплює соціально-біологічний та власне медико-біологічний напрям, за допомогою якого розкриваються такі чинники: сприятливий віковий діапазон для одруження, виношування й народження дітей; фізична й фізіологічна зрілість подружжя; відсутність захворювань, емоційно-стресових розладів; прийняття індивідом фізичних вад та/чи психологічних особливостей партнера.

Соціальний, соціально-педагогічний. Можлива така соціальна допомога й підтримка: інформування щодо отримання кредитів на тривалий період під купівлю житла чи його будівництво; реабілітація для тих, хто перебуває в кризовій ситуації; звернення з різними потребами до соціальних служб (ситуативні проблеми); отримання інформації щодо законодавчого, нормативно-правового забезпечення підтримки молоді сім'ї; надання фінансової, консультативної допомоги при народженні та вихованні дітей).

Соціально-педагогічний напрям визначено нами як превалюючий, оскільки він пронизує всі інші напрями, однак, його варто виділити і як окремий напрям, коли мова йде про виховні елементи профілактичного процесу. Соціально-педагогічний напрям містить виховний контекст і стосується кожного з членів молоді сім'ї, підготовки до виховання дітей, соціального виховання.

Психолого-педагогічний. Особливо важко здійснювати роботу, якщо матеріальний стан обидвох із подружжя є хитким. Це буває тоді, коли є фінансові проблеми чи труднощі, не зовсім сприятливі побутові та матеріальні умови для створення сім'ї, утримання за кошти батьків або ж сім'я функціонує за кошти батьків і за власні кошти. Непросто, якщо є дитина від попереднього шлюбу, проте це не впливає визначальним чином на стосунки пари. Легше, якщо молоді люди мають досвід сімейного життя.

Морально-духовний. Моральність і духовність є основою життєдіяльності людини в усіх її сферах. Тим більше це стосується сімейного життя, коли інша людина довіряє партнеру своє життя, здоров'я, майбутнє. Морально-духовні якості людини – основа, на якій будуються всі інші риси особистості, стосунки з іншими.

Напрями роботи визначено на основі можливих ризиків (нерозуміння сутності сімейного насильства, особливостей його прояву; незнання відповідальності за вчинення сімейного насильства згідно з правовими нормами; наявність критичного чи низького рівня готовності до побудови

стосунків без насильства; значного негативного впливу когось із оточення та ін.), та в основному стосувалася таких методів і форм роботи:

- правовий (інтерактивне заняття, інформування, просвіта, лекції, семінари);
- медико-біологічний (лекція, консультування, роз'яснення);
- соціальний (рольова гра, тренінгове заняття, конференція, круглий стіл);
- соціально-педагогічний (бесіда, цикл бесід, рольові ігри, конференція);
- психологічний (інтерактивне заняття; бесіди, спеціалізовані методики);
- морально-духовний (семінар, дискусія).

Методи і форми профілактики насильства серед молодих сімей розроблено та представлено у навчально-методичному посібнику «Діагностико-профілактичний інструментарій профілактики насильства серед молодих сімей» (Додаток Т.5.2).

Лекції. Використовуються під час розкриття тем «Поняття «сім'я»; «шлюб», «Насильство в сім'ї»; «Види насильства, ознаки та статистика сімейного насильства»; «Законодавство, що регулює питання сімейного насильства»; «Гендерні аспекти подружнього життя»; «Моральні основи шлюбу та стосунків у сім'ї». Великий позитив – можливість усної чи письмової фіксації ключових питань. Лекція є ефективною, якщо у ході застосування елементів обговорення з'ясовуються невирішені проблеми. Може мати такі різновиди: вступна, інформаційна, лекція-зустріч.

Лекція «Фізіологічні відмінності та схильності до насильницької поведінки в осіб чоловічої і жіночої статі», проведена на медико-біологічну тематику, забезпечила соціально-медичний напрям профілактики насильства у молодих сім'ях. У ході проведення лекції висвітлювалися питання щодо нейрофізіологічних особливостей формування та прояву насильницьких дій у чоловіків і жінок.

Семінари, семінарські заняття. Це розмова серед групи осіб, коли основою є дискусії, обговорення, бесіди. Потрібно попередньо готуватися, бути уважним у ході семінару до висловлювань інших, вміти висловлювати свої думки, позицію. Для цілеспрямованого розкриття питань семінару потрібен добре підготовлений за темою ведучий. Особливістю семінару було те, що молоді люди мали змогу в дискусіях, обговореннях отримувати відповіді на запитання, що цікавили їх особисто.

Визнано доцільним проведення семінару на правову тематику. Саме ця складова профілактики добре реалізується у формі семінарських занять. Це відбувається тому, що правове навчання молодих сімей ще й потребує відповідної підготовки як суб'єкта профілактики, так і членів молодих сімей.

Особливо позитивно сприймали молоді люди розроблений для реалізації завдань експериментального дослідження семінар *«Морально-духовний аспект міжстатевого спілкування у профілактиці насильства»*, а також *семінарське заняття «Законодавчо-нормативні й соціально-організаційні основи профілактики насильства серед молодих сімей у соціальній сфері»*, завданнями якого були розкрити стан розробки законодавчої, нормативно-правової бази підтримки молоді й сім'ї та здійснити роботу з профілактики насильства. Акцент зроблено і на компонентах соціальної організації профілактичного процесу з висвітленням структур, що займаються профілактикою, та механізмів упровадження правових норм у їх діяльність.

Тренінги, тренінгові заняття. Це форма навчання, що забезпечує активну, креативну участь для здобуття чи закріплення навчального досвіду в певній галузі. Є активною формою, оскільки задіюється велика кількість учасників, які мають змогу себе проявити всебічно, і також формою передачі інформації «в дії». Має на меті формування необхідних навичок і рис або ж корекцію вже наявних. Передбачається і мобілізація внутрішніх потенційних можливостей учасника. Тренінг – цілісна і завершена форма роботи, яка забезпечує активну участь усіх учасників; тренінгове заняття може бути

елементом тренінгу в цілому, є неодноразовою формою роботи, може проводитися декілька разів. Тренінг у нашому дослідженні мав характер більш інформативної форми роботи, а тренінгові заняття виявили більш практичну спрямованість з набуття учасниками певних навичок.

У тренінгу *«Маленькі секрети високих стосунків»*, розробленому в межах виконання програми, складовими були: знайомство, озвучення правил роботи; вправа на активізацію *«Розмова рук»*; гра-розминка *«Асоціації»* – вступна частина; інформаційний блок (правовий, медичний, психологічний напрям – на вибір ведучого, притчі та афоризми про любов; дискусії; обговорення); міні-лекція; робота групова, робота у загальному колі, індивідуальна робота – основна частина; інтерпретація роботи (арт-техніки); ормлювання висновків – завершальна частина. Тренінг розраховано на 3–4 заняття.

Тренінгове заняття «Профілактика сімейного насильства серед молодих пар» одноразове та спрямоване на інформування, виконання вправ та рольове навчання виходу з проблемних ситуацій, вирішення складних питань. Завдання заняття: створення доброзичливої та відвертої атмосфери у стосунках молодої сім'ї; ознайомлення з теоретичними засадами визначення сутності проблем насильства; підвищення відповідальності молоді у шлюбно-сімейних стосунках; гармонізація стосунків між молодими людьми.

Бесіда. Це, насамперед, взаємодія суб'єкта профілактики і об'єкта впливу. Під час бесіди є можливість вивчити глибше людину, побачити і зрозуміти її емоції, почуття, відчуття, настрої. Проводиться у конфіденційній обстановці. Враховується стиль, манера поведінки, тембр, відтінки голосу, вербальна інформація. Має бути добре володіння вмінням підтримувати бесіду й при цьому викладати основну інформацію, робити динамічні узагальнення й висновки. Провести бесіду варто передусім для того, щоб визначити, що подобається чи не подобається партнерам одне в одному та що вони хотіли б змінити.

Загалом бесіда – основа спілкування у молодій сім'ї. У нашому дослідженні особливо актуальними були бесіди за напрямом «*Стилі сімейного впливу*». Давалися чіткі рекомендації, як шляхом бесід обговорювати назрілі проблеми, вирівнювати відхилення у стосунках та у поведінці кожного з членів сім'ї.

Конференція. Це структуризована, організаційна форма зібрання, на якому обговорюються певні питання за визначеною тематикою. Планується заздалегідь, чітко окреслено коло питання, що будуть обговорюватися. Розглядаються актуальні питання стосовно проблеми насильства серед молодих пар, адже це явище достатньо поширене в сучасних умовах. Кожен виступ має індивідуальний характер викладу матеріалу.

Наприклад, 28 листопада 2018 р. у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка проведена конференція за темою «*Профілактика сімейного насильства серед молодих пар*». До участі в заході запрошено студентів академічних груп, а до розробки матеріалів залучено лабораторію діагностики і профілактики девіантної поведінки, відділ у справах сім'ї та молоді Тернопільської обласної державної адміністрації, навчально-методичний центр психологічної служби і соціальної роботи Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної освіти, громадську організацію «Центр Щасливого Батьківства і Материнства». Охоплено широке коло проблем за темою: кризи у стосунках; проблемні ситуації, які є детермінантами розлучень; конфліктні ситуації в соціальному і психологічному аспекті; специфіка стосунків молодих людей у період одруження; вплив батьків на стосунки молоді сім'ї та багато інших. Велися дискусії з метою вироблення шляхів впливу на подолання різних проблем у стосунках молодих сімей.

Круглий стіл. Під час виступів кожному з учасників задаються запитання, а також ведуться дискусії з метою вироблення шляхів впливу на подолання різних проблем у стосунках молодих пар. Важливо підкреслити,

що для соціальних працівників, соціальних педагогів запобігання насильству в стосунках молодої пари є важливим аспектом моральної, правової, етичної свідомості, професійної компетентності.

Так, у межах експериментального дослідження нами проведено декілька засідань круглого столу за темою *«Насильство у стосунках молодих сімей як соціальна проблема»*, але із зміною учасників. Незмінними залишалися блоки, що виносилися на обговорення, зокрема: 1) *«Морально-духовний аспект міжстатевого спілкування»*; 2) *«Специфічні риси у формуванні та прояві фізичного, економічного, психологічного, сексуального насильства»*; 3) *«Гендерний аспект підготовки до сімейного життя»*; 4) *«Патологічні стосунки та процеси між чоловіком і жінкою у сімейних стосунках»*; 5) *«Аспекти соціальної роботи з профілактики сімейного насильства»*; 6) *«Критерії готовності до шлюбу та побудови стосунків без насильства»*.

Рольова гра. Метод, спрямований на входження індивіда у певну роль та її програвання. За допомогою цієї методики розкриваються поведінка, характер людини. Вимогами для застосування рольової гри є: невимушена, вільна атмосфера, активна участь у процесі проходження. Як правило, має розважальний характер. Результат – формується уява, як здійснювати ті чи інші дії. Під час роботи з парами варто розігрувати сценки різних ситуацій із сімейного життя і правильний вихід із них. Прикладом можуть слугувати рольові ігри *«Зверни увагу»*, *«Суд над домашнім насильством»*.

Відеолекторій. Заняття, у ході якого передбачається застосування відео-, аудіоматеріалів. Вимога: спеціально обладнане приміщення, знання техніки, аналітично оброблена інформація. Позитивом є візуальне сприйняття матеріалів. За допомогою відеолекторію інформація отримується не тільки вербально, «на слух», а й можна побачити ключові моменти; метод допомагає усвідомленню гостроти певної проблеми. У межах дослідження розроблено і проводився відеолекторій *«Технології захисту молодих пар від*

сімейного насильства». Посилання на електронні джерела представлені також у навчально-методичному посібнику, в списку використаних джерел.

Представлення досвіду постраждалих від насильства. У наш час існує багато телепередач, у яких висвітлюються проблеми насильства чоловіка стосовно жінки, найпопулярніші з них – «Врятуйте нашу сім'ю», «Кохана, ми вбиваємо наших дітей» та ін. Молодим сім'ям давалися рекомендації перегляду телепередач. Окрім того, ефективним виявилось запрошення на зустріч людей, які довго й успішно прожили у шлюбі, багатодітних батьків (позитивний приклад). Також цікавим виявилось обмін ролями чоловіків і жінок: подивившись на себе з боку, побувавши на місці одне одного, вони усвідомлюють необхідність виправлення ситуації. Головне – показати на прикладі, що може бути, якщо здійснювати насильницькі дії стосовно партнера.

Кейс-метод. Це своєрідний спосіб вирішення проблемних ситуацій шляхом інтерактивного навчання, що сприяє кращому аналізу проблеми, виробленню правильних рішень виходу з проблемних ситуацій, інтерпретації рішень у власній життєвій досвід. Із запропонованих рішень учасник методу самостійно обирає найкращий, найоптимальніший. Як правило, кейс-метод нами застосовувався як різновид циклу розроблених інтерактивних занять у стислому вигляді.

Доцільним є *інтернет-навчання молодих сімей* шляхом надання їм електронної адреси сайту та розміщення на ньому необхідних матеріалів для вивчення. Також позитивним є *проведення телефонних консультацій*. Оскільки існує багато незафіксованих фактів прояву насильства через причину страху розголошення таємниць, проводяться *роз'яснення чи консультивання* щодо соціальних структур, до яких можна звернутися за допомогою. Дещо подібним є і *звернення до консультативних служб або звернення на «гарячу лінію»*.

Консультативні стратегії ґрунтуються на проведенні первинного інтерв'ю, наданні підтримки, заохочуванні у вираженні почуттів,

акцентуванні на позитивних якостях постраждалих, наданні інформації, аналізі альтернатив, виробленні подальшого плану дій, адвокатуванні та захисті інтересів [215].

Взаємодія соціальних структур із профілактики насильства серед молодих сімей має різні форми, зокрема: розповсюдження буклетів, інформаційно-просвітницької, науково-методичної літератури; розробка, впровадження, обмін методичними матеріалами; висвітлення актуальних проблем насильства в сім'ї у засобах масової інформації, серед громадськості; проведення та/чи участь у проведенні семінарів, круглих столів, конференцій, робочих нарад соціальних структур – учасників проекту; залучення працівників закладів, установ, організацій до індивідуальної та групової профілактичної роботи з молоддю, молодими сім'ями; забезпечення участі фахівців у наукових дослідженнях та підвищення кваліфікації на базі сторін, практична підготовка висококваліфікованих фахівців у галузі профілактики сімейного насильства; реалізація профілактики на основі впровадження інноваційних технологій, форм роботи, запровадження нових організаційно-структурних форм діяльності для ефективного проведення комплексних заходів профілактики насильства у молодих сім'ях; вдосконалення якості профілактики сімейного насильства через забезпечення її діагностико-профілактичним інструментарієм; розширення практики створення профілактичних центрів, осередків на базі діяльності соціальних структур; удосконалення форм, методів взаємодії закладів, установ, організацій, відповідальних за профілактику сімейного насильства, поглиблення взаємозв'язку науково-методичної діяльності з практичним процесом.

Як встановлено, церква ретельно готує до вступу у шлюб. Відділи реєстрації актів, інші соціальні структури, на жаль, не мали такого відповідального й ґрунтовного забезпечення профілактичної роботи з молодою парою, що і визначило актуальність обраної нами теми дослідження.

Завершальний етап експериментального дослідження охоплює:

- 1) аналіз досягнутих результатів у роботі з молодю сім'єю шляхом використання діагностичного інструментарію;
- 2) експертну оцінку результатів проведеної роботи на основі вивчення думки провідних фахівців, людей, які мають безпосередній контакт із молодими парами;
- 3) визначення ефективності проведеної роботи відповідно до статистичних даних, вимірювання кількісних і якісних показників досягнутих результатів.

На цьому етапі роботи проводяться повторне діагностування, тестування й експертна оцінка у молодих сім'ях на виявлення рівня готовності до побудови стосунків без насильства. Завершальний етап роботи здійснено з охопленням вивчення ефективності дії Програми, а також узагальненням, експертною оцінкою, формулюванням висновків, визначення перспектив практичної та наукової діяльності.

На завершення експериментального дослідження зроблено узагальнення результатів. З цієї метою зібрано інформаційні матеріали від відповідальних за реалізацію експериментальної Програми: Департамент сім'ї, молоді, фізичної культури та спорту Тернопільської обласної державної адміністрації (лист №01.01-16/392 від 2 вересня 2019 р.); Департамент соціального захисту населення Херсонської (лист №2 – 300 – 82/9 від 16 вересня 2019 р.), Хмельницької (лист №03.02 – 5916 від 17 жовтня 2019 р.), Закарпатської (лист №3671/032-10 від 08 жовтня 2019 р.) обласних державних адміністрацій.

Таким чином, розроблена у підрозділі 2.2. Модель реалізації соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях стала основою для експериментального дослідження у межах дисертаційної роботи.

Отже, експериментальне впровадження соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях *(1) використання індивідуального підходу до членів молоді сім'ї як основи для комплексного впливу на всі*

сфери особистості в процесі формування готовності до побудови стосунків без насильства; 2) реалізація моделі профілактики сімейного насильства у молодих сім'ях на основі програмного забезпечення, що передбачає визначення мети, завдань, суб'єктів взаємодії, змісту, технологій (форм, методів, засобів, етапів) та забезпечує ефективність прогнозованих результатів; 3) науково-методичне забезпечення процесу профілактики насильства у молодих сім'ях, спрямованих на розвиток професійної компетентності суб'єктів профілактики) відбувалося комплексно відповідно до моделі їх реалізації (див. рис. 2.1.) та охоплювало різні області України: Тернопільську, Закарпатську, Хмельницьку, Херсонську.

Визначенню ефективності розроблених та впроваджених соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях буде присвячено фінальний підрозділ дисертаційного дослідження.

2.4. Експериментальна перевірка ефективності соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях

Метою фінального підрозділу дисертаційної роботи стала експериментальна перевірка ефективності соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях та аналіз результатів проведеного дослідження. Такий аналіз буде відповідати контрольному етапу експерименту, а ефективність соціально-педагогічних умов буде здійснюватися шляхом порівняння статистичних даних, отриманих на констатувальному та контрольному етапах, а також визначення їх значущості.

Інструментарієм перевірки стали розроблена критеріальна база дослідження (критерії, показники та рівні) та комплекс діагностичних методик, описаних нами у підрозділах 2.2., 2.3.

У діагностиці **рівня готовності членів молоді сім'ї до побудови стосунків без насильства** як мети і результату впровадження соціально-

педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях взяло участь **135 молодих сімей експериментальної групи, 135 молодих сімей – контрольної.**

– особи чоловічої статі: 18 років – 0,9 %; 19 років – 2,6 %; 20 років – 10,3 %; 21 рік – 10,4 %; 22 роки – 8,5 %; 23 роки – 7,7 %; 24 роки – 11,9 %; 25 років – 12,8 %; 26 років – 5,1 %; 27 років – 6,5 %; 28 років – 5,1 %; 29 років – 0,8 %; 30 років – 5,1 %; 31 рік – 2,8 %; 32 роки – 2,8 %; 33 роки – 2,9 %; 34 роки – 2,1 %; 35 років – 1,5 %; середній вік – 25–27 років;

– особи жіночої статі: 17 років – 0,8 %; 18 років – 4,3 %; 19 років – 7,7 %; 20 років – 16,5 %; 21 рік – 23,9 %; 22 роки – 5,9 %; 23 роки – 9,4 %; 24 роки – 6,3 %; 25 років – 6,0 %; 26 років – 3,7 %; 27 років – 3,4 %; 28 років – 2,9 %; 29 років – 1,7 %; 30 років – 2,8 %; 31 рік – 1,9 %; 32 роки – 1,8 %; 33 роки – 3,4 %; 34 роки – 2,1 %; 35 років – 2,8 %; середній вік – 24–25 років.

Результати опитування засвідчили, що зайнятість молодих людей така: особи чоловічої статі – навчаються – 25,6 %, працюють – 53,0 %, працюють і навчаються – 17,1 %, безробітні – 4,4 %; особи жіночої статі – навчаються – 59,8 %, працюють – 24,8 %, працюють і навчаються – 10,3 %, безробітні – 3,4 %, в декретній відпустці – 1,7%. Ті особи, які працюють, переважно ще і навчаються у вищих навчальних закладах на стаціонарній або на заочній формах навчання.

Молоді люди, залучені до дослідження, у 21,5 % випадків мають одну дитину, 9,7 % – мають двох дітей; у 6,8 % – діти від попереднього шлюбу; 49,4 % респондентів – не мають дітей: з них 12,6 % сімей перебували в очікуванні народження дітей.

Лише 17,5 % молодих сімей цілковито проживають на батьківські кошти, 64,4 % – на власні кошти, решта (18,1%) – і на свої, і на батьківські.

З'ясовано, скільки часу пара перебуває разом: пів року – 12,2 %, рік – 18,0 %, 1,5 року – 19,2 %, 2 роки – 23,4 %, 2,5 року – 13,9 %, 3 роки – 13,3 %. Отже, у більшості молодих сімей середній термін перебування разом – 2,2 року. Багато молодих сімей перебувають разом недавно, проте вважають, що їхні стосунки є міцними і надійними.

Для переважної більшості пар велике значення має кохання, що може свідчити про відсутність меркантильних інтересів, – 38,1 % і звичка бути разом – 20,1 %, бажання створити сім'ю (панування врівноваженості й поміркованості) – 20,0 %, новий етап у стосунках (прагнення розвивати стосунки правильним шляхом) – 5,8 %. Дивує те, що батьки у питанні одруження мають більший вплив на осіб чоловічої статі, а також те, що молодь дуже мало уваги звертає на вік партнера.

Аналіз опитування дає змогу встановити, що більше 84 % пар проживали спільно до шлюбу, що дає підстави переконатися у правильності обраного партнера як супутника життя. Самі молоді люди у 70 % вважають, що їхнім стосункам ніщо не загрожує. Насторожують такі факти: страх розлучення; впертість половинок; страх появи незапланованої вагітності; невміння розподіляти обов'язки; зайнятість подружжя; небажання визнавати свою вину; дискомфортні стосунки з близькими партнера; небажання вирішувати проблемні ситуації, уникання від відповідальності; брак часу для сімейного життя; розбіжність у поглядах, зокрема стосовно необхідності дітей; відсутність можливості реалізації спільних мрій; недостатня щирість партнерів; орієнтування на думку оточення; розрахункові стосунки між парою; прагнення емігрувати, що створює нестабільність; визначення своїх стосунків як «перехідних»; замкнутість; надмірна опіка; надмірна підозрілість; невміння визнати свої помилки; емоційність партнера; необізнаність чи примітивність мислення; хибні уявлення про родинне, сімейне життя; надмірні санкції одного з партнерів до іншого за неправильну поведінку; неусвідомленість відповідальності за стосунки у шлюбі.

Важливо було з'ясувати, що насторожує у стосунках і розуміння того, до чого це може призвести: фінансове становище – 10,3 % чоловіків і 6,8 % жінок; відповідальність за сімейне життя – 9,4 % і 12,8 % відповідно; ревності й недовіра – 12,0 % і 15,4 %; суперечки, конфлікти, сварки – 16,2 %. Усі без винятку молоді люди відповіли, що всі ці проблеми можуть призвести до погіршення стосунків і навіть до їх розриву.

Ми намагалися встановити перешкоди на шляху одруження та чи це вже не пов'язано з насильницькими проявами. 8,5 % осіб чоловічої статі й 6,9 % осіб жіночої статі зазначили, що перешкодою були різні конфлікти і непорозуміння, несумісність характерів – 4,3 % і 5,1 % відповідно, неготовність до одруження – 1,7 % і 5,1 %. Названо також фактори впливу на одруження: батьки (6,8 % і 8,5 %), фінансові проблеми (23,9 % і 25,6 %), відсутність житла (6,8 % і 4,3 %). 49,6 % осіб чоловічої статі й 43,6 % осіб жіночої статі наголошують на безперешкодному одруженні. Проте, як свідчать статистичні дані, значною перешкодою у житті молодих пар є фінансові проблеми (визнали це 24,0 % чоловіків і 25,6 % жінок), ставлення батьків до обранців своїх дітей, підготовка до весілля, служба в армії, релігійні переконання. І дуже низьким є відсоток людей, які свідомо визнають свою неготовність до створення сім'ї взагалі (1,7 % чоловіків і 5,1 % жінок).

Молоді люди визначили характер проблем, з якими вони найчастіше стикаються: фінансові – 16,2 % осіб чоловічої і жіночої статей; побутові сварки, непорозуміння – 32,6 % відповідно; різні погляди і характери – 13,7 %; відстань та обмаль спільного проведення часу – 8,7 %; ревності – 10,8 %; вплив батьків – 3,0 %. Немає проблем у 23,1 % осіб чоловічої статі і 22,2 % осіб жіночої статі. Виявлені причини конфліктів і конфліктних ситуацій у міжстатевих стосунках молодої сім'ї: наслідки візитів батьків, які втручаються у сімейне життя; незапланована вагітність; несумісність поглядів і переконань; нав'язані поради інших; відсутність правильного

розподілу навантаження і обов'язків; проблеми грошових витрат і розподілу сімейного бюджету.

Великий відсоток осіб чоловічої статі – 47 % і осіб жіночої статі – 37,6 % вважають, що ніхто не має впливу на їхні стосунки. Значний вплив мають батьки, і він є позитивним для 35,9 % осіб чоловічої статі і 43,6 % осіб жіночої статі. 9,4 % чоловіків і 10,3 % жінок зазначають, що батьки мають негативний вплив на їхні стосунки. Друзі мають позитивний вплив на думку 18,8 % осіб чоловічої статі і 21,4 % осіб жіночої статі, негативний – 6,0 % чоловіків і 5,1 % жінок. Жінки більше приділяють уваги порадам і впливу своїх батьків, особливо матерям, аніж чоловіки, у вирішенні життєвих негараздів і проблем, на відміну від етапу вибору партнера, де на думку батьків більше звертали увагу чоловіки.

Цікавим виявилось дослідження щодо бачення перспектив молодими сім'ями. Найбільшою перспективою розвитку своїх стосунків бачать народження дітей 65,4 % чоловіків і 72,8 % жінок; виїзд за кордон – 20,6 %, побудову професійної кар'єри – 30,8 %. Одруження і створення сім'ї стало перспективою розвитку для дуже незначної кількості осіб – 5,9 % чоловіків і 8,5 % жінок.

Тестування – наступний етап роботи з молодими парами на етапі формувального експерименту. На Рис. 2.3 нами представлено результати оцінювання молодими людьми своєї готовності до побудови стосунків без насильства за 5-ти бальною системою та результати проведеного тестування.

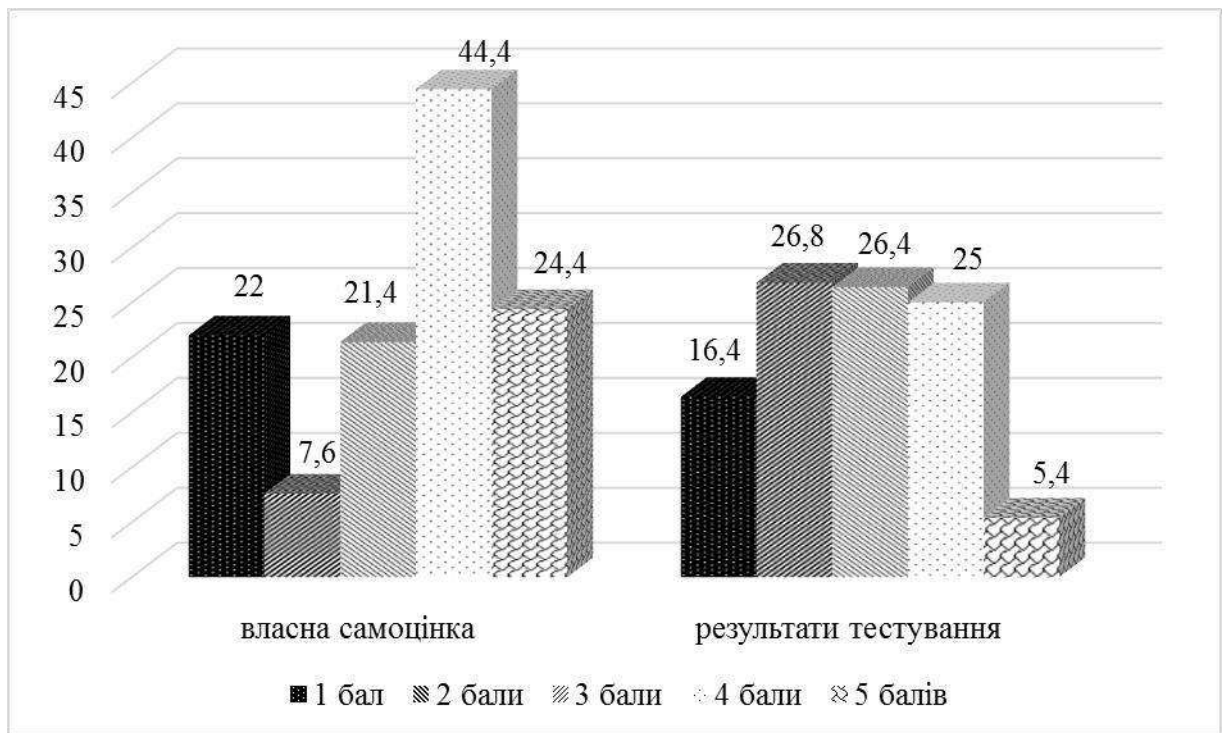

Рис. 2.3. Порівняння власної самооцінки та результатів тестування щодо готовності побудови стосунків без насильства у молодих сім'ях фахівцями профілактичної роботи, що також представлено у 5-ти бальній системі оцінювання.

Узагальнення статистичних даних дало змогу констатувати: у молодих сім'ях або перебільшують свої знання й можливості, або їх применшують; частка тих осіб, які перебільшують свої потенціали, значно вища за тих, хто себе недооцінює. Згідно з власною самооцінкою 2/3 складають ті, хто оцінює себе позитивними оцінками, а згідно з експертною оцінкою частка таких осіб складає тільки 1/3 від загального числа залучених до експериментального дослідження молодих осіб. Самооцінка майже половини членів молодих сімей відповідає рівню «4 бали», четверта частина оцінює свої знання на відмінно.

Рівень готовності до побудови сімейних стосунків без насильства – Р_{гот.} – визначається за таким математичним виразом:

$$P_{\text{гот.}} = (КЦК + КК + ЕМК + ПЕК) : 4, \text{ де:}$$

ЦМК – ціннісно-мотиваційний компонент;

КК – когнітивний компонент;

ЕВК – емоційно-вольовий компонент;

ПЕК – поведінково-етичний компонент.

Рівень готовності має таку диференціацію:

- 0–25 балів – критичний (1–2 бали – за 5-тибальною шкалою);
- 26–50 балів – низький (2–3 бали – за 5-тибальною шкалою);
- 51–75 – середній (3–4 бали – за 5-тибальною шкалою);
- 76–100 – високий (4–5 бали – за 5-тибальною шкалою).

У Табл. 2.3 представлено компоненти та їх показники щодо готовності молодих людей до побудови стосунків без насильства за рівнями на початковому етапі дослідження.

Таблиця 2.3

Рівні готовності членів молодії сім'ї до побудови стосунків без насильства за ціннісно-мотиваційним, когнітивним, емоційно-вольовим, поведінково-етичним критеріями (констатувальний етап)

Показники	Критичний 0–30	Низький 30–60	Середній 60–75	Високий 75–100
Показники ціннісно-мотиваційного компонента готовності до побудови сімейних стосунків без насильства за його рівнями				
Сформованість сімейних цінностей	28,1	26,6	29,2	16,1
Узгодженість інтересів і потреб	23,2	31,4	37,3	8,1
Умотивованість вчинків у сімейних стосунках	30,4	25,4	25,7	18,5
Загальний	27, 2	27, 8	30,7	14,3
Показники когнітивного компонента готовності до побудови сімейних стосунків без насильства за його рівнями				
Розуміння особистих і взаємних зобов'язань	24,5	30,3	37,9	7,3
Здатність мислити стратегічно правильно	22,1	36,8	31,2	9,9
Загальний	23,3	33, 5	34,5	8,7
Показники емоційно-вольового компонента готовності до побудови сімейних стосунків без насильства за його рівнями				
Емоційне сприйняття одне одного	16,3	21,8	35,5	26,4
Відповідність очікуванням та виправданню надій	19,4	30,2	38,9	11,5
Загальний	17,9	26,0	37,2	18,9

Показники поведінково-етичного компонента готовності до побудови сімейних стосунків без насильства за його рівнями				
Уміння правильно знаходити вихід із проблемних чи критичних ситуацій	24,4	30,1	27,7	17,8
Здатність оптимально обирати шляхи впливу одне на одного	24,6	26,5	23,5	25,6
Загальний	24,5	28,2	25,6	21,7
Рівень готовності молодих людей до побудови стосунків без насильства	23,2	28,9	32,0	15,9

У Табл. 2.4 представлено кількісний склад молодих людей за рівнем готовності до побудови стосунків без насильства за статевою ознакою на етапі первинної діагностики.

Таблиця 2.4

Кількісний склад молодих сімей за рівнем готовності до побудови сімейних стосунків без насильства за статевою ознакою

(на констатувальному етапі)

Рівні готовності до побудови сімейних стосунків без насильства (%)							
Критичний		Низький		Середній		Високий	
Особи чоловічої статі	Особи жіночої статі	Особи чоловічої статі	Особи жіночої статі	Особи чоловічої статі	Особи жіночої статі	Особи чоловічої статі	Особи жіночої статі
25,1	22,1	26,6	30,7	32,9	30,7	15,4	16,5

Для диференціації підходу в роботі з членами молоді сім'ї використано коефіцієнт розбіжності щодо рівня готовності до побудови сімейних стосунків без насильства. Цей коефіцієнт розбіжності вноситься в індивідуальну карту та враховується фахівцем у роботі з молодією сім'єю.

$$K \text{ розбіжності} = R_{\text{гот. ос. чол. ст.}} - R_{\text{гот. ос. жін. ст.}}$$

За значного розходження в показниках між партнерами розглядаються додаткові форми роботи з тим із членів молоді сім'ї, хто цього потребує.

Встановлено, що на початковому (констатувальному) етапі експериментального дослідження такий коефіцієнт становив: критичний – 3,0 %; низький – 4,1 %; середній – 2,9 %; високий – 1,1 %. Загалом – 11,1 %

або ж кожна 10-та молода сім'я на проблему насильства мала значні й вагомі розбіжності, не виробила єдиного підходу, що засвідчує порівняння тільки статистичних даних. Якісний аналіз дає глибше розуміння проблеми, оскільки у цих показниках чітко не виражені крайні розбіжності, коли особи протилежних статей перебувають на діаметрально протилежних рівнях готовності до побудови стосунків без насильства.

Діагностичним обстеженням та його аналізом засвідчено відсутність у молодих людей достатнього рівня знань і вмінь побудови стосунків без насильства. Як свідчать дані, така готовність визначається не стільки статусом молодих людей у шлюбі, а внутрішньою готовністю. Найбільша готовність спостерігається серед тих, хто одружився недавно, до 1 року – 1,5 року (41,7 %), середньою мірою характеризуються ті, хто вже одружений 2,5–3 роки (35,4 %), і найменшою мірою ті, хто одружився зовсім недавно, до 1 року (22,9 %).

У процесі роботи на основі вербальної і невербальної взаємодії визначено деякі закономірності щодо роботи з молодими людьми на етапі діагностування.

1. Розмита, нечітка відповідь дуже часто є свідченням нещирої відповіді.

2. Давати відповіді на питання, що стосуються сімейного насильства, молодим людям було важко, адже це дуже часто асоціюється з приниженням і болем.

3. Багато осіб указують, що відчувають образу та безсилля, але в них не виникає думки звернутися з цього приводу до когось офіційно. Третина респондентів характеризуються приховуванням фактів, близьких до насильства.

4. Багато молодих людей не хочуть, щоб факт насильства виходив за межі сім'ї, оскільки вважають, що цю проблему не може вирішити ніхто, окрім них самих.

5. Майже половину молодих сімей характеризують ревності та недовіра.

6. Молоді сім'ї перебувають у процесі вивчення одне одного; закохані авансують партнера великим ступенем довіри.

7. Серед особливостей функціонування сім'ї – вагітність, виношування, народження дитини, що має психоемоційний відбиток на стосунках молодої сім'ї.

8. Молоді люди, які більше живуть у шлюбі, дають досить подібні відповіді. Вони позитивніше оцінюють одне одного, краще розуміють, як урегулювати конфлікти. Особи, які провели разом менше часу, здебільшого не бачать реальної небезпеки у питаннях насильства і більш легковажно та байдуже до них ставляться.

9. Насторожують такі твердження: «у житті все потрібно брати силою», «кара за насильство доцільна», «кращий захист – напад», «насильство – необхідний атрибут у наших стосунках», а також сумніви у коханні, психоемоційна відчуженість, холодність між дружиною і чоловіком, різні мотивації вступу до шлюбу та очікування від нього, невміння дійти згоди, визнати помилки, безвідповідальність, впертість.

Діагностування змушує молодих людей замислитися. Як правило, отримавши інформацію, пара починала розуміти, що переоцінила свої знання і має ще чого навчатися. Коли молоді люди ознайомлюються з первинною інформацією, стає набагато легше продовжувати свою роботу з ними, бо у сім'ї вже розуміють суть проблеми і активно дають відповіді на запитання молодих людей; в них виникає бажання щось перебудувати та створити здоровий клімат у стосунках.

Рівень підтримки молодої сім'ї у безпосередній діяльності закладів, установ, організацій вимагає:

- приділення більшої уваги соціально-психологічним питанням;
- розширення можливостей підтримки і розуміння проблем молодих сімей.

Здійснення індивідуальної профілактичної роботи з молодими сім'ями має свою специфіку. Для покращення профілактичного процесу потрібно дотримуватися вимог його реалізації. Рекомендації для суб'єктів профілактичної дії щодо організації та здійснення процесу можна представити як положення.

1. Більше надавати практичні поради щодо того, як виходити з конфліктних ситуацій, що можуть призвести до насильства.

2. Науково-методичне забезпечення профілактичної роботи доцільно постійно поновлювати.

3. Необхідно закріплювати знання навичками конкретної поведінки.

4. Робота має мати постійний та системний характер.

5. Варто актуалізувати у профілактиці сімейного насильства організацію довілля, корекційну роботу щодо соціального розвитку молодої сім'ї, підвищення рівня соціальної контактності, поліпшення емоційного клімату в сім'ї, довіру та почуття захищеності, підвищення рівня власної компетентності, об'єктивності оцінки ситуацій у сімейних стосунках.

6. Можна наприкінці роботи з парою урізноманітнити форми роботи, коли у молодих людей виникає більше ініціативи. У молодих сім'ях звертають увагу на ті питання, які зацікавили одне одного, і прикладають максимально зусиль, щоб вирішити проблеми такого характеру.

7. У випадку затяжних конфліктів, коли трапляються явні насильницькі прояви, пропонуються шляхи виходу з ситуації: притягнення до відповідальності кривдника; навчання жертви насильства; у крайньому випадку – розлучення.

8. Налагодженню правильних стосунків, збереженню молодої пари допомагає визначення детермінант проблем та чинників успішного спілкування, аналіз шляхів вирішення проблем.

9. Після проведення профілактичної роботи рішення одного або обидвох про розлучення не заявляється настільки категорично, тобто, закладення сумніву в судження індивіда є також позитивним результатом.

Для молодих сімей розроблено *положення для профілактики сімейного насильства у стосунках*.

1. Кожен із членів сім'ї повинен звернути увагу на такі прояви поведінки партнера, як: вживання алкоголю, грубість, жорстокість, надмірну різкість у поведінці.

2. Перед тим, як вступати в шлюб, парі потрібно пройти консультування і, насамперед, діагностувати можливі проблеми.

3. Запобігти насильству можна, якщо: аналізувати індивідуально-особистісні якості партнерів; не вживати токсичні й наркотичні речовини; контролювати себе, свої емоції та поведінку; звертатися у разі потреби до спеціалістів; розуміти ситуацію, її причини і наслідки; намагатися вирішити проблему партнерам разом.

4. Необхідним є посилення впливу на когнітивну сферу молоді, надання інформаційного комплексу знань і уявлень про явища і процеси сімейного життя та можливі відхилення у розвитку стосунків.

5. Велику роль у профілактиці насильства в міжособистісній комунікації відіграє актуалізація проблеми, звернення до неї та її обговорення.

6. Членам молодих сімей необхідно краще вивчати одне одного, прислухатися і змінювати власну поведінку.

7. Кожному з партнерів потрібно задуматися над шляхами уникнення проблем у стосунках.

8. Необхідно працювати над адекватністю сприйняття ситуацій.

9. Варто будувати спільні та індивідуальні перспективи у сім'ї та продумувати шляхи їх реалізації.

10. Доцільним є активізувати засвоєння ролей чоловіка й дружини, майбутнього батька й матері.

11. Потрібно правильно організувати свій час.

12. За бажання спільно жити, розвиватися варто оцінити спільні можливості розвитку партнерів. Успіх залежить від обох, їхнього спільного бажання.

13. Важливо формувати здатність поступатися одне одному.

14. На етапі побудови стосунків надзвичайно важливо закласти звичку вирішувати проблеми словесно і спокійним тоном.

15. Часто близькі та рідні мають вирішальний вплив на створення сім'ї та взаєностосунки в ній, тому варто контролювати ці чинники.

16. Важливим моментом є усвідомлення своїх дій, добровільне прийняття обмеження особистісної свободи та наявності щоденних турбот про членів сім'ї.

17. Шлюб розпадається, якщо на зміну почуттям, пов'язаним із коханням, не приходять почуття поваги, взаєморозуміння.

Ефективність групової та індивідуальної профілактичної роботи підтверджується її оцінюванням. Після проведеної роботи на 46,5 % серед жінок і на 44,3 % серед чоловіків зросло бажання йти на компроміс; і майже на 30 % збільшилася частка тих, хто заради цього зробить усе можливе. Всі молоді люди визнали, що для запобігання насильств потрібно більше любити одне одного, більше довіряти одне одному, поважати одне одного і терпіти одне одного. Після проведених заходів молоді люди найбільшою мірою наголошували на здобутті практичного досвіду у вирішенні проблем. Вони визнали безумовну ефективність серед заходів, що запобігають насильству, інтерактивні заняття і тренінги, профілактичні лекції, відсоток яких збільшився протягом роботи вдвічі серед жінок і втричі серед чоловіків.

Рівень знань після проведеної роботи зріс. В окремих випадках це варто було перевірити за допомогою повторного проведення анкетування. Результати можна прослідкувати у відповідях на питання 1, 2, 10, 11, 13, 18, 19, 23, 25, 26, 30, 31, 33. Анкети до і після роботи доцільно зробити різними. Це дасть змогу краще перевірити засвоєну інформацію про насильство.

Питання 6, 7, 8, 9 не варто використовувати у повторному анкетуванні, оскільки вони показово не змінюються.

Профілактична робота з особами чоловічої і жіночої статі має певні відмінності та специфіку.

Профілактика сімейного насильства стосовно чоловіків. Чоловіки здебільшого не готові розповідати про насильство, що над ними вчиняють чи можуть учинити в сім'ї, та схильні самі вирішувати свої проблеми. Після проведеної роботи починають краще розуміти свої права, знають, як їх відстоювати. Жінки висловлювали здивування, що чоловіки теж потерпають від насильства, але в іншій формі.

Із наведених результатів теоретичного [132] і емпіричного дослідження також впливають такі фактори:

1) у чоловіків чітко простежується взаємозв'язок сімейного насильства і економічних чи фінансових проблем;

2) велика кількість чоловіків страждає від психологічного насильства своїх дружин, що засвідчено різноманітним названої ними необхідної психологічної допомоги;

3) чоловіки втаємничують проблему сексуального насильства, адже раніше ними вже були наведені факти його наявності у своєму житті; вони не володіють знаннями про способи захисту від сексуального насильства дружин;

4) назріла необхідність проведення просвітницької і пропагандистської роботи серед населення з висвітлення проблем насильства над чоловіками, оскільки очевидним стає факт поширення такого явища; констатується наявність і панування стереотипів щодо необхідності звертання чоловіків за допомогою в разі здійснення над ними сімейного насильства, про що засвідчили окремі відповіді респондентів;

6) посилюється необхідність гендерного виховання у суспільстві, причому висвітлення потребує проблема насильства стосовно чоловіків;

7) актуалізується потреба застосування альтернативних заходів із профілактики сімейного насильства із залученням церкви, громадськості;

8) чоловіки сьогодні опиняються в досить складному становищі через наявність значних вимог до осіб чоловічої статі за суспільними стереотипами і відсутністю ефективних моделей їх задоволення;

9) у роботі з чоловіками вимагає посилення правовий аспект профілактики, який має швидку регулятивну дію у зв'язку з превалюванням логічного мислення чоловіків, що допомагає прийняттю рішення про необхідність дотримання норм і правил поведінки.

Профілактика сімейного насильства стосовно жінок. У переважній більшості жінки спочатку висловлюють неготовність звертатися за допомогою та після проведеної роботи змінюють свою думку. Профілактична робота з жінками також має свої особливості:

1) емоції, що супроводжують щасливу в сім'ї жінку, підносять такий шлюб на вищий рівень та служать перспективі у розвитку стосунків;

2) оскільки зміни у свідомості жінок проходять не швидко, деякі ланки роботи варто повторювати чи проводити в інших умовах; у стосунках жінки більше обмежені наявними у суспільстві стереотипами поведінки;

3) особи жіночої статі добре володіють знаннями про обов'язки на побутовому рівні – називають право на свободу слова, причини насильства, та мало знають про дії на захист від сімейного насильства, виокремлюють недостатньо ознак, за якими можна було б розпізнати насильника;

4) жінки тривалий час залишаються на власній позиції і не вважають, що заходи протидії насильству є особливо дієвими;

5) у судженнях осіб жіночої статі особливо виражені розбіжності з приводу економічного насильства;

б) особи жіночої статі на початку роботи більше обізнані з питань шлюбу, насильства в сім'ї, але ситуація змінюється після надання необхідного обсягу знань.

Свою специфіку має організація, здійснення та результати профілактики різних видів насильства.

Фізичне насильство. І після проведеної роботи залишається незначна частка чоловіків, які допускають фізичне покарання і не приховують цього (0,76–2 %). Жінки після проведеної роботи заперечують його категорично. Профілактика фізичного насильства, на думку респондентів, ефективна, якщо є повідомлення про те, яку відповідальність несе особа за фізичні пошкодження, а також знання прав та обов'язків.

Економічне насильство. Третина осіб допускає різні варіації щодо того, чи повинні партнери залежати економічно одне від одного. Визначення рівнів готовності до побудови стосунків без насильства за повторною тестовою та експертною перевіркою демонструє позитивну тенденцію. Краща тенденція серед жінок, які вже більше хочуть економічної незалежності (на 7,5 %). До роботи кожен 3-ій вважав за нормальне забороняти одне одному користуватися грошима зі спільного бюджету на власні потреби; після проведеної роботи таку позицію почав займати тільки кожний 5-ий. Профілактика економічного насильства є ефективною у таких формах: тренінгів, на яких вчать розподіляти сімейний бюджет; ознайомлення з основними проявами економічного насильства у ході інтерактивних занять; навчання економії сімейного бюджету; профорієнтаційної роботи; формування економічних знань.

Психологічне насильство. За даними повторного діагностування, зокрема опитування, тестової перевірки та експертної оцінки, в 4 рази зменшилася частка тих, хто не міг визначити сутності психологічного насильства (з 31,2 % до 7,8 %). Дії на захист від психологічного насильства змінюються також. Особи чоловічої статі вважають: обговорення проблем – 41 % на початковому етапі дослідження і 53,3 % – на завершальному,

розлучення – 25,1 % і 16,4 % відповідно, ігнорування – 34,4 % і 22,7 %; особи жіночої статі: обговорення проблеми – з 47,5 % до 95,1 %, розлучення – з 20,5 % до 13,3 %, ігнорування – з 28,2 % до 11,5 %.

Сексуальне насильство. Стосовно захисту від сексуального насильства до проведеної роботи чоловіки вказали, що самі вирішуватимуть проблему в 67,4 % випадків, після роботи таких відповідей залишилося тільки 15,8 %. Профілактика сексуального насильства, на думку респондентів, передусім має мати характер дошлюбної статевої і гендерної освіти; діагностики і прогнозування. Сексуальна несумісність залишається, як правило, поза сферою впливу.

Більшість сімей добре орієнтувалися в питаннях, що стосувалися фізичного і сексуального насильства, проте, економічне й психологічне насильство викликало багато здивування й запитань. Молоді люди зізнавалися, що до цього навіть не задумувалися над деякими аспектами насильства.

Наведемо результати **констатувального та контрольного етапів експерименту** щодо визначення ефективності соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях на основі розроблених і схарактеризованих у п. 2.2. **критеріїв** (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий, поведінково-етичний), **показників, рівнів** (високий, середній, низький, критичний) та комплексу **діагностичних методик** (Табл. 2.5; Табл. 2.6; Табл. 2.7).

Таблиця 2.5

Динаміка рівнів готовності членів молоді сім'ї до побудови стосунків без насильства за ціннісно-мотиваційним критерієм

Показники	Критичний	Динаміка	Низький	Динаміка	Середній	Динаміка	Високий	Динаміка
Етап дослідження	конст./контр.	Динаміка	конст./контр.	Динаміка	конст./контр.	Динаміка	конст./контр.	Динаміка
Сформованість сімейних цінностей	28,1/13,2	-14,9	26,6/4,3	-22,3	29,2/35,4	+6,2	16,1/47,1	+31
Узгодженість	23,2/11,7	-11,5	31,4/16,1	+15,3	37,3/32,8	-4,5	8,1/39,4	+31,3

інтересів і потреб								
Умотивованість вчинків у сімейних стосунках	30,4/18,3	-12,1	25,4/21,8	-3,6	25,7/25,3	+0,4	18,5/34,6	+16,1
Загальний	27,2/14,4	-12,8	27,8/14,1	-13,7	30,7/31,2	+0,5	14,3/40,3	+26,0

Узагальненим показником ефективності соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях є статистично значуще **підвищення рівня готовності членів молоді сім'ї до побудови стосунків без насильства**. Перевіримо це припущення за допомогою методів математичної статистики.

Спостерігається динаміка рівнів готовності членів молоді сім'ї до побудови стосунків без насильства за ціннісно-мотиваційним критерієм. Значно знизився критичний і низький рівень – на 12,8 % і 13,7 % відповідно, а середній і високий підвищився – на 26,5 %. Особливо вираженою є динаміка за сформованістю сімейних цінностей у молодих сім'ях: високий рівень досягли третина (31 %) осіб, критичного позбулися 14,9 %, низького – 22,3 % осіб.

Таблиця 2.6

Динаміка рівнів готовності членів молоді сім'ї до побудови стосунків без насильства за когнітивним критерієм

Показники	Критичний	Динаміка	Низький	Динаміка	Середній	Динаміка	Високий	Динаміка
	конст./контр.		конст./контр.		конст./контр.		конст./контр.	
Розуміння особистих і взаємних зобов'язань	24,5/9,7	-14,8	30,3/12,1	-18,2	37,9/39,2	+1,3	7,3/39,0	+31,7
Здатність мислити стратегічно правильно	22,1/14,5	-7,6	36,8/12,0	-24,8	31,2/40,2	+9	9,9/33,3	+23,4
Загальний	23,3/12,1	-11,2	33,5/12,0	-21,5	34,5/39,7	+5,2	8,7/36,2	+27,5

Вимірювання й порівняння низького і середнього показників когнітивного компонента дали різку динаміку в статистичних даних. Хоч зміни є більш показовими щодо крайніх рівнів готовності. Це стосується, насамперед, низького (зниження на 21,5 %), а також високого (на 27,5 %) рівнів готовності до побудови сімейних стосунків без насильства:

- 1) особливо покращується знання законодавчого забезпечення профілактики насильства. 78,4 % – серед осіб жіночої статі і 81,5 % – серед осіб чоловічої статі – такий результат знання законів, що захищають від насильства;
- 2) розуміння сутності насильства на завершальному етапі роботи покращилося на 52,2 % серед осіб чоловічої статі і на 47,4 % серед осіб жіночої статі;
- 3) у молодих сім'ях глибше починають розуміти насильство стосовно інших членів сім'ї;
- 4) у 2–2,5 рази змінюється розуміння насильства, що відбувалося у батьківській сім'ї;
- 5) молоді сім'ї почали розглядати шлюб ще й з юридичного боку; тепер сім'я володіє інформацією про закони, що колись можуть захистити їхні права.

Таблиця 2.7

Динаміка рівнів готовності членів молоді сім'ї до побудови стосунків без насильства за емоційно-вольовим критерієм

Показники	Кри- тичний	Дина- міка	Низь- кий	Дина- міка	Серед- ній	Дина- міка	Висо- кий	Дина- міка
	конст./ контр.		конст./ контр.		конст./ контр.		конст./ контр.	
Емоційне сприйняття одне одного	16,3/12,7	-3,6	21,8/11,7	-10,1	35,5/50,4	+14,9	26,4/25,2	-1,2
Відповід- ність очікуванням та виправ данья надій	19,4/10,6	-8,8	30,2/21,1	-9,1	38,9/42,3	+3,4	11,5/26,0	+14,5
Загальний	17,9/11,7	-6,2	26,0/16,4	-9,6	37,2/46,3	+9,1	18,9/25,6	+6,7

Емоційно-вольовий компонент характеризується нижчою динамікою, ніж ціннісно-мотиваційний та когнітивний компоненти готовності до побудови сімейних стосунків без насильства. Так, критичний рівень втратили 6,2 %, низький – 9,6 %, середній здобули 9,1 %, високий – 6,7 % з числа учасників формувального експерименту. Динаміку емоційно-вольового компонента можна добре простежити на онові показника відповідності очікуванням та виправданням надій (на 14,5 % збільшилася кількість тих, хто досяг високого рівня). Пояснюється відносно низька динаміка за емоційно-мотиваційним компонентом тим, що молоді люди переважною мірою перебувають у стані закоханості. Результатом профілактики є:

- чоловіки і жінки змінили свою думку про те, що їхній партнер таки може здійснити проти них певний вид насильства, оскільки тепер вони володіють інформацією про форми і види насильства у сімейних стосунках;
- зростає усвідомленість щодо того, як потрібно ставитися одне до одного, як виправляти негаразди.

Таблиця 2.8

Динаміка рівнів готовності членів молоді сім'ї до побудови стосунків без насильства за поведінково-етичним критерієм

Показники	Критичний	Динаміка	Низький	Динаміка	Середній	Динаміка	Високий	Динаміка
Етап дослідження	конст./контр.		конст./контр.		конст./контр.		конст./контр.	
Уміння правильно знаходити вихід із проблемних чи критичних ситуацій	24,4/12,7	-11,7	30,1/18,4	-11,7	27,7/28,3	+0,6	17,8/40,6	+22,8
Здатність оптимально обирати шляхи впливу одне	24,6/15,3	-9,3	26,5/15,0	-11,5	23,5/31,8	+8,3	25,6/37,9	+12,3

на одного								
Загальний	24,5/14,0	- 10,5	28,2/16,7	-11,5	25,6/30,1	+4,5	21,7/39,2	+17,5

Таким чином, уміння правильно знаходити вихід із проблемних чи критичних ситуацій здобули на високому рівні 40,6 %, що на 22,8 % більше на контрольному етапі в порівнянні з констатувальним. Також це засвідчує динаміка показника щодо здатності оптимально обирати шляхи впливу одне на одного – внаслідок проведеної профілактичної роботи покращення відбулося і це засвідчено збільшенням частки тих, хто досяг високого рівня готовності побудови стосунків без насильства – у 17,5 % випадків. Отже, у кожній молодій сім'ї наявні свої унікальні проблеми. Відповіді різні, як і різні стосунки у кожній парі: «Інформація корисна», «Стосунки і ставлення змінилися на краще», «Велика кількість нової інформації, що дозволяє переосмислити багато речей і змінитися».

Визначено динаміку рівнів готовності до побудови сімейних стосунків на початковому й завершальному етапах роботи як результат експериментального дослідження. Взято до уваги порівняльний аналіз статистичних даних експериментальної і контрольної груп на констатувальному й контрольному етапах дослідження (Табл. 2.9).

Таблиця 2.9

**Динаміка рівнів готовності членів молоді сім'ї до побудови стосунків
без насильства контрольної та експериментальної груп
(констатувальний та контрольний етапи)**

Загальні показники компонентів	Критичний	Динаміка	Низький	Динаміка	Середній	Динаміка	Високий	Динаміка
Заг. пок. ЦМК (експ. група)	27,2/14,4 73/39	-12,8 -34	27,8/14,1 75/38	-13,7 -37	30,7/31,2 83/84	+0,5 +1	14,3/40,3 39/109	+26,0 +70
Заг. пок. ЦМК (контр. група)	22,9/22,4 62/60	-0,5 +1	33,1/35,2 90/95	+2,1 +5	35,0/35,2 94/95	+0,2 +1	9,0/7,2 24/20	-1,8 -5
Заг. пок. КК (експ. група)	23,3/12,1 63/33	-11,2 -30	33,5/12,0 90/32	-21,5 -62	34,5/39,7 93/107	+5,2 +14	8,7/36,2 24/98	+27,5 +74
Заг. пок. КК (контр. група)	22,5/22,8 61/62	+0,3 +1	30,9/32,2 83/87	+6,3 +4	33,3/34,0 90/92	+0,7 +2	13,6/11 36/29	-2,6 -10
Заг. пок. ЕВК	17,9/11,7	-6,2	26,0/16,4	-9,6	37,2/46,3	+9,1	18,9/25,6	+6,7

(експ. група)	48/32	-16	70/44	-26	100/125	+25	52/69	+11
Заг. пок. ЕВК (контр. група)	22,8/24,0 62/65	+1,2 /+3	26,3/25,5 71/69	-0,8 /-2	28,4/30,8 84/83	-0,6 /-3	22,5/19,7 53/53	-0,8 /+2
Заг. пок. ПЕК (експ. група)	24,5/14,0 66/38	-10,5 -28	28,2/16,7 76/45	-11,5 -31	25,6/30,1 69/81	+4,5 +12	21,7/39,2 59/106	+17,5 +47
Заг. пок. ПЕК (контр. група)	26,3/25,7 71/70	-0,6 /-1	26,5/27,2 71/72	+0,7 /+2	25,4/26,5 69/71	+1,1 /+2	21,8/20,6 59/56	1,8 /-3
Р гот ЕГ	23,2/13,1 63/35	-10,1 -28	28,9/14,8 78/40	-14,1 -38	32,0/36,8 86/99	+4,8 +13	15,9/35,3 43/96	+19,4 +53
Р гот КГ	23,6/23,7 64/64	+1 0	29,2/30,0 79/81	+0,8 +2	30,5/31,6 82/85	+1,1 +3	16,7/14,7 45/40	-2,0 -5

Таким чином:

- на половину зменшилася частка осіб, які мали критичний рівень готовності до побудови сімейних стосунків без насильства (з 23,2 % до 13,1 %);

- частка з низьким рівнем зменшилася на 14,1 % (з 28,9 % до 14,8 %);

- збільшилася кількість тих, хто має середній рівень готовності – на 4,8 % (з 32,0 % до 36,8 %);

- на 19,4 % збільшилася частка тих, хто досяг високого рівня готовності: на початковому етапі це був кожний 6–7-ий, на завершальному – кожний 3–4-ий (з 15,9 % до 35,3 %).

Порівнянням осіб експериментальної і контрольної груп за статистичними показниками визначено таке:

- найбільша розбіжність стосується критичного і високого рівня; це можна пояснити тим, що багато молодих людей поступово підвищують свій рівень готовності правильно будувати стосунки, без застосування насильства;

- показники ціннісно-мотиваційного, когнітивного, емоційно-вольового та поведінково-етичного компонентів характеризуються різною динамікою (наприклад, значно змінено критичний рівень та задовільно середній – за поведінково-етичним компонентом; це ж стосується і ціннісно-мотиваційного компонента);

– показники поведінково-етичного компонента є найвищими, що можна пояснити сумарною дією когнітивно-ціннісного та емоційно-мотиваційного компонентів рівня готовності осіб експериментальної групи;

– динаміка рівня готовності до побудови сімейних стосунків без насильства в осіб контрольної групи також спостерігається, однак ці показники не демонструють стабільності й виражених позитивних тенденцій у розвитку стосунків.

В обчисленнях дослідження застосовано двовибірковий тест Колмогорова-Смирнова (критерій Колмогорова-Смірнова) [109]. Результати обчислень представлено у Табл. 2.10.

Гіпотеза отримала підтвердження даними, виведеними на основі критерію узгодження Колмогорова (відомий як критерій узгодженості Колмогорова – Смирнова).

Таблиця 2.10

Обчислення d_{\max} загальних даних сформованості готовності КГ та ЕГ на завершення формувального етапу експериментального дослідження

Рівні педагогічної культури	Емпірична частота КГ	Емпірична частота ЕГ	Емпірична частота КГ f_1	Емпірична частота ЕГ f_2	Накоп. частота за модулем (d_j)
Критичний	65	35	0,2407	0,1296	0,1111
Низький	79	39	0,2925	0,1444	0,1481
Середній	83	98	0,3074	0,3629	0,0555
Високий	43	98	0,1592	0,3629	0,2036
Сума	$n_1=270$	$n_2=270$	-	-	-

Взято за нульову гіпотезу, що результати експериментальної і контрольної груп відрізняються несуттєво. Альтернативно визначено гіпотезу, що результати контрольної й експериментальної груп відрізняються значно, і цей висновок може бути підтверджений результатами математичного обчислення.

Отже, у нашому дослідженні в кінці формувального етапу експерименту $d_{\max} = 0,2036$. Для подальших обчислень емпіричного значення критерію λ застосовано формулу:

$$\lambda_{emn} = d_{\max} \cdot \sqrt{\frac{n_1 \cdot n_2}{n_1 + n_2}}, \quad (1)$$

де n_1 та n_2 – кількість студентів в КГ та ЕГ. У ході обчислення враховано, що n_1 та n_2 – кількість осіб у КГ та ЕГ – 270 осіб контрольної та 270 осіб експериментальної груп, а $d_{\max} = 0,2036$.

Таким чином:

$$\lambda_{emn} = 0,2036 \cdot \sqrt{\frac{270 \cdot 270}{270 + 270}} \quad (2);$$

$$\lambda_{емп} = 0,2036 \times 11,62 = 2,37 \quad (3)$$

Нами проведено порівняння отриманого значення критерію λ_{emn} з його критичним значенням $\lambda_{кр}$ (Додаток Ц). Нульова гіпотеза буде підтверджена, якщо значення отриманих даних не перевищуватимуть табличних (або ж критичного значення). Табличне значення $\lambda_{кр} = 1,07$ (за $d_{\max} = 0,2036$ та $p \leq 0,05$), а $\lambda_{емп} = 2,37$. Статистично доведено правильність альтернативної, а не нульової гіпотези, оскільки отримані нами показники значно перевищують критичні показники, представлені в Додатку Ц:

$$\lambda_{кр} = 1,07 \dots \leq 0,05 \dots \lambda_{емп} = 2,37 \quad (4)$$

Таким чином, отримані математичним обчисленням показники свідчать про правильність альтернативної гіпотези дослідження. А саме те, що в результаті проведеного експериментального дослідження вдалося досягнути вагомого підвищення рівня готовності до побудови сімейних стосунків без насильства внаслідок покращення ефективності дії соціально-педагогічних умов. Показники статистично значущі та підтверджують достовірність запропонованої гіпотези дослідження, що свідчить про ефективність представленого підходу до профілактики насильства у молодих сім'ях на основі порівняння експериментальної і контрольної груп.

Окрім результатів, пов'язаних із предметом дослідження, відбулися зміни, що стосуються:

- збільшилася частка тих осіб, які розуміють важливість офіційного укладення шлюбу (з 21,7 % до 39,1 %);
- сформовано уявлення (з відповідей у молодих сім'ях) про основні причини насильства: способи вирішення проблем; фінансові, матеріальні труднощі; вплив оточення; соціально-культурні детермінанти; несумісність партнерів. З'ясовано, які характерні риси має кривдник: агресивність і психоемоційну невірноваженість, неправильно закладені норми взаємостосунків, впевненість у безкарності вчинків, неправильний спосіб самоствердження, неправильно сформовану світоглядну установку, а також жертва: віктимну чи провокативну поведінку; низький рівень свідомості; занижену самооцінку;
- збільшилася частка тих, хто відстоює необхідність укладення угод про шлюб між парою;
- чоловіки починають уже більше допускати, що сімейний бюджет повинен поповнюватися спільно (на 7,1 %);
- жінки починають глибше розуміти економічне насильство (на 9,1 %).

Після проведеної роботи частина і осіб чоловічої статі, і осіб жіночої статі допускають насильницькі прояви, не розуміючи їх наслідків:

- залишилося 4,4 % тих осіб, які визнають можливість прояву у подружжі фізичного, психологічного, сексуального насильства (на противагу – 86,7 % – жодного прояву насильства);
- у значної частини молодих сімей (21,7 %) залишаються на неналежному рівні знання щодо подолання перешкод у сімейном житті, що передбачає необхідність застосування стосовно них додаткових заходів профілактики;

- невизначеність і власний варіант відповіді щодо того, що може стати джерелом пропаганди насильницької поведінки в нашому суспільстві, панує і після проведеної роботи (2,8 %);
- залишається велика ймовірність недостатнього висвітлення інформації з окремих питань, зокрема сексуального насильства і т. д.;
- найменшою мірою отримано відчутні результати щодо розуміння характеристики насильника.

Кожен із членів сім'ї повинен звернути увагу на такі прояви поведінки партнера, як: ставлення до вживання алкоголю; грубість, жорстокість, допитливість, різкість у поведінці; готовність урахувати психологічні особливості партнера; здатність вирішувати конфліктні стосунки адекватно; здатність прислухатися до думки іншої людини, враховувати її позицію; вміння аналізувати свої стосунки, себе у цих стосунках; ставлення до наслідків учинків; неврівноваженість людини; низький рівень культури в стосунках.

Загалом передумовами правильної побудови стосунків без насильства у молодих сім'ях є:

- вміння висловлювати правильно свої думки, адекватно виражати власну життєву позицію, говорити спокійно;
- розуміння, що стосунки не мають бути нав'язливими;
- визначення, що спілкування має бути приємним для обох партнерів;
- дотримання певної дистанції щодо простору і часу партнера;
- особистісний розвиток кожного у парі від початкових етапів розвитку стосунків;
- комунікація не повинна бути просто інформацією, але й мати комплекс емоцій – відкритість, довіра один до одного;
- панування демократичного хара*ктер розподілу ролей у молодій сім'ї, моральна і емоційна підтримка;

- необхідність працювати над усвідомленням наслідків негативної комунікації;
- консультування на основі діагностики можливих проблем парі перед тим, як вступати в шлюб, та ін.

Порушення міжособистісної комунікації є однією з найбільш актуальних проблем соціально-психологічного характеру в молодій сім'ї.

Вивчено думку молодих людей щодо рекомендацій із формування сімейних стосунків без насильства. *Поради осіб чоловічої і жіночої статі щодо того, як можна уникнути і запобігти насильству, такі:* частіше звертати увагу на свою поведінку; аналізувати поведінку одне одного і частіше розмовляти; звертатися за допомогою до фахівців у разі потреби; приділяти більше часу одне одному; стати більш лояльними і компромісними; налагоджувати взаєморозуміння; потрібно бути уважним до поведінки свого партнера, йти на компроміс; здійснювати пошук спільного рішення; уникати зверхності, егоїстичності, грубості, байдужості, ревності; знати свої права і обов'язки; надавати великого значення ігноруванню почуттів та приниженню; необхідно ґрунтовно обговорювати питання майбутнього життя; не зловживати алкоголем; контролювати себе; звертатися у разі потреби до спеціалістів; розуміти ситуацію, її причини і наслідки; намагатися вирішити проблему разом. Умови підтримки стосунків, на їхню думку молодих людей, такі: узгодження дій; компроміс; підтримка, взаєморозуміння; повага до інтересів свого партнера; прояв позитивних почуттів; терпиме ставлення до недоліків одне одного; спільність поглядів на життя; прийнятність способів досягнення цілей.

Дослідження насильницької поведінки у сімейних стосунках та ефективності здійснення профілактики у молодих сім'ях дає змогу зробити висновки щодо можливостей у покращенні профілактичного процесу. Серед них такі: покращення нормативної діяльності на основі держаних законодавчих і нормативно-правових актів, спрямованих на запобігання і подолання сімейного насильства; розвиток соціальної сфери, впровадження

досвіду інших країн, створення відповідних соціальних пакетів для постраждалих тощо. Можливим є розширення допомоги для підтримки молодих сімей на загальнодержавному рівні, зокрема шляхом створення спеціалізованих соціальних структур державного і приватного характеру за проблемою (з метою проведення діагностування проблем, що можуть призвести до насильства, розлучень сімей; роз'яснювальної, консультативної роботи; юридично-правової допомоги); поширення інформації про проблему насильства; запровадження соціальної реклами; пропаганди інституту сім'ї тощо.

Запобігання сімейному насильству передуює сформованість загальнолюдських цінностей, цінностей інституту сім'ї та родинних стосунків. Сім'я – не єдина сфера вчинення насильства, оскільки є ще референтне оточення, формальні і неформальні колективи, громада. Забезпечення прав людини у соціумі та сімейних стосунках є одним із пріоритетних напрямів політики в державі, профілактики насильства.

Отже, результатом проведеної й описаної в цьому підрозділі дисертаційної роботи стала експериментальна перевірка ефективності соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях, що підтвердило гіпотезу, висунуту нами на початку дослідження.

Перевірка ефективності соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях здійснювалася на основі критеріальної бази: **критеріїв** (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий, поведінково-етичний), **показників, рівнів** (високий, середній, низький, критичний), комплексу **діагностичних методик та методів математичної статистики**.

Результатами контрольного етапу експерименту стало отримання статистично значущих результатів за всіма критеріями і показниками щодо позитивної динаміки рівнів готовності членів молоді сім'ї до побудови стосунків без насильства.

Так, за ціннісно-мотиваційним критерієм: знизився критичний рівень – на 12,8 %, а високий підвищився – на 26,0 %; особливо вираженою є динаміка за показником сформованості сімейних цінностей у молодих сім'ях: високий рівень досягли третина (31 %) осіб, критичного позбулися 14,9 %, низького – 22,3 % осіб. За когнітивним критерієм результати виявилися такими: зниження критичного рівня – на 11,2 %, низького – на 21,5 %, покращення середнього – на 5,2 % і високого – на 27,5 %. За емоційно-вольовим критерієм: критичний рівень втратили 6,2 %, низький – 9,6 %, середній здобули 9,1 %, високий – 6,7 % з числа учасників формувального експерименту; динаміку емоційно-вольового компонента можна добре простежити на онові показника відповідності очікуванням та виправданням надій – на 14,5 % збільшилася кількість тих, хто досяг високого рівня. За поведінково-етичним критерієм: уміння правильно знаходити вихід із проблемних чи критичних ситуацій здобули на високому рівні 40,6 %, що на 22,8 % більше на контрольному етапі в порівнянні з констатувальним; показником оптимально обирати шляхи впливу одне на одного засвідчено збільшенням частки тих, хто досяг високого рівня готовності побудови стосунків без насильства у 17,5 % випадків.

Узагальненим результатом експериментальної роботи за всіма критеріями і показниками встановлено, що рівень готовності до побудови стосунків без насильства осіб експериментальної групи значно покращився в порівнянні з особами контрольної. За критичним рівнем експериментальна група (270 осіб) покращилася на 28 осіб, за низьким – на 40 осіб, за середнім – на 10 осіб, за високим – на 58 осіб.

Отже, гіпотезу про те, що процес формування готовності до побудови стосунків без насильства у молодих сім'ях набуде ефективності, якщо буде ґрунтуватися на комплексі теоретично обґрунтованих та експериментально перевірених соціально-педагогічних умов, соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях було підтверджено, що дає

підстави для розповсюдження інноваційного досвіду профілактичної роботи з молодими сім'ями на інші регіони та громади України.

Висновки до розділу 2

У другому розділі дисертаційної роботи представлено теоретичне обґрунтування та результати експериментальної перевірки ефективності соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях як забезпечення оптимального використання можливостей і ресурсів соціуму шляхом реалізації комплексу заходів, спрямованих на усунення детермінант насильницьких дій та формування готовності до побудови стосунків без насильства у молодих сім'ях.

Визначено, що ефективність процесу формування готовності до побудови стосунків без насильства у молодих сім'ях може забезпечити дотримання таких соціально-педагогічних умов: використання індивідуального підходу до членів молодого сім'ї як основи для комплексного впливу на всі сфери особистості в процесі формування готовності до побудови стосунків без насильства; реалізація моделі профілактики сімейного насильства у молодих сім'ях на основі програмного забезпечення, що передбачає визначення мети, завдань, суб'єктів взаємодії, змісту, технологій (форм, методів, засобів, етапів) та забезпечує ефективність прогнозованих результатів; науково-методичне забезпечення процесу профілактики насильства у молодих сім'ях, спрямоване на розвиток професійної компетентності суб'єктів профілактики.

Дієвість соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях забезпечується єдністю компонентів концептуально-змістового, організаційно-процесуального, оцінювально-результативного блоків, що відображає розроблена модель, спрямована на формування готовності до побудови сімейних стосунків без насильства. Модель відображає основні зв'язки, тенденції, закономірності, залежності та в

узагальненому вигляді – основу реалізації соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях – у її цілісному вигляді, з урахуванням можливостей варіацій, динаміки та із збереженням основних компонентів.

Концептуально-змістовим блоком моделі висвітлено мету, завдання, методологічні підходи, зміст, принципи, функції профілактики насильства у молодих сім'ях. Організаційно-процесуальний блок запропонованої моделі охоплює такі компоненти, як: упровадження програми на основі угод про співпрацю між різними закладами, установами, організаціями; зміст та технології (форми, методи, методики, засоби, етапи) відповідно до напрямів профілактики. Оцінювально-результативний блок презентує сформованість готовності до побудови стосунків без насильства у молодих сім'ях як результат запропонованого підходу, визначається ціннісно-мотиваційним, когнітивним, емоційно-вольовим, поведінково-етичним критеріями ефективності та їх показниками, а також критичним, низьким, середнім чи високим рівнями.

Розроблена модель реалізації соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях стала основою для експериментального дослідження у межах дисертаційної роботи. Експериментальне впровадження соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях відбувалося комплексно відповідно до моделі їх реалізації та охоплювало різні області України: Тернопільську, Закарпатську, Хмельницьку, Херсонську. Експериментальне дослідження проведено на основі розробки та реалізації Програми профілактики насильства у молодих сім'ях, заходів і плану на її виконання, впровадження якої має особливості на підготовчому, початковому, основному, завершальному етапах дослідження.

В експериментальному дослідженні взяли участь 135 молодих сімей експериментальної групи, 135 молодих сімей – контрольної. Для диференціації підходу в роботі з членами молоді сім'ї використано коефіцієнт розбіжності щодо рівня готовності до побудови сімейних

стосунків без насильства, що вноситься в Індивідуальну карту молодії сім'ї та враховується фахівцем у роботі.

У діагностиці рівнів готовності членів молодії сім'ї до побудови стосунків без насильства як мети і результату впровадження соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях на різних етапах експерименту (констатувальному та контрольному) застосовано діагностико-профілактичний інструментарій – як адаптований, так і спеціально розроблений для виконання поставлених експериментальним дослідженням завдань. Діагностичний інструментарій склали спеціалізовані методики, опитувальник, анкета, тести. Як основу профілактичної роботи на формуальному етапі експерименту використано: інтерактивні заняття; лекції; бесіди; тренінги; семінарські заняття; цикл дискусій; відеолекторій; рольові ігри; вирішення проблемних ситуацій; конференцію; круглий стіл; лекторій; відеолекторій; кейс-метод.

Ефективність упроваджених соціально-педагогічних умов визначалася шляхом сумарного оцінювання результатів за ціннісно-мотиваційним, когнітивним, емоційно-вольовим та поведінково-етичним критеріями. Узагальнено результати експериментального дослідження, шляхом зіставлення результатів первинного (констатувального) і повторного (контрольного) діагностування молодих сімей, самостійного оцінювання молодими людьми своєї готовності до побудови стосунків без насильства та коефіцієнта розбіжності серед чоловіків і жінок сімейних пар.

Доведено ефективність формуального етапу експериментального дослідження з упровадження соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях. На половину (на 10,1 %) зменшилася частка осіб, хто мав критичний рівень готовності до побудови сімейних стосунків без насильства; частка з низьким рівнем зменшилася на 14,1 %; збільшилася кількість тих, хто має середній рівень готовності – на 4,8 %; на 19,4 % збільшилася частка тих, хто досяг високого рівня готовності (на початковому етапі це був кожний 6–7-ий, на завершальному – кожний 3–4-ий).

Отримані позитивні результати експериментальної роботи стали підставою для висновку про ефективність розроблених та впроваджених соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях та можливості поширення інноваційного профілактичного досвіду в інших регіонах та громадах України.

Зміст викладеного в Розділі 2 додатково розкрито у публікаціях автора [56; 140; 168; 171; 175; 180; 181; 183; 184; 185; 241].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертації представлено теоретичне обґрунтування та експериментальне вирішення актуальної проблеми профілактики насильства у молодих сім'ях. За результатами дослідження сформульовано висновки.

1. На основі аналізу наукової літератури виявлено ступінь розробленості проблеми профілактики насильства у молодих сім'ях. Встановлено, що до «молодих сімей» учені відносять пари, які відповідно до нормативно визначеного трактування перебувають в офіційно зареєстрованому шлюбі чоловіка і жінки віком до 30 років. До однієї з негативних тенденцій, що призводить до девальвації сімейних цінностей та до занепаду сім'ї як соціального інституту, віднесено насильство. Схарактеризовано специфіку фізичного, економічного, психологічного, сексуального видів насильства у стосунках молодих сімей та стосовно чоловіка, жінки, дитини; специфічні властивості, притаманні кривдникові, жертві, іншим учасникам сцен насильства. На підставі аналізу законодавчих і нормативно-правових, теоретичних і практичних підходів до попередження і подолання проявів сімейного насильства виявлено, що у всіх регіонах України впроваджено в дію корекційно-реабілітаційні програми з питань подолання сімейного насильства. Однак превентивної роботи серед молодих людей не забезпечено. Саме тому очевидною є необхідність розробки теоретичних, практичних та науково-методичних засад профілактики насильства у молодих сім'ях.

2. Узагальнено досвід профілактики насильства у молодих сім'ях в Україні та за кордоном, визначено провідний напрям теоретичного й експериментального дослідження – соціально-педагогічний, що ґрунтується на основних функціях, які повинна виконувати молода сім'я, – репродуктивна й

виховна. Проаналізовано та визначено ефективні форми, методи, технології щодо запобігання й подолання сімейного насильства в Україні з опорою на законодавчо-нормативну базу, можливості структур соціальної сфери щодо профілактичного й корекційно-реабілітаційного забезпечення. Узагальнено вітчизняний практичний досвід щодо запобігання й подолання сімейного насильства на основі використання діагностико-профілактичного інструментарію, соціально-організаційних і технологічних заходів. Досліджено наявний комплекс методів і форм діагностичної та профілактичної роботи з молодю сім'єю, визначено найбільш ефективні з них. Встановлено, що особливо позитивні результати має програмне забезпечення роботи з молодими сім'ями. Проаналізовано ефективні підходи до профілактичної та корекційно-реабілітаційної роботи з молодими сім'ями за кордоном, найбільш прогресивними з яких визначено превентивний підхід, посилення роботи з молоддю в дошлюбний період, застосування суворих санкцій до кривдників, соціальна допомога жертвам сімейного насильства, ретельний підбір до роботи суб'єктів профілактики. Зроблено висновок про необхідність імплементації зарубіжного досвіду у вітчизняну практику з використанням можливостей і ресурсів української держави.

3. Розкриваючи сутність, зміст та детермінанти профілактики насильства у молодих сім'ях, встановлено, що насильство у сімейних стосунках має комплексну детермінацію та залежить від індивідуально-особистісних якостей членів сімей, їхньої міжособистісної взаємодії та зовнішніх умов впливу на стосунки. Сутність поняття профілактики насильства у молодих сім'ях визначено як комплекс заходів правового, соціального, педагогічного, психологічного, морально-духовного характеру,

спрямованого на усунення детермінант насильницьких дій та формування готовності членів молодих сімей до побудови стосунків без насильства. Окреслено й розкрито зміст профілактики насильства у молодих сім'ях: формування сімейних цінностей, вдосконалення культури шлюбно-сімейних стосунків, розвиток морально-духовних якостей, формування відповідальності як механізму регулювання поведінки, формування правосвідомості й правової культури, розвиток комунікативної культури, формування навичок самореалізації, формування відповідального ставлення до батьківства. Зроблено припущення про те, що ефективна реалізація змісту профілактики насильства у молодих сім'ях можлива за умови визначення, обґрунтування та практичної реалізації відповідних соціально-педагогічних умов.

4. Визначено й теоретично обґрунтовано соціально-педагогічні умови профілактики насильства у молодих сім'ях. Соціально-педагогічні умови профілактики насильства у молодих сім'ях потрактовано як забезпечення оптимального використання можливостей і ресурсів соціуму шляхом здійснення комплексу заходів на усунення детермінант насильницьких дій та формування готовності до побудови стосунків без насильства у молодій сім'ї. До комплексу соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях віднесено: використання індивідуального підходу до членів молодої сім'ї як основи для комплексного впливу на всі сфери особистості в процесі формування готовності до побудови стосунків без насильства; реалізація моделі профілактики сімейного насильства у молодих сім'ях на основі програмного забезпечення, що передбачає визначення мети, завдань, суб'єктів взаємодії, змісту, технологій (форм, методів, засобів, етапів) та забезпечує

ефективність прогнозованих результатів; науково-методичне забезпечення процесу профілактики насильства у молодих сім'ях, спрямоване на розвиток професійної компетентності суб'єктів профілактики).

5. Упровадження соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях здійснено на основі розробки й реалізації відповідної моделі, яку представлено сукупністю концептуально-змістового (мета, завдання, методологічні підходи, принципи, функції, зміст); організаційно-процесуального (Програма профілактики та угоди з суб'єктами виконання, діагностико-профілактичні форми, методи, методики, засоби, технології відповідно до напрямів профілактики); оцінювально-результативного (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий, поведінково-етичний критерії та їх показники; критичний, низький, середній, високий рівні готовності до побудови стосунків без насильства) блоків. Експериментальну Програму з профілактики насильства у молодих сім'ях як системотвірний компонент моделі було реалізовано в Тернопільській, Хмельницькій, Херсонській, Закарпатській областях протягом 2017–2021 рр. В експериментальному дослідженні взяли участь 135 молодих сімей експериментальної групи, 135 молодих сімей – контрольної. Експеримент передбачав три етапи констатувальний, формувальний та контрольний.

У діагностиці рівнів готовності членів молоді сім'ї до побудови стосунків без насильства як мети і результату впровадження соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях на різних етапах експерименту (констатувальному та контрольному) було застосовано діагностико-профілактичний інструментарій – як адаптований, так і спеціально розроблений для виконання поставлених

експериментальним дослідженням завдань – спеціалізовані методики, опитувальник, анкета, тести. На формувальному етапі експерименту використано такі форми, методи, технології, як інтерактивні заняття, лекції, бесіди, тренінги, семінарські заняття, цикл дискусій, відеолекторій, рольові ігри, вирішення проблемних ситуацій, конференція, круглий стіл, відеолекторій, кейс-метод, а також розроблене в межах дослідження науково-методичне забезпечення – Програма з профілактики насильства у молодих сім'ях, навчально-методичні посібники «Сімейне насильство: сутність і профілактика», «Діагностико-профілактичний інструментарій профілактики насильства серед молодих сімей», «Методичні рекомендації з профілактики насильницької і віктимної поведінки членів сімей».

6. Ефективність упроваджених соціально-педагогічних умов визначено шляхом порівняння результатів діагностики на констатувальному та контрольному етапах експерименту за ціннісно-мотиваційним, когнітивним, емоційно-вольовим та поведінково-етичним критеріями, а також встановлення їх значущості на основі використання методів математичної статистики.

Результатами контрольного етапу експерименту стало отримання статистично значущих результатів за всіма критеріями і показниками щодо позитивної динаміки рівнів готовності членів молоді сім'ї до побудови стосунків без насильства в порівнянні з констатувальним. Так, за ціннісно-мотиваційним критерієм критичний рівень готовності членів молоді сім'ї до побудови стосунків без насильства знизилися на 12,8 %, низький – на 13,7 %, а середній і високий підвищилися – на 26,0 % загалом. За когнітивним критерієм результати виявилися такими: зниження критичного рівня відбулося на 11,2 %, низького – на 21,5 %, а підвищення середнього – на 5,2 % і високого – на 27,5 %. За емоційно-вольовим критерієм критичний рівень знизили 6,2 % респондентів, низький – 9,6 %, середній рівень отримали 9,1 %, високий – 6,7 % осіб. За поведінково-етичним критерієм

критичний рівень знизився на 10,5 %, низький – на 11,5 %, середній зріс на 4,5 %, високий – на 17,5%. Узагальненим результатом експериментальної роботи за всіма критеріями і показниками стало те, що рівень готовності до побудови стосунків без насильства осіб експериментальної групи значно покращився в порівнянні з особами контрольної. В експериментальній групі (270 осіб) за критичним рівнем покращення стосується 28 осіб, за низьким – 40 осіб, за середнім – 10 осіб, за високим – 58 осіб. Загалом збільшилася частка тих, хто досяг високого рівня готовності. Якщо ж на початковому етапі це була кожна 6–7-ма молода людина, на завершальному – кожна 3–4-та.

Порівняльний аналіз досягнутих рівнів сформованості готовності до побудови стосунків без насильства у молодих сім'ях підтвердив ефективність розроблених і впроваджених у межах дослідження соціально-педагогічних умов профілактики насильства у молодих сім'ях. Окрім результатів, пов'язаних із предметом дослідження, відбулися зміни, що стосуються розуміння важливості офіційного укладення шлюбу та угод, основних уявлень про шлюб і сім'ю щодо формування й розподілу сімейного бюджету та обов'язків.

Представлені результати теоретичного й експериментального дослідження не вичерпують всіх аспектів порушеної в дисертації актуальної соціальної та наукової проблеми профілактики насильства у молодих сім'ях. Подальших досліджень потребують механізми взаємодії і партнерства різнопрофільних закладів, установ, організацій у процесі профілактики насильства в сім'ях, використання потенціалу соціального середовища молоді сім'ї з урахуванням швидкоплинності й мінливості суспільних тенденцій; розробка інноваційного змісту і технологій (форм, методів, методик, прийомів, засобів) профілактичної роботи з урахуванням вітчизняного й зарубіжного досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми сімейного насильства : монографія / за заг. ред. Т.О.Перцевої, В.В. Огоренко. Дніпро, 2021. 188 с.
2. Алексеєнко Т. Ф. Концептуалізація соціально-педагогічних основ сучасного сімейного виховання : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05: 13.00.07 / Ін-т проблем виховання НАПН України. Київ, 2017. 44 с.
3. Андрєєнкова В. Л., Байдик В. В., Войцях Т. В., Калашник О. А. та ін. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти : навчально-методичний посібник. Київ, ФОП Нічога С.О. 2020. 196 с.
4. Бадер С. О. Класифікація цінностей та іннісно-сислових орієнтацій особистості. *Інноваційна педагогіка*. Т. І. № 14. С. 18–22.
5. Байша К. М. Моральне виховання молоді як складова частина соціально-педагогічного впливу на особистість. *Соціально-правовий захист молоді*: зб. наук. ст. / заг. ред.: І. В. Козубовська, В. М. Великий. Ужгород, 2002. С. 25–27.
6. Бакаїм М. В. Досвід зарубіжних країн у подоланні насильства в сім'ї. *Європейські перспективи*. № 1, 2021. С. 60–68. URL: <https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2021/03/60-Bakaim.pdf>.
7. Балдинюк О. Д. Соціальна допомога жертвам домашнього насильства. *Актуальні дослідження в соціальній сфері*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 січ. 2013 р.). Одеса, 2013. С. 139–141.
8. Батьків не обирають... : проблеми відповідального батьківства в сучасній Україні / за ред. Ю. М. Якубової та ін. Київ: А.Л.Д., 1997. 144 с.
9. Безлюдна В. В. Система соціальної роботи з сім'єю в США: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. Київ, 2012. 20 с.

10. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: навч. посіб. Київ: ЦНЛ, 2003. 134 с.
11. Безпальча Р. Модульна програма модульного курсу школи соціальних знань «Гендерна просвіта» / Центр попередження насильства та торгівлі людьми. Київ, 2006. 3 с.
12. Бенуелл С., Барклай Е., Дьюбан Е., Філліпс Р. Домашнє насильство в Україні / Правозахисники Міннесоти. Київ, 2000. 62 с.
13. Берендєєва А. І., Томіна В. Ю. Направлення кривдника на проходження програми для кривдників у контексті боротьби з домашнім насильством в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 1. С. 171–174.
14. Бех І. Гуманізм у вихованні підростаючої особистості. *Рідна школа*. 1995. № 9. С. 23–25.
15. Библия или Книги Священного Писания Ветхого и Нового завета. Киев: Свято-Успенская Почаевская Лавра, 2005. 370 с.
16. Блага А. Б. Діяльність органів внутрішніх справ з попередження насильства в сім'ї: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Права людини в діяльності органів внутрішніх справ України: матеріали наук.-практ. конф.* (м. Київ, 11–13 трав. 2006 р.). Київ: Титул, 2006. С. 156–161.
17. Бова А. А. Модель факторів, що обумовлюють насильство в сім'ї. *Український соціум*. 2005. № 1 (6). С. 15–25.
18. Боднар А. Я., Павленко С. С. Визначення ефективності методів активного соціально-психологічного впливу у роботі з жінками – жертвами сімейного насильства. *Наукові записки Національного університету "Києво-Могилянська академія". Сер. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. Київ, 2009. Т. 97. С. 61–64.
19. Боднар А. Я., Павленко С. С. Деякі аспекти вивчення проблеми насильства в сім'ї на сучасному етапі. *Наукові записки Національного університету "Києво-Могилянська академія". Сер.*

Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. Київ, 2008. Т. 84. С. 70–72.

20. Болтівець С. І. Психогієна сімейного виховання як основна умова попередження психологічного насильства в родині. *Практична психологія та соціальна робота*. 2011. № 1. С. 60–61.

21. Бондаровська В. Подолання наслідків насильства у сім'ї. *Психолог. Шкільний світ*. 2010. № 6. С. 3–6.

22. Бондаровська В. М., Меллібурда Є. Гендерний підхід до подолання насильства, підвищення ролі чоловіків у боротьбі з насильством. *Обличчя насильства: матеріали з проблеми попередження домашнього насильства* / Ін-т психології здоров'я в Варшаві. Київ, 2000. С. 2–9.

23. Бондарчук А. Я. Виховання у студентської молоді культури сімейних взаємин: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Ін-т проблем виховання НАПН України. Київ, 2011. 20 с.

24. Борисенко В. К. Весільні звичаї та обряди. *Поділля*. Київ, 1994. С. 217–228.

25. Боса Л. Соціалізація української молоді в умовах тоталітарної системи ХХ ст. *Народна творчість та етнографія*. 2006. № 5. С. 73–79.

26. Буковинський А. Й., Фомін Ф. В. Навчально-методичний посібник для фахівців, які впроваджують програми підготовки до подружнього життя. Київ: Україна, 2014. 172 с.

27. Буніна Л. М. Формування у молодих сімей навичок усвідомленого батьківства засобами соціально-педагогічної підтримки в Північній Ірландії: автореф. дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.05 / Луган. нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2005. 20 с.

28. Васильєва О. Жорстоке поводження з дітьми: профілактика та уникнення. *Психолог. Шкільний світ*. 2010. № 35/36. С. 8–11.

29. Васильченко О. І. Соціально-педагогічні умови формування гендерної культури студентів університету: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2015. 24 с.
30. Ващенко Г. Твори : у 5 т. Т.4 : *Праці з педагогіки та психології*. К. : Школяр. 2000. 416 с.
31. Винницький О. Церква і духовне буття. *Духовні скарби українського народу в житті, молоді*. Тернопіль: Чумацький шлях, 1994. С. 62–64.
32. Витяги зі звернення Святішого Отця Івана Павла II з нагоди Всесвітнього Дня миру 1 січня 2004 року. *Місіонер*. 2004. № 1. С. 8–9.
33. Вихор С. Т. Гендерне виховання учнів старшого підліткового та раннього юнацького віку: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2006. 20 с.
34. Виявлення, попередження і розгляд випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми: метод. матеріали для працівників освіти / авт.-упоряд.: С. Буров та ін. Київ: КАЛИТА, 2007. 36 с.
35. Віктимологічні аспекти загальної профілактики статевих злочинів в сім'ях, які вчиняються по відношенню до неповнолітніх потерпілих : наук.-метод. рек. / за заг. ред. Н. Ю. Волянюк. Рівне: Принт Хауз, 2010. 126 с.
36. Вітакультурний млин: методологічний альманах. Тернопіль: Психологія і суспільство, 2008. Модуль 7. 60 с.
37. Власов П. О. Насильство в сім'ї та соціальна робота з сім'ями, в яких чиниться насильство: інформ.-практ. посіб. Дніпропетровськ: Жіночий інформ.-координаційний центр, 2006. 138 с.
38. Волавка Я. Біля витоків насильства. Агресивність батьків – причина агресивності їхніх нащадків. *Безпека життєдіяльності*. 2003. № 10. С. 24–25.

39. Волкова Є. Н., Ісаєва О. М. Шкільне і домашнє насильство: взаємозв'язок і взаємна обумовленість. Психологічна наука і освіта. 2013. № 4. С. 56–63.
40. Волощук А., Ярмач Х., Ковальова О. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї: монографія. Одеса: ОДУВС, 2013. 217 с.
41. Все про соціальну роботу: навч. енциклопедичний словник-довідник / за наук. ред. В. М. Пічі. 2-ге вид., випр., перероб. та допов. Львів: Новий світ–2000, 2013. 616 с.
42. Гердева А. Клуб молодой семьи «Вступая в жизнь». *Психологія і суспільство*. Тернопіль, 2015. Спецвип. С. 52–65.
43. Говорун Т. Соціалізація статі та сексуальності. Тернопіль: Навч. книга – Богдан, 2001. 240 с.
44. Говорун Т. Гендерні ризики економічного насильства. *Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 29–30 квіт. 2014 р.) / ТНПУ ім. Володимира Гнатюка; за заг. ред. О. Кікінежді. Тернопіль, 2014. С. 12–14.
45. Головатий М. Ф. Соціологія молоді: курс лекцій. Київ: МАУП, 1999. 224 с.
46. Горминич О. В. Взаимодействие социальной работы и социальной политики в поле общественной жизни. *Соціальна робота і сучасність: теорія та практика* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 16–17 трав. 2012 р.). Київ: НТУУ «КПІ», 2012. С. 157–159.
47. Гриценко Т. Б. Сімейно-побутова культура та домашня економіка : навч. пос. / за ред. Т.Б. Гриценко, Т.Д. Іщенко, Т.Ф. Мельничук. К.: Вища освіта, 2004. 480 с.
48. Грозик Л. О. Механізм подолання домашнього насильства: досвід Австрії. Попередження та протидія насильству у суспільстві

(зарубіжний досвід) : збірник тез доповідей учасників XXI студентської науково-практичної конференції іноземними мовами (м. Харків, 9 квітня 2020 року). Харків, 2020. С. 177–178.

49. Грязін В. І., Лісовий А. С., Соколова І. Ф. Сексуальне насильство. *Безпека життєдіяльності*. 2003. № 10. С. 10–14.

50. Гурлева Т. Г. Діагностика та корекція відповідальності у підлітків. *Практична психологія та соціальна робота*. 1999. № 5. С. 2–4.

51. Данко Д. В. Підготовка майбутніх соціальних працівників до застосування технологій медико-соціальної роботи в професійній діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2015. 278 с.

52. Дашко В. Структура і зміст духовної культури особистості. *Рідна школа*. 2003. № 5. С. 17–19.

53. Дерев'янко А. В. Государственное регулирование в сфере семейных отношений. *Держава і глобальні соціальні зміни: історія, теорія, ідеологія*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. з соціології (м. Київ, 28–29 жовт. 2010 р.). Київ: НТУУ «КПІ», 2010. С. 149–150.

54. Держава і глобальні соціальні зміни: історія, теорія, ідеологія : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. з соціології (м. Київ, 28–29 жовт. 2010 р.) / Б. В. Новіков, Л. М. Дмитрова, П. В. Кутуєв та ін. Київ: НТУУ «КПІ», 2010. 368 с.

55. Дитинство в Україні. Права. Гарантії. Захист : зб. документів: у 2 ч. Київ: Столиця, 1998. Ч. 1. 248 с. Ч. 2. 292 с.

56. Діагностико-профілактичний інструментарій профілактики насильства серед молодих сімей: навч.-метод. посіб. О. М. Ратинська, / А. Я. Парфанович, М. С. Хомів та ін. Тернопіль: Вектор, 2018. 147 с.

57. Дмитрашук О. С. Зарубіжний досвід запобігання домашньому насильству. *Юридична наука*. 2020. №1(103), С. 284–292.
<https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-103-1.34>.

58. Довідкові матеріали про становище молоді та хід реалізації державної молодіжної політики в Україні. Київ: УкрНДІ проблем молоді, 1997. 98 с.
59. Дрозд А., Массорова А. Соціальна реклама в Україні. Оцінка розвитку і проблеми. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2006. № 2. С. 10–14.
60. Дубік А., Кріпович А. Насильство над жінками в сім'ї та шляхи його подолання. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/267> (дата звернення: 17.08.20).
61. Дудяк Л. Насильство над дітьми в сім'ї: соціально-психологічний захист. *Соціальний педагог*. 2013. № 4 (76). С. 10–25.
62. Єсіп О., Приймак О. Попередження насильства в сім'ї. Інформаційний тренінг для класних керівників, практичних психологів, соціальних педагогів. *Психолог*. 2009. Грудень 45(381). С. 8–11.
63. Єсіп О. Учні з особливими потребами : корекційно-розвивальна робота психолога / О. Єсіп, В. Литовченко, С. Олейник. *Психолог*. 2012. С. 62–63.
64. Жінка на порозі ХХІ століття: становище, проблеми, шляхи соціального розвитку: зб. матеріалів Всеукр. конгресу жінок (м. Київ, 21–23 трав. 1998 р.). Київ: Студцентр, 1998. 184 с.
65. Журавель Т. В. Соціально-педагогічна робота з профілактики насильства щодо дітей. *Соціальна педагогіка: навч. посіб.* / за заг. ред. О. В. Безпалько. Київ: Академвидав, 2013. С. 197–209.
66. Зайцева З. Г. Програма діяльності центрів ССМ щодо здійснення соціальної роботи з молоддю сім'єю в Україні. *Соціальна робота з молоддю в Україні: зб. інформ.-метод. матеріалів* / за ред. І. Д. Зверєвої. Київ: Столиця, 1997. С. 26–46.

67. Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2010. № 38, с. 509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text>.
68. [Закон України «Про основні засади солодїжної полїтики» від 05 лютого 1993 року](#), Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2021. № 28. ст.233. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#n356>.
69. Законодавство України про соціальне забезпечення. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2004. № 10. 431 с.
70. Закони про насильство в сім'ї. URL: <http://www.nasiliestop.ru/zonvs.php> (дата звернення: 10 жовтня 2022).
71. Занович М. Про духовність і освіту. *Людина і світ*. 2001. № 9. С. 42–44.
72. Захарова С. О. Природа, соціальна сутність і детермінація гендерних відносин. *Держава і глобальні соціальні зміни: історія, теорія, ідеологія*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. з соціології (м. Київ, 28–29 жовт. 2010 р.). Київ: НТУУ «КПІ», 2010. С. 156–157.
73. Збірка інформаційних матеріалів та нормативно-правових актів з питань попередження насильства в сім'ї, зокрема над дітьми / уклад. Т. В. Журавель. К. : Видавничий дім «КАЛИТА», 2011. 88 с.
74. Здоровега Н. І. Нариси весільної обрядовості на Україні / АН УРСР, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ: Наук. думка, 1974. 158 с.
75. Іванченко С. Н. Домашнє насильство у Венгрії: між нормалізацією и демонізацією. *Практична психологія та соціальна робота*. 2005. № 8. С. 66–69.
76. Іваниця А. В. Педагогічні засади сімейного виховання студентської молоді: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. Київ, 2015. 20 с.
77. Іванюк І. Сім'я – простір без насильства (батьківський лекторій). *Освітнянин*. 2009. № 5 (101). С. 27–28.

78. Кальницька К. О. Соціально-психологічні технології роботи з жінками–жертвами насильства в сім'ї та чоловіками–кривдниками. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер.: Психологічні науки*. 2014. Вип. 121. С. 143–148.

79. Караман О. Л. [Методологічні засади проблеми соціалізації особистості в умовах гібридної війни на сході України: філософський рівень](#). *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. ДЗ «Луганський національний університет»*. № 2 (333), Ч. II, 2020. С. 157–167.

80. Караман О. Л., Савченко С. В. Абераційна соціалізація в контексті соціалізації особистості в сучасному інформаційному суспільстві. *Освіта та педагогічна наука*. 2019. №2 (171). С. 60–68.

81. Караман О. Л., Юрків Я. І. Вразливі категорії населення як об'єкт соціальної роботи в громаді. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки*. 2019. № 6 (329). Ч. 1. С. 5–15.

82. Карасевич А. П. Формування готовності студентської молоді до створення сім'ї: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Ін-т проблем виховання НАПН України. Київ, 2009. 21 с.

83. Карасевич А. Педагогічні теорії формування готовності студентської молоді до створення сім'ї в сучасних умовах. *Рідна школа*. 2008. № 12. С. 22–25.

84. Карпенко К. І. Публічний дискурс щодо нових репродуктивних технологій як запобігання ризику насилля над дітьми. *Дитинство без насилля: суспільство, школа, сім'я на захист прав дітей*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 29–30 квіт. 2014 р.) / ТНПУ ім. Володимира Гнатюка; за заг. ред. О. Кікінежді. Тернопіль, 2014. С. 28–32.

85. Кизима І. Насильство в учнівському середовищі: дані соціологічних досліджень. *Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф.

(м. Тернопіль, 29–30 квіт. 2014 р.) / ТНПУ ім. Володимира Гнатюка; за заг. ред. О. Кікінежді. Тернопіль, 2014. С. 186–188.

86. Кирсанова В. Насилие в семье: помощь и профилактика: зарубежный опыт. *Социальная педагогика*. 2010. № 1. С. 105–114.

87. Кінаш Я., Макогонюк А. Насильство в сім'ї: реалії сьогодення. *Право України*. 2011. № 11/12. С. 170–175.

88. Клочко О. Вияви насилля в сім'ях, де батьки схильні до адиктивної поведінки. *Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 29–30 квіт. 2014 р.) / ТНПУ ім. Володимира Гнатюка; за заг. ред. О. Кікінежді. Тернопіль, 2014. С. 318–319.

89. Кляпець О. Я., Ларіна Т. О. Підготовка молоді до подружнього життя: метод. рекомендації. Київ: Міленіум, 2009. 109 с.

90. Кобернік О. Різні іпостасі насильства. *Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 29–30 квіт. 2014 р.) / ТНПУ ім. Володимира Гнатюка; за заг. ред. О. Кікінежді. Тернопіль, 2014. С. 551–552.

91. Коваленко О. Фізичне і сексуальне насильство в сім'ї. *Психолог. Шкільний світ*. 2010. № 35/36. С. 40–47.

92. Коваліско Н. Соціальна диференціація та соціальне самопочуття молоді. *Родина – спільнота любові*: XXII Міжнар. конгрес родини. Київ: Дух і літера. 2007. 419 с.

93. Ковальова О. Застосування до дітей тілесних покарань з метою виховання: суперечність норм права, моралі та релігії. *Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 29–30 квіт. 2014 р.) / ТНПУ ім. Володимира Гнатюка; за заг. ред. О. Кікінежді. Тернопіль, 2014. С. 21–23.

94. Ковальчук М. Основні причини правопорушень підлітків у сучасний період. *Рідна школа*. 2007. № 7/8. С. 35–38.
95. Кожемяко В. Жорстока «норма». *Правда*. 2012. 29 ноябр. (№ 131). С. 3.
96. Коломоєць О. Д. Світовий досвід протидії насильству в сім'ї. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Сер. Юридические науки*. 2011. Т. 24, №1. С. 202–208.
97. Комплекс діагностичних методик для визначення детермінант девіантної поведінки / упорядник Парфанович І.І. Тернопіль: ТНПУ, 2009. 152 с.
98. Конвенція про згоду на взяття шлюбу, мінімальний шлюбний вік і реєстрацію шлюбів. 1962. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU62K02U>.
99. Конституція України : за станом на 15 березня 2016 р. Верховна Рада України. Офіц. вид. К. : Парлам. вид-во, 2016. 141 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
100. Корсак К. Приховані небезпеки статевої освіти . *Освіта і управління*. К., 2003. № 1. С. 162–169.
101. Костицький В. Насилля над жінками як серйозна перешкода для досягнення рівноправності та дотримання прав жінок у суспільстві. *Жіночий світ*. 2001. Ч. 1. С. 18–19.
102. Костровець Л. Б. значення молодих сімей у процесі формування повноцінного українського суспільства. *Комунальне господарство міст*. 2012. с. 452–459. URL: <http://eprints.kname.edu.ua/25400/>.
103. Кочемировська О.О. Протидія домашньому та гендерно зумовленому насильству й добробут громад: *методичний посіб.* К.: ФОП Клименко, 2020. 64 с.

104. Кочемировська О., Стрейстяну Д., Христова Г. Ефективне запобігання та реагування на випадки насильства в сім'ї: метод. посіб. / за заг. ред.: С. Павлишин, Г. Христова. Запоріжжя: Друкарський світ, 2010. 364 с.

105. Кравець В. Гендерні особливості сексуальної соціалізації учнівської молоді. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка*. Тернопіль, 2006. Вип. 7. С.12–24.

106. Кравець В. П. Проблема становлення гендерної педагогіки // *Формування гендерної культури молоді: проблеми та перспективи*: збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції 30–31 жовтня 2003 року. Тернопіль, Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2003. С. 78–82.

107. Кравець В. П. Гендерна проблематика в українській педагогіці ХХ століття. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка*. Тернопіль, 2007. Вип. 9. С. 169–179.

108. Краснова Н. П. Педагогічна етика як складова професійної етики фахівця соціальної роботи. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. №1 (339) Ч. 1. С. 177–190.

109. Критерій узгодженості Колмогорова. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B9_%D1%83%D0%B7%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96_%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0.

110. Кришталь Г. Моральне виховання в сім'ї як можливість виходу з антропологічної кризи. *Вісник Інституту родини і подружнього життя Українського Католицького Університету*.

Львів: Вид-во Українського Католицького Університету. 2006. № 5: Сімейні взаємини. С. 38–67.

111. Крїмханд В. Насильство в сім'ї – справа не приватна. *Партнер*. 2012. № 11 (182). С. 5–7.

112. Кузікова С. Б., Щербакова І. М. Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя: зб. наук. праць. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. 408 с.

113. Кузнєцова О. В. Формування сімейних цінностей у студентів вищих навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Київ, 2015. 19 с.

114. Курило В.С., Караман О. Л. [Фасилітація як метод формування сприятливого соціально-психологічного клімату та партнерства в закладі вищої освіти.](#) *Education and pedagogical sciences*. 2022. №2(180). С. 59–69.

115. Курс кримінології. Особлива частина: підручник: у 2 кн. / М. В. Корнієнко та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Юрінком Інтер, 2001. Кн. 2. 480 с.

116. Кутракова С. Стоп насильству! *Соціальний захист населення*. 2012. С. 51–53.

117. Лавриченко Н. Категорії «соціальність», «духовність» і «моральність» в сучасній педагогічній науці. *Шлях освіти*. Київ, 2003. № 1. С. 7–11.

118. Лавріненко Н. Феномен насильства стосовно жінок у сучасному українському суспільстві. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 1998. № 4/5. С. 130–137.

119. Лактионова Г. М. Пол как фактор различий в ценностных ориентациях старшеклассников. *Актуальные проблемы социализации девушек-подростков*: сб. науч. ст. / под общ. ред. Г. М. Лактионовой. Киев: А.Л.Д., 1995. С. 36–41.

120. Лактіонова Г. Тренінговий курс «Батьківство в радість» як технологія попередження сімейного насильства: досвід упровадження в Україні. *Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 29–30 квіт. 2014 р.) / ТНПУ ім. Володимира Гнатюка; за заг. ред. О. Кікінежді. Тернопіль, 2014. С. 30–32.

121. Левченко К. Б. Насильство стосовно жінок: законодавчі та адміністративно-організаційні заходи протидії (1995–2002 роки). *Право і безпека*. 2002. № 2. С. 90–94.

122. Леньков Р. В. Особливості становлення молодого сім'ї. *Соціологія молоді*. 2015. URL: https://stud.com.ua/24406/sotsiologiya/osoblivosti_stanovlennya_molodoyi_simyi

123. Лещенко О. Г. Соціально-педагогічні умови формування відповідального ставлення до батьківства у молодого подружжя: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2010. 20 с.

124. Лівенцова В. Соціальні уявлення про призначення чоловіків і жінок у суспільстві. *Формування гендерної культури молоді: проблеми та перспективи*. Тернопіль, 2003. С. 143–145.

125. Лісовська Н. Виховання любові. *Вісник Інституту родини і подружнього життя Українського Католицького Університету*. Львів: Вид-во Українського Католицького Університету. 2006. № 5: Сімейні взаємини. С. 7–25.

126. Ліщинська О. С. Четверта Всесвітня конференція зі становища жінок: на шляху в XXI століття. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2009. № 3. С. 59–63.

127. Ломакіна О.В. Зарубіжний досвід протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі. *Теорія та практика*

державного управління і місцевого самоврядування. 2020. № 1. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/2020_1/20.pdf.

128. Луганцева О. Г. Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи із сім'єю: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2011. 20 с.

129. Лях Д. Д., Циганчук Т. В. Насильство над жінками в сімейних стосунках. *Практична психологія та соціальна робота*. 2014. № 2. С. 65–69.

130. Мазаненко О. Психологічні особливості жінок-жертв подружнього насильства. *Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 29–30 квіт. 2014 р.) / ТНПУ ім. Володимира Гнатюка; за заг. ред. О. Кікінежді. Тернопіль, 2014. С. 342–343.

131. Максимів І. Насильство над особами жіночої статі як соціальна проблема. Магістр. Тернопіль : ТНПУ, 2009. Вип. 6. 112 с.

132. Максимів Ігор. Профілактика сімейного насильства над чоловіками у діяльності громадських організацій: магістерська робота. ТНПУ, 2011. 124 с.

133. Малихіна Т. Моральне становлення особистості підлітка на сучасному етапі. *Рідна школа*. 2006. № 6. С. 24–25.

134. Мачуська І. М. Форми і методи профілактики насильства над дітьми в сім'ї. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. Київ, 2010. № 2 (4). С. 365–372.

135. Медведська В. В. Правові засади захисту жінок від домашнього насильства : дис. ...доктора філософії : 081 «Право» / Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2022. 275 с.

136. Меллібурда Є. Обличчя насильства. *Матеріали з проблеми попередження домашнього насильства*: надані Інститутом психології здоров'я у Варшаві. Київ, 2000. С. 2–9.

137. Мельник Ж. В., Харькова Т. М. Теоретичні основи вивчення проблеми соціально-правового захисту дітей від насильства в сім'ї. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: соціально-педагогічна* / за ред. Л. П. Мельник, В. І. Співака. Кам'янець-Подільський, 2006. Вип. 18. С. 15–23.

138. Мельник М. Психологічні особливості вагітної жінки та її сімейних взаємин. *Вісник Інституту родини і подружнього життя Українського Католицького Університету*. Львів: Вид-во Українського Католицького Університету. 2006. № 5: Сімейні взаємини. С. 87–100.

139. Методичний посібник з надання дружніх послуг для молоді / за ред. І. М. Пінчук, В. А. Сановської. Київ, 2003. 160 с.

140. Методичні рекомендації з профілактики насильницької і віктимної поведінки членів сімей / Т. Владиславлюк, А. Парфанович, І. Сухожак. Тернопіль: Відділ у справах сім'ї та молоді, 2018. 76 с.

141. Методичні рекомендації щодо організації роботи дільничних інспекторів міліції з протидії насильству в сім'ї / уклад.: А. В. Запорожцев та ін. Київ: К.І.С., 2010. 172 с.

142. Мірошниченко І. С. Запобігання злочинам стосовно літніх людей у сім'ї. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2013. № 3. С. 223–229.

143. Мобільна бригада соціально-психологічної допомоги постраждалим від домашнього насильства: особливості створення і забезпечення роботи: метод. посіб. / за заг. ред. Кочемировської О.О. Київ: ФОП Клименко, 2020. 230 с.

144. Молода сім'я України 90-х / Ю. М. Якубова та ін.; Український НДІ проблем молоді. Київ: А.Л.Д., 1996. 104 с.

145. Молода сім'я: проблеми та умови її становлення / за ред. А. Й. Капської. Київ: ДЦССМ, 2003. 184 с.

146. Моніторинг громадської думки населення України. *Інформаційний бюлетень Українського інституту соціальних досліджень*. 2011. №11. С. 11.

147. Моніторинг стану виконання законодавства України щодо протидії насильству в сім'ї, 2001–2011 роки / О. Бандурка та ін.; заг. ред.: О. Бандурки, К. Левченко. Харків: Права людини, 2011. 240 с.

148. Надолинська Н. Вплив гендерних стереотипів на виховання і освіту. *Педагогіка*. 2004. № 5. С. 30–35.

149. Надьон О. Жіноча злочинність: деякі особливості розслідування справ. *Право України*. 2003. № 4. С. 79–85.

150. Найдовська І. В. Особливості життєвого стилю жінок у залежності від типу їх гендерної ідентичності: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2003. 20 с.

151. Наказ Міністерства освіти і науки України від 02 жовтня 2018 р. «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників із іншими органами та службами». URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/62105/.

152. Наказ Міністерства юстиції України від 18 жовтня 2000 року N 52/5 «Про затвердження Правил [державної](#) реєстрації актів [цивільного](#) стану в Україні». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/REG4940>.

153. Науменко О. Про насильство в сім'ї. *Психолог*. 2010. № 6. С. 7–12.

154. Національна програма планування сім'ї. *Постанова Кабінету Міністрів України від 13 вересня 1995 року № 736*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/736-95-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10 жовтня 2022).

155. Несен І. І. Весільний ритуал Центрального Полісся: традиційна структура та реліктові форми (середина ХІХ–ХХ ст.). Київ: Центр захисту культ. спадщини від надзвичайних ситуацій, 2004. 280 с.
156. Ніколайчук А. І. Захист прав жінок від насильства в сім'ї: адміністративно-правові аспекти. *Наше право*. 2014. № 4. С. 72–74.
157. Носовський З. «Чоловіком і жінкою створив їх» (Бут. 1:27). *Родина – спільнота любові: ХХІІ Міжнар. конгрес родини*. Київ: Дух і літера. 2007. С. 111–120.
158. Ноур А. М. Насильства в сім'ї в Україні: стан проблеми, пошук шляхів розв'язання. URL: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=8&nS&c36> (дата звернення: 17 жовтня 2022)
159. Олексюк Н. С. Соціально-педагогічний супровід молоді сім'ї, яка перебуває у стані кризи. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2014. Вип. 40. С. 302–308. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PVSSh_2014_40_57 (дата звернення: 24 жовтня 2022).
160. Олексюк Н. С. Теоретико-методологічні засади попередження та подолання насильства в сім'ї. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2013. № 3. С. 190–195.
161. Олівець С. І. Психогігієна сімейного виховання як основна умова попередження психологічного насильства в родині. *Практична психологія та соціальна робота*. 2011. С. 60–61
162. Омельченко Л. М. Соціально-педагогічні умови подолання конфліктів у молодій сім'ї: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2007. 20 с.
163. Оржеховська В. М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх: навч.-метод. посіб. Київ: ВіАН, 1996. 352 с.

164. Оржеховська В. М., Пилипенко О. І. Сучасні орієнтири превентивної педагогіки. *Педагогіка і психологія / Вісник АПН України*. 2005. № 2. С. 17–25.

165. Островська Н. О. Особливості соціально-педагогічної діяльності територіальної громади щодо формування усвідомленого батьківства молоді. *Соціальна робота і сучасність: теорія та практика*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 16–17 трав. 2012 р.). Київ: НТУУ «КПІ», 2012. С. 326–327.

166. Охрімчук Р. Багатолика агресія. *Початкова школа*. 2003. № 6. С. 4–7.

167. Паничок Т. Я. Статеве виховання учнівської молоді у Німеччині: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2010. 20 с.

168. Парфанович А. Індивідуальна робота з молодими парами у побудові сімейних стосунків без насильства. *Актуальні проблеми сучасної соціології і соціальної роботи та професійної підготовки фахівців: антидискримінаційна теорія і практика*: матеріали доп. та повідомл. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 14 верес. 2018 р.) / за ред. І. В. Козубовської, Ф. Ф. Шандора. Ужгород, 2018. С. 72–73.
URL:

http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/13612/1/Horishna_8.pdf.

∟

169. Парфанович А. Я. Агресивність як механізм виникнення насильства у стосунках молодих сімей. *Професійна педагогіка і андрагогіка актуальні питання, досягнення та інновації*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 20–21 листоп. 2017 р.) / за ред. О. О. Лаврентьєвої, Т. М. Мішеніної. Кривий Ріг, 2017. С. 134–137.
URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/0564/1437>.

170. Парфанович А. Я. Актуальні напрями змісту профілактики насильства у молодих сім'ях. *Формування цінностей особистості*:

європейський вектор і національний контекст: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дрогобич, 26–27 жовт. 2017 р.) / за заг. ред. М. Чепіль. Дрогобич: ДДПУ ім. Івана Франка, 2017. С. 208–212. URL: <https://dspu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/06/039080911.pdf>.

171. Парфанович А. Я. Актуальність профілактики сімейного насильства серед молодих пар. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. Серія: Педагогічні науки. Миколаїв, 2016. № 3. С. 159–163. URL: http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/Nauk_visnik-3-54-2016.pdf.

172. Парфанович А. Я. Відмінність характеру регулювання дозвіллевої сфери між членами сім'ї та психологічного насильства. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи* / ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький. Конін; Ужгород; Київ; Херсон: Посвіт, 2020. Т. 8: Діалог у розвитку науки та освіти. С. 161–164. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/17762/1/%D0%A0%D0%90%D0%99%D0%9E%D0%9D%D0%98%20%D0%9F%D0%97%D0%A4.pdf>.

173. Парфанович А. Я. Вплив статево-гендерних стереотипів на формування і прояви сімейного насильства. *Актуальні дослідження в соціальній сфері*: матеріали Дев'ятої Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2017 р.) / гол. ред. В. В. Корнещук. Одеса: Бондаренко М. О., 2017. С. 131–133. URL: [http://eprints.library.odeku.edu.ua/id/eprint/3061/1/3_KRASNYANSRAYA_N.TRYDOVA_MIGRAZIAY_\(pdf.io\)_1\).pdf](http://eprints.library.odeku.edu.ua/id/eprint/3061/1/3_KRASNYANSRAYA_N.TRYDOVA_MIGRAZIAY_(pdf.io)_1).pdf).

174. Парфанович А. Я. Детермінанти насильства у тенденціях молодих сімей. *Соціальна робота: виклики сьогодення*: зб. наук. праць за матеріалами VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 17–18 трав. 2017 р.) / за заг. ред. В. А. Поліщук та ін. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2017. С. 82–86. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/28604>.

175. Парфанович А. Я. Диференціація ставлення до сімейного насильства різних груп молодих пар. *Українська освіта в умовах інтегрування в європейський простір*: зб. наук. праць / за ред. О. Карпенко. Дрогобич: ДДПУ ім. Івана Франка, 2019. С. 196–204. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/28603>.

176. Парфанович А. Я. Заручини як обряд в українській культурі і етап дошлюбних стосунків молодої пари. *Актуальные научные исследования в современном мире*: материалы XXIV Междунар. науч. конф. (г. Переяслав-Хмельницький, 26–27 апр. 2017 г.). Переяслав-Хмельницький, 2017. Вып. 4 (24), ч. 1. С. 170–176. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/3750/%D0%90%D0%BA%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D0%A5%D0%A5%D0%86V_part_1%20%28web%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

177. Парфанович А. Я. Історичні умови розвитку та соціальні характеристики міжстатевих стосунків молоді. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород, 2017. Вип. 2. С. 172–176. URL: file:///C:/Users/Super%20admin/Downloads/Nvuuped_2016_2_46.pdf.

178. Парфанович А. Я. Насильство чоловіків стосовно жінок як соціальна і сімейна проблема. *Актуальні проблеми соціальної роботи і підготовки фахівців: сучасні тенденції*: матеріали доповідей та повідомлень Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 25 верес. 2015 р.) / за ред. І. В. Козубовської. Ужгород, 2015. С. 63–65. URL: <file:///C:/Users/Super%20admin/Downloads/IMG.pdf>.

179. Парфанович А. Я. Основні характеристики сучасної сім'ї як орієнтири для побудови подружніх стосунків молодими парами. *ScienceRise. Pedagogical Education*. 2017. № 5. С. 4–8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/texcped_2017_5_3

180. Парфанович А. Я. Порушення міжособистісної комунікації у стосунках молодої пари як передумова проявів сімейного насильства. *Науковий вісник Кременецького обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка*. Серія: Педагогіка. Кременець, 2018. Вип. 9. С. 98–106. URL: [file:///C:/Users/Super%20admin/Downloads/nvkogpth 2018 9 12%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Super%20admin/Downloads/nvkogpth%202018%209%2012%20(1).pdf).

181. Парфанович А. Я. Програмна діяльність як забезпечення синергетичного підходу до вирішення проблеми. *II Междунар. научно-практическа конф. "MODERN SCIENCE: PROBLEMS AND INNOVATIONS"* (3–5 мая 2020 г.). Стокгольм, 2020. С. 589–592. URL: <https://sci-conf.com.ua/ii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-modern-science-problems-and-innovations-3-5-maya-2020-goda-stokgolm-shvetsiya-arhiv/>.

182. Парфанович А. Я. Психолого-педагогічне вивчення молодих сімей у процесі профілактики проявів насильства. *Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка* : зб. наук. ст.: у 2 ч. / за заг. ред. О. В. Зосименко. Суми: Цьома С. П., 2017. Ч. 2. С. 132–137. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/28602>.

183. Парфанович А. Я. Сімейне насильство стосовно чоловіків у суспільних реаліях. *Advances of science: Proceedings of articles the international scientific conference (Czech Republic, Karlovy Vary – Ukraine, Kyiv, 28 September 2018)* / Editors prof. L. N. Katjuhin et al. Kyiv: MCNIP, 2018. P. 1845–1852. URL: <https://core.ac.uk/download/491066551.pdf> (file:///C:/Users/megay/Downloads/ADVANCES OF SCIENCE 28.09.18.pdf).

184. Парфанович А. Я. Соціально-культурні детермінанти сімейного насильства та їх урахування у побудові стосунків молодої пари. *Людинознавчі студії. Педагогіка*. Дрогобич, 2017. Вип. 5. С. 137–

145. URL:
<http://pedagogy.dspu.in.ua/index.php/pedagogy/article/view/223>.

185. Парфанович А. Я., Караман О. Л. Ризики виникнення насильства у стосунках молодих пар, які перебувають у громадянському шлюбі. *Вісник науки та освіти. Серія «Педагогіка»*. 2023. № 2(8). С. 500–513. URL:
[http://file:///C:/Users/Super%20admin/Downloads/2\(8\)%20%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D1%80%20%D0%92%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20\(1\).pdf](http://file:///C:/Users/Super%20admin/Downloads/2(8)%20%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D1%80%20%D0%92%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20(1).pdf).

186. Парфанович А. Я., Олексюк Н. С. Теоретично-емпіричний аналіз детермінації сімейного насильства серед молодих пар. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 31, т. 2. С. 122-126. URL:
<http://dSPACE.tnpu.edu.ua/handle/123456789/19807>.

187. Парфанович А. Я., Парфанович І. І. Сімейне насильство стосовно людей похилого віку як суспільна і сімейна проблема. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич, 2020. Вип. 28, т. 3. С. 176–182. URL:
http://www.aphn-journal.in.ua/archive/28_2020/part_3/29.pdf.

188. Парфанович І. І. Інтеграція підходів до профілактики девіантної поведінки дівчат: монографія. Тернопіль: Вектор, 2015. 248 с.

189. Парфанович І. І. Профілактика поведінкових девіацій: підручник. Тернопіль: Вектор, 2016. Ч. 2. 234 с.

190. Пахарев Д. Жіноче та чоловіче начало в розвитку суспільства. *Трибуна*. 2003. № 7/8. С. 36–37.

191. Педагогічний словник для молодих батьків. Перевид. Київ: ДЦССМ, 2003. 348 с.

192. Пекінська платформа дій: Підсумковий документ Четвертої всесвітньої конференції ООН зі становища жінок / ООН. 1995. 106 с.

193. Петришин Г. Р. Соціологія: навч. посіб. Тернопіль: Навч. книга – Богдан, 2006. 299 с.

194. Петришин Л. Й. Системний підхід як методологічна основа наукового дослідження та моделювання. *Системний підхід у сучасних педагогічних дослідженнях в Україні*: колективна монографія. Держ. закл. «Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка». Старобільськ, 2016. С. 89–119.

195. Петришин Л. Й., Лещук Г. В. Вплив демографічних процесів на соціальну стабільність в суспільстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород, 2016. Вип. 2. С. 126–129.

196. Пиголенко Ю. А. Біоетичні моделі та їх використання в практичній соціальній роботі. *Соціальна робота і сучасність: теорія та практика*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 16–17 трав. 2012 р.). Київ: НТУУ «КПІ», 2012. С. 87–89.

197. Підгурська М., Павлюк О. Проблеми і перспективи створення соціального пакету для молоді сім'ї. *Психологія і суспільство*. Тернопіль, 2015. Спецвип. С. 173–176.

198. Повалій Л. Християнські цінності української родини: традиції і сучасність. *Початкова школа*. 2005. № 2. С. 52–54.

199. Поліщук В. А. Теорія і методика підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти: монографія. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. 424 с.

200. Полковенко О. В., Кобеньок В. Г., Полковенко Т. В. Домашнє насильство: причини, ознаки, методи попередження. *ScienceRise. Психологічні науки*. 2015. № 5/1 (10). С. 71–73.

201. Попередження та протидія насильству у суспільстві (зарубіжний досвід): зб. тез доп. учасників XXI Студент. наук.-практ. конф. інозем. мовами, 9 квітня 2020 р., м. Харків, Україна / МВС України, Харків. нац. ун-т внут. справ. Харків, 2020. 320 с.

202. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї» № 616 від 26 квітня 2003 року. *Офіційний вісник України*. №18-19. 2003. 829 с.

203. Потебня А. А. О мифическом значении некоторых обрядов и поверий. Харьков, 2000. 155 с.

204. Правові та кримінологічні засади запобігання насильству в сім'ї: навч. посіб. / за заг. ред.: О. Джужі, І. Опришка, О. Кулика. Київ: НА внутрішніх справ України. 2005. 124 с.

205. Практичний досвід роботи спеціалістів спеціалізованих служб та партнерських організацій Київського міського центру соціальних служб для молоді / упоряд. К. С. Шендеровський. Київ: ДЦССМ, 2003. 384 с.

206. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства стосовно протидії насильству в сім'ї: Закон України від 25.09.2008 р. № 599-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/599-17> (дата звернення: 7 вересня 2022).

207. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 р. № 1544-р. URL: <http://surl.li/rdyq>.

208. Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію проектів у рамках Програми з відновлення України: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2021 р. № 1324. URL: <http://surl.li/cqomx>.

209. Про охорону дитинства: Закон України від 19.04.2001 р. № 2402-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення: 14 жовтня 2022).

210. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 21.06.2001 р. № 2558-III із змінами та доповненнями від 15.01.2009 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2558-14> (дата звернення: 10 жовтня 2022).

211. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України від 21.06.2001 р. № 2558-III із змінами та доповненнями від 15.01.2009 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2558-14> (дата звернення: 20 жовтня 2022).

212. Проблеми розвитку демократії та забезпечення рівних прав для жінок і чоловіків в Україні трансформаційного періоду: наук. доповідь / ред. В. І. Довженко, Укр. ін-т соц. дослідж. 2-ге вид., допов. Київ: Столиця, 1998. 176 с.

213. Програма корекційної роботи з особами, які вчинили насильство в сім'ї, та основні засади її реалізації. URL: <https://www.osce.org/uk/ukraine/75925>. (дата звернення: 20 жовтня 2022).

214. Продан Т. В. Протидія домашньому насильству: досвід зарубіжних країн. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 8/2021. С. 296–298. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2021/69.pdf.

215. Проект Програми для дівчат (14–18 років) та жінок, які пережили насильство або належать до групи ризику / В. М. Бондаровська та ін. Київ: Укр. фундація громадського здоров'я, 2013. 454 с.

216. Проект Стратегії Національного плану дій з питань старіння до 2022 року. URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/222/> (дата звернення: 12 вересня 2022).

217. Психологія і суспільство: наукові праці молодих учених. Тернопіль, 2015. Спецвип. 324 с.

218. Психологія сімейних відносин. URL: <https://imedica.com.ua/service/?id=175>.

219. Психосоціальна допомога в роботі з кризовою особистістю: навч. посіб. / наук. ред. та керівник проблем. групи Л. М. Вольнова. Київ, 2012. 275 с.

220. Рекомендація № 2 (90) Комітету міністрів Ради Європи державам – членам «Про соціальні заходи, пов'язані з домашнім насильством» (15.01.1990 р.). URL: <http://www.osce.org/node/75925> (дата звернення: 19 вересня 2022).

221. Решетило Х. Психологія молодих пар у перший рік після одруження. *Вісник Інституту родини і подружнього життя Українського Католицького Університету*. Львів: Вид-во Українського Католицького Університету. 2006. № 5: Сімейні взаємини. С. 95–101.

222. Репа Н. О., Субачов Ю. Є. Виховання морально-соціальної зрілості учнів засобами народної педагогіки. *Рідна школа*. 2001. № 8. С. 29–52.

223. Рибалка О. Я. Виховання у підлітків культури міжстатевих стосунків як важлива соціально-педагогічна проблема. *Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка. Сер.: Педагогічні науки*. Полтава, 2005. Вип. 6 (45). С. 149–156.

224. Різник М. Кохання як гра умління: психосоціальний вимір. *Психологія і суспільство*. Тернопіль, 2015. Спецвип. С. 137–140.

225. Рогаткин Д., Гладких С., Кривошеева Л. Программы примирения. Новая технология работы с трудными подростками. *Народное образование*. 2006. № 2. С. 193–201.

226. Роговський А. М. Форми насилля в культурі: темпорально-психологічний аспект. *Человек*. 2006. № 1. С. 62–68.

227. Родина – спільнота любові: XXII Міжнар. конгрес родини (м. Київ, 9–11 трав. 2006 р.) / упоряд., ред.: Е. Сежурне, Й. Біспінг Мичельська, Л. Проців; відп. за вип. Л. Фінберг. Київ: Дух і Літера, 2007. 420 с.

228. Ролінський В. І. Насильство щодо неповнолітніх: проблеми, профілактика: навч.-метод. посіб. Одеса: ОЦНТЕІ, 2003. 221 с.
229. Романова В. Т. Особливості статеворольової соціалізації підлітків: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05 / АПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. Київ, 2002. 19 с.
230. Руденко Ю. Насильство у сім'ї як наслідок викривлення інформації в інформаційному суспільстві. *Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 29–30 квіт. 2014 р.) / ТНПУ ім. Володимира Гнатюка; за заг. ред. О. Кікінежді. Тернопіль, 2014. С. 371–372.
231. Савченко М. С. Гендерне виховання дітей старшого шкільного віку: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань, 2013. 20 с.
232. Савчук О. М., Мазуренко А. М. Проблема насильства у міжстатевих стосунках серед молоді. *Наукові записки Національного університету "Києво-Могилянська академія". Сер.: Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. Київ, 2006. Т. 59. С. 67–72.
233. Салук Т., Несмашна Г. Методичні рекомендації з питань попередження насильства у сім'ї. *Освітянин*. 2005. № 1 (73). С. 15.
234. Сандульська І. Українські народні звичаї і обряди. Весільні звичаї та обряди с. Франківка Ямпільського р-ну Вінницької обл. Комп'ютерний набір. Ф. 1. Оп. 27. Спр. 3. Арк. 6–9.
235. Сейко Н. А. Соціальна педагогіка: курс лекцій / Житомир. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. Житомир: ЖДПУ, 2002. 260 с.
236. Селіванова І.Л. Духовність очима учнівської молоді і проблеми національної самосвідомості. *Практична психологія та соціальна робота*. 1999. №6. С. 14–16.
237. Семигіна Т. В. Послуги, що надаються особам, які зазнали насильства у сім'ї. *Наукові записки Національного університету*

"Києво-Могилянська академія". Сер. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. Київ, 2008. Т. 84. С. 62–72.

238. Серга Т. О. Розробка методики діагностики сімейного насильства. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2012. Вип. 56. С. 120–126.

239. Сидорчук М. С. Соціально-педагогічні умови самоактуалізації старших підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2016. 22 с.

240. Система органів та установ, які надають соціальні послуги жертвам насильства в сім'ї в Україні / упоряд. І. Буяльська; за заг. ред. С. Павлишин. Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. 16 с.

241. Сімейне насильство: сутність і профілактика : навч.-метод. посіб. / уклад.: І. І. Парфанович, А. Я. Парфанович. Тернопіль: Вектор, 2016. 60 с.

242. Сімейний кодекс України : за станом на 8 червня 2016 р. Верховна Рада України. Офіц. вид. К. : Парлам. вид-во, 2016. 135 с.

243. Сімейно-побутова культура та домашня економіка: навч. посіб. / за ред. Т. Б. Гриценко, Т. Д. Іщенко, Т. Ф. Мельничук. Київ: Вища освіта, 2004. 480 с.

244. Склярєнко Т. Соціально-психологічні особливості жертв насильства. *Соціальний педагог*. 2014. № 1. С. 19.

245. Слюсаренко Н. В., Султанова Н. В. Етика соціально-педагогічної діяльності : навч.-метод. посіб. Херсон : Херсон. акад. неперерв. освіти, 2012. 159 с.

246. Смелзер Н. Дж. Сексуальные роли и неравенство. *Актуальные проблемы социализации девушек-подростков* / под общ. ред. Г. М. Лактионовой. Киев: А.Л.Д., 1995. С. 15–27.

247. Смоляна Я. В. Негативний вплив засобів масової комунікації на особистість і медіа-педагогіка як засіб його мінімізації. *Соціальна педагогіка: теорія і практика*. 2004. № 1. С. 49–57.

248. Солонець О. 10 видів «токсичних» стосунків, яких духовно сильні люди уникають. *Народ UA*. 2014. 3 серп. URL: <http://narodua.com/jak-staty-schaslyvvy/10-vydiv-toksychnych-stosunkiv-jakych-duchovno-sylni-ljudy-unykajut.html> (дата звернення: 20 серпня 2022).

249. Сороковський В. Є. Основні засади соціально-правової підтримки молоді сім'ї. Соціально-правовий захист молоді: зб. наук. ст. / за ред.: І. В. Козубовська, В. М. Великий. Ужгород, 2002. С. 256–257.

250. Сотниченко Н. Яка ти, доле жіноча? *Політка і час*. 1991. № 3. С. 14–16.

251. Соціальна робота з молоддю в Україні: зб. інформ.-метод. матеріалів / за заг. ред. І. Д. Звереві. Київ: Столиця, 1997. 152 с.

252. Соціальна робота і сучасність: теорія та практика: матеріали VII Міжнар. наук-практ. конф., 16–17 травня 2012 року / Б. Б. Новіков, Л. М. Димитрова. К. : НТУУ «КПІ», 2012. 356 с.

253. Соціальна робота і сучасність: теорія та практика: матеріали VII Міжнар. наук-практ. конф. (м. Київ, 16–17 трав. 2012 р.) / уклад. Б. Б. Новіков, Л. М. Димитрова. Київ: НТУУ «КПІ», 2012. 356 с.

254. Соціально-правовий захист молоді: збірник наукових статей / за ред.: І. В. Козубовська, В. М. Великий. Ужгород, 2002. 319 с.

255. Соціологія: підручник / за ред. В. Г. Городяненка. 2-ге вид., перероб., доп. Київ : Академія, 2005. 560 с.

256. Стасюк Н. А. Кримінологічна характеристика домашнього насильства : дис.. ...доктора філософії: 081 «Право» (юридичні науки) / Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2022. 173 с.

257. Султанова Н. Сім'я як суспільна інституція соціалізації дитини (XX – початок XXI століття). *Людинознавчі студії. Педагогіка*: зб. наук. пр. Дрогоб. держ. пед. ун-ту імені Івана Франка. Дрогобич, 2015. Вип. 1/33. С. 212–219.

258. Сухарєва А. Насильство проти жінок: причини та шляхи подолання. *Забезпечення запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та протидії торгівлі людьми: національна практика та зарубіжний досвід*: матеріали науково-практичної конференції (Київ, 14 грудня 2020). К.: Національна академія внутрішніх справ, 2020. С. 37–40.

259. Сучасна українська сім'я: медико-соціальні аспекти: монографія / В. М. Лісовий та ін. Харків: Майдан, 2009. 208 с.

260. Терпелюк В. В. Соціально-педагогічна профілактика віктимної поведінки підлітків – учнів загальноосвітніх шкіл: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2015. 22 с.

261. Технології роботи з сім'ями різного типу. *Соціальна робота: технологічний аспект*: навч. посіб. для студ. вузів /авт. кол.: А. Й. Капська та ін. Київ: ЦНЛ, 2004. С. 92–171.

262. Тимофеева Л. Г. Гендерные стереотипы. *Соціальна робота і сучасність: теорія та практика*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 16–17 трав. 2012 р.). Київ: НТУУ «КПІ», 2012. С. 197–198.

263. Трубавіна І. М. Консультування сім'ї : науково-методичні матеріали для соціальних працівників, соціальних педагогів, студентів ВНЗ. Київ: ДЦССМ, 2003. Ч. 1. 2003. 88 с.

264. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з сім'ю в Україні: теорія і методика: монографія. Харків: Нове слово, 2007. 395 с.

265. Труднощі у стосунках із партнером: навч. матеріали онлайн. [URL:](#)

http://pidruchniki.com/15130616/psihologiya/trudnoschi_stosunkah_partnerom (дата звернення: 18 липня 2022).

266. Туляков В. О. Віктимологія (соціальний та кримінологічний аспекти). Одеса: Юридична література, 2000. 336 с.

267. Тунтуєва С. В. Методи групової соціально-педагогічної роботи з жінками, постраждалими від насильства в сім'ї. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2014. № 5. С. 122–128.

268. Тюріна В. О., Шмараєва А. Д. Насильство в сім'ї та його профілактика. 2023. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/16317/Nasylstvo%20v%20simi%20Tiurina_Shmaraieva_2023.pdf?sequence=1.

269. Україна. Закони. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства стосовно протидії насильству в сім'ї: Закон України, 25 вересня 2008 року. Україна. Закони. Офіційний вісник України. 2008. № 86. С. 7–9.

270. Україна. Закони. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України, 15 листопада 2001 року. Інформаційний вісник. Вища освіта. 2006. № 18. С. 24–29.

271. Україна. Міністерство внутрішніх справ, Міністерство освіти і науки, Міністерство охорони здоров'я. Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення: наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, 16 січня 2004 року / Україна. Міністерство внутрішніх справ, Міністерство освіти і науки, Міністерство охорони здоров'я. *Інформаційний вісник. Вища освіта*. 2006. № 18. С. 35–40.

272. Ущановський В. Використання методів соціології у дослідженні організованої злочинності. *Право України*. 2006. № 4. С. 137–141.

273. Федотова Н. Ф. Глава сім'ї: мотиви визнання. *Питання психології*. 1983. № 5. С. 87–94.

274. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник : для студ. вищ. пед. закладів освіти. К. : Академія, 2000. 544 с.

275. Фіцула М. М., Парфанович І. І. Відхилення у поведінці неповнолітніх: шляхи попередження і подолання : навч.-метод. посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан», 2007. 424 с.

276. Фурман А. В. Психокультура української ментальності. 2-ге наук. вид. Тернопіль: НДІ МСЕВО, 2011. 168 с.

277. Хабайлюк В. В. Причини та корекція агресивності. *Соціальна робота і сучасність: теорія та практика: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 16–17 трав. 2012 р.)*. Київ: НТУУ «КПІ», 2012. С. 212–214.

278. Харламова Д. В., Іноземцев М. Д. Боротьба проти домашнього насильства в Україні та світова практика. «YoungScientist». № 5 (93). May, 2021. С. 341–347.

279. Харченко Л. Г. Соціально-педагогічні умови формування сучасних гендерних стереотипів у процесі соціалізації жіночої молоді: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Луган. нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2006. 20 с.

280. Христова Г. О. Насильство в сім'ї та шляхи його попередження: законодавчий аспект. URL: <http://www.khpg.org/ru/index.php?id=1215440842>

281. Цап Н. М. Агресивність дитини: за і проти. *Практична психологія та соціальна робота*. 1999. № 6. С. 12–13.

282. Циба В. Т. Соціологія особистості: системний підхід (соціально-психологічний аналіз): навч. посіб. Київ: МАУП, 2000. 152 с.

283. Цивільний кодекс України, 2003, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

284. Циганчук Т. В., Лях Д. Д. Причини та наслідки насильства над жінкою в сім'ї. *Практична психологія та соціальна робота*. 2014. № 3. С. 60–71.

285. Ціна сімейного насильства. *Юридичний вісник України*. URL: http://yuricom.com/ua/yuridichniy_visnyk_ukrainy/overview/?id=2248.

286. Чернобровкіна В. Досвід перенесеного психологічного насилля як чинник формування порушеної психологічної межі особистості. *Дитинство без насилля: суспільство, школа, сім'я на захист прав дітей*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 29–30 квіт. 2014 р.) / ТНПУ ім. Володимира Гнатюка; за заг. ред. О. Кікінежді. Тернопіль, 2014. С. 609–611.

287. Чмут Т. К., Осечинська І. Б. До проблеми підвищення рівня культури спілкування дівчат і молодих жінок. *Актуальні проблеми соціалізації дівчат-підлітків* / під заг. ред. Г. М. Лактіонової. Київ: А.Л.Д., 1995. С. 71–74.

288. Шандрук С. Формування ціннісних орієнтацій молоді та її соціалізація засобами масової інформації. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного Університету. Педагогічні науки*. Кіровоград. 2001. Вип. 38. С. 169–174.

289. Шевченко Н. Ю. Соціально-педагогічні засади формування усвідомленого ставлення батьків до прав дитини: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Луган. нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2006. 21 с.

290. Шевчишина О. В. Вплив уявлень молоді про сім'ю на сімейні стосунки у перші роки подружнього життя. *Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції*: зб. матеріалів XI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 14–16 трав. 2008 р.) / редкол.: І. І. Тимошенко та ін. Київ: Вид-во Європейського ун-ту, 2008. Т. 2. С. 81–84.

291. Шинкаренко О. Д. Психологічні особливості жертв подружнього насильства. *Практична психологія та соціальна робота*. 2000. № 3. С. 25–28.
292. Щербак Н. Соціально-педагогічна профілактика жорстокого ставлення до дітей. *Рідна школа*. 2002. № 10. С. 26–29.
293. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. 2021. URL: <http://surl.li/cbdtj>.
294. Эйдемиллер Э. Г., Юстицкис В. В. Семейная психотерапия. Ленинград: Медицина, 1990. 192 с.
295. Юрків Я. І. Діяльність соціального педагога з попередження насильства в сім'ї. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2013. № 3. С. 40–41.
296. Юрків Я. І. Історико-педагогічний аналіз сімейного насилля над дитиною. *Науковий вісник ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород, 2014. Вип. 31. С. 196–198.
297. Юрківський С. Гендерні ролі як детермінанти конфліктної поведінки особистості. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка*. Тернопіль, 2000. № 4. С. 33–35.
298. Юрченко З. Соціально-психологічні детермінанти насилля щодо особистості у сім'ї. *Психологія особистості*. 2010. № 1. С. 94–102.
299. Яворська Л. Г. Підготовка молоді до сімейного життя в США: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2007. 20 с.
300. «Я жінка... Я боюся?» / упоряд. М. Веселовської. Київ: Ніка-Центр, 1998. 32 с.

301. Якубов В. М. Необхідність формування ефективного національного механізму соціального захисту молоді сім'ї в Україні. *Соціально-правовий захист молоді: зб. наук. ст. / за ред.: І. В. Козубовська, В. М. Великий. Ужгород, 2002.*

302. Яра О. С., Стасюк Н. А. Проблемні питання здійснення кримінального провадження щодо домашнього насильства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2021. № 63. С. 279–283.*

303. Ященко О. Іншокультура у свідомості та поведінці молодих: суть, зміст, наслідки. *Освіта і управління. 2005. № 1. С. 36–45.*

304. Barnett Ola W., Miller-Perrin Cindy Lou, Perrin Robin D. *Family Violence Across the Lifespan: An Introduction, SAGE, 2005.*

305. Boh K. *Changing Patterns of European Family Life: A Comparative Analysis of 14 European Countries. – London and New York, Routledge, 1989.*

306. Cabinet Office. Establishment of a consultation service for domestic violence survivors in response to COVID-19 infectious disease. 2020. URL: <http://surl.li/bmzok>. 202.

307. De Protección Integral a las Mujeres: Derecho argentino desde el 1 de abril de 2009. URL: <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/arg133992.pdf>

308. Golovko L., Uliutina O., Davydovych I., Piina O. Legal regulation of combating domestic violence in Eastern Europe. *European Journal of Sustainable Development. 2021. Vol. 10 No. 3. P. 253–261.*

309. Krizsan Andrea, Eniko Pap. Implementing a comprehensive and coordinated approach. An assessment of Poland's response to prevent and combat gender-based violence. URL: <https://rm.coe.int/168064ecd8>.

310. Medvedska V. Correlation of scientific approaches to the definition of family violence. *International scientific journal «Internauka». Series: «Juridical Sciences». 2022. №2. P. 30–38. URL: <http://surl.li/dazap>.*

311. Meshko H., Meshko O. Scientific-methodological Foundations of Future Teachers' Health Culture Forming. Theory and Practice of Future Teacher's Training for Work in New Ukrainian School: monograph / Edit. I.F. Prokopenko, I.M. Trubavina. Prague: OKTAN PRINT s.r.o., 2020. P. 112-125. doi: <https://doi.org/10.46489/TAPOFT-11>

312. Nasrawin L. K. Protection against Domestic Violence in Jordanian Law and International Conventions. Arab Law Quarterly. 2017. №31(4). P. 363-387. URL: <http://surl.li/bokat>.

313. Oleksiuk N. S. The import of training social rehabilitation specialists to work with different categories of persons. *Innovative processes in education : Collective monograph*. AMEET Sp. z o.o., Lodz, Poland, 2017. P. 142–151.

314. Parfanovych A. Specific descriptions of violence in of young family relations. *Social Work and Education*. 2017. Vol 4, No 1. P. 22–33. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/17827/1/social%20work%20and%20education.pdf>.

315. Parfanovich I. I. Parfanovich A. YA. Addressing Domestic Abuse and Violence via a Non-Formal Environment Seen as a Pedagogical Tool at University. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*. 2020. Vol. 19, No 4. URL: [http://ijlter.org/index.php/ijlter/article/view/2094/pdf%20\(:%20https://www.scopus.com/sourceid/21100897703](http://ijlter.org/index.php/ijlter/article/view/2094/pdf%20(:%20https://www.scopus.com/sourceid/21100897703).

316. Parfanovych I. I. Parents foreign word migration as a reason for disadaptation of the children. *Interdisciplinary research center for complex systems*. 2018. №12. K. : Dragomanov National Pedagogical University. P. 37–48.

317. Tomoko S. Protecting women: new domestic violence countermeasures for COVID-19 in Japan. *Sexual and Reproductive Health Matters*. 2021. Volume 29. URL: <http://surl.li/bmzol>.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А. Законодавче й нормативно-правове забезпечення становища молоді та молодії сім'ї в Україні

ДОДАТОК Б. Наукові погляди стосовно молоді та міжстатевих стосунків

ДОДАТОК В. Заручини як передвесільна обрядовість в різних регіонах України

ДОДАТОК Г. Якісно-статистичний аналіз видів насильства у сімейних стосунках

ДОДАТОК Д. Програма, план і заходи профілактики сімейного насильства серед молодих пар

ДОДАТОК Д.1. Програма профілактики сімейного насильства серед молодих пар

ДОДАТОК Д.2. План реалізації програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар

ДОДАТОК Д.3. Заходи для виконання програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар

ДОДАТОК Д.4. Інформаційний буклет про проведення програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар

ДОДАТОК Е. Угоди про співпрацю міжобласного рівня

ДОДАТОК Е.1. Департамент сім'ї, молоді, фізичної культури та спорту Тернопільської обласної державної адміністрації (угода від 24 грудня 2015 р.)

ДОДАТОК Е.2. Департамент соціального захисту населення Херсонської обласної державної адміністрації (угода від 5 вересня 2016 р.)

ДОДАТОК Е.3. Департамент соціального захисту населення Хмельницької обласної державної адміністрації (угода від 12 вересня 2016 р.)

ДОДАТОК Е.4. Департамент соціального захисту населення Закарпатської обласної державної адміністрації (угода від 09 серпня 2016 р.)

ДОДАТОК Ж. Вихідні листи на виконання експериментального дослідження у Херсонській, Хмельницькій, Закарпатській, Тернопільській областях

ДОДАТОК Ж.1. Департамент соціального захисту населення Хмельницької обласної державної адміністрації – №03.02–6306 від 12.09.2016 р. (Деражнянська райдержадміністрація, Хмельницький, Старокостянтинівський, Шепетівський міськвиконком, Кам'янець-Подільська міська рада)

ДОДАТОК Ж.2. Департамент соціального захисту населення Херсонської обласної державної адміністрації – №2-300-82/9 від 07.10.16 р. (Верхньорогачинський міськвиконком, Білозерська райдержадміністрація, Херсонський міськвиконком)

ДОДАТОК Ж.3. Департамент соціального захисту населення Закарпатської обласної державної адміністрації – 31033/01-22 від 09.08.16 (Сектор з питань сім'ї Міжгірської райдержадміністрації, відділи з питань сім'ї Берегівського та Ужгородського міськвиконкомів)

ДОДАТОК К. Угоди про співпрацю із закладами, установами, організаціями, залученими до виконання програми профілактики насильства у молодих сім'ях в Тернопільській області

ДОДАТОК К.1. Положення про Науково-дослідну лабораторію діагностики і профілактики девіантної поведінки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ДОДАТОК К.2. Угода з Департаментом сім'ї, молоді, фізичної культури та спорту Тернопільської обласної державної адміністрації, договір від 24 грудня 2015 р.

ДОДАТОК К.3. Угода з Головним територіальним управлінням юстиції в Тернопільській області, договір від 20 січня 2016 р.

ДОДАТОК К.4. Угода з Департаментом освіти і науки Тернопільської обласної державної адміністрації, договір від 11 січня 2015 р.

ДОДАТОК К.5. Угода з Службою у справах дітей Тернопільської обласної державної адміністрації договір від 24 грудня 2015 р.

ДОДАТОК К.6. Угода з Департаментом охорони здоров'я Тернопільської обласної державної адміністрації договір від 27 січня 2016 р.

ДОДАТОК К.7. Угода з Головним управлінням Національної поліції в Тернопільській області договір від 31 грудня 2015 р.

ДОДАТОК К.8. Угода з Тернопільським обласним центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді договір від 24 грудня 2015 р.

ДОДАТОК К.9. Угода з Тернопільською Обласною Громадською Організацією «Центр щасливого Батьківства і Материнства» договір від 25 грудня

ДОДАТОК Л. Вихідні листи структур Тернопільської області, відповідальні за реалізацію заходів програми профілактики насильства у молодих сім'ях

ДОДАТОК Л.1. Департамент сім'ї, молоді, фізичної культури та спорту Тернопільської обласної державної адміністрації №01-06/177 від 14 березня 2016 р.

ДОДАТОК Л.2. Гусятинський районний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді №187 від 11 травня 2016 р.

ДОДАТОК Л.3. Тернопільський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді №45/1 від 05 лютого 2016 р.

ДОДАТОК М. Довідка про членство Парфановича А. Я. в Громадській організації «Центр Щасливого Батьківства й Материнства»

ДОДАТОК Н. Порівняльний аналіз діагностування молодих пар до і після одруження на констатувальному етапі дослідження

ДОДАТОК П. Аналітичні дані дослідження стану і детермінант сімейного насильства щодо осіб жіночої статі

ДОДАТОК Р. Аналітичні дані визначення стану і детермінант сімейного насильства щодо осіб чоловічої статі

ДОДАТОК С. Аналітичні дані визначення стану сімейного насильства стосовно дітей

ДОДАТОК Т. Розроблений діагностико-профілактичний інструментарій експериментального дослідження

ДОДАТОК Т.1. Опитувальник для молодих пар на предмет виявлення готовності до побудови подружніх стосунків без проявів насильства

ДОДАТОК Т.2. Анкета для визначення знань і ставлення осіб протилежної статі до насильства в сімейних стосунках

ДОДАТОК Т.3. Тестування на визначення рівня готовності до побудови стосунків без насильства у молодій сім'ї

ДОДАТОК Т.4. Експертне оцінювання за результатами опитування, бесід, тестової перевірки, індивідуальної карти на виявлення готовності особи до побудови сімейних стосунків без насильства

ДОДАТОК Т.5. Профілактичний блок експериментального дослідження

ДОДАТОК У. Індивідуальна карта молодої сім'ї

ДОДАТОК Ф. Довідки про впровадження результатів експериментального дослідження

ДОДАТОК Ф.1. Довідка Управління сім'ї та молоді Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка № 01.01-16/392 від 02.09.2019)

ДОДАТОК Ф.2. Довідка Департаменту соціального захисту населення Хмельницької обласної державної адміністрації (довідка № 03.02–5916 від 17. 10.2019 р.)

ДОДАТОК Ф.3. Довідка Департаменту соціального захисту населення Херсонської обласної державної адміністрації (довідка № 2–300–82/9 від 16.09.2019 р.)

ДОДАТОК Ф.4. Довідка Департаменту соціального захисту населення
Закарпатської обласної державної адміністрації (довідка № 3671/032-10 від
08.10.2019 р.)

ДОДАТОК Х. Рестраційна картка науково-дослідної роботи

ДОДАТОК Ц. Таблиця визначення Критерію λ Колмогорова-Смірнова

ДОДАТОК Ш. Список публікацій здобувача

Законодавче й нормативно-правове забезпечення становища молоді та молоді сім'ї в Україні [241]:

- **«Законодавство України** щодо попередження насильства відповідає вимогам *міжнародного законодавства*: Загальної декларації прав людини (1948 р.); Конвенції про захист прав і основних свобод людини (1950 р.); Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (1966 р.); Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (1984 р.); Європейської конвенції про запобігання тортурам і нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню й покаранню (1987 р.); іншим законодавчим, нормативно-правовим актам міжнародного, європейського рівня. Міжнародною спільнотою прийнято низку важливих документів у різних сферах життєдіяльності, що безпосередньо стосуються захисту в галузі сімейних відносин: Конвенція про згоду на взяття шлюбу, мінімальний шлюбний вік і реєстрацію шлюбів від 7 листопада 1962 р.; Конвенція про охорону материнства 1952 р.; Рекомендація щодо охорони материнства від 20 лютого 1957 р.; Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 18 грудня 1979 р., прийнята Генеральною Асамблеєю ООН на II Всесвітній конференції зі становища жінок, ратифікована Президією Верховної ради Української РСР 24 грудня 1980 р.; Декларація про викорінення насильства щодо жінок, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 жовтня 1993 р.; Пекінська декларація і Платформа дій, прийнята на IV Всесвітній конференції зі становища жінок 4–15 вересня 1995 р.; «Рекомендації щодо захисту жінок від насильства», розроблені Радою Європи 30 квітня 2002 р»;

- «Національний механізм забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків і жінок диктується Пекінською платформою дій (Пекін, 1995, Четверта Всесвітня конференція зі становища жінок: на шляху в XXI століття): запропоновано розробку регіональних і національних платформ дій, впроваджено нову гендерну ідеологію. Кроки впровадження профілактичних дій щодо сімейного насильства в українське законодавство (стосовно жінок): У 1992 р. Організація Об'єднаних Націй утворила контрольну Комісію з питань виконання Конвенції «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок»; у Віденську Декларацію і Програму дій включено розділ про насильство над жінками (звіт Всесвітньої конференції з прав людини 1993 р.); у 1993 р. прийнято Декларацію про викорінювання насильства щодо жінок; у 1994 р. призначено спеціального доповідача з питань насильства над жінками (для збору й опрацювання інформації); у 1998 р. було проведено спеціальне дослідження становища сільських жінок, у тому числі насильства стосовно жінок (Пекінська платформа дій); у 1997 р. Кабінет Міністрів прийняв Національний план поліпшення становища жінок та підвищення їх ролі в суспільстві (постанова № 993). Розглянуто Рекомендації № (90) Комітету Міністрів Ради Європи державам «Про соціальні заходи, пов'язані з домашнім насильством»»;

- **«Конституція України** про сім'ю, профілактику сімейного насильства:

- ст. 3 Конституції України: людина, її життя й здоров'я, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю; ст. 28 Конституції України: ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню або покаранню. Статті *Закону України «Сімейний кодекс України»* від 10 січня 2002 р., що регулюють сімейні стосунки: стаття 3 – Сім'я; стаття 5 – Державна охорона сім'ї;

стаття 7 – Загальні засади регулювання сімейних відносин; стаття 8 – Застосування до регулювання сімейних відносин Цивільного кодексу України; стаття 9 – Регулювання сімейних відносин за домовленістю (договором) сторін; стаття 10 – Застосування аналогії закону та аналогії права; стаття 15 – Виконання сімейних обов'язків; стаття 18 – Захист сімейних прав та інтересів; стаття 21. Поняття шлюбу; стаття 24 – Добровільність шлюбу; стаття 27 – Значення державної реєстрації шлюбу; стаття 29 – Ознайомлення наречених з їхніми правами та обов'язками; стаття 30 – Взаємна обізнаність наречених про стан здоров'я; стаття 36 – Правові наслідки шлюбу; стаття 49 – Право на материнство; стаття 50 – Право на батьківство; стаття 51 – Право дружини та чоловіка на повагу до своєї індивідуальності; стаття 52 – Право дружини та чоловіка на фізичний та духовний розвиток; стаття 54 – Право дружини та чоловіка на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї; стаття 55 – Обов'язок подружжя турбуватися про сім'ю; стаття 56 – Право дружини та чоловіка на свободу та особисту недоторканність»;

- «Розгляд спірних питань між чоловіком і дружиною передбачено за статтями **Цивільного кодексу України** від 16 січня 2003 року. **Закон України** «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності за вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису» від 5 травня 2003 року. **Кодекс України про адміністративні правопорушення**: Глава 14. Адміністративні правопорушення, що посягають на громадський порядок і громадську безпеку. Стаття 173–2. Вчинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису або не проходження корекційної програми (Вчинення насильства в сім'ї, тобто умисне вчинення будь-яких дій фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування фізичного насильства, що не завдало фізичного болю і не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а так само невиконання захисного припису особою, стосовно якої він винесений, – тягнуть за собою накладення штрафу від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням двадцяти відсотків заробітку. Ті самі дії, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за одне з порушень, передбачених частиною першою цієї статті, – тягнуть за собою накладення штрафу від трьох до семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахуванням двадцяти відсотків заробітку, а в разі якщо за обставинами справи, з урахуванням особи порушника, застосування цих заходів буде визнано недостатнім, – адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб»);
- «Стан профілактики насильства у молодих сім'ях також Україні регулюють: **Закони України** «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21 листопада 1992 р., «Про Декларацію про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок» від 5 березня 1999 р.; «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» від 1 червня 2000 р., «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 р.; Сімейний кодекс України від 10 січня 2001 р.; «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р.; Декларація про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок від 2 жовтня 2001 р.; «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності за вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису» від 15 травня 2003 р.; «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2008 р.; «Про засади запобігання дискримінації в

Україні» від 6 вересня 2012 р.; «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 01 січня 2020 р.»;

- **«Укази Президента України:** «Про День молоді», червень 1994 р.; «Про національну раду з питань молодіжної політики», грудень 1995 р.; «Про Положення про міністерство України у справах сім'ї та молоді», грудень 1996 р.; «Про додаткові заходи щодо реалізації державної молодіжної політики», грудень 1996 р. та ін.; «Про додаткові заходи щодо вдосконалення соціальної роботи з дітьми, молоддю та сім'ями», червень 2001 р.); «Порядок розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або його реальну загрозу», квітень 2003 р.; «Порядок розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення» (січень 2004 р.);

- **«Постанови Кабінету Міністрів України:** «Про соціальні служби для молоді», серпень 1993 р.; «Про розвиток мережі центрів соціальних служб для молоді», жовтень 1995 р.; «Про сприяння діяльності Українського національного комітету молодіжних організацій», серпень 1996 р.; «Про стан реалізації державної молодіжної політики» від 18 червня 1999 р.; «Про деякі заходи щодо підтримки здоров'я сім'ї, безпечного материнства і відповідального батьківства» від 3 червня 1999 р. (Із змінами, внесеними згідно з Постановою від 25 грудня 2004 р.); «Про порядок надання пільгових довготермінових кредитів молодим сім'ям та одиноким молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) і придбання житла» (зі змінами) від 29 травня 2001 року; «Порядок розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або його реальну загрозу від 26 квітня 2003 р., «Порядок розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення» від 16 січня 2004 р.; Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Примірне положення про центр медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї»; «Інструкція про порядок взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї та молоді, служб у справах неповнолітніх, центрів соціальних служб для молоді та органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї» від 9 березня 2004 р.; Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження заходів щодо виконання Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» від 7 лютого 2007 р. та ін.; «Про затвердження Програми навчання спеціалістів щодо підготовки молоді до подружнього життя» від 27 грудня 2013 р.; «Про затвердження переліку кваліфікаційних категорій і педагогічних звань педагогічних працівників та порядку їх присвоєння» від 23 грудня 2015 р.; «Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016-2020 роки та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2016 р.; «Про затвердження державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків на період до 2021 р.» від 11 квітня 2018 р.»;

- **«Інші нормативно-правові акти:** Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Примірне положення про центр медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї»; Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Інструкція про порядок узяття на профілактичний облік та порядок зняття з профілактичного обліку осіб, які вчинили насильство у сім'ї» від 9 квітня 2002 р.; Наказ Міністерства у справах сім'ї, дітей та молоді, Міністерства внутрішніх справ України: «Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї та молоді, служб у справах неповнолітніх, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї» (9 березня 2004 р.); Наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони

здоров'я України «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення» (16 січня 2004 р.); Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства транспорту та зв'язку України, Міністерства внутрішніх справ України, Державного департаменту України з питань виконання покарань від 14 червня 2006 р. «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів соціальної роботи із сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах» від 14 червня 2006 р.; Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з проведення Національної кампанії «Стоп насильству!» на період до 2015 р. від 01 грудня 2010 р.; Наказ Міністерства соціальної політики України «Методичні рекомендації щодо організації проходження корекційних програм особами, які вчиняють насильство в сім'ї» від 8 травня 2014 р.; Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників із іншими органами та службами» від 02 жовтня 2018 р.» [241].

Наукові погляди стосовно молоді та міжстатевих стосунків

№ з/п	Твердження автора наукової думки
1.	«На рубежі ХХ – ХХІ ст. ефективній молодіжній політиці стали на заваді: дефіцит соціально-економічних ресурсів, які б могли бути використані для вирішення молодіжних проблем; зниження життєвого рівня молоді, що спричиняє песимізм, соціальну апатію; невідповідність рівня професійної підготовки молоді реальним потребам суспільства; слабка консолідованість молодіжного руху» (В. Г. Городяненко)
2.	Розбіжності між очікуваним і дійсністю підвищує напруженість у суспільстві і готовність людей змінити модель своєї поведінки в напрямі антисоціальної. Труднощі полягають і в тому, що в сучасних умовах порушено ієрархію потреб. У процесі реформування відбувається переорієнтація таких цінностей, як дисципліна, виконавчість, обов'язковість на такі цінності, як свобода від авторитетів, розкутість, особиста недоторканість, які відносяться до процесу самореалізації особи (Петришин Г. Р.)
3.	У періоди соціальних криз трансформується і розвивається ціннісно-нормативна система соціальних відносин – основа процесів соціалізації. Людина знаходиться, з одного боку, під більш масивним суспільним пресингом, а з другого – суспільство не дає критерії та норми виживання. У цій ситуації центр відповідальності й контролю зміщується в сторону індивідуальності, що ставить до неї досить високі вимоги. Дестабілізуючі процеси перехідного періоду відобразилися на формуванні тогочасного покоління. Нестабільність соціуму досягла свого піку у 90-ті роки, що вилилось у дефіциті позитивного впливу на дитину всіх інститутів соціалізації (Т. Баранова)
4.	Недовіра до протилежної статі спостерігаються не тільки в моральному плані, але й в інтимних стосунках. Із 50 опитаних дівчат віком 17–19 років 32 стверджували, що віддали б перевагу вступити в інтимні стосунки із особами протилежної статі, що за віком старші 10 і більше років (С. Юрківський)
5.	Сьогодні старшокласники відображають і по-своєму відтворюють норми моралі, які дає їм суспільство дорослих. Кризовий соціум обумовив існування суперечливої системи життєвих цінностей. Високо оцінюючи значення здоров'я, щасливого сімейного життя, вірних друзів, матеріального благополуччя, старшокласники разом з тим ігнорують цінності пізнання і творчості. Вони не пов'язують свою життя зі служінням суспільству, відчужені від політики, цінностей добросовісної праці, готові здійснювати свою життєву програму твердо і неухильно, «будь-якою ціною» (Г. М. Лактіонова)

Заручини як передвесільна обрядовість в різних регіонах України

(за матеріалами літературних джерел: Несен, 2004; Потебня, 2000;
Борисенко, 1994; Здоровега, 1974; Сандульська, 2009)

Тлумачення заручин як обряду

Сутність заручин. Заручини – передвесільна обрядовість, традиційний обряд. Дотримання суспільної моральності, етичних норм. Закріплення згоди на шлюб. Публічне оголошення наміру молодих з'єднати долі, скласти домовленості про весілля. Заручини не у всіх випадках є тотожними зі сватанням. У деяких випадках заручини замінюють сватанням або обряд заручин включає в себе сватання. Заручини – оголошення наміру одружитися, сватання – звернення до батьків нареченої. Заручини переважно відбуваються в святкові дні. Після обряду заручин – передвесільні традиції. Головний атрибут заручин – обручка на пальці нареченої. А також благословення батьками молоді.

Наукові підходи до пояснення обрядовості заручин Заручини – «мале весілля» (Борисенко, 1994, с. 292). Заручини – остаточна згода на шлюб у присутності родичів (Здоровега, 1974, с. 502). Заручини – позначення святкування шлюбної угоди (Несен, 2004, с. 54). Заручини – посад молодих як акт народної шлюбної санкції, що відрізняє їх від інших етапів (Несен, 2004, с. 36).

Обрядові дії під час заручин у минулому. Збір старостів, батьків і родичів; можливе запрошення великої кількості людей (родичів, друзів, знайомих) до 20–35 чол. Накривання святкового столу. Представлення юнака (можливо свати) і опис його переваг та найкращих якостей. Наречених садять посередині столу. Проведення обрядової дії – з'єднання рук молодих – кульмінація заручин (як правило, старостою). Посад на кожух: молодих із зав'язаними руками обводять навколо столу і садять на покуті, на вивернутий кожух. Окремий посад кожного з молодих у своїй хаті, а також спільний їх посад у молодій після вінчання. Дарування дівчиною хустки молодому, перев'язування руки (тільки у деяких областях). Після завершення заручин відбувається обдаровування рідних молоді (у окремих регіонах). Обговорення питань про придане, місце проживання пари, проведення весілля. Використання кожуха, як на заручинах, так і в усьому весільному обряді є виявом давніх вірувань, пов'язаних із побажанням молодим багатства. У випадку відмови дівчини виходити за хлопця заміж старостам підносили гарбуз, а за деякими звичаями – макогін (Несен, 2004; Потебня, 2000; Борисенко, 1994; Здоровега, 1974; Сандульська, 2009).

Відмінності проведення заручин у різних областях України. Як окремий обряд – в у селах Вінницької, Хмельницької областей. Заручини зливалися зі сватанням (Вінницька область). Заручини відбувалися або окремо, або спільно зі сватанням (Житомирська, Рівненська області). В одних областях України пов'язування рук здійснювалося рушником, в інших – хусткою. Руки молодих пов'язували над мискою із зерном (Поділля), на хлібові (Вінницька, Житомирська, Київська, Черкаська, Тернопільська області) – ставили хліб на стіл, потім стелили рушник, староста брав руку нареченої і клав її поверх рушника, на руку нареченої лягала рука нареченого, а зверху — руки всіх присутніх свідків, староста зв'язував руки рушником. У випадку відмови старостам підносили гарбуз або макогін (Західна Україна). Обдаровування рідних молоді (у окремих населених пунктах Вінницької, Хмельницької, Тернопільської, Київської та інших регіонах Поділля) (Сандульська, 2009)

Доцільним є опис заручин в історичному та територіально-просторовому контексті як обряду та етапу дошлюбних стосунків молодої пари. Як зазначають дослідники, заручини були найважливішим обрядовим дійством передвесільного етапу і в деяких регіонах називались ще «малим весіллям». З цією назвою важко не погодитися. На західних територіях України на заручинах були присутні близько 20–30 осіб, що на сьогодні становить весільну кількість осіб. Влаштували застілля та запрошували музик. Як зазначає І. І. Несен, заручини не виділялися в самостійний етап, а сам термін вживається на позначення святкування шлюбної угоди. Заручини – це свого роду початок випробувального терміну для закоханих, у процесі якого підвищується вимогливість до поведінки як хлопця, так і дівчини, з'ясовується серйозність намірів. Велике значення в оцінці характеру взаєностосунків дівчат і юнаків має думка оточення, пануюча в суспільстві мораль, моральні норми (Несен, 2004; Потебня, 2000).

Самий обряд заручин на території України тривав у різні часи, основними компонентами яких загалом були посад молодих, єднання рук молодих і батьків на хлібі, благословення батьками дітей, обмін подарунками, домовленості щодо проведення весілля. Заручини існують як окремий обряд, у деяких районах зливаються зі сватанням. Після обряду заручин спостерігається передвесільний цикл традицій. Аналізу й осмислення потребують різноманітні підходи щодо визначення такого обряду в стосунках молодої пари, розкритті змісту дошлюбного спілкування дівчини і хлопця, особливості періоду підготовки до шлюбу. Доцільно акцентувати увагу на моменті зародження сімейних стосунків саме у мікросоціальному оточенні, впливу якого на міжособистісні стосунки сучасна молодь не надає належної уваги. Це вимагає розгляду соціально-психологічної адаптації до умов оточення та індивідуальних особливостей кожного, специфіки формування міжособистісних стосунків у дошлюбний період, зближення звичок, уявлень, цінностей молодят.

Сучасні заручини мають новітні характеристики: характер заручин (романтичність обстановки, різні сценарії заручин); тривалий період між заручинами і весіллям (від місяця – до декількох років); роз'єднання обряду державної і церковної реєстрації шлюбу, коли вінчання має лише символічний характер та не передбачає ніяких юридичних зобов'язань; проведення заручин не обов'язково у будинку молодої як в давнину, а і в інших місцях, наприклад ресторанах, кафе; благословення батьками молодих, їх посад на чільне місце є необов'язковими, адже сам факт організації заручин уже є свідченням згоди батьків на майбутній шлюб дітей; як правило, молодий приходить на заручини ще й з букетами квітів для дівчини та її матері; організаційні питання щодо проведення весілля, розподіл обов'язків не завжди є предметом обговорення на самих заручинах і тому вони дуже часто є просто обрядовою частиною передвесільного періоду молодят; можливе підписання договірних зобов'язань; велика увага надається купівлі плаття молодої (молодим, самостійно дівчиною чи з спільного весільного бюджету); велика увага надається збереженню заручин у відеоматеріалах; зменшення моральних зобов'язань унаслідок заручин, коли вони можуть бути легко розірваними і не мати ніяких моральних санкцій стосовно молодят; сьогодні заручини є не стільки традицією чи обрядовою дією, скільки підтвердження серйозного наміру молодят одружитися та отримання на це згоди батьків й оточення; найважливішим у обряді заручин є дарування хлопцем обручки та її прийняття дівчиною, що означає її згоду на шлюб; у сучасні традиції проведення заручин молодята рідко одягають вишиваний національний одяг, принаймні це не є традицією, а може відбуватися тільки за бажанням молодят чи їхніх родин; сьогодні дуже рідко на заручини запрошують старостів, що особливо характерно для великих міст.

Якісно-статистичний аналіз видів насильства у сімейних стосунків

Вчинення насильства в сім'ї. «За статистикою Міністерства внутрішніх справ, лише протягом 10 місяців 2008 року за вчинення насильства в сім'ї поставлено на облік майже 56 тис. осіб. З них 32873 особи – за вчинення фізичного насильства, а майже 21 тисяча – за психологічне насильство в сім'ї. Загалом же на обліку за тиранію в сім'ї стоять 84 763 особи. Небезпека, зокрема й для України, полягає в тому, що насильство сприймається як цілком нормальна частина стосунків між чоловіком і жінкою або ж виправдовується ревнощами, захистом гідності або культурними чи релігійними традиціями. В Україні у 80 % випадків жертвами насильства є жінки, а у 75 % – від «важкої руки» батьків страждають діти» (Кутракова, 2012, с. 52). «Згідно даних соціологічних опитувань, домашнє насильство – доволі поширене явище. Воно має місце і в молодих сім'ях, де стосунки побудовані на демократичніших принципах, ніж у сім'ях старших вікових категорій населення» (Лаврінєнко, 1998, с. 133).

Розлучення. «В Україні серед жінок віком від 25 до 30 років кількість розлучень сягає 43,9%, у чоловіків цього віку – 25, 1 %. Зі всіх розлучень 40% подружніх пар прожили разом менше чотирьох років» (Неділько, 2007).

Реєстрація шлюбів. Скорочується кількість шлюбів, які офіційно реєструються з 9,5 до 5,5 шлюбів на 1 тис. осіб. Середній вік вступу в шлюб збільшується. За останні 10 років майже вдвічі скоротився коефіцієнт шлюбності у вікових групах від 16 до 24 років. Зростає співвідношення кількості розлучень відносно шлюбів. Так, якщо у 1990 р. На 482,8 тис. зареєстрованих шлюбів було 192,8 тис розлучень, то у 1998 р. Руйнувалося 58 % шлюбів, а у 2000 р. Руйнувалося 72 % шлюбів. В Україні набуває розповсюдження форма незареєстрованого співжиття чоловіків і жінок, що спричиняє збільшення частки позашлюбних дітонороджень з 11,9% (1991) до 17,5 % від загальної кількості живонароджених у 2000 р. (Становище дітей та жінок в Україні, 2001). Уявлення молоді про любов і шлюб відрізняються від поглядів старшого покоління, оскільки 1/3 респондентів вважає реєстрацію своїх стосунків для створення сім'ї зовсім необов'язковою, 35 % – допускають таку можливість при наявності певних обставин, решта (40 %) притримуються традиційної точки зору (Волкова, 2013). Цінності молоді сім'ї: «хороша сім'я» – 89,9%; здоров'я – 984,5%, діти – 79,7%, кохання – 70,1%, матеріальна забезпеченість – 67,1%, сексуальна гармонія – 65,6%, впевненість у собі – 65,1 % (Якубова, 1996, с. 40).

Дошлюбні сексуальні стосунки. Наявність дошлюбних сексуальних стосунків є не просто інформацією, але такою обставиною, яка відіграє значну роль у формуванні шлюбно-сімейної свідомості молодих людей. Про їх негативність свідчать результати аналізу про ставлення респондентів, що мали сексуальні дошлюбні статеві стосунки: вони позитивно ставляться до такої форми подружніх відносин, як незареєстрований шлюб (більше третини позитивних відповідей); серед них вища орієнтація на повторний шлюб; однією з важливих причин розлучення вони називають наявність у молодого подружжя сексуальних розбіжностей (четверо з п'яти опитаних), у той час, коли молодята, які до шлюбу стевих відносин не мали, цю причину розлучень практично не вказують як основну (вказав лише кожен п'ятий); однією з найважливіших функцій сім'ї вони (більше 50% респондентів) називають «задоволенням сексуальних потреб»; 14% з них на момент опитування мали дітей; серед тих, що не мали сексуальних дошлюбних стосунків, дітей мали лише 6%; серед них значно поширена репродуктивна орієнтація на народження дітей у перший рік шлюбу (86,7%); хоча розбіжність у відсотках несуттєва, все ж орієнтація на бездітну сім'ю вища в респондентів, які мали дошлюбні сексуальні стосунки (Якубова, 1996, с. 85).

Для визначення **виховного впливу сім'ї на культуру міжстатевих стосунків** було проанкетовано 416 учнів і 114 батьків. Результати проведеного анкетування й опитування батьків підлітків засвідчили значний вплив сім'ї на виховання у підлітків культури міжстатевих стосунків. 81,6% батьків засвідчили, що діти часто звертаються до них зі своїми проблемами, 8,4% – інколи, і тільки 10% батьків визнали, що свої проблеми діти вирішують самостійно. У 80% як сини, так і доньки за порадою і допомогою звертаються до матері, і лише 12% - до батька. Аналіз результатів засвідчує зниження рівня батьківського впливу на виховання як сина, так і доньки. До різностатевої дружби своїх дітей-підлітків 90,1% батьків ставляться позитивно, 3,3% - нейтрально, і тільки 6,6% батьків - негативно. На шкідливість раннього початку статевого життя говорять зі своїми дітьми 46,6% батьків, 43,4% батьків не надають цій проблемі належної уваги. На необхідності виховання рис мужності у хлопців та жіночності у дівчат наголошують у своїх відповідях 75,4% батьків, не переймаються цим 24,6% батьків. У більшості випадків діти наслідують статево-рольову поведінку своїх батьків і їх взаємини. Культури міжстатевих стосунків у підлітків насамперед формується в сім', у родині, і її рівень залежить від загальної і статевої культури її членів.

Однак, аналіз анкет підлітків дає підстави стверджувати, що проблеми, які виникають у взаєминах з протилежною статтю, вони обговорюють найчастіше з друзями (12-14 років – хлопчики 63,2%, дівчата 81,2%; 15-16 років – хлопці 56,9%, дівчата – 83,7%) або вирішують самостійно бездопомоги батьків і вчителів. Основними джерелами інформації про міжстатеві стосунки для них є друзі або засоби масової інформації. Міжстатевими стосунками більшість опитаних підлітків почали цікавитись ще до 12 років (44,3% хлопчиків і 39,5% дівчаток 12-14 років; 47,3% хлопців і 23,3% дівчат 15-16 років). Необхідність кваліфікованої допомоги щодо налагодження взаємин з протилежною статтю зазначають 20,5% хлопчиків і 18,8% дівчаток 12-14 років та 25,4% хлопців і 11,7% дівчат 15-16 років. На запитання про початок статевого життя в шкільному віці ствердно відповіли 50,6% хлопчиків та 29,1% дівчаток 12-14 років та 52,6% хлопців та 39,5% дівчат 15-16 років (Рибалка, 2005, с. 152).

Наслідки сімейного насильства для дітей. Дослідження В. Ролінського свідчать, що «третина дітей в Україні щороку є свідками насильства в сім'ї. Діти матерів, які зазнали знущань, у шість разів частіше намагаються покінчити життя самогубством, 50% дітей схильні до зловживань наркотиками та алкоголем, одна третина підлітків зазнає насилля в інтимних стосунках» (Ролінський, 2003, с. 99). «Третина дітей в Україні щороку спостерігають акти насильства в сім'ї. Діти, матері яких зазнали знущань, у шість разів частіше намагаються покінчити життя самогубством, 50 % з них схильні до зловживань наркотиками й алкоголем» (Дудяк, 2013, с. 20). «Понад 1 млн. 500 тис. випадків жорстокого поводження з дітьми на рік було підтверджено Д. Бишеровим на основі статистичного аналізу, який був проведений Національним центром по зловживанню та нехтуванню дітьми. На його думку, враховуючи дані, щороку ми можемо спостерігати понад 1,6 млн. випадків нехтування дітьми та зловживання ними, а від 2 до 4 тис. таких ситуацій закінчуються смертельними наслідками» (Щербак, 2002).

Насильство у сім'ях. «У 2010 р. соціальним супроводом Центрів соціальних служб для сім'ї дітей та молоді було охоплено 3308 сімей, які опинились у складних життєвих обставинах, у 2011 р. – 2109 сімей, за 9 місяців 2012 р. – 1476. У 2010 р. до центрів соціально-психологічної допомоги з випадками насильства направлено 387 сімей, у 2011 р. – 136, за 9 місяців 2012 – 136» (Моніторинг, 2011). «Ставлення до засобів існування сім'ї, зокрема грошей, є суттєвим чинником, що визначає керівні ролі в сім'ї. Так, 43 % молодих жінок вважають себе фінансово залежними від чоловіків, 26 % – частково залежними і лише 17 % – незалежними. Чоловіки оцінюють фінансову залежність жінок від них дещо «м'якше», повністю залежними вважають 37%, частково залежними – 32%, незалежними – 18%....Бюджет розподіляється переважно спільно (у 2/3 опитаних сімей)» (Якубов, 1996, с. 311).

Програма, план і заходи
профілактики сімейного насильства серед молодих пар

ДОДАТОК Д.1

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Науково-дослідна лабораторія діагностики і профілактики
девіантної поведінки

Ректор

«Затверджую»
проф. В. П. Кравець
«21» грудня 2015 р.

ПРОГРАМА
профілактики сімейного насильства
серед молодих пар
(2015 – 2017 рр., Тернопільська область)

Метою програми є:

- розвиток відповідального ставлення молодих пар до сім'ї, сімейних стосунків як однієї зі сфер суспільного життя;
- забезпечення поінформованості молодих пар про права, свободи, обов'язки як жінок, так і чоловіків у сімейних стосунках;
- формування в молоді моральності і позиції активного неприйняття насильства у сімейних стосунках;
- посилення гендерної рівності чоловіків і жінок, їх ролі в державотворенні, громадському житті, покращення їхніх соціально-психологічного становища і самопочуття.

Напрями реалізації програми: профілактика серед молодих пар економічного, фізичного, психологічного, сексуального сімейного насильства.

Зацікавлені сторони:

- Молодь, молоді пари.

- Департамент сім'ї, молоді, фізичної культури та спорту Тернопільської обласної державної адміністрації.
- Громадська організація «Центр щасливого батьківства і материнства».
- Відділ державної реєстрації актів Цивільного стану реєстраційної служби Головного управління юстиції у Тернопільській області.
- Департамент охорони здоров'я Тернопільської обласної державної адміністрації.
- Обласний центр соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді.
- Комісія у справах сім'ї Тернопільсько-Зборівської Архиепархії.
- Науково-дослідна лабораторія діагностики і профілактики девіантної поведінки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Очікувані результати. Виконання програми дасть змогу:

- підготувати молоді пари до побудови сімейних стосунків без проявів насильства;
- забезпечити дієвість механізмів соціального виховання, соціально-правового захисту, соціальних гарантій молоді;
- вдосконалити молодіжну політику з метою створення належних умов життєдіяльності кожного з членів сім'ї, сімейного виховання для дітей;
- розширити можливості державної і недержавної гілок молодіжної політики України в частині підготовки молодих пар до подружнього життя без проявів насильства.

Аналіз проблеми. У ст. 3 Конституції України зазначається, що людина, її життя й здоров'я, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю. А в ст. 28 цього Закону регламентується, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню або покаранню. Це стосується і сімейних стосунків. Особливої уваги ж потребує підготовка молоді до подружнього життя і насамперед профілактика різних видів сімейного насильства.

Законом України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» зі змінами та доповненнями від 29 грудня 2014 р. встановлено, що *молодь, молоді громадяни* – громадяни віком від 14 до 35 років; молода сім'я – подружжя, в якому вік чоловіка та дружини не перевищує 35 років.

Відповідно до ст. 21 Сімейного Кодексу України *шлюб* – це сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану.

Ознаками шлюбу є:

- добровільність, тобто наявність добровільної згоди обох з подружжя (ст.24 Сімейного кодексу);

- досягнення шлюбного віку жінкою та чоловіком, які вступають у шлюб (ст. 22 Сімейного кодексу);

- реєстрація шлюбу у встановленому законом порядку органом, визначеним Сімейним кодексом.

Згідно законодавства України *сім'я* – соціальна група, що складається з чоловіка і жінки, які перебувають у шлюбі, їх дітей (власних або прийомних), інших осіб, поєднаних родинними зв'язками з подружжям, кровних родичів. Правовий статус сім'ї регулюється Сімейним кодексом України від 10 січня 2001 р., іншими законами України, національними програмами планування сім'ї, концепцією державної сімейної політики.

Законодавчо визначено, що *члени сім'ї* – особи, які перебувають у шлюбі; проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою; їхні діти; особи, які перебувають під опікою чи піклуванням; є родичами прямої або непрямої лінії споріднення за умови спільного проживання.

Згідно наукових досліджень, даних статистики, щороку в Україні фіксуються випадки насильства. Наприклад, у 2010 р.: 110272 звернень щодо насильства в сім'ї (від жінок – 96152, від чоловіків – 8683); 2011 р.: 126514 звернень (від жінок – 113872, від чоловіків – 11861); 2012 р.: 110002 звернень (від жінок – 93402, від чоловіків – 15902).

Насильство в сім'ї за Законом України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 р. розглядається як будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи людини та громадянина і наносять моральну шкоду, шкоду фізичному чи психічному здоров'ю.

Види насильства:

- *фізичне насильство в сім'ї* – умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі і гідності;

- *сексуальне насильство в сім'ї* – протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру по відношенню до дитини, яка є членом цієї сім'ї;

- *психологічне насильство в сім'ї* – насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдатися або завдається шкода психічному здоров'ю;

- *економічне насильство в сім'ї* – умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які

постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я.

Жертва насильства в сім'ї – член сім'ї, який постраждав від фізичного, сексуального, психологічного чи економічного насильства з боку іншого члена сім'ї.

Законодавство України щодо попередження насильства відповідає вимогам Загальної декларації прав людини (1948 р.), Конвенції про захист прав і основних свобод людини (1950 р.), Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (1966 р.), Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (1984 р.), Європейської конвенції про запобігання тортурам і нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню й покаранню (1987 р.) та іншим законодавчим, нормативно-правовим актам міжнародного, європейського рівня.

Попередження насильства в сім'ї – система соціальних і спеціальних заходів, спрямованих на усунення причин і умов, які йому сприяють, припинення насильства в сім'ї, яке готується або вже почалося, притягнення до відповідальності осіб, винних у його вчиненні, а також медико-соціальна реабілітація його жертв. Органами та установами, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї є: спеціально уповноважені органи виконавчої влади, служба дільничних інспекторів міліції та кримінальна міліція у справах неповнолітніх, органи опіки і піклування, кризові центри, центри медико-соціальної реабілітації жертв насилля.

Подружня пара у своєму становленні як сім'я проходить низку періодів: дошлюбних зустрічей; підготовки до шлюбу як перехідний етап; шлюбне життя. Тому програма орієнтована на профілактику насильства серед молодих людей, які зустрічаються, які одружуються та які починають сімейне життя, або ж на ранній період становлення, сім'ї, формування сімейних стосунків. Оскільки саме в цей час можна подолати недоліки статево-гендерного виховання в дитячому, підлітковому, юнацькому віці та підготувати молодих людей до відповідального виконання подружніх функцій. І найважливіше – побудувати сімейні стосунки, в яких немає будь-якого насильства стосовно одне до одного, а отже, сформувати сім'ю, яка максимально сприятиме розвитку й життєдіяльності кожного з подружньої пари, їхніх дітей.

Інституційне забезпечення дії програми стосується:

- виконання національно-правової політики щодо молодих людей, їх соціалізації;

- соціального виховання і обслуговування молоді відповідно до законодавчого, нормативно-правового забезпечення діяльності соціальних структур;

- впровадження законів і нормативно-правових актів у практичну діяльність і функціонування закладів, установ, організацій регіонального, місцевого рівнів;

- актуалізації проблеми насильства у сімейних стосунках на місцевому, регіональному рівні діяльністю закладів, установ, організацій, які відповідають за підготовку молоді до подружнього життя;

- створення, розробки програми діяльності та взаємодії інститутів підтримки сім'ї, реалізації традиційних і новітніх форм, технологій роботи, впровадження ефективного діагностико-профілактичного інструментарію.

Організаційне забезпечення профілактики різних видів сімейного насильства серед молодих пар стосується:

- соціальної підтримки й соціального виховання молодих пар;

- реалізації комплексних заходів (медико-біологічних, соціально-правових, психолого-педагогічних, морально-духовних) з профілактики насильства у подружньому житті;

- покращення поінформованості молоді стосовно їх соціально-правового захисту в дошлюбних і шлюбних стосунках;

- роз'яснення видового різноманіття насильства у соціумі і в сім'ї, прав і обов'язків дівчат і хлопців у міжособистісних стосунках та чоловіків і жінок у – сімейних;

- організації просвітницької, інформаційної, консультативної, роз'яснювальної профілактичної роботи соціальних працівників, священників, педагогів, психологів, юристів з молодими людьми на індивідуальному рівні;

- психоемоційної підготовки молодих людей до подружнього життя;

- науково-методичного, соціально-організаційного, правового, психолого-педагогічного забезпечення профілактики насильства.

Реалізація завдань відбуватиметься при сприянні Департаменту (відділів) сім'ї, молоді, фізичної культури та спорту Тернопільської обласної державної адміністрації, Комісії у справах сім'ї Української греко-католицької церкви та виїзним режимом суб'єктів профілактичної роботи за умови попередньої домовленості й узгодженості про місце, час, характер заходу, а також із відповідним соціально-організаційним, науково-методичним забезпеченням діяльності спеціалістів.

Організація роботи відбуватиметься за ініціативної ролі науково-дослідної лабораторії діагностики і профілактики девіантної поведінки тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, громадської організації «Центр щасливого батьківства й

материнства», інших соціальних структур й активної участі самих молодих людей.

Діагностико-профілактичний інструментарій:

1) діагностичні методики для вивчення поширення і проявів насильства у сім'ї, суспільстві;

2) методи і форми профілактики фактів насильства в сімейних стосунках (соціально-правового, медико-біологічного, психолого-педагогічного, морально-духовного спрямування); буклети; роз'яснювальні листівки, інформаційні листи; навчально-методичні посібники роз'яснювального, інформаційного змісту профілактики насильства у подружньому житті; методичні рекомендації з профілактики насильства серед молодих пар;

3) методики, технології роботи у межах дії семінарів, тренінгів, прес-конференцій, засідань круглого столу, робочих нарад та ін., а також розпорядження, накази, різні види документування організації, реалізації завдань та результатів роботи.

Цільова аудиторія. Основна цільова аудиторія дії програми – молоді люди віком від 18 до 35 років, які вступають або вступили у подружні стосунки з метою профілактики у шлюбному житті фізичного, психологічного, сексуального, економічного насильства:

- дівчата і хлопці, які зустрічаються;
- молоді пари у період підготовки до шлюбу;
- одружені молоді пари.

Залучення осіб цільової групи відбудеться за допомогою організації: заходів інформаційно-просвітницького, консультативно-роз'яснювального характеру, індивідуальної роботи з ними психологів, священників, юристів, лікарів, соціальних працівників, соціальних педагогів, проведення групових заходів (лекцій, роз'яснювальних бесід, корекційних, тренінгових занять, вирішення проблемних ситуацій).

ПЛАН
реалізації програми профілактики сімейного насильства
серед молодих пар
(2015 – 2017 рр., Тернопільська область)

I. Діагностика сімейного насильства як суспільного феномену.

Підготовчий період реалізації проекту (2015 р.)

II. Виявлення знань молоді про шлюб, сімейне насильство, профілактику сімейного насильства.

Підготовчий період реалізації проекту (2015 р. – початок 2016 р.)

III. Визначення інституційного, організаційного забезпечення, діагностико-профілактичного інструментарію та виявлення умов ефективного впровадження заходів проекту.

Підготовчий період реалізації проекту (2015 р. – початок 2016 р.)

IV. Створення та визначення функціональних повноважень осередків профілактики насильства серед молодих пар при Департаменті (відділах) сім'ї, молоді, фізичної культури та спорту Тернопільської обласної державної адміністрації, Комісії у справах сім'ї Тернопільсько-Зборівської Архiepархії

I квартал 2016 р.

V. Залучення органів державної виконавчої влади і місцевого самоврядування, громадських, релігійних, наукових соціальних структур до роботи з молодими парами для побудови сімейних стосунків без насильства.

Протягом 2016 р.

VI. Здійснення просвітницької, інформаційної, консультативної роботи з молодими парами соціальних працівників, педагогів, юристів, медиків, священників, науковців.

Протягом 2016 р.

VII. Організація профілактичної роботи з молодими парами груп ризику, які потребують корекційного впливу соціальних структур.

Протягом 2016 р.

VIII. Профілактика порушень прав дівчат і хлопців у їх мікросоціальному оточенні.

Протягом 2016 р.

IX. Експертна оцінка, вивчення ефективності дії проекту, широке впровадження його результатів у практичну діяльність соціальних структур.

Кінець 2016 р. – 2017 р.

X. Вироблення висновків, перспектив діяльності.

2017 р.

Початковий етап дії програми:

Розробка проекту; вибір партнерів та визначення їх функціональних повноважень у межах дії проекту; соціально-організаційне забезпечення реалізації заходів діагностики.

Визначення конкретної цільової групи з профілактики сімейного насильства серед молодих пар: за віком, мотивацією до співпраці, спрямуванням розвитку особистості, соціально-психологічним станом. На основі диференційованого підходу визначаються групи, на які буде спрямовуватися соціально-організаційний, психолого-педагогічний вплив.

Встановлення критеріїв ефективності проведеної роботи:

- 1) рівень знань молоді про насильство в сім'ї;
- 2) ставлення до шлюбу, проявів різних видів насильства;
- 3) мотивація та готовність до налагодження сімейних стосунків без проявів насильства.

Інструментарій: анкети, опитувальники, інтерв'ю, спеціалізовані діагностичні методики.

Проміжні етапи дії програми:

Реалізація плану і заходів згідно програми з конкретними цільовими групами з використанням профілактичних форм і методів роботи.

Проведення моніторингу, спостереження, анкетування щодо знань молодих пар, їх ставлення до сім'ї, навиків до побудови сімейних стосунків без застосування насильства.

Систематичне й комплексне залучення фахівців до профілактичної роботи з молодими парами.

Соціально-організаційна співпраця, методично-просвітницьке забезпечення фахівців, залучених до профілактики сімейного насильства серед молодих пар.

Завершальний етап дії програми:

Аналіз проведеної роботи на основі повторно використаного діагностичного інструментарію.

Експертна оцінка результатів проведеної роботи на основі вивчення думки провідних фахівців, людей, які мають безпосередній контакт із молодими парами.

Визначення ефективності проведеної роботи. Вимірювання кількісних і якісних показників досягнутих результатів.

ЗАХОДИ

для виконання програми профілактики сімейного насильства
серед молодих пар (2015 – 2017 рр., Тернопільська область)

I. Організація та проведення соціальних, психолого-педагогічних та кримінологічних досліджень насильства в сім'ї

1.1. Проведення опитування, анкетування серед молодих пар на предмет виявлення наявного рівня знань про шлюбні стосунки, сімейні обов'язки, ставлення до сім'ї, насильства в сім'ї.

1.2. Дослідження даних криміналістики на рівні держави, регіону, окремих населених пунктів, які стосуються фактів насильства у сім'ї.

1.3. Здійснення та аналіз даних проведеного анкетування одружених чоловіків і заміжніх жінок щодо фактів наявності та вираження різних видів насильства у шлюбних стосунках.

1.4. Виявлення фахового рівня працівників соціальної сфери з питань профілактики сімейного насильства.

II. Профілактична робота з молодими парами.

(залучення молодих пар до програми профілактики фізичного, економічного, психологічного, сексуального видів насильства)

2.1. Навчання щодо конструктивного вирішення конфліктів (бесіди, лекції, семінари, тренінги).

2.2. Актуалізація інформаційної, просвітницької, правовиховної, психолого-педагогічної роботи як з парою в цілому, так і з кожним її членом зокрема з урахуванням гендерних особливостей.

2.3. Роз'яснення прав, обов'язків, ознайомлення з нормативно-правовими положеннями щодо засад економічного функціонування сім'ї, кожного її члена.

2.4. Проведення бесід, надання консультацій з питань морально-духовної сфери сімейного життя.

2.5. Активізація психологічної роботи у формуванні сімейних стосунків серед молодих пар.

2.6. Консультативна робота лікарів-гінекологів, психотерапевтів.

2.7. Роз'яснення наслідків насильства (соціальних, криміналістичних, фізичних, психоемоційних, морально-духовних).

2.8. Бесіди, розповіді осіб з позитивним досвідом подружнього життя методом прикладу.

III. Активізація профілактичної роботи в мікросоціальному оточенні молодих пар, налагодження взаємодії та залучення соціальних структур до профілактики сімейного насильства.

3.1. Забезпечення інституційних, організаційних умов профілактики сімейного насильства серед молодих пар.

3.2. Актуалізація діяльності соціальних структур, відповідальних за сімейну молодіжну політику.

3.3. Формування відповідного фахового рівня працівників соціальної сфери з питань профілактики сімейного насильства.

3.4. Організація соціального патронату осіб, які потребують соціальної допомоги й підтримки.

3.5. Використання засобів масової інформації з метою пропаганди сім'ї, роз'яснення специфіки побудови сімейних стосунків, позитивного ставлення до сім'ї.

3.6. Корекційно-реабілітаційна робота з питань профілактики можливих проявів насильства у сімейних стосунках.

Взаємодія соціальних структур з профілактики насильства серед молодих пар

1. Розповсюдження буклетів, інформаційно-просвітницької, науково-методичної літератури з питань насильства в сім'ї серед молодих пар.

2. Розробка, впровадження, обмін методичними матеріалами.

3. Висвітлення актуальних проблем насильства в сім'ї у засобах масової інформації, серед громадськості.

4. Проведення та/чи участь у проведенні семінарів, круглих столів, конференцій, робочих нарад соціальних структур – учасників проекту.

5. Залучення працівників закладів, установ, організацій до індивідуальної та групової профілактичної роботи з молоддю, молодими парами.

6. Забезпечення участі фахівців у наукових дослідженнях та їх підвищення кваліфікації на базі сторін, практична підготовка висококваліфікованих фахівців у галузі профілактики сімейного насильства.

7. Реалізація профілактики на основі впровадження інноваційних технологій, форм роботи, запровадження нових організаційно-структурних форм діяльності для ефективного проведення комплексних заходів профілактики сімейного насильства серед молодих пар.

8. Вдосконалення якості профілактики сімейного насильства через забезпечення її діагностико-профілактичним інструментарієм.

9. Розширення практики створення профілактичних центрів, осередків на базі діяльності соціальних структур.

10. Удосконалення форм, методів взаємодії закладів, установ, організацій, відповідальних за профілактику сімейного насильства, поглиблення взаємозв'язку науково-методичної діяльності з практичним процесом.

Таблиця Д.3.1.

**Права і обов'язки соціальних структур, залучених до виконання завдань
експериментального дослідження**

(для виконання завдань програми профілактики сімейного насильства
серед молодих пар, 2015 – 2021 рр.)

Зобов'язання сторін	Права сторін
Здійснення координації дій щодо кадрового забезпечення профілактичного процесу. Узгодження форм роботи та взаємодії фахівців. Забезпечення реалізації технологій профілактики сімейного насильства серед молодих пар. Сприяння вдосконаленню й розвитку зв'язків, кооперації з асоціаціями, фондами, навчальними закладами й науковими установами, організації взаємообміну фахівцями, а також обміну ідеями й досвідом роботи з удосконалення профілактики сімейного насильства. Здійснення заходів у проведенні комплексної профілактичної роботи. Надання можливості учасникам програми користуватися статистичними даними сторін у порядку, який не порушує права сторін.	Забезпечення координації ефективного використання потенціалу закладу, установи, організації. Організація вивчення, узагальнення й поширення позитивного досвіду. Сприяння розвитку міжнародних зв'язків і контактів. Координація співпраці в освітній, науковій, дослідницькій та виробничій сферах. Проведення спільних заходів, апробація та використання результатів наукових досліджень. Здійснення кадрового забезпечення профілактичного процесу. Визначення форм та засобів здійснення спільної наукової, профілактичної діяльності. Розроблення та запровадження власних форм діяльності, обмін отриманими результатами. Здійснення підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації кадрів.

**ПРОГРАМА
профілактики сімейного
насилення
серед молодих пар
(2015 – 2017 рр.,
Тернопільська область)**

Напрями реалізації програми:
профілактика економічного, фізичного, психологічного, сексуального сімейного насильства.

Програма дає змогу розкрити питання права, медицини, біології, гендерної рівності, соціальної роботи і педагогіки, психології, морально-духовного розвитку особи у сімейних стосунках.

Метою програми є:

- розвиток відповідального ставлення молодих пар до сім'ї, сімейних стосунків як однієї зі сфер суспільного життя;
- забезпечення поінформованості про права, свободи, обов'язки як жінок, так і чоловіків у сімейних стосунках;
- формування в молоді моральності і позиції активного неприйняття насильства у сімейних стосунках;
- посилення гендерної рівності чоловіків і жінок, їх ролі в державотворенні, громадському житті, покращення їхніх соціально-психологічного становища і самопочуття.

**ЗАХОДИ
профілактики сімейного насильства
серед молодих пар
(2015 – 2017 рр., Тернопільська область)**

До заходів програми запрошуюються:

- дівчата і хлопці, які зустрічаються;
- молоді пари у період підготовки до шлюбу;
- одружені молоді пари.

ПРОГРАМА РЕАЛІЗУЄТЬСЯ НА БАЗИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМ'Я
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Тернопіль 2016

**Відповідальні за
реалізацію програми:**

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, науково-дослідна лабораторія діагностики і профілактики девіантної поведінки

Департамент сім'ї, молоді, фізичної культури та спорту Тернопільської обласної державної адміністрації

Відділ державної реєстрації актів Цивільного стану реєстраційної служби Головного управління юстиції у Тернопільській області

Департамент освіти і науки Тернопільської обласної державної адміністрації

Департамент охорони здоров'я Тернопільської обласної державної адміністрації

Служба у справах дітей Тернопільської обласної державної адміністрації

Тернопільський обласний центр соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді

Головне управління Національної поліції в Тернопільській області

Громадська організація «Центр щасливого Батьківства і Материнства»

Очікувані результати

- Виконання програми дасть змогу:
- підготувати молоді пари до побудови сімейних стосунків без проявів насильства;
 - забезпечити дієвість механізмів соціального виховання, соціально-правового захисту, соціальних гарантій молоді;
 - вдосконалити молодіжну політику з метою створення належних умов життєдіяльності кожного з членів сім'ї, сімейного виховання для дітей;

- розширити можливості державної і недержавної галузі молодіжної політики України в частині підготовки молодих пар до подружнього життя без проявів насильства.

Контактні телефони для тих, хто бажає пройти профілактичну програму :

096 343-25-65;
067 353 –15-68.

Угоди про співпрацю міжобласного рівня

Договір
про співпрацю

«24» червня 2015 р.
 Департамент сімейної, молоді, фізичної реабілітації та спорту Черкаської області обласної державної адміністрації, в особі Директора Віктора Степанюка, директора Департаменту, – з одного боку, та Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (далі – ТНПУ), в особі ректора Кравця Володимира Петровича, який діє на підставі Статуту, – з іншого боку, з метою об'єднання зусиль в галузі профілактики сімейного насильства серед молодих пар уклали договір.

1. Предмет договору

1.1. Предметом договору є запровадження якісно нових умов профілактичної діяльності з профілактики сімейного насильства серед молоді, молодих пар, поглиблення взаємодії науки з соціальними інститутами, впровадження результатів науково-дослідних робіт, підготовка молоді до подружнього життя без проявів сімейного насильства.

1.2. Метою співпраці Сторін є сприяння:

- розвитку відповідального ставлення молоді до сім'ї, сімейних стосунків як однієї зі сфер суспільного життя;
- забезпечення поінформованості молоді про права, свободи, обов'язки як жінок, так і чоловіків у сімейних стосунках;
- формування моральності і позиції активного неприйняття насильства у сімейних стосунках;
- посилення гендерної рівності чоловіків і жінок, їх ролі в державотворенні, громадському житті, покращення соціально-психологічного становища і самопочуття.

Виконання програми дасть змогу:

- підготувати молоді пари до побудови сімейних стосунків без застосування насильства;
- забезпечити дієвість механізмів соціального виховання, соціально-правового захисту, соціальних гарантій молоді;
- вдосконалити молодіжну політику з метою створення належних умов життєдіяльності кожного з членів сім'ї, сімейного виховання для дітей;
- розширити можливості державної і недержавної гілок молодіжної політики України в частині підготовки молодих пар до подружнього життя без застосування насильства.

2. Напрями реалізації програми: профілактика серед молодих пар економічного, фізичного, психологічного, сексуального сімейного насильства.

Напрями діяльності соціальних структур – учасників реалізації програми:

2.1. Організація соціальних, психолого-педагогічних та кримінологічних досліджень насильства в сім'ї, визначення рівня інформаційної, психологічної готовності молоді до подружнього життя без проявів насильства.

2.2. Профілактична робота з молодими парами з профілактики економічного, фізичного, психологічного, сексуального сімейного насильства.

2.3. Активізація профілактичної роботи в мікросоціальному оточенні молодих пар, налагодження взаємодії та залучення соціальних структур до профілактики сімейного насильства.

4. Заходи

для виконання завдань програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар (2015 – 2017 рр.)

- 3.1. Розповсюдження буклетів, інформаційно-просвітницької, науково-методичної літератури з питань насильства в сім'ї серед молодих пар.
- 3.2. Розробка, впровадження, обмін методичними матеріалами.
- 3.3. Висвітлення актуальних проблем насильства в сім'ї у засобах масової інформації, серед громадськості.
- 3.4. Проведення та/чи участь у проведенні семінарів, круглих столів, конференцій, робочих нарад соціальних структур – учасників проекту.
- 3.5. Залучення працівників закладів, установ, організацій до індивідуальної та групової профілактичної роботи з молоддю, молодими парами.
- 3.6. Забезпечення участі фахівців у наукових дослідженнях та їх підвищення кваліфікації на базі сторін, практична підготовка висококваліфікованих фахівців у галузі профілактики сімейного насильства.
- 3.7. Реалізація профілактики на основі впровадження інноваційних технологій, форм роботи, запровадження нових організаційно-структурних форм діяльності для ефективного проведення комплексних заходів профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 3.8. Вдосконалення якості профілактики сімейного насильства через забезпечення її діагностико-профілактичним інструментарієм.
- 3.9. Розширення практики створення профілактичних центрів, осередків на базі діяльності соціальних структур.
- 3.10. Удосконалення форм, методів взаємодії закладів, установ, організацій, відповідальних за профілактику сімейного насильства, поглиблення взаємозв'язку науково-методичної діяльності з практичним процесом.

4. Зобов'язання сторін

На виконання цього Договору Сторони:

- 4.1. Здійснюють координацію дій щодо ефективного використання кадрового забезпечення профілактичного процесу.
- 4.2. Узгоджують форми роботи та взаємодії фахівців для впровадження програми профілактики сімейного насильства серед молоді і молодих пар.
- 4.3. Забезпечують реалізацію технологій у сфері профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.4. Сприяють вдосконаленню профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.5. Сприяють вдосконаленню й розвитку зв'язків, кооперації з асоціаціями, фондами, навчальними закладами й науковими установами, організації взаємообмін у фахівцями, а також обміну ідеями й досвідом роботи з удосконалення профілактики сімейного насильства.
- 4.6. Здійснюють заходи у проведенні комплексної профілактичної роботи, виданні науково-методичних праць, організації й проведенні науково-медичних і науково-практичних конференцій, творчих дискусій, робочих нарад, академічних читань для пошуку й підготовки інноваційних технологій профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.7. Надають можливість учасникам програми користуватися статистичними даними сторін у порядку, який не порушує права сторін.

5. Права сторін

Для вирішення спільних завдань і створення сприятливих умов для найбільш ефективного проведення профілактики сімейного насильства Сторони:

5.1. Забезпечують координацію взаємодії, ефективного використання потенціалу закладу, установи, організації.

5.2. Організують вивчення, узагальнення й поширення позитивного досвіду в галузі профілактики сімейного насильства.

5.3. Встановлюють зв'язок з вітчизняними й міжнародними науковими, установами та організаціями, розробляють й організують виконання спільних програм і проєктів, сприяють розвитку міжнародних зв'язків і контактів у сфері профілактики сімейного насильства.

5.4. Координують співпрацю в освітній, науковій, дослідницькій та виробничій сферах.

5.5. Проводять спільні заходи, апробацію та використання результатів наукових досліджень.

5.6. Здійснюють кадрове забезпечення профілактичного процесу із залученням до виконання спільних заходів, проєктів, занять провідних спеціалістів, учених, дослідників.

5.7. Визначають форми та засоби здійснення спільної наукової, профілактичної діяльності.

5.8. Розробляють та запроваджують власні форми діяльності, обмінюються отриманими результатами.

5.9. Здійснюють підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації кадрів у поєднанні з найкращими методиками інших країн у сфері профілактичної діяльності.

5.10. Розробляють навчально-методичні матеріали забезпечення профілактичного процесу.

6. Додаткові умови

На виконання взятих на себе зобов'язань Сторони за взаємною згодою укладають додаткові договори, зокрема з питань проведення наукових досліджень, формування планів видання науково-методичної літератури та ін

7. Відповідальність сторін

7.1. Сторони не несуть відповідальність за невиконання чи неналежне виконання взятих на себе зобов'язань, якщо таке сталося внаслідок форс-мажорних обставин, що підтверджені відповідними органами у порядку, встановленому законодавством України.

7.2. Сторони не несуть відповідальність за зобов'язаннями іншої Сторони перед третіми особами.

7.3. Спори щодо виконання, розірвання цього договору сторони вирішують шляхом переговорів.

8. Дія та порядок розірвання договору

8.1. Цей договір набуває чинності з моменту його укладення Сторонами і діє без строку до моменту його розірвання однією із сторін, згідно письмового повідомлення.

8.2. Договір може бути доповнений або змінений за письмовою згодою Сторін шляхом укладення додаткових договорів, які складатимуть невід'ємну частину цього договору.

8.3. Договір може бути розірваний достроково у разі:

а) взаємної згоди сторін;

б) в односторонньому порядку в разі невиконання однією зі Сторін взятих на себе зобов'язань, викладених у цьому договорі або додаткових угодах до нього;

в) у випадку недоцільності подальшого співробітництва.

8.4. Про намір достроково розірвати цей договір Сторона попереджає іншу Сторону письмово за один місяць.

8.5. Закінчення терміну дії цього договору припиняє дію всіх інших додаткових договорів та угод, укладених Сторонами на його виконання.

8.6. Договір може бути подовжений Сторонами письмово за взаємною згодою до закінчення строку його дії.

9. Прикінцеві положення

Договір укладений у двох примірниках, кожен з яких має однакову юридичну силу, по одному для кожної Сторони.

Юридичні адреси сторін

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка м. Тернопіль, 46027 вул. Максима Кривоноса, 2, тел.: (352) 43-60-24	Департамент освіти і науки, базової культури та спорту Тернопільської обласної державної адміністрації м. Тернопіль, 46021, вул. Тр. Шевченка, 8, тел.: 52 31 84
Ректор	Директор
В.П. Кравець	О.М. Малукур
М.П.	

Договір про співпрацю

«05» вересня 2016 р.

Департаментом соціального захисту населення Херсонської обласної державної адміністрації, який діє на підставі положення, з однієї сторони, – з одного боку, та Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (далі – ТНПУ), в особі ректора Кравця Володимира Петровича, який діє на підставі Статуту, – з іншого боку, з метою об'єднання зусиль в галузі профілактики сімейного насильства серед молодих пар уклали договір.

1. Предмет договору

1.1. Предметом договору є запровадження якісно нових умов профілактичної діяльності з профілактики сімейного насильства серед молоді, молодих пар, поглиблення взаємодії науки з соціальними інститутами, впровадження результатів науково-дослідних робіт, підготовка молоді до подружнього життя без проявів сімейного насильства.

1.2. Метою співпраці Сторін є сприяння:

- розвитку відповідального ставлення молоді до сім'ї, сімейних стосунків як однієї зі сфер суспільного життя;
- забезпечення поінформованості молоді про права, свободи, обов'язки як жінок, так і чоловіків у сімейних стосунках;
- формування моральності і позиції активного неприйняття насильства у сімейних стосунках;
- посилення гендерної рівності чоловіків і жінок, їх ролі в державотворенні, громадському житті, покращення соціально-психологічного становища і самопочуття.

Виконання програми дасть змогу:

- підготувати молоді пари до побудови сімейних стосунків без застосування насильства;
- забезпечити дієвість механізмів соціального виховання, соціально-правового захисту, соціальних гарантій молоді;
- вдосконалити молодіжну політику з метою створення належних умов життєдіяльності кожного з членів сім'ї, сімейного виховання для дітей;
- розширити можливості державної і недержавної гілок молодіжної політики України в частині підготовки молодих пар до подружнього життя без застосування насильства.

2. Напрями реалізації програми: профілактика серед молодих пар економічного, фізичного, психологічного, сексуального сімейного насильства.

Напрями діяльності соціальних структур – учасників реалізації програми:

2.1. Організація соціальних, психолого-педагогічних та кримінологічних досліджень насильства в сім'ї, визначення рівня інформаційної, психологічної готовності молоді до подружнього життя без проявів насильства.

2.2. Профілактична робота з молодими парами з профілактики економічного, фізичного, психологічного, сексуального сімейного насильства.

2.3. Активізація профілактичної роботи в мікросоціальному оточенні молодих пар, налагодження взаємодії та залучення соціальних структур до профілактики сімейного насильства.

4. Заходи

для виконання завдань програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар (2015 – 2017 рр.)

- 3.1. Розповсюдження буклетів, інформаційно-просвітницької, науково-методичної літератури з питань насильства в сім'ї серед молодих пар.
- 3.2. Розробка, впровадження, обмін методичними матеріалами.
- 3.3. Висвітлення актуальних проблем насильства в сім'ї у засобах масової інформації, серед громадськості.
- 3.4. Проведення та/чи участь у проведенні семінарів, круглих столів, конференцій, робочих нарад соціальних структур – учасників проекту.
- 3.5. Залучення працівників закладів, установ, організацій до індивідуальної та групової профілактичної роботи з молоддю, молодими парами.
- 3.6. Забезпечення участі фахівців у наукових дослідженнях та їх підвищення кваліфікації на базі сторін, практична підготовка висококваліфікованих фахівців у галузі профілактики сімейного насильства.
- 3.7. Реалізація профілактики на основі впровадження інноваційних технологій, форм роботи, запровадження нових організаційно-структурних форм діяльності для ефективного проведення комплексних заходів профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 3.8. Вдосконалення якості профілактики сімейного насильства через забезпечення її діагностико-профілактичним інструментарієм.
- 3.9. Розширення практики створення профілактичних центрів, осередків на базі діяльності соціальних структур.
- 3.10. Удосконалення форм, методів взаємодії закладів, установ, організацій, відповідальних за профілактику сімейного насильства, поглиблення взаємозв'язку науково-методичної діяльності з практичним процесом.

4. Зобов'язання сторін

На виконання цього Договору Сторони:

- 4.1. Здійснюють координацію дій щодо ефективного використання кадрового забезпечення профілактичного процесу.
- 4.2. Узгоджують форми роботи та взаємодії фахівців для впровадження програми профілактики сімейного насильства серед молоді і молодих пар.
- 4.3. Забезпечують реалізацію технологій у сфері профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.4. Сприяють вдосконаленню профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.5. Сприяють вдосконаленню й розвитку зв'язків, кооперації з асоціаціями, фондами, навчальними закладами й науковими установами, організації взаємообміну фахівцями, а також обміну ідеями й досвідом роботи з удосконалення профілактики сімейного насильства.
- 4.6. Здійснюють заходи у проведенні комплексної профілактичної роботи, виданні науково-методичних праць, організації й проведенні науково-медичних і науково-практичних конференцій, творчих дискусій, робочих нарад, академічних читань для пошуку й підготовки інноваційних технологій профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.7. Надають можливість учасникам програми користуватися статистичними даними сторін у порядку, який не порушує права сторін.

5. Права сторін

Для вирішення спільних завдань і створення сприятливих умов для найбільш ефективного проведення профілактики сімейного насильства Сторони:

- 5.1. Забезпечують координацію взаємодії, ефективного використання потенціалу закладу, установи, організації.
- 5.2. Організують вивчення, узагальнення й поширення позитивного досвіду в галузі профілактики сімейного насильства.
- 5.3. Встановлюють зв'язок з вітчизняними й міжнародними науковими, установами та організаціями, розробляють й організують виконання спільних програм і проектів, сприяють розвитку міжнародних зв'язків і контактів у сфері профілактики сімейного насильства.
- 5.4. Координують співпрацю в освітній, науковій, дослідницькій та виробничій сферах.
- 5.5. Проводять спільні заходи, апробацію та використання результатів наукових досліджень.
- 5.6. Здійснюють кадрове забезпечення профілактичного процесу із залученням до виконання спільних заходів, проектів, занять провідних спеціалістів, учених, дослідників.
- 5.7. Визначають форми та засоби здійснення спільної наукової, профілактичної діяльності.
- 5.8. Розробляють та запроваджують власні форми діяльності, обмінюються отриманими результатами.
- 5.9. Здійснюють підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації кадрів у поєднанні з найкращими методиками інших країн у сфері профілактичної діяльності.
- 5.10. Розробляють навчально-методичні матеріали забезпечення профілактичного процесу.

6. Додаткові умови

На виконання взятих на себе зобов'язань Сторони за взаємною згодою укладають додаткові договори, зокрема з питань проведення наукових досліджень, формування планів видання науково-методичної літератури та ін

7. Відповідальність сторін

- 7.1. Сторони не несуть відповідальність за невиконання чи неналежне виконання взятих на себе зобов'язань, якщо таке сталося внаслідок форс-мажорних обставин, що підтверджені відповідними органами у порядку, встановленому законодавством України.
- 7.2. Сторони не несуть відповідальність за зобов'язаннями іншої Сторони перед третіми особами.
- 7.3. Спори щодо виконання, розірвання цього договору сторони вирішують шляхом переговорів.

8. Дія та порядок розірвання договору

- 8.1. Цей договір набуває чинності з моменту його укладення Сторонами і діє без строку до моменту його розірвання однією із сторін, згідно письмового повідомлення.
- 8.2. Договір може бути доповнений або змінений за письмовою згодою Сторін шляхом укладення додаткових договорів, які складатимуть невід'ємну частину цього договору.
- 8.3. Договір може бути розірваний достроково у разі:
 - а) взаємної згоди сторін;
 - б) в односторонньому порядку в разі невиконання однією зі Сторін взятих на себе зобов'язань, викладених у цьому договорі або додаткових угодах до нього;
 - в) у випадку недоцільності подальшого співробітництва.

8.4. Про намір достроково розірвати цей договір Сторона попереджає іншу Сторону письмово за один місяць.

8.5. Закінчення терміну дії цього договору припиняє дію всіх інших додаткових договорів та угод, укладених Сторонами на його виконання.

8.6. Договір може бути подовжений Сторонами письмово за взаємною згодою до закінчення строку його дії.

9. Прикінцеві положення

Договір укладений у двох примірниках, кожен з яких має однакову юридичну силу, по одному для кожної Сторони.

Юридичні адреси сторін

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка м. Тернопіль, 46027 вул. Максима Кривоноса, 2, тел. (352) 43-60-24	Департамент соціального захисту населення Херсонської обласної державної адміністрації м. Херсон 73000 вул. Карла Маркса, 13-а, тел. (0552) 26-18-12
Ректор	Заступник директора Департаменту
В.П. Кравець	Г.Г. Причина

Договір
про співпрацю

«12» Вересня 2016 р.

Департамент соціального захисту населення Львівської обласної державної адміністрації; в особі заступника директора Департаменту Дірика М.А з одного боку, та Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (далі – ТНПУ), в особі ректора Кравця Володимира Петровича, який діє на підставі Статуту, – з іншого боку, з метою об'єднання зусиль в галузі профілактики сімейного насильства серед молодих пар уклали договір.

1. Предмет договору

1.1. Предметом договору є запровадження якісно нових умов профілактичної діяльності з профілактики сімейного насильства серед молоді, молодих пар, поглиблення взаємодії науки з соціальними інститутами, впровадження результатів науково-дослідних робіт, підготовка молоді до подружнього життя без проявів сімейного насильства.

1.2. Метою співпраці Сторін є сприяння:

- розвитку відповідального ставлення молоді до сім'ї, сімейних стосунків як однієї зі сфер суспільного життя;
- забезпечення поінформованості молоді про права, свободи, обов'язки як жінок, так і чоловіків у сімейних стосунках;
- формування моральності і позиції активного неприйняття насильства у сімейних стосунках;
- посилення гендерної рівності чоловіків і жінок, їх ролі в державотворенні, громадському житті, покращення соціально-психологічного становища і самопочуття.

Виконання програми дасть змогу:

- підготувати молоді пари до побудови сімейних стосунків без застосування насильства;
- забезпечити дієвість механізмів соціального виховання, соціально-правового захисту, соціальних гарантій молоді;
- вдосконалити молодіжну політику з метою створення належних умов життєдіяльності кожного з членів сім'ї, сімейного виховання для дітей;
- розширити можливості державної і недержавної гілок молодіжної політики України в частині підготовки молодих пар до подружнього життя без застосування насильства.

2. Напрями реалізації програми: профілактика серед молодих пар економічного, фізичного, психологічного, сексуального сімейного насильства.

Напрями діяльності соціальних структур – учасників реалізації програми:

2.1. Організація соціальних, психолого-педагогічних та кримінологічних досліджень насильства в сім'ї, визначення рівня інформаційної, психологічної готовності молоді до подружнього життя без проявів насильства.

2.2. Профілактична робота з молодими парами з профілактики економічного, фізичного, психологічного, сексуального сімейного насильства.

2.3. Активізація профілактичної роботи в мікросоціальному оточенні молодих пар, налагодження взаємодії та залучення соціальних структур до профілактики сімейного насильства.

4. Заходи

для виконання завдань програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар (2015 – 2017 рр.)

- 3.1. Розповсюдження буклетів, інформаційно-просвітницької, науково-методичної літератури з питань насильства в сім'ї серед молодих пар.
- 3.2. Розробка, впровадження, обмін методичними матеріалами.
- 3.3. Висвітлення актуальних проблем насильства в сім'ї у засобах масової інформації, серед громадськості.
- 3.4. Проведення та/чи участь у проведенні семінарів, круглих столів, конференцій, робочих нарад соціальних структур – учасників проекту.
- 3.5. Залучення працівників закладів, установ, організацій до індивідуальної та групової профілактичної роботи з молоддю, молодими парами.
- 3.6. Забезпечення участі фахівців у наукових дослідженнях та їх підвищення кваліфікації на базі сторін, практична підготовка висококваліфікованих фахівців у галузі профілактики сімейного насильства.
- 3.7. Реалізація профілактики на основі впровадження інноваційних технологій, форм роботи, запровадження нових організаційно-структурних форм діяльності для ефективного проведення комплексних заходів профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 3.8. Вдосконалення якості профілактики сімейного насильства через забезпечення її діагностико-профілактичним інструментарієм.
- 3.9. Розширення практики створення профілактичних центрів, осередків на базі діяльності соціальних структур.
- 3.10. Удосконалення форм, методів взаємодії закладів, установ, організацій, відповідальних за профілактику сімейного насильства, поглиблення взаємозв'язку науково-методичної діяльності з практичним процесом.

4. Зобов'язання сторін

На виконання цього Договору Сторони:

- 4.1. Здійснюють координацію дій щодо ефективного використання кадрового забезпечення профілактичного процесу.
- 4.2. Узгоджують форми роботи та взаємодії фахівців для впровадження програми профілактики сімейного насильства серед молоді і молодих пар.
- 4.3. Забезпечують реалізацію технологій у сфері профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.4. Сприяють вдосконаленню профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.5. Сприяють вдосконаленню й розвитку зв'язків, кооперації з асоціаціями, фондами, навчальними закладами й науковими установами, організації взаємообмін у фахівцями, а також обміну ідеями й досвідом роботи з удосконалення профілактики сімейного насильства.
- 4.6. Здійснюють заходи у проведенні комплексної профілактичної роботи, виданні науково-методичних праць, організації й проведенні науково-медичних і науково-практичних конференцій, творчих дискусій, робочих нарад, академічних читань для пошуку й підготовки інноваційних технологій профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.7. Надають можливість учасникам програми користуватися статистичними даними сторін у порядку, який не порушує права сторін.

5. Права сторін

Для вирішення спільних завдань і створення сприятливих умов для найбільш ефективного проведення профілактики сімейного насильства Сторони:

5.1. Забезпечують координацію взаємодії, ефективного використання потенціалу закладу, установи, організації.

5.2. Організують вивчення, узагальнення й поширення позитивного досвіду в галузі профілактики сімейного насильства.

5.3. Встановлюють зв'язок з вітчизняними й міжнародними науковими, установами та організаціями, розробляють й організують виконання спільних програм і проектів, сприяють розвитку міжнародних зв'язків і контактів у сфері профілактики сімейного насильства.

5.4. Координують співпрацю в освітній, науковій, дослідницькій та виробничій сферах.

5.5. Проводять спільні заходи, апробацію та використання результатів наукових досліджень.

5.6. Здійснюють кадрове забезпечення профілактичного процесу із залученням до виконання спільних заходів, проектів, занять провідних спеціалістів, учених, дослідників.

5.7. Визначають форми та засоби здійснення спільної наукової, профілактичної діяльності.

5.8. Розробляють та запроваджують власні форми діяльності, обмінюються отриманими результатами.

5.9. Здійснюють підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації кадрів у поєднанні з найкращими методиками інших країн у сфері профілактичної діяльності.

5.10. Розробляють навчально-методичні матеріали забезпечення профілактичного процесу.

6. Додаткові умови

На виконання взятих на себе зобов'язань Сторони за взаємною згодою укладають додаткові договори, зокрема з питань проведення наукових досліджень, формування планів видання науково-методичної літератури та ін

7. Відповідальність сторін

7.1. Сторони не несуть відповідальність за невиконання чи неналежне виконання взятих на себе зобов'язань, якщо таке сталося внаслідок форс-мажорних обставин, що підтверджені відповідними органами у порядку, встановленому законодавством України.

7.2. Сторони не несуть відповідальність за зобов'язаннями іншої Сторони перед третіми особами.

7.3. Спори щодо виконання, розірвання цього договору сторони вирішують шляхом переговорів.

8. Дія та порядок розірвання договору

8.1. Цей договір набуває чинності з моменту його укладення Сторонами і діє без строку до моменту його розірвання однією із сторін, згідно письмового повідомлення.

8.2. Договір може бути доповнений або змінений за письмовою згодою Сторін шляхом укладення додаткових договорів, які складатимуть невід'ємну частину цього договору.

8.3. Договір може бути розірваний достроково у разі:

а) взаємної згоди сторін;

б) в односторонньому порядку в разі невиконання однією зі Сторін взятих на себе зобов'язань, викладених у цьому договорі або додаткових угодах до нього;

в) у випадку недоцільності подальшого співробітництва.

8.4. Про намір достроково розірвати цей договір Сторона попереджає іншу Сторону письмово за один місяць.

8.5. Закінчення терміну дії цього договору припиняє дію всіх інших додаткових договорів та угод, укладених Сторонами на його виконання.

8.6. Договір може бути подовжений Сторонами письмово за взаємною згодою до закінчення строку його дії.

9. Прикінцеві положення

Договір укладений у двох примірниках, кожен з яких має однакову юридичну силу, по одному для кожної Сторони.

Юридичні адреси сторін

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка м. Тернопіль, 46027 вул. Максима Кривоноса, 2, тел.: (352) 43-60-24	Департамент соціального захисту населення Раддержавні містранції м. Київ, майдан, 23000 Майдан Незалежності, 1 Тел. (0382) 75-20-89
М.П. 25544	Заступник директора Департаменту М. Дідик
В.П. Кравець	

**Договір
про співпрацю**

« 09 » серпня 2016 р.

Департамент соціального захисту населення Закарпатської обласної державної адміністрації, в особі в. о. директора Мацоли Віктора Васильовича, який діє на підставі Положення, – з одного боку, та Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (далі – ТНПУ), в особі ректора Кравця Володимира Петровича, який діє на підставі Статуту, – з іншого боку, з метою об'єднання зусиль в галузі профілактики сімейного насильства серед молодих пар уклали договір.

1. Предмет договору

1.1. Предметом договору є запровадження якісно нових умов профілактичної діяльності з профілактики сімейного насильства серед молоді, молодих пар, поглиблення взаємодії науки з соціальними інститутами, впровадження результатів науково-дослідних робіт, підготовка молоді до подружнього життя без проявів сімейного насильства.

1.2. Метою співпраці Сторін є сприяння:

- розвитку відповідального ставлення молоді до сім'ї, сімейних стосунків як однієї зі сфер суспільного життя;
- забезпечення поінформованості молоді про права, свободи, обов'язки як жінок, так і чоловіків у сімейних стосунках;
- формування моральності і позиції активного неприйняття насильства у сімейних стосунках;
- посилення гендерної рівності чоловіків і жінок, їх ролі в державотворенні, громадському житті, покращення соціально-психологічного становища і самопочуття.

Виконання програми дасть змогу:

- підготувати молоді пари до побудови сімейних стосунків без застосування насильства;
- забезпечити дієвість механізмів соціального виховання, соціально-правового захисту, соціальних гарантій молоді;
- вдосконалити молодіжну політику з метою створення належних умов життєдіяльності кожного з членів сім'ї, сімейного виховання для дітей;
- розширити можливості державної і недержавної гілок молодіжної політики України в частині підготовки молодих пар до подружнього життя без застосування насильства.

2. Напрями реалізації програми: профілактика серед молодих пар економічного, фізичного, психологічного, сексуального сімейного насильства.

Напрями діяльності соціальних структур – учасників реалізації програми:

2.1. Організація соціальних, психолого-педагогічних та кримінологічних досліджень насильства в сім'ї, визначення рівня інформаційної, психологічної готовності молоді до подружнього життя без проявів насильства.

2.2. Профілактична робота з молодими парами з профілактики економічного, фізичного, психологічного, сексуального сімейного насильства.

2.3. Активізація профілактичної роботи в мікросоціальному оточенні молодих пар, налагодження взаємодії та залучення соціальних структур до профілактики сімейного насильства.

3. Заходи

для виконання завдань програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар (2015 – 2017 рр.)

- 3.1. Розповсюдження буклетів, інформаційно-просвітницької, науково-методичної літератури з питань насильства в сім'ї серед молодих пар.
- 3.2. Розробка, впровадження, обмін методичними матеріалами.
- 3.3. Висвітлення актуальних проблем насильства в сім'ї у засобах масової інформації, серед громадськості.
- 3.4. Проведення та/чи участь у проведенні семінарів, круглих столів, конференцій, робочих нарад соціальних структур – учасників проекту.
- 3.5. Затячення працівників закладів, установ, організацій до індивідуальної та групової профілактичної роботи з молоддю, молодими парами.
- 3.6. Забезпечення участі фахівців у наукових дослідженнях та їх підвищення кваліфікації на базі сторін, практична підготовка висококваліфікованих фахівців у галузі профілактики сімейного насильства.
- 3.7. Реалізація профілактики на основі впровадження інноваційних технологій, форм роботи, запровадження нових організаційно-структурних форм діяльності для ефективного проведення комплексних заходів профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 3.8. Вдосконалення якості профілактики сімейного насильства через забезпечення її діагностико-профілактичним інструментарієм.
- 3.9. Розширення практики створення профілактичних центрів, осередків на базі діяльності соціальних структур.
- 3.10. Удосконалення форм, методів взаємодії закладів, установ, організацій, відповідальних за профілактику сімейного насильства, поглиблення взаємозв'язку науково-методичної діяльності з практичним процесом.

4. Зобов'язання сторін

На виконання цього Договору Сторони:

- 4.1. Здійснюють координацію дій щодо ефективного використання кадрового забезпечення профілактичного процесу.
- 4.2. Узгоджують форми роботи та взаємодії фахівців для впровадження програми профілактики сімейного насильства серед молоді і молодих пар.
- 4.3. Забезпечують реалізацію технологій у сфері профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.4. Сприяють вдосконаленню профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.5. Сприяють вдосконаленню й розвитку зв'язків, кооперації з асоціаціями, фондами, навчальними закладами й науковими установами, організації взаємообмін у фахівцями, а також обміну ідеями й досвідом роботи з удосконалення профілактики сімейного насильства.
- 4.6. Здійснюють заходи у проведенні комплексної профілактичної роботи, виданні науково-методичних праць, організації й проведенні науково-медичних і науково-практичних конференцій, творчих дискусій, робочих нарад, академічних читань для пошуку й підготовки інноваційних технологій профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.7. Надають можливість учасникам програми користуватися статистичними даними сторін у порядку, який не порушує права сторін.

5. Права сторін

Для вирішення спільних завдань і створення сприятливих умов для найбільш ефективного проведення профілактики сімейного насильства Сторони:

5.1. Забезпечують координацію взаємодії, ефективного використання потенціалу закладу, установи, організації.

5.2. Організують вивчення, узагальнення й поширення позитивного досвіду в галузі профілактики сімейного насильства.

5.3. Встановлюють зв'язок з вітчизняними й міжнародними науковими, установами та організаціями, розробляють й організують виконання спільних програм і проектів, сприяють розвитку міжнародних зв'язків і контактів у сфері профілактики сімейного насильства.

5.4. Координують співпрацю в освітній, науковій, дослідницькій та виробничій сферах.

5.5. Проводять спільні заходи, апробацію та використання результатів наукових досліджень.

5.6. Здійснюють кадрове забезпечення профілактичного процесу із залученням до виконання спільних заходів, проектів, занять провідних спеціалістів, учених, дослідників.

5.7. Визначають форми та засоби здійснення спільної наукової, профілактичної діяльності.

5.8. Розробляють та запроваджують власні форми діяльності, обмінюються отриманими результатами.

5.9. Здійснюють підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації кадрів у поєднанні з найкращими методиками інших країн у сфері профілактичної діяльності.

5.10. Розробляють навчально-методичні матеріали забезпечення профілактичного процесу.

6. Додаткові умови

На виконання взятих на себе зобов'язань Сторони за взаємною згодою укладають додаткові договори, зокрема з питань проведення наукових досліджень, формування планів видання науково-методичної літератури та ін

7. Відповідальність сторін

7.1. Сторони не несуть відповідальність за невиконання чи неналежне виконання взятих на себе зобов'язань, якщо таке сталося внаслідок форс-мажорних обставин, що підтверджені відповідними органами у порядку, встановленому законодавством України.

7.2. Сторони не несуть відповідальність за зобов'язаннями іншої Сторони перед третіми особами.

7.3. Спори щодо виконання, розірвання цього договору сторони вирішують шляхом переговорів.

8. Дія та порядок розірвання договору

8.1. Цей договір набуває чинності з моменту його укладення Сторонами і діє без строку до моменту його розірвання однією із сторін, згідно письмового повідомлення.

8.2. Договір може бути доповнений або змінений за письмовою згодою Сторін шляхом укладення додаткових договорів, які складатимуть невід'ємну частину цього договору.

8.3. Договір може бути розірваний достроково у разі:

а) взаємної згоди сторін;

б) в односторонньому порядку в разі невиконання однією зі Сторін взятих на себе зобов'язань, викладених у цьому договорі або додаткових угодах до нього;

в) у випадку недоцільності подальшого співробітництва.

8.4. Про намір достроково розірвати цей договір Сторона попереджає іншу Сторону письмово за один місяць.

8.5. Закінчення терміну дії цього договору припиняє дію всіх інших додаткових договорів та угод, укладених Сторонами на його виконання.

8.6. Договір може бути подовжений Сторонами письмово за взаємною згодою до закінчення строку його дії.

9. Прикінцеві положення

Договір укладений у двох примірниках, кожен з яких має однакову юридичну силу, по одному для кожної Сторони.

Юридичні адреси сторін

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка м. Тернопіль, 46027 вул. Максима Кривоноса, 2, тел.: (352) 43-60-24	Департамент соціального захисту населення Закарпатської облдержадміністрації м. Ужгород, 88003 вул. Тургенєва, 8 тел.: (0312) 63-01-59
	В.о. директора
В.П. Кравець	В.В. Мацола
М.П.	

**Вихідні листи на виконання експериментального дослідження у
Херсонській, Хмельницькій, Закарпатській, Тернопільській областях**

ДОДАТОК Ж.1

У К Р А Ї Н А

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Майдан Незалежності, 1, м. Хмельницький, 29000
тел. (0382) 65-76-36, факс: 65-40-70

Код ЄДРПОУ 25921623
E-mail: hmouszn@hm.ukrtel.net

12.09.2016 р. № 03.02 - 6306

Начальникам управлінь соціального захисту населення Деражнянської райдержадміністрації, Хмельницького, Старокостянтинівського, Шепетівського міськвиконкому

Директору Департаменту соціального захисту населення Кам'янець – Подільської міської ради

*Про впровадження програми
профілактики сімейного насильства
серед молодих пар*

На виконання листа Міністерства соціальної політики України від 05.06.2014 року №5771/0/14-14/57 щодо впровадження Програми підготовки молоді до подружнього життя Департаментом соціального захисту населення облдержадміністрації укладено договір про співпрацю з Лабораторією діагностики і профілактики девіантної поведінки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Рекомендуємо впроваджувати Програму профілактики сімейного насильства серед молодих пар запропоновану Тернопільським національним педагогічним університетом імені Володимира Гнатюка (Програма додається).

До проведення профілактичних заходів Програми слід залучати юристів, медиків, соціальних працівників, соціальних педагогів, психологів, священників, громадських діячів, успішні подружжя.

У межах дії Програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар можна з'ясовувати питання з розробниками програми, електронна адреса: , parfanovich@ukr.net.

Координацію виконання заходів Програми прощу покласти на відповідальних осіб за здійснення роботи з профілактики сімейного насильства.

Заступник директора Департаменту

М. Дідик

Тимофіїв
75 20 89

ХЕРСОНСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ
 вул. К. Маркса, 13-а, м. Херсон, 73000, тел./факс (0552) 26-18-12, тел. 22 54 37,
 e-mail: dp-soczah@khoda.gov.ua Код ЄДРПОУ 03198111

07.10.16 № 2-300-82/9
 На № _____ від _____

Структурні підрозділи
 районних державних
 адміністрацій, міськвиконкомів
 міст обласного значення
 відповідальні за попередження
 насильства в сім'ї

Про надання інформації

На виконання пункту 6 розділу VI обласної програми соціального захисту людей похилого віку, інвалідів та підтримки сім'ї, утвердження гендерної рівності і протидії торгівлі людьми на 2015 - 2019 роки, що затверджено обласною радою 29 квітня 2015 року № 1204, Департаментом укладено договір про співпрацю з Лабораторією діагностики і профілактики девіантної поведінки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, за ініціативи якої розроблено Програму профілактики сімейного насильства серед молодих пар (далі-Програма) на 2015–2017 роки.

Реалізацію завдань Програми доцільно організувати з виконанням наступних заходів.

1. Розповсюдження буклетів з інформацією про актуальність проблеми сімейного насильства, надання координат (де, ким і коли проводяться заходи програми). Необхідну інформацію можуть розповсюджувати працівники центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, інших органів виконавчої влади, громадських організацій.

2. Зустрічі з молодими парами проводяться на базі центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, інших закладів, установ, організацій. Кількість запрошених молодих людей – від 2 до 70 осіб. Оптимальна кількість - 5-10 пар.

3. Заходи, визначені Програмою, проводяться впродовж її реалізації із застосуванням моніторингу їх доцільності та якості. Акцент у профілактиці сімейного насильства слід зробити на проведенні інтерактивних занять із використанням матеріалів навчально-методичного посібника (додається).

Під час першого заняття розглядається сутність сімейного насильства та розгляд сімейного насильства з позиції права.

Друге заняття – медико-біологічний аспект сімейного насильства, на якому розглядаються статеві і гендерні відмінності дівчат, хлопців, чоловіків, жінок.

Третє заняття – розгляд сімейного насильства з точки зору соціального педагога (оскільки сім'я є виховним інститутом дітей і молоді) та соціального працівника (висвітлення специфіки діяльності структур соціально-правового захисту населення з питань сімейного насильства).

Четверте заняття – психологічні основи виникнення, профілактики і подолання сімейного насильства, характеристика молодих пар як вікової і соціальної групи.

П'яте заняття – морально-духовні засади побудови міжособистісних сімейних стосунків без застосування насильства.

Кількість занять може варіювати залежно від потреб молоді, ресурсів і можливостей соціальної структури, яка організовує їх проведення. Тривалість занять – до 1,5 год. Рекомендується у процесі з молоддю використовувати роздрукований навчально-методичний посібник як наочний роздатковий матеріал.

4. До проведення профілактичних заходів програми профілактики сімейного насильства слід залучати юристів, медиків, соціальних працівників, соціальних педагогів, психологів, священників, громадських діячів, успішні подружжя.

5. Доцільним є проведення анкетування дівчат і хлопців на початку і завершенні профілактичної роботи з метою визначення її ефективності, тобто засвоєння молоддю викладеного матеріалу.

6. Можливим є інтернет-навчання дівчат, хлопців, молодих пар, надавши їм електронну адресу сайту та розмістивши на ньому необхідні матеріали для вивчення. А також проведення телефонних консультацій.

7. У межах дії Програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар з'ясовуються незрозумілі питання зі своїм безпосереднім керівництвом та, при необхідності, з ініціаторами й розробниками програми, можна звертатися на електронну адресу: parfanovich@ukr.net.

Враховуючи зазначене, просимо долучитися до Програми на місцевому рівні та щопівроку до 05 числа місяця наступного за звітним надавати Департаменту в паперовому вигляді та на дві електронні адреси: dp-soczah@khoda.gov.ua і soc_pol@ukr.net інформацію про її виконання.

Додатки на: 43 арк. в електронному вигляді

Директор Департаменту

Г. Причина

Погорілий 49 61 71

ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

вул.Тургенєва, 8, м.Ужгород, 88003, тел.61-46-31, 3-52-67, 61-25-05 факс,
web-сайт: zaksoc.gov.ua, e-mail: guszn@zaksoc.gov.ua, код ЄДРПОУ 03192974

09.08.16 № 1033 /01-22

На № _____ від _____

**Управління соціального захисту
населення райдержадміністрацій та
міськвиконкомів, сектор з питань
сім'ї Міжгірської
райдержадміністрації, відділи з
питань сім'ї Берегівського та
Ужгородського міськвиконкомів**

На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 № 341 "Про затвердження Державної цільової соціальної програми сім'ї до 2016 року" Міністерством соціальної політики України затверджено Програму навчання спеціалістів щодо підготовки молоді до подружнього життя наказом від 27.12.2013 № 906.

Програма розрахована на соціальних працівників, педагогів, психологів, представників громадських організацій, а також інших осіб, які братимуть участь у підготовці молоді до сімейного життя.

У районах та містах області визначено відповідальних за впровадження Програми підготовки молоді до шлюбного життя осіб.

Така програма вже реалізується у Тернопільській області. Зокрема, рішенням Тернопільської обласної ради (п'яте скликання, сорок восьма сесія) №1598 від 15 березня 2014 року затверджено обласну цільову соціальну програму підтримки сім'ї до 2016 року. На виконання п.2 програми «Впровадження курсів підготовки молоді до подружнього життя» налагоджено взаємодію з закладами, установами, організаціями Тернопільської області.

Укладено договір про співпрацю з Лабораторією діагностики і профілактики девіантної поведінки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, з ініціативи якої розроблено Програму профілактики сімейного насильства серед молодих пар (2015–2017 рр.).

З метою широкого впровадження у практику Програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар у Закарпатській області доцільно організувати реалізацію завдань програми у практичній діяльності з дотриманням таких основних позицій:

1. *Розповсюдження буклетів з інформацією про актуальність проблеми сімейного насильства, надання координат (де, ким і коли проводяться заходи програми).* Буклети чи просто необхідну інформацію можуть розповсюджувати працівники відділів РАГСу, управлінь соціального захисту населення, відділів у справах сім'ї, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, інших структур органів державної виконавчої влади і місцевого самоврядування, громадських організацій, волонтери.

2. *Зустрічі з молодими парами* проводяться на базі управлінь соціального захисту населення, відділів у справах сім'ї, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, інших закладів, установ, організацій. Кількість запрошених молодих людей – від 2-4 чол. і до 50-70 чол. Оптимальна кількість – 10-20 чол. (5-10 пар).

3. *Заходи, визначені програмою, проводяться впродовж її реалізації* із застосуванням моніторингу їх доцільності та якості. Акцент у профілактиці сімейного насильства слід зробити на проведенні *інтерактивних занять* із використанням матеріалів розробленого з цією метою *навчально-методичного посібника*:

- *перше заняття* – сутність сімейного насильства та розгляд сімейного насильства з позиції права;
- *друге заняття* – медико-біологічний аспект сімейного насильства, на якому розглядаються статеві і гендерні відмінності дівчат, хлопців, чоловіків, жінок;
- *третє заняття* – розгляд сімейного насильства з точки зору соціального педагога (оскільки сім'я є виховним інститутом дітей і молоді) та соціального працівника (висвітлення специфіки діяльності структур соціально-правового захисту населення з питань сімейного насильства);
- *четверте заняття* – психологічні основи виникнення, профілактики і подолання сімейного насильства, характеристика молодих пар як вікової і соціальної групи;
- *п'яте заняття* – морально-духовні засади побудови міжособистісних сімейних стосунків без застосування насильства.

Кількість занять може варіювати залежно від потреб молоді, ресурсів і можливостей соціальної структури, яка організовує їх проведення. Тривалість

занять – 1-1,5 год. Рекомендується у процесі з молоддю використовувати роздрукований навчально-методичний посібник як наочний роздатковий матеріал.

4. До проведення профілактичних заходів програми профілактики сімейного насильства *слід залучати юристів, медиків, соціальних працівників, соціальних педагогів, психологів, священників, громадських діячів, успішні подружжя.*

5. Доцільним є *проведення анкетування* дівчат і хлопців на початку і завершенні профілактичної роботи з метою визначення її ефективності, тобто засвоєння молоддю викладеного матеріалу.

6. Можливим є *інтернет-навчання дівчат, хлопців, молодих пар*, надавши їм електронну адресу сайту та розмістивши на ньому необхідні матеріали для вивчення. А також проведення телефонних консультацій.

7. У межах дії Програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар з'ясовуються незрозумілі питання зі своїм безпосереднім керівництвом та, при необхідності, з ініціаторами й розробниками програми, для чого *можна звертатися на електронні адреси: parfanovich@ukr.net; dczn-vs@ukr.net.*

Просимо сприяти реалізації заходів з цього питання у районі (місті).
Відповідні матеріали додаються.

Додатки на 49 арк.

В.о.директора департаменту

В.Мацoла

Пагулич
63-01-59

ДОДАТОК К

**Угоди про співпрацю із закладами, установами, організаціями,
залученими до виконання програми профілактики насильства у
молодих сім'ях
в Тернопільській області**

«Затверджено»

Ректор

Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Кравець В.І.

«26»

12/09

2009 р.

ПОЛОЖЕННЯ
ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ ЛАБОРАТОРІЮ
ДІАГНОСТИКИ І ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

I. Загальні положення

1.1. Науково-дослідна лабораторія діагностики і профілактики девіантної поведінки (далі – лабораторія) створюється на базі ТНПУ, щоб залучити викладацький склад, аспірантів, магістрантів і студентів вузу, працівників органів державної виконавчої влади і місцевого самоврядування, соціальних служб, громадських, благодійних і релігійних організацій до вивчення проблеми «Теорія і практика діагностично-профілактичної роботи з попередження і подолання девіантної поведінки неповнолітніх» і презентації наукового доробку, який вивчає цю проблему на міжнародному, державному, регіональному і місцевому рівнях.

1.2. Лабораторія є структурним підрозділом університету: створюється, реорганізується і ліквідується наказом ректора ТНПУ.

1.3. Науково-дослідна лабораторія працює на громадських засадах відповідно до затвердженого вченою радою положення про цей тип утворення та на основі Статуту університету і цього Положення.

1.4. Лабораторія співпрацює з іншими підрозділами університету, науковими, навчальними закладами, органами державної виконавчої влади, соціальними службами, громадськими, благодійними, релігійними організаціями.

1.5. Наукова, навчально-наукова та громадська діяльність лабораторії здійснюється за планами, затвердженими науково-технічною радою університету.

1.6. Контроль та оцінку діяльності лабораторії здійснює ректор університету.

II. Основні завдання

Основними завданнями лабораторії є:

- а) соціальна, соціально-педагогічна, психологічна діагностика детермінант і передумов негативних форм девіантної поведінки індивідів;
- б) вивчення психолого-педагогічних, вікових, статевих, біологічних особливостей осіб з проявами поведінкових девіацій;
- в) визначення гендерних і статево рольових відмінностей механізму виникнення, формування і ускладнення поведінкових девіацій в онтогенетичному розвитку особи;
- г) дослідження шляхів попередження і подолання поведінкових девіацій у контексті їх успішності й ефективності;
- д) визначення оптимальних шляхів взаємодії соціальних інститутів, відповідальних за попередження і подолання девіацій у поведінці індивідів;
- е) упровадження результатів дослідження у навчально-виховний процес вузу (розробка, удосконалення курсів та спецкурсів для студентів і магістрантів; виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань, курсових, дипломних та магістерських робіт), а також у практичну діяльність соціальних інститутів;
- є) удосконалення підготовки соціальних педагогів, соціальних працівників до діагностики і профілактики девіантної поведінки згідно із завданнями фахової діяльності;
- ж) налагодження співпраці з іншими вузами, науковими закладами, науково-дослідними центрами, установами, організаціями, соціальними службами шляхом координації діагностично-профілактичної діяльності, організації спеціальних заходів роботи, спільних наукових досліджень, проведення

конференцій, науково-методичних нарад і семінарів із запобігання і подолання поведінкових девіацій.

III. Організація діяльності

3.1. Лабораторія діагностики і профілактики девіантної поведінки комплектується спеціалістами, які мають необхідні знання та досвід і здатні виконувати обов'язки, покладені на них згідно з цим Положенням.

3.2. Лабораторію очолює науковий керівник, призначений ректором університету з числа провідних викладачів. Він виконує такі обов'язки:

- а) формує ідею, розробляє програму наукових досліджень і забезпечує її виконання;
- б) безпосередньо керує всією роботою і несе відповідальність за науково-методичний рівень, своєчасне виконання та результативність діяльності лабораторії;
- в) представляє на розгляд науково-технічної ради університету план роботи лабораторії, організовує та очолює його виконання;
- г) забезпечує координацію діяльності лабораторії з відповідними кафедрами університету та іншими установами, закладами, організаціями;
- д) розпоряджається всіма матеріальними ресурсами лабораторії в межах виділених для неї коштів;
- е) організовує роботу аспірантів, студентів, стажистів.

3.3. Наукові роботи в лабораторії здійснюють:

- а) аспіранти і здобувачі наукових степенів, які працюють над дисертаційними дослідженнями в галузі проблем, що відповідні науковому профілю лабораторії;
- б) стажисти, відряджені іншими навчальними закладами;
- в) студенти і магістранти шляхом виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань, написання курсових, дипломних, магістерських та інших дослідницьких робіт, передбачених навчальними планами, а також планами роботи студентських наукових проблемних груп.

3.4. Для організації проведення дослідження, освоєння і впровадження наукових розробок лабораторія використовує власну базу, а також працює у різних соціальних службах, закладах, установах, організаціях з огляду на специфіку дослідження.

3.5. Для пропаганди результатів досліджень члени лабораторії:

а) беруть участь у конференціях, круглих столах, наукових з'їздах, семінарах, робочих нарадах за участю інших наукових лабораторій, ділових партнерів з виконання проектів, програм;

б) проводять виїзні лабораторії у навчальних закладах, соціальних службах, громадських, благодійних, релігійних організаціях;

в) висвітлюють результати роботи в періодичній пресі;

г) здійснюють діагностично-профілактичну роботу з особами девіантної поведінки, їх сім'ями, мікросоціальних оточенням за місцем проживання, навчання, праці.

3.6. Лабораторія здійснює авторський нагляд за впровадженням закінчених наукових досліджень, науково-методичних розробок відповідно до укладених угод.

3.7. Лабораторія відповідно до Статуту університету і встановленого законодавством порядку здійснює науковий взаємообмін, науково-творчу співпрацю із навчальними закладами, науково-дослідними установами, структурами соціальної сфери держави, регіону, населеного пункту, зарубіжних країн з питань, що стосуються діагностики і профілактики негативних форм девіантної поведінки індивідів.

IV. Матеріальне забезпечення діяльності

4.1. Кошти, необхідне майно та обладнання на утримання і забезпечення діяльності лабораторії надаються університетом, в результаті грантової роботи та меценатської допомоги.

4.2. Кошторис витрат лабораторії затверджується ректором відповідно до встановлених норм і загальних фінансових планів університету.

4.3. Лабораторія формує власні кошти за рахунок господарської діяльності: надання платних послуг у розробках наукової та методичної продукції на основі прямих угод між лабораторією і замовником; коштів від видання і реалізації друкованої продукції; цільових коштів підприємств, організацій та окремих осіб, зацікавлених у діяльності лабораторії; надходження інших доходів, які не суперечать Статуту університету та чинному законодавству.

V. Звітність про діяльність

5.1. За результатами завершених науково-дослідних робіт планується захист дисертацій, магістерських, дипломних, курсових робіт, індивідуальних навчально-дослідних завдань.

5.2. У лабораторії готують до друку і видаються монографії, навчальні та навчально-методичні посібники й інші науково-творчі матеріали, проводять підготовку студентських наукових і творчих робіт для подальшої участі в конкурсах, олімпіадах, конференціях.

5.3. Результати виконання науково-дослідних робіт потрібно відображати в щорічному звіті наукового керівника лабораторії, заслуховувати і обговорювати на виробничих нарадах за участю проректора з наукової роботи та міжнародного співробітництва університету.

**Договір
про співпрацю**

« 24 » червня 2015 р.

Департамент сім'ї, молоді, фізичної культури та спорту Школярівської районської ради, обласної ради та Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (далі – ТНПУ), в особі ректора Кравця Володимира Петровича, який діє на підставі Статуту, – з іншого боку, з метою об'єднання зусиль в галузі профілактики сімейного насильства серед молодих пар уклали договір.

1. Предмет договору

1.1. Предметом договору є запровадження якісно нових умов профілактичної діяльності з профілактики сімейного насильства серед молоді, молодих пар, поглиблення взаємодії науки з соціальними інститутами, впровадження результатів науково-дослідних робіт, підготовка молоді до подружнього життя без проявів сімейного насильства.

1.2. Метою співпраці Сторін є сприяння:

- розвитку відповідального ставлення молоді до сім'ї, сімейних стосунків як однієї зі сфер суспільного життя;
- забезпечення поінформованості молоді про права, свободи, обов'язки як жінок, так і чоловіків у сімейних стосунках;
- формування моральності і позиції активного неприйняття насильства у сімейних стосунках;
- посилення гендерної рівності чоловіків і жінок, їх ролі в державотворенні, громадському житті, покращення соціально-психологічного становища і самопочуття.

Виконання програми дасть змогу:

- підготувати молоді пари до побудови сімейних стосунків без застосування насильства;
- забезпечити дієвість механізмів соціального виховання, соціально-правового захисту, соціальних гарантій молоді;
- вдосконалити молодіжну політику з метою створення належних умов життєдіяльності кожного з членів сім'ї, сімейного виховання для дітей;
- розширити можливості державної і недержавної гілок молодіжної політики України в частині підготовки молодих пар до подружнього життя без застосування насильства.

2. Напрями реалізації програми: профілактика серед молодих пар економічного, фізичного, психологічного, сексуального сімейного насильства.

Напрями діяльності соціальних структур – учасників реалізації програми:

2.1. Організація соціальних, психолого-педагогічних та кримінологічних досліджень насильства в сім'ї, визначення рівня інформаційної, психологічної готовності молоді до подружнього життя без проявів насильства.

2.2. Профілактична робота з молодими парами з профілактики економічного, фізичного, психологічного, сексуального сімейного насильства.

2.3. Активізація профілактичної роботи в мікросоціальному оточенні молодих пар, налагодження взаємодії та залучення соціальних структур до профілактики сімейного насильства.

4. Заходи

для виконання завдань програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар (2015 – 2017 рр.)

- 3.1. Розповсюдження буклетів, інформаційно-просвітницької, науково-методичної літератури з питань насильства в сім'ї серед молодих пар.
- 3.2. Розробка, впровадження, обмін методичними матеріалами.
- 3.3. Висвітлення актуальних проблем насильства в сім'ї у засобах масової інформації, серед громадськості.
- 3.4. Проведення та/чи участь у проведенні семінарів, круглих столів, конференцій, робочих нарад соціальних структур – учасників проекту.
- 3.5. Залучення працівників закладів, установ, організацій до індивідуальної та групової профілактичної роботи з молоддю, молодими парами.
- 3.6. Забезпечення участі фахівців у наукових дослідженнях та їх підвищення кваліфікації на базі сторін, практична підготовка висококваліфікованих фахівців у галузі профілактики сімейного насильства.
- 3.7. Реалізація профілактики на основі впровадження інноваційних технологій, форм роботи, запровадження нових організаційно-структурних форм діяльності для ефективного проведення комплексних заходів профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 3.8. Вдосконалення якості профілактики сімейного насильства через забезпечення її діагностико-профілактичним інструментарієм.
- 3.9. Розширення практики створення профілактичних центрів, осередків на базі діяльності соціальних структур.
- 3.10. Удосконалення форм, методів взаємодії закладів, установ, організацій, відповідальних за профілактику сімейного насильства, поглиблення взаємозв'язку науково-методичної діяльності з практичним процесом.

4. Зобов'язання сторін

На виконання цього Договору Сторони:

- 4.1. Здійснюють координацію дій щодо ефективного використання кадрового забезпечення профілактичного процесу.
- 4.2. Узгоджують форми роботи та взаємодії фахівців для впровадження програми профілактики сімейного насильства серед молоді і молодих пар.
- 4.3. Забезпечують реалізацію технологій у сфері профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.4. Сприяють вдосконаленню профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.5. Сприяють вдосконаленню й розвитку зв'язків, кооперації з асоціаціями, фондами, навчальними закладами й науковими установами, організації взаємообмін у фахівцями, а також обміну ідеями й досвідом роботи з удосконалення профілактики сімейного насильства.
- 4.6. Здійснюють заходи у проведенні комплексної профілактичної роботи, виданні науково-методичних праць, організації й проведенні науково-медичних і науково-практичних конференцій, творчих дискусій, робочих нарад, академічних читань для пошуку й підготовки інноваційних технологій профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.7. Надають можливість учасникам програми користуватися статистичними даними сторін у порядку, який не порушує права сторін.

5. Права сторін

Для вирішення спільних завдань і створення сприятливих умов для найбільш ефективного проведення профілактики сімейного насильства Сторони:

5.1. Забезпечують координацію взаємодії, ефективного використання потенціалу закладу, установи, організації.

5.2. Організують вивчення, узагальнення й поширення позитивного досвіду в галузі профілактики сімейного насильства.

5.3. Встановлюють зв'язок з вітчизняними й міжнародними науковими, установами та організаціями, розробляють й організують виконання спільних програм і проєктів, сприяють розвитку міжнародних зв'язків і контактів у сфері профілактики сімейного насильства.

5.4. Координують співпрацю в освітній, науковій, дослідницькій та виробничій сферах.

5.5. Проводять спільні заходи, апробацію та використання результатів наукових досліджень.

5.6. Здійснюють кадрове забезпечення профілактичного процесу із залученням до виконання спільних заходів, проєктів, занять провідних спеціалістів, учених, дослідників.

5.7. Визначають форми та засоби здійснення спільної наукової, профілактичної діяльності.

5.8. Розробляють та запроваджують власні форми діяльності, обмінюються отриманими результатами.

5.9. Здійснюють підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації кадрів у поєднанні з найкращими методиками інших країн у сфері профілактичної діяльності.

5.10. Розробляють навчально-методичні матеріали забезпечення профілактичного процесу.

6. Додаткові умови

На виконання взятих на себе зобов'язань Сторони за взаємною згодою укладають додаткові договори, зокрема з питань проведення наукових досліджень, формування планів видання науково-методичної літератури та ін

7. Відповідальність сторін

7.1. Сторони не несуть відповідальність за невиконання чи неналежне виконання взятих на себе зобов'язань, якщо таке сталося внаслідок форс-мажорних обставин, що підтвержені відповідними органами у порядку, встановленому законодавством України.

7.2. Сторони не несуть відповідальність за зобов'язаннями іншої Сторони перед третіми особами.

7.3. Спори щодо виконання, розірвання цього договору сторони вирішують шляхом переговорів.

8. Дія та порядок розірвання договору

8.1. Цей договір набуває чинності з моменту його укладення Сторонами і діє без строку до моменту його розірвання однією із сторін, згідно письмового повідомлення.

8.2. Договір може бути доповнений або змінений за письмовою згодою Сторін шляхом укладення додаткових договорів, які складатимуть невід'ємну частину цього договору.

8.3. Договір може бути розірваний достроково у разі:

а) взаємної згоди сторін;

б) в односторонньому порядку в разі невиконання однією зі Сторін взятих на себе зобов'язань, викладених у цьому договорі або додаткових угодах до нього;

в) у випадку недоцільності подальшого співробітництва.

8.4. Про намір достроково розірвати цей договір Сторона попереджає іншу Сторону письмово за один місяць.

8.5. Закінчення терміну дії цього договору припиняє дію всіх інших додаткових договорів та угод, укладених Сторонами на його виконання.

8.6. Договір може бути подовжений Сторонами письмово за взаємною згодою до закінчення строку його дії.

9. Прикінцеві положення

Договір укладений у двох примірниках, кожен з яких має однакову юридичну силу, по одному для кожної Сторони.

Юридичні адреси сторін

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка м. Тернопіль, 46027 вул. Максима Кривоноса, 2, тел.: (352) 43-60-24	Департамент з питань діяльності фізичної культури та спорту Тернопільської обласної державної адміністрації, м. Тернопіль, вул. Бульварна, 8, т. 523484
Ректор	
М.П.	В.С. Кравець

**Договір
про співпрацю**

« 10 » червня 2016 р.

Головне територіальне управління юстиції у Тернопільській області, в особі в.о. начальника Кольцова Едуарда Станіславовича, який діє на підставі Положення, – з одного боку, та Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (далі – ТНПУ), в особі ректора Кравця Володимира Петровича, який діє на підставі Статуту, – з іншого боку, з метою об'єднання зусиль в галузі профілактики сімейного насильства серед молодих пар уклали договір.

1. Предмет договору

1.1. Предметом договору є запровадження якісно нових умов профілактичної діяльності з профілактики сімейного насильства серед молоді, молодих пар, поглиблення взаємодії науки з соціальними інститутами, впровадження результатів науково-дослідних робіт, підготовка молоді до подружнього життя без проявів сімейного насильства.

1.2. Метою співпраці Сторін є сприяння:

- розвитку відповідального ставлення молоді до сім'ї, сімейних стосунків як однієї зі сфер суспільного життя;
- забезпечення поінформованості молоді про права, свободи, обов'язки як жінок, так і чоловіків у сімейних стосунках;
- формування моральності і позиції активного неприйняття насильства у сімейних стосунках;
- посилення гендерної рівності чоловіків і жінок, їх ролі в державотворенні, громадському житті, покращення соціально-психологічного становища і самопочуття.

Виконання програми дасть змогу:

- підготувати молоді пари до побудови сімейних стосунків без застосування насильства;
- забезпечити дієвість механізмів соціального виховання, соціально-правового захисту, соціальних гарантій молоді;
- вдосконалити молодіжну політику з метою створення належних умов життєдіяльності кожного з членів сім'ї, сімейного виховання для дітей;
- розширити можливості державної і недержавної гілок молодіжної політики України в частині підготовки молодих пар до подружнього життя без застосування насильства.

2. Напрями реалізації програми: профілактика серед молодих пар економічного, фізичного, психологічного, сексуального сімейного насильства.

Напрями діяльності соціальних структур – учасників реалізації програми:

2.1. Організація соціальних, психолого-педагогічних та кримінологічних досліджень насильства в сім'ї, визначення рівня інформаційної, психологічної готовності молоді до подружнього життя без проявів насильства.

2.2. Профілактична робота з молодими парами з профілактики економічного, фізичного, психологічного, сексуального сімейного насильства.

2.3. Активізація профілактичної роботи в мікросоціальному оточенні молодих пар, налагодження взаємодії та залучення соціальних структур до профілактики сімейного насильства.

4. Заходи

для виконання завдань програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар (2015 – 2017 рр.)

- 3.1. Розповсюдження буклетів, інформаційно-просвітницької, науково-методичної літератури з питань насильства в сім'ї серед молодих пар.
- 3.2. Розробка, впровадження, обмін методичними матеріалами.
- 3.3. Висвітлення актуальних проблем насильства в сім'ї у засобах масової інформації, серед громадськості.
- 3.4. Проведення та/чи участь у проведенні семінарів, круглих столів, конференцій, робочих нарад соціальних структур – учасників проекту.
- 3.5. залучення працівників закладів, установ, організацій до індивідуальної та групової профілактичної роботи з молоддю, молодими парами.
- 3.6. Забезпечення участі фахівців у наукових дослідженнях та їх підвищення кваліфікації на базі сторін, практична підготовка висококваліфікованих фахівців у галузі профілактики сімейного насильства.
- 3.7. Реалізація профілактики на основі впровадження інноваційних технологій, форм роботи, запровадження нових організаційно-структурних форм діяльності для ефективного проведення комплексних заходів профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 3.8. Вдосконалення якості профілактики сімейного насильства через забезпечення її діагностико-профілактичним інструментарієм.
- 3.9. Розширення практики створення профілактичних центрів, осередків на базі діяльності соціальних структур.
- 3.10. Удосконалення форм, методів взаємодії закладів, установ, організацій, відповідальних за профілактику сімейного насильства, поглиблення взаємозв'язку науково-методичної діяльності з практичним процесом.

4. Зобов'язання сторін

На виконання цього Договору Сторони:

- 4.1. Здійснюють координацію дій щодо ефективного використання кадрового забезпечення профілактичного процесу.
- 4.2. Узгоджують форми роботи та взаємодії фахівців для впровадження програми профілактики сімейного насильства серед молоді і молодих пар.
- 4.3. Забезпечують реалізацію технологій у сфері профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.4. Сприяють вдосконаленню профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.5. Сприяють вдосконаленню й розвитку зв'язків, кооперації з асоціаціями, фондами, навчальними закладами й науковими установами, організації взаємообміну у фахівцями, а також обміну ідеями й досвідом роботи з удосконалення профілактики сімейного насильства.
- 4.6. Здійснюють заходи у проведенні комплексної профілактичної роботи, виданні науково-методичних праць, організації й проведенні науково-медичних і науково-практичних конференцій, творчих дискусій, робочих нарад, академічних читань для пошуку й підготовки інноваційних технологій профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.7. Надають можливість учасникам програми користуватися статистичними даними сторін у порядку, який не порушує права сторін.

5. Права сторін

Для вирішення спільних завдань і створення сприятливих умов для найбільш ефективного проведення профілактики сімейного насильства Сторони:

- 5.1. Забезпечують координацію взаємодії, ефективного використання потенціалу закладу, установи, організації.
- 5.2. Організують вивчення, узагальнення й поширення позитивного досвіду в галузі профілактики сімейного насильства.
- 5.3. Встановлюють зв'язок з вітчизняними й міжнародними науковими, установами та організаціями, розробляють й організують виконання спільних програм і проектів, сприяють розвитку міжнародних зв'язків і контактів у сфері профілактики сімейного насильства.
- 5.4. Координують співпрацю в освітній, науковій, дослідницькій та виробничій сферах.
- 5.5. Проводять спільні заходи, апробацію та використання результатів наукових досліджень.
- 5.6. Здійснюють кадрове забезпечення профілактичного процесу із залученням до виконання спільних заходів, проектів, занять провідних спеціалістів, учених, дослідників.
- 5.7. Визначають форми та засоби здійснення спільної наукової, профілактичної діяльності.
- 5.8. Розробляють та запроваджують власні форми діяльності, обмінюються отриманими результатами.
- 5.9. Здійснюють підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації кадрів у поєднанні з найкращими методиками інших країн у сфері профілактичної діяльності.
- 5.10. Розробляють навчально-методичні матеріали забезпечення профілактичного процесу.

6. Додаткові умови

На виконання взятих на себе зобов'язань Сторони за взаємною згодою укладають додаткові договори, зокрема з питань проведення наукових досліджень, формування планів видання науково-методичної літератури та ін

7. Відповідальність сторін

- 7.1. Сторони не несуть відповідальність за невиконання чи неналежне виконання взятих на себе зобов'язань, якщо таке сталося внаслідок форс-мажорних обставин, що підтвержені відповідними органами у порядку, встановленому законодавством України.
- 7.2. Сторони не несуть відповідальність за зобов'язаннями іншої Сторони перед третіми особами.
- 7.3. Спори щодо виконання, розірвання цього договору сторони вирішують шляхом переговорів.

8. Дія та порядок розірвання договору

- 8.1. Цей договір набуває чинності з моменту його укладення Сторонами і діє без строку до моменту його розірвання однією із сторін, згідно письмового повідомлення.
- 8.2. Договір може бути доповнений або змінений за письмовою згодою Сторін шляхом укладення додаткових договорів, які складатимуть невід'ємну частину цього договору.
- 8.3. Договір може бути розірваний достроково у разі:
 - а) взаємної згоди сторін;
 - б) в односторонньому порядку в разі невиконання однією зі Сторін взятих на себе зобов'язань, викладених у цьому договорі або додаткових угодах до нього;
 - в) у випадку недоцільності подальшого співробітництва.

8.4. Про намір достроково розірвати цей договір Сторона попереджає іншу Сторону письмово за один місяць.

8.5. Закінчення терміну дії цього договору припиняє дію всіх інших додаткових договорів та угод, укладених Сторонами на його виконання.

8.6. Договір може бути подовжений Сторонами письмово за взаємною згодою до закінчення строку його дії.

9. Прикінцеві положення

Договір укладений у двох примірниках, кожен з яких має однакову юридичну силу, по одному для кожної Сторони.

Юридичні адреси сторін

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка м. Тернопіль, 46027 вул. Максима Кривоноса, 2. тел.: (352) 43-60-24	Головне територіальне управління юстиції у Тернопільській області 46021, м. Тернопіль вул. Грушевського, 8 тел.: (352) 52 22 92
Ректор	Керівник
В.П. Кравець	Е.С. Кольцов
М.П.	М.П.

**Договір
про співпрацю**

«11» 09 2015 р.

Департамент освіти і науки Вінницької області
в особі *директора Тамари Анни Знобівської, Алексі Гук*
на підставі Положення

-, - з одного боку,
та Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (далі – ТНПУ), в особі ректора Кравця Володимира Петровича, який діє на підставі Статуту, – з іншого боку, з метою об'єднання зусиль в галузі профілактики сімейного насильства серед молодих пар уклали договір.

1. Предмет договору

1.1. Предметом договору є запровадження якісно нових умов профілактичної діяльності з профілактики сімейного насильства серед молоді, молодих пар, поглиблення взаємодії науки з соціальними інститутами, впровадження результатів науково-дослідних робіт, підготовка молоді до подружнього життя без проявів сімейного насильства.

1.2. Метою співпраці Сторін є сприяння:

- розвитку відповідального ставлення молоді до сім'ї, сімейних стосунків як однієї зі сфер суспільного життя;
- забезпечення поінформованості молоді про права, свободи, обов'язки як жінок, так і чоловіків у сімейних стосунках;
- формування моральності і позиції активного неприйняття насильства у сімейних стосунках;
- посилення гендерної рівності чоловіків і жінок, їх ролі в державотворенні, громадському житті, покращення соціально-психологічного становища і самопочуття.

Виконання програми дасть змогу:

- підготувати молоді пари до побудови сімейних стосунків без застосування насильства;
- забезпечити дієвість механізмів соціального виховання, соціально-правового захисту, соціальних гарантій молоді;
- вдосконалити молодіжну політику з метою створення належних умов життєдіяльності кожного з членів сім'ї, сімейного виховання для дітей;
- розширити можливості державної і недержавної гілок молодіжної політики України в частині підготовки молодих пар до подружнього життя без застосування насильства.

2. Напрями реалізації програми: профілактика серед молодих пар економічного, фізичного, психологічного, сексуального сімейного насильства.

Напрями діяльності соціальних структур – учасників реалізації програми:

2.1. Організація соціальних, психолого-педагогічних та кримінологічних досліджень насильства в сім'ї, визначення рівня інформаційної, психологічної готовності молоді до подружнього життя без проявів насильства.

2.2. Профілактична робота з молодими парами з профілактики економічного, фізичного, психологічного, сексуального сімейного насильства.

2.3. Активізація профілактичної роботи в мікросоціальному оточенні молодих пар, налагодження взаємодії та залучення соціальних структур до профілактики сімейного насильства.

4. Заходи

для виконання завдань програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар (2015 – 2017 рр.)

- 3.1. Розповсюдження буклетів, інформаційно-просвітницької, науково-методичної літератури з питань насильства в сім'ї серед молодих пар.
- 3.2. Розробка, впровадження, обмін методичними матеріалами.
- 3.3. Висвітлення актуальних проблем насильства в сім'ї у засобах масової інформації, серед громадськості.
- 3.4. Проведення та/чи участь у проведенні семінарів, круглих столів, конференцій, робочих нарад соціальних структур – учасників проекту.
- 3.5. Залучення працівників закладів, установ, організацій до індивідуальної та групової профілактичної роботи з молоддю, молодими парами.
- 3.6. Забезпечення участі фахівців у наукових дослідженнях та їх підвищення кваліфікації на базі сторін, практична підготовка висококваліфікованих фахівців у галузі профілактики сімейного насильства.
- 3.7. Реалізація профілактики на основі впровадження інноваційних технологій, форм роботи, запровадження нових організаційно-структурних форм діяльності для ефективного проведення комплексних заходів профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 3.8. Вдосконалення якості профілактики сімейного насильства через забезпечення її діагностико-профілактичним інструментарієм.
- 3.9. Розширення практики створення профілактичних центрів, осередків на базі діяльності соціальних структур.
- 3.10. Удосконалення форм, методів взаємодії закладів, установ, організацій, відповідальних за профілактику сімейного насильства, поглиблення взаємозв'язку науково-методичної діяльності з практичним процесом.

4. Зобов'язання сторін

На виконання цього Договору Сторони:

- 4.1. Здійснюють координацію дій щодо ефективного використання кадрового забезпечення профілактичного процесу.
- 4.2. Узгоджують форми роботи та взаємодії фахівців для впровадження програми профілактики сімейного насильства серед молоді і молодих пар.
- 4.3. Забезпечують реалізацію технологій у сфері профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.4. Сприяють вдосконаленню профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.5. Сприяють вдосконаленню й розвитку зв'язків, кооперації з асоціаціями, фондами, навчальними закладами й науковими установами, організації взаємообмін у фахівцями, а також обміну ідеями й досвідом роботи з удосконалення профілактики сімейного насильства.
- 4.6. Здійснюють заходи у проведенні комплексної профілактичної роботи, виданні науково-методичних праць, організації й проведенні науково-медичних і науково-практичних конференцій, творчих дискусій, робочих нарад, академічних читань для пошуку й підготовки інноваційних технологій профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.7. Надають можливість учасникам програми користуватися статистичними даними сторін у порядку, який не порушує права сторін.

5. Права сторін

Для вирішення спільних завдань і створення сприятливих умов для найбільш ефективного проведення профілактики сімейного насильства Сторони:

5.1. Забезпечують координацію взаємодії, ефективного використання потенціалу закладу, установи, організації.

5.2. Організують вивчення, узагальнення й поширення позитивного досвіду в галузі профілактики сімейного насильства.

5.3. Встановлюють зв'язок з вітчизняними й міжнародними науковими, установами та організаціями, розробляють й організують виконання спільних програм і проєктів, сприяють розвитку міжнародних зв'язків і контактів у сфері профілактики сімейного насильства.

5.4. Координують співпрацю в освітній, науковій, дослідницькій та виробничій сферах.

5.5. Проводять спільні заходи, апробацію та використання результатів наукових досліджень.

5.6. Здійснюють кадрове забезпечення профілактичного процесу із залученням до виконання спільних заходів, проєктів, занять провідних спеціалістів, учених, дослідників.

5.7. Визначають форми та засоби здійснення спільної наукової, профілактичної діяльності.

5.8. Розробляють та запроваджують власні форми діяльності, обмінюються отриманими результатами.

5.9. Здійснюють підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації кадрів у поєднанні з найкращими методиками інших країн у сфері профілактичної діяльності.

5.10. Розробляють навчально-методичні матеріали забезпечення профілактичного процесу.

6. Додаткові умови

На виконання взятих на себе зобов'язань Сторони за взаємною згодою укладають додаткові договори, зокрема з питань проведення наукових досліджень, формування планів видання науково-методичної літератури та ін

7. Відповідальність сторін

7.1. Сторони не несуть відповідальність за невиконання чи неналежне виконання взятих на себе зобов'язань, якщо таке сталося внаслідок форс-мажорних обставин, що підтвержені відповідними органами у порядку, встановленому законодавством України.

7.2. Сторони не несуть відповідальність за зобов'язаннями іншої Сторони перед третіми особами.

7.3. Спори щодо виконання, розірвання цього договору сторони вирішують шляхом переговорів.

8. Дія та порядок розірвання договору

8.1. Цей договір набуває чинності з моменту його укладення Сторонами і діє без строку до моменту його розірвання однією із сторін, згідно письмового повідомлення.

8.2. Договір може бути доповнений або змінений за письмовою згодою Сторін шляхом укладення додаткових договорів, які складатимуть невід'ємну частину цього договору.

8.3. Договір може бути розірваний достроково у разі:

а) взаємної згоди сторін;

б) в односторонньому порядку в разі невиконання однією зі Сторін взятих на себе зобов'язань, викладених у цьому договорі або додаткових угодах до нього;

в) у випадку недоцільності подальшого співробітництва.

8.4. Про намір достроково розірвати цей договір Сторона попереджає іншу Сторону письмово за один місяць.

8.5. Закінчення терміну дії цього договору припиняє дію всіх інших додаткових договорів та угод, укладених Сторонами на його виконання.

8.6. Договір може бути подовжений Сторонами письмово за взаємною згодою до закінчення строку його дії.

9. Прикінцеві положення

Договір укладений у двох примірниках, кожен з яких має однакову юридичну силу, по одному для кожної Сторони.

Юридичні адреси сторін

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка м. Тернопіль, 46027 вул. Максима Кривоноса, 2, тел.: (352) 43-60-24	<i>Департамент освіти і науки обласної державної адміністрації м. Тернопіль, 46021 вул. Трушівського, 8 Тел (352) 52-23-53</i>
Ректор	
М.П.	

**Договір
про співпрацю**

«21» грудня 2015 р.

Служба у справах дітей Тернопільської обласної державної адміністрації в особі заступника служби Дрозда Г.В. та Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (далі – ТНПУ), в особі ректора Кравця Володимира Петровича, який діє на підставі Статуту, – з іншого боку, з метою об'єднання зусиль в галузі профілактики сімейного насильства серед молодих пар уклали договір.

1. Предмет договору

1.1. Предметом договору є запровадження якісно нових умов профілактичної діяльності з профілактики сімейного насильства серед молоді, молодих пар, поглиблення взаємодії науки з соціальними інститутами, впровадження результатів науково-дослідних робіт, підготовка молоді до подружнього життя без проявів сімейного насильства.

1.2. Метою співпраці Сторін є сприяння:

- розвитку відповідального ставлення молоді до сім'ї, сімейних стосунків як однієї зі сфер суспільного життя;
- забезпечення поінформованості молоді про права, свободи, обов'язки як жінок, так і чоловіків у сімейних стосунках;
- формування моральності і позиції активного неприйняття насильства у сімейних стосунках;
- посилення гендерної рівності чоловіків і жінок, їх ролі в державотворенні, громадському житті, покращення соціально-психологічного становища і самопочуття.

Виконання програми дасть змогу:

- підготувати молоді пари до побудови сімейних стосунків без застосування насильства;
- забезпечити дієвість механізмів соціального виховання, соціально-правового захисту, соціальних гарантій молоді;
- вдосконалити молодіжну політику з метою створення належних умов життєдіяльності кожного з членів сім'ї, сімейного виховання для дітей;
- розширити можливості державної і недержавної гілок молодіжної політики України в частині підготовки молодих пар до подружнього життя без застосування насильства.

2. Напрями реалізації програми: профілактика серед молодих пар економічного, фізичного, психологічного, сексуального сімейного насильства.

Напрями діяльності соціальних структур – учасників реалізації програми:

2.1. Організація соціальних, психолого-педагогічних та кримінологічних досліджень насильства в сім'ї, визначення рівня інформаційної, психологічної готовності молоді до подружнього життя без проявів насильства.

2.2. Профілактична робота з молодими парами з профілактики економічного, фізичного, психологічного, сексуального сімейного насильства.

2.3. Активізація профілактичної роботи в мікросоціальному оточенні молодих пар, налагодження взаємодії та залучення соціальних структур до профілактики сімейного насильства.

4. Заходи

для виконання завдань програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар (2015 – 2017 рр.)

- 3.1. Розповсюдження буклетів, інформаційно-просвітницької, науково-методичної літератури з питань насильства в сім'ї серед молодих пар.
- 3.2. Розробка, впровадження, обмін методичними матеріалами.
- 3.3. Висвітлення актуальних проблем насильства в сім'ї у засобах масової інформації, серед громадськості.
- 3.4. Проведення та/чи участь у проведенні семінарів, круглих столів, конференцій, робочих нарад соціальних структур – учасників проекту.
- 3.5. Залучення працівників закладів, установ, організацій до індивідуальної та групової профілактичної роботи з молоддю, молодими парами.
- 3.6. Забезпечення участі фахівців у наукових дослідженнях та їх підвищення кваліфікації на базі сторін, практична підготовка висококваліфікованих фахівців у галузі профілактики сімейного насильства.
- 3.7. Реалізація профілактики на основі впровадження інноваційних технологій, форм роботи, запровадження нових організаційно-структурних форм діяльності для ефективного проведення комплексних заходів профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 3.8. Вдосконалення якості профілактики сімейного насильства через забезпечення її діагностико-профілактичним інструментарієм.
- 3.9. Розширення практики створення профілактичних центрів, осередків на базі діяльності соціальних структур.
- 3.10. Удосконалення форм, методів взаємодії закладів, установ, організацій, відповідальних за профілактику сімейного насильства, поглиблення взаємозв'язку науково-методичної діяльності з практичним процесом.

4. Зобов'язання сторін

На виконання цього Договору Сторони:

- 4.1. Здійснюють координацію дій щодо ефективного використання кадрового забезпечення профілактичного процесу.
- 4.2. Узгоджують форми роботи та взаємодії фахівців для впровадження програми профілактики сімейного насильства серед молоді і молодих пар.
- 4.3. Забезпечують реалізацію технологій у сфері профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.4. Сприяють вдосконаленню профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.5. Сприяють вдосконаленню й розвитку зв'язків, кооперації з асоціаціями, фондами, навчальними закладами й науковими установами, організації взаємообміну у фахівцями, а також обміну ідеями й досвідом роботи з удосконалення профілактики сімейного насильства.
- 4.6. Здійснюють заходи у проведенні комплексної профілактичної роботи, виданні науково-методичних праць, організації й проведенні науково-медичних і науково-практичних конференцій, творчих дискусій, робочих нарад, академічних читань для пошуку й підготовки інноваційних технологій профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.7. Надають можливість учасникам програми користуватися статистичними даними сторін у порядку, який не порушує права сторін.

5. Права сторін

Для вирішення спільних завдань і створення сприятливих умов для найбільш ефективного проведення профілактики сімейного насильства Сторони:

5.1. Забезпечують координацію взаємодії, ефективного використання потенціалу закладу, установи, організації.

5.2. Організують вивчення, узагальнення й поширення позитивного досвіду в галузі профілактики сімейного насильства.

5.3. Встановлюють зв'язок з вітчизняними й міжнародними науковими, установами та організаціями, розробляють й організують виконання спільних програм і проектів, сприяють розвитку міжнародних зв'язків і контактів у сфері профілактики сімейного насильства.

5.4. Координують співпрацю в освітній, науковій, дослідницькій та виробничій сферах.

5.5. Проводять спільні заходи, апробацію та використання результатів наукових досліджень.

5.6. Здійснюють кадрове забезпечення профілактичного процесу із залученням до виконання спільних заходів, проектів, занять провідних спеціалістів, учених, дослідників.

5.7. Визначають форми та засоби здійснення спільної наукової, профілактичної діяльності.

5.8. Розробляють та запроваджують власні форми діяльності, обмінюються отриманими результатами.

5.9. Здійснюють підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації кадрів у поєднанні з найкращими методиками інших країн у сфері профілактичної діяльності.

5.10. Розробляють навчально-методичні матеріали забезпечення профілактичного процесу.

6. Додаткові умови

На виконання взятих на себе зобов'язань Сторони за взаємною згодою укладають додаткові договори, зокрема з питань проведення наукових досліджень, формування планів видання науково-методичної літератури та ін

7. Відповідальність сторін

7.1. Сторони не несуть відповідальність за невиконання чи неналежне виконання взятих на себе зобов'язань, якщо таке сталося внаслідок форс-мажорних обставин, що підтвержені відповідними органами у порядку, встановленому законодавством України.

7.2. Сторони не несуть відповідальність за зобов'язаннями іншої Сторони перед третіми особами.

7.3. Спори щодо виконання, розірвання цього договору сторони вирішують шляхом переговорів.

8. Дія та порядок розірвання договору

8.1. Цей договір набуває чинності з моменту його укладення Сторонами і діє без строку до моменту його розірвання однією із сторін, згідно письмового повідомлення.

8.2. Договір може бути доповнений або змінений за письмовою згодою Сторін шляхом укладення додаткових договорів, які складатимуть невід'ємну частину цього договору.

8.3. Договір може бути розірваний достроково у разі:

а) взаємної згоди сторін;

б) в односторонньому порядку в разі невиконання однією зі Сторін взятих на себе зобов'язань, викладених у цьому договорі або додаткових угодах до нього;

в) у випадку недоцільності подальшого співробітництва.

8.4. Про намір достроково розірвати цей договір Сторона попереджає іншу Сторону письмово за один місяць.

8.5. Закінчення терміну дії цього договору припиняє дію всіх інших додаткових договорів та угод, укладених Сторонами на його виконання.

8.6. Договір може бути подовжений Сторонами письмово за взаємною згодою до закінчення строку його дії.

9. Прикінцеві положення

Договір укладений у двох примірниках, кожен з яких має однакову юридичну силу, по одному для кожної Сторони.

Юридичні адреси сторін

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка м. Тернопіль, 46027 вул. Максима Кривоноса, 2, тел.: (352) 43-60-24	<i>Служба у справах дітей Тернопільської обласної державної адміністрації вул. Героїв, 46 027 вул. М. Грушевського, 8 тел. (0352) 52-62-63</i>
Ректор М.П.	<i>Народний депутат</i>

**Договір
про співпрацю**

« 27 » січня 2016 р.

Департамент охорони здоров'я Тернопільської обласної державної адміністрації, в особі директора Богайчука Володимира Григоровича, що діє на підставі Положення, – з одного боку, та Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (далі – ТНПУ), в особі ректора Кравця Володимира Петровича, який діє на підставі Статуту, – з іншого боку, з метою об'єднання зусиль в галузі профілактики сімейного насильства серед молодих пар уклали договір.

1. Предмет договору

1.1. Предметом договору є запровадження якісно нових умов профілактичної діяльності з профілактики сімейного насильства серед молоді, молодих пар, поглиблення взаємодії науки з соціальними інститутами, впровадження результатів науково-дослідних робіт, підготовка молоді до подружнього життя без проявів сімейного насильства.

1.2. Метою співпраці Сторін є сприяння:

- розвитку відповідального ставлення молоді до сім'ї, сімейних стосунків як однієї зі сфер суспільного життя;
- забезпечення поінформованості молоді про права, свободи, обов'язки як жінок, так і чоловіків у сімейних стосунках;
- формування моральності і позиції активного неприйняття насильства у сімейних стосунках;
- посилення гендерної рівності чоловіків і жінок, їх ролі в державотворенні, громадському житті, покращення соціально-психологічного становища і самопочуття.

Виконання програми дасть змогу:

- підготувати молоді пари до побудови сімейних стосунків без застосування насильства;
- забезпечити дієвість механізмів соціального виховання, соціально-правового захисту, соціальних гарантій молоді;
- вдосконалити молодіжну політику з метою створення належних умов життєдіяльності кожного з членів сім'ї, сімейного виховання для дітей;
- розширити можливості державної і недержавної гілок молодіжної політики України в частині підготовки молодих пар до подружнього життя без застосування насильства.

2. Напрями реалізації програми: профілактика серед молодих пар економічного, фізичного, психологічного, сексуального сімейного насильства.

Напрями діяльності соціальних структур – учасників реалізації програми:

2.1. Організація соціальних, психолого-педагогічних та кримінологічних досліджень насильства в сім'ї, визначення рівня інформаційної, психологічної готовності молоді до подружнього життя без проявів насильства.

2.2. Профілактична робота з молодими парами з профілактики економічного, фізичного, психологічного, сексуального сімейного насильства.

2.3. Активізація профілактичної роботи в мікросоціальному оточенні молодих пар, налагодження взаємодії та залучення соціальних структур до профілактики сімейного насильства.

3. Заходи для виконання завдань програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар (2015 – 2017 рр.)

- 3.1. Розповсюдження буклетів, інформаційно-просвітницької, науково-методичної літератури з питань насильства в сім'ї серед молодих пар.
- 3.2. Розробка, впровадження, обмін методичними матеріалами.
- 3.3. Висвітлення актуальних проблем насильства в сім'ї у засобах масової інформації, серед громадськості.
- 3.4. Проведення та/чи участь у проведенні семінарів, круглих столів, конференцій, робочих нарад соціальних структур – учасників проекту.
- 3.5. Залучення працівників закладів, установ, організацій до індивідуальної та групової профілактичної роботи з молоддю, молодими парами.
- 3.6. Забезпечення участі фахівців у наукових дослідженнях та їх підвищення кваліфікації на базі сторін, практична підготовка висококваліфікованих фахівців у галузі профілактики сімейного насильства.
- 3.7. Реалізація профілактики на основі впровадження інноваційних технологій, форм роботи, запровадження нових організаційно-структурних форм діяльності для ефективного проведення комплексних заходів профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 3.8. Вдосконалення якості профілактики сімейного насильства через забезпечення її діагностико-профілактичним інструментарієм.
- 3.9. Розширення практики створення профілактичних центрів, осередків на базі діяльності соціальних структур.
- 3.10. Удосконалення форм, методів взаємодії закладів, установ, організацій, відповідальних за профілактику сімейного насильства, поглиблення взаємозв'язку науково-методичної діяльності з практичним процесом.

4. Зобов'язання сторін

На виконання цього Договору Сторони:

- 4.1. Здійснюють координацію дій щодо ефективного використання кадрового забезпечення профілактичного процесу.
- 4.2. Узгоджують форми роботи та взаємодії фахівців для впровадження програми профілактики сімейного насильства серед молоді і молодих пар.
- 4.3. Забезпечують реалізацію технологій у сфері профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.4. Сприяють вдосконаленню профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.5. Сприяють вдосконаленню й розвитку зв'язків, кооперації з асоціаціями, фондами, навчальними закладами й науковими установами, організації взаємообмін у фахівцями, а також обміну ідеями й досвідом роботи з удосконалення профілактики сімейного насильства.
- 4.6. Здійснюють заходи у проведенні комплексної профілактичної роботи, виданні науково-методичних праць, організації й проведенні науково-медичних і науково-практичних конференцій, творчих дискусій, робочих нарад, академічних читань для пошуку й підготовки інноваційних технологій профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.7. Надають можливість учасникам програми користуватися статистичними даними сторін у порядку, який не порушує права сторін.

5. Права сторін

Для вирішення спільних завдань і створення сприятливих умов для найбільш ефективного проведення профілактики сімейного насильства Сторони:

- 5.1. Забезпечують координацію взаємодії, ефективного використання потенціалу закладу, установи, організації.

5.2. Організують вивчення, узагальнення й поширення позитивного досвіду в галузі профілактики сімейного насильства.

5.3. Встановлюють зв'язок з вітчизняними й міжнародними науковими, установами та організаціями, розробляють й організують виконання спільних програм і проєктів, сприяють розвитку міжнародних зв'язків і контактів у сфері профілактики сімейного насильства.

5.4. Координують співпрацю в освітній, науковій, дослідницькій та виробничій сферах.

5.5. Проводять спільні заходи, апробацію та використання результатів наукових досліджень.

5.6. Здійснюють кадрове забезпечення профілактичного процесу із залученням до виконання спільних заходів, проєктів, занять провідних спеціалістів, учених, дослідників.

5.7. Визначають форми та засоби здійснення спільної наукової, профілактичної діяльності.

5.8. Розробляють та запроваджують власні форми діяльності, обмінюються отриманими результатами.

5.9. Здійснюють підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації кадрів у поєднанні з найкращими методиками інших країн у сфері профілактичної діяльності.

5.10. Розробляють навчально-методичні матеріали забезпечення профілактичного процесу.

6. Додаткові умови

На виконання взятих на себе зобов'язань Сторони за взаємною згодою укладають додаткові договори, зокрема з питань проведення наукових досліджень, формування планів видання науково-методичної літератури та ін

7. Відповідальність сторін

7.1. Сторони не несуть відповідальності за невиконання чи непалежне виконання взятих на себе зобов'язань, якщо таке сталося внаслідок форс-мажорних обставин, що підтверджені відповідними органами у порядку, встановленому законодавством України.

7.2. Сторони не несуть відповідальності за зобов'язаннями іншої Сторони перед третіми особами.

7.3. Спори щодо виконання, розірвання цього договору сторони вирішують шляхом переговорів.

8. Дія та порядок розірвання договору

8.1. Цей договір набуває чинності з моменту його укладення Сторонами і діє без строку до моменту його розірвання однією із сторін, згідно письмового повідомлення.

8.2. Договір може бути доповнений або змінений за письмовою згодою Сторін шляхом укладення додаткових договорів, які складатимуть невід'ємну частину цього договору.

8.3. Договір може бути розірваний достроково у разі:

а) взаємної згоди сторін;

б) в односторонньому порядку в разі невиконання однією зі Сторін взятих на себе зобов'язань, викладених у цьому договорі або додаткових угодах до нього;

в) у випадку недоцільності подальшого співробітництва.

8.4. Про намір достроково розірвати цей договір Сторона попереджає іншу Сторону письмово за один місяць.

8.5. Закінчення терміну дії цього договору припиняє дію всіх інших додаткових договорів та угод, укладених Сторонами на його виконання.

8.6. Договір може бути подовжений Сторонами письмово за взаємною згодою до закінчення строку його дії.

9. Прикінцеві положення

Договір укладений у двох примірниках, кожен з яких має однакову юридичну силу, по одному для кожної Сторони.

Юридичні адреси сторін

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка м. Тернопіль, 46027 вул. Максима Кривоноса, 2, тел.: (352) 43-60-24	Департамент охорони здоров'я Тернопільської обласної державної адміністрації м. Тернопіль, 46021 вул. Грушевського, 8 тел.: (352) 52 10 71
Ректор	Директор
М.П.	В.Г. Богайчук

**Договір
про співпрацю**

«21» грудня 2015 р.

Головне управління Національної поліції в Тернопільській області в особі Я.В.О. НАТАЛЬШКА БОГОМОЛА О.М. що діє на підставі положення ЯРО ІДНП в Тернопільській області - з одного боку, та Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (далі – ТНПУ), в особі ректора Кравця Володимира Петровича, який діє на підставі Статуту, – з іншого боку, з метою об'єднання зусиль в галузі профілактики сімейного насильства серед молодих пар уклали договір.

1. Предмет договору

1.1. Предметом договору є запровадження якісно нових умов профілактичної діяльності з профілактики сімейного насильства серед молоді, молодих пар, поглиблення взаємодії науки з соціальними інститутами, впровадження результатів науково-дослідних робіт, підготовка молоді до подружнього життя без проявів сімейного насильства.

1.2. Метою співпраці Сторін є сприяння:

- розвитку відповідального ставлення молоді до сім'ї, сімейних стосунків як однієї зі сфер суспільного життя;
- забезпечення поінформованості молоді про права, свободи, обов'язки як жінок, так і чоловіків у сімейних стосунках;
- формування моральності і позиції активного неприйняття насильства у сімейних стосунках;
- посилення гендерної рівності чоловіків і жінок, їх ролі в державотворенні, громадському житті, покращення соціально-психологічного становища і самопочуття.

Виконання програми дасть змогу:

- підготувати молоді пари до побудови сімейних стосунків без застосування насильства;
- забезпечити дієвість механізмів соціального виховання, соціально-правового захисту, соціальних гарантій молоді;
- вдосконалити молодіжну політику з метою створення належних умов життєдіяльності кожного з членів сім'ї, сімейного виховання для дітей;
- розширити можливості державної і недержавної гілок молодіжної політики України в частині підготовки молодих пар до подружнього життя без застосування насильства.

2. Напрями реалізації програми: профілактика серед молодих пар економічного, фізичного, психологічного, сексуального сімейного насильства.

Напрями діяльності соціальних структур – учасників реалізації програми:

2.1. Організація соціальних, психолого-педагогічних та кримінологічних досліджень насильства в сім'ї, визначення рівня інформаційної, психологічної готовності молоді до подружнього життя без проявів насильства.

2.2. Профілактична робота з молодими парами з профілактики економічного, фізичного, психологічного, сексуального сімейного насильства.

2.3. Активізація профілактичної роботи в мікросоціальному оточенні молодих пар, налагодження взаємодії та залучення соціальних структур до профілактики сімейного насильства.

4. Заходи

для виконання завдань програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар (2015 – 2017 рр.)

- 3.1. Розповсюдження буклетів, інформаційно-просвітницької, науково-методичної літератури з питань насильства в сім'ї серед молодих пар.
- 3.2. Розробка, впровадження, обмін методичними матеріалами.
- 3.3. Висвітлення актуальних проблем насильства в сім'ї у засобах масової інформації, серед громадськості.
- 3.4. Проведення та/чи участь у проведенні семінарів, круглих столів, конференцій, робочих нарад соціальних структур – учасників проекту.
- 3.5. Залучення працівників закладів, установ, організацій до індивідуальної та групової профілактичної роботи з молоддю, молодими парами.
- 3.6. Забезпечення участі фахівців у наукових дослідженнях та їх підвищення кваліфікації на базі сторін, практична підготовка висококваліфікованих фахівців у галузі профілактики сімейного насильства.
- 3.7. Реалізація профілактики на основі впровадження інноваційних технологій, форм роботи, запровадження нових організаційно-структурних форм діяльності для ефективного проведення комплексних заходів профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 3.8. Вдосконалення якості профілактики сімейного насильства через забезпечення її діагностико-профілактичним інструментарієм.
- 3.9. Розширення практики створення профілактичних центрів, осередків на базі діяльності соціальних структур.
- 3.10. Удосконалення форм, методів взаємодії закладів, установ, організацій, відповідальних за профілактику сімейного насильства, поглиблення взаємозв'язку науково-методичної діяльності з практичним процесом.

4. Зобов'язання сторін

На виконання цього Договору Сторони:

- 4.1. Здійснюють координацію дій щодо ефективного використання кадрового забезпечення профілактичного процесу.
- 4.2. Узгоджують форми роботи та взаємодії фахівців для впровадження програми профілактики сімейного насильства серед молоді і молодих пар.
- 4.3. Забезпечують реалізацію технологій у сфері профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.4. Сприяють вдосконаленню профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.5. Сприяють вдосконаленню й розвитку зв'язків, кооперації з асоціаціями, фондами, навчальними закладами й науковими установами, організації взаємообмін у фахівцями, а також обміну ідеями й досвідом роботи з удосконалення профілактики сімейного насильства.
- 4.6. Здійснюють заходи у проведенні комплексної профілактичної роботи, виданні науково-методичних праць, організації й проведенні науково-медичних і науково-практичних конференцій, творчих дискусій, робочих нарад, академічних читань для пошуку й підготовки інноваційних технологій профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.7. Надають можливість учасникам програми користуватися статистичними даними сторін у порядку, який не порушує права сторін.

5. Права сторін

. Для вирішення спільних завдань і створення сприятливих умов для найбільш ефективного проведення профілактики сімейного насильства Сторони:

5.1. Забезпечують координацію взаємодії, ефективного використання потенціалу закладу, установи, організації.

5.2. Організують вивчення, узагальнення й поширення позитивного досвіду в галузі профілактики сімейного насильства.

5.3. Встановлюють зв'язок з вітчизняними й міжнародними науковими, установами та організаціями, розробляють й організують виконання спільних програм і проектів, сприяють розвитку міжнародних зв'язків і контактів у сфері профілактики сімейного насильства.

5.4. Координують співпрацю в освітній, науковій, дослідницькій та виробничій сферах.

5.5. Проводять спільні заходи, апробацію та використання результатів наукових досліджень.

5.6. Здійснюють кадрове забезпечення профілактичного процесу із залученням до виконання спільних заходів, проектів, занять провідних спеціалістів, учених, дослідників.

5.7. Визначають форми та засоби здійснення спільної наукової, профілактичної діяльності.

5.8. Розробляють та запроваджують власні форми діяльності, обмінюються отриманими результатами.

5.9. Здійснюють підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації кадрів у поєднанні з найкращими методиками інших країн у сфері профілактичної діяльності.

5.10. Розробляють навчально-методичні матеріали забезпечення профілактичного процесу.

6. Додаткові умови

На виконання взятих на себе зобов'язань Сторони за взаємною згодою укладають додаткові договори, зокрема з питань проведення наукових досліджень, формування планів видання науково-методичної літератури та ін

7. Відповідальність сторін

7.1. Сторони не несуть відповідальність за невиконання чи неналежне виконання взятих на себе зобов'язань, якщо таке сталося внаслідок форс-мажорних обставин, що підтверджені відповідними органами у порядку, встановленому законодавством України.

7.2. Сторони не несуть відповідальність за зобов'язаннями іншої Сторони перед третіми особами.

7.3. Спори щодо виконання, розірвання цього договору сторони вирішують шляхом переговорів.

8. Дія та порядок розірвання договору

8.1. Цей договір набуває чинності з моменту його укладення Сторонами і діє без строку до моменту його розірвання однією із сторін, згідно письмового повідомлення.

8.2. Договір може бути доповнений або змінений за письмовою згодою Сторін шляхом укладення додаткових договорів, які складатимуть невід'ємну частину цього договору.

8.3. Договір може бути розірваний достроково у разі:

а) взаємної згоди сторін;

б) у односторонньому порядку в разі невиконання однією зі Сторін взятих на себе зобов'язань, викладених у цьому договорі або додаткових угодах до нього;

в) у випадку недоцільності подальшого співробітництва.

8.4. Про намір достроково розірвати цей договір Сторона попереджає іншу Сторону письмово за один місяць.

8.5. Закінчення терміну дії цього договору припиняє дію всіх інших додаткових договорів та угод, укладених Сторонами на його виконання.

8.6. Договір може бути подовжений Сторонами письмово за взаємною згодою до закінчення строку його дії.

9. Прикінцеві положення

Договір укладений у трьох примірниках, кожен з яких має однакову юридичну силу, по одному для кожної Сторони.

Юридичні адреси сторін

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка м. Тернопіль, 46027 вул. Максима Кривоноса, 2, тел.: (352) 43-60-24	<i>Головне управління Національної поліції в Тернопільській області м. Тернопіль, 46001 вул. ...</i>
Ректор М.П. Б.П. Кравчук	М.П. А.М. Богомол

**Договір
про співпрацю**

«24» грудня 2015 р.

Тернопільський обласний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді
в особі директорки Червчак Тетяни Алексівни, – з одного боку,
та Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (далі – ТНПУ), в особі ректора Кравця Володимира Петровича, який діє на підставі Статуту, – з іншого боку, з метою об'єднання зусиль в галузі профілактики сімейного насильства серед молодих пар уклали договір.

1. Предмет договору

1.1. Предметом договору є запровадження якісно нових умов профілактичної діяльності з профілактики сімейного насильства серед молоді, молодих пар, поглиблення взаємодії науки з соціальними інститутами, впровадження результатів науково-дослідних робіт, підготовка молоді до подружнього життя без проявів сімейного насильства.

1.2. Метою співпраці Сторін є сприяння:

- розвитку відповідального ставлення молоді до сім'ї, сімейних стосунків як однієї зі сфер суспільного життя;
- забезпечення поінформованості молоді про права, свободи, обов'язки як жінок, так і чоловіків у сімейних стосунках;
- формування моральності і позиції активного неприйняття насильства у сімейних стосунках;
- посилення гендерної рівності чоловіків і жінок, їх ролі в державотворенні, громадському житті, покращення соціально-психологічного становища і самопочуття.

Виконання програми дасть змогу:

- підготувати молоді пари до побудови сімейних стосунків без застосування насильства;
- забезпечити дієвість механізмів соціального виховання, соціально-правового захисту, соціальних гарантій молоді;
- вдосконалити молодіжну політику з метою створення належних умов життєдіяльності кожного з членів сім'ї, сімейного виховання для дітей;
- розширити можливості державної і недержавної гілок молодіжної політики України в частині підготовки молодих пар до подружнього життя без застосування насильства.

2. Напрями реалізації програми: профілактика серед молодих пар економічного, фізичного, психологічного, сексуального сімейного насильства.

Напрями діяльності соціальних структур – учасників реалізації програми:

2.1. Організація соціальних, психолого-педагогічних та кримінологічних досліджень насильства в сім'ї, визначення рівня інформаційної, психологічної готовності молоді до подружнього життя без проявів насильства.

2.2. Профілактична робота з молодими парами з профілактики економічного, фізичного, психологічного, сексуального сімейного насильства.

2.3. Активізація профілактичної роботи в мікросоціальному оточенні молодих пар, налагодження взаємодії та залучення соціальних структур до профілактики сімейного насильства.

4. Заходи

для виконання завдань програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар (2015 – 2017 рр.)

- 3.1. Розповсюдження буклетів, інформаційно-просвітницької, науково-методичної літератури з питань насильства в сім'ї серед молодих пар.
- 3.2. Розробка, впровадження, обмін методичними матеріалами.
- 3.3. Висвітлення актуальних проблем насильства в сім'ї у засобах масової інформації, серед громадськості.
- 3.4. Проведення та/чи участь у проведенні семінарів, круглих столів, конференцій, робочих нарад соціальних структур – учасників проекту.
- 3.5. Залучення працівників закладів, установ, організацій до індивідуальної та групової профілактичної роботи з молоддю, молодими парами.
- 3.6. Забезпечення участі фахівців у наукових дослідженнях та їх підвищення кваліфікації на базі сторін, практична підготовка висококваліфікованих фахівців у галузі профілактики сімейного насильства.
- 3.7. Реалізація профілактики на основі впровадження інноваційних технологій, форм роботи, запровадження нових організаційно-структурних форм діяльності для ефективного проведення комплексних заходів профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 3.8. Вдосконалення якості профілактики сімейного насильства через забезпечення її діагностико-профілактичним інструментарієм.
- 3.9. Розширення практики створення профілактичних центрів, осередків на базі діяльності соціальних структур.
- 3.10. Удосконалення форм, методів взаємодії закладів, установ, організацій, відповідальних за профілактику сімейного насильства, поглиблення взаємозв'язку науково-методичної діяльності з практичним процесом.

4. Зобов'язання сторін

На виконання цього Договору Сторони:

- 4.1. Здійснюють координацію дій щодо ефективного використання кадрового забезпечення профілактичного процесу.
- 4.2. Узгоджують форми роботи та взаємодії фахівців для впровадження програми профілактики сімейного насильства серед молоді і молодих пар.
- 4.3. Забезпечують реалізацію технологій у сфері профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.4. Сприяють вдосконаленню профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.5. Сприяють вдосконаленню й розвитку зв'язків, кооперації з асоціаціями, фондами, навчальними закладами й науковими установами, організації взаємообмін у фахівцями, а також обміну ідеями й досвідом роботи з удосконалення профілактики сімейного насильства.
- 4.6. Здійснюють заходи у проведенні комплексної профілактичної роботи, виданні науково-методичних праць, організації й проведенні науково-медичних і науково-практичних конференцій, творчих дискусій, робочих нарад, академічних читань для пошуку й підготовки інноваційних технологій профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.7. Надають можливість учасникам програми користуватися статистичними даними сторін у порядку, який не порушує права сторін.

5. Права сторін

Для вирішення спільних завдань і створення сприятливих умов для найбільш ефективного проведення профілактики сімейного насильства Сторони:

5.1. Забезпечують координацію взаємодії, ефективного використання потенціалу закладу, установи, організації.

5.2. Організують вивчення, узагальнення й поширення позитивного досвіду в галузі профілактики сімейного насильства.

5.3. Встановлюють зв'язок з вітчизняними й міжнародними науковими, установами та організаціями, розробляють й організують виконання спільних програм і проєктів, сприяють розвитку міжнародних зв'язків і контактів у сфері профілактики сімейного насильства.

5.4. Координують співпрацю в освітній, науковій, дослідницькій та виробничій сферах.

5.5. Проводять спільні заходи, апробацію та використання результатів наукових досліджень.

5.6. Здійснюють кадрове забезпечення профілактичного процесу із залученням до виконання спільних заходів, проєктів, занять провідних спеціалістів, учених, дослідників.

5.7. Визначають форми та засоби здійснення спільної наукової, профілактичної діяльності.

5.8. Розробляють та запроваджують власні форми діяльності, обмінюються отриманими результатами.

5.9. Здійснюють підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації кадрів у поєднанні з найкращими методиками інших країн у сфері профілактичної діяльності.

5.10. Розробляють навчально-методичні матеріали забезпечення профілактичного процесу.

6. Додаткові умови

На виконання взятих на себе зобов'язань Сторони за взаємною згодою укладають додаткові договори, зокрема з питань проведення наукових досліджень, формування планів видання науково-методичної літератури та ін

7. Відповідальність сторін

7.1. Сторони не несуть відповідальність за невиконання чи неналежне виконання взятих на себе зобов'язань, якщо таке сталося внаслідок форс-мажорних обставин, що підтверджені відповідними органами у порядку, встановленому законодавством України.

7.2. Сторони не несуть відповідальність за зобов'язаннями іншої Сторони перед третіми особами.

7.3. Спори щодо виконання, розірвання цього договору сторони вирішують шляхом переговорів.

8. Дія та порядок розірвання договору

8.1. Цей договір набуває чинності з моменту його укладення Сторонами і діє без строку до моменту його розірвання однією із сторін, згідно письмового повідомлення.

8.2. Договір може бути доповнений або змінений за письмовою згодою Сторін шляхом укладення додаткових договорів, які складатимуть невід'ємну частину цього договору.

8.3. Договір може бути розірваний достроково у разі:

а) взаємної згоди сторін;

б) в односторонньому порядку в разі невиконання однією зі Сторін взятих на себе зобов'язань, викладених у цьому договорі або додаткових угодах до нього;

в) у випадку недоцільності подальшого співробітництва.

8.4. Про намір достроково розірвати цей договір Сторона попереджає іншу Сторону письмово за один місяць.

8.5. Закінчення терміну дії цього договору припиняє дію всіх інших додаткових договорів та угод, укладених Сторонами на його виконання.

8.6. Договір може бути подовжений Сторонами письмово за взаємною згодою до закінчення строку його дії.

9. Прикінцеві положення

Договір укладений у двох примірниках, кожен з яких має однакову юридичну силу, по одному для кожної Сторони.

Юридичні адреси сторін

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка м. Тернопіль, 46027 вул. Максима Кривоноса, 2, тел.: (352) 43-60-24	<i>Тернопільський обласний центр соціальної служби для сімей, дітей та молоді</i>
Ректор	<i>заслужений директор Чембермак Т.О.</i>
М.П.	

**Договір
про співпрацю**

«25» грудня 2015 р.

Тернопільське обласне громадське організація, Центр
шкільного батьківства та Материнства, в особі голови
Лариса Марія Степанівна, на основі статуту
-, - з одного боку,
та Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
(далі – ТНПУ), в особі ректора Кравця Володимира Петровича, який діє на підставі
Статуту, - з іншого боку, з метою об'єднання зусиль в галузі профілактики сімейного
насилення серед молодих пар уклали договір.

1. Предмет договору

1.1. Предметом договору є запровадження якісно нових умов профілактичної діяльності з профілактики сімейного насилення серед молоді, молодих пар, поглиблення взаємодії науки з соціальними інститутами, впровадження результатів науково-дослідних робіт, підготовка молоді до подружнього життя без проявів сімейного насилення.

1.2. Метою співпраці Сторін є сприяння:

- розвитку відповідального ставлення молоді до сім'ї, сімейних стосунків як однієї зі сфер суспільного життя;
- забезпечення поінформованості молоді про права, свободи, обов'язки як жінок, так і чоловіків у сімейних стосунках;
- формування моральності і позиції активного неприйняття насилення у сімейних стосунках;
- посилення гендерної рівності чоловіків і жінок, їх ролі в державотворенні, громадському житті, покращення соціально-психологічного становища і самопочуття.

Виконання програми дасть змогу:

- підготувати молоді пари до побудови сімейних стосунків без застосування насилення;
- забезпечити дієвість механізмів соціального виховання, соціально-правового захисту, соціальних гарантій молоді;
- вдосконалити молодіжну політику з метою створення належних умов життєдіяльності кожного з членів сім'ї, сімейного виховання для дітей;
- розширити можливості державної і недержавної гілок молодіжної політики України в частині підготовки молодих пар до подружнього життя без застосування насилення.

2. Напрями реалізації програми: профілактика серед молодих пар економічного, фізичного, психологічного, сексуального сімейного насилення.

Напрями діяльності соціальних структур – учасників реалізації програми:

2.1. Організація соціальних, психолого-педагогічних та кримінологічних досліджень насилення в сім'ї, визначення рівня інформаційної, психологічної готовності молоді до подружнього життя без проявів насилення.

2.2. Профілактична робота з молодими парами з профілактики економічного, фізичного, психологічного, сексуального сімейного насилення.

2.3. Активізація профілактичної роботи в мікросоціальному оточенні молодих пар, налагодження взаємодії та залучення соціальних структур до профілактики сімейного насилення.

4. Заходи

для виконання завдань програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар (2015 – 2017 рр.)

- 3.1. Розповсюдження буклетів, інформаційно-просвітницької, науково-методичної літератури з питань насильства в сім'ї серед молодих пар.
- 3.2. Розробка, впровадження, обмін методичними матеріалами.
- 3.3. Висвітлення актуальних проблем насильства в сім'ї у засобах масової інформації, серед громадськості.
- 3.4. Проведення та/чи участь у проведенні семінарів, круглих столів, конференцій, робочих нарад соціальних структур – учасників проекту.
- 3.5. Залучення працівників закладів, установ, організацій до індивідуальної та групової профілактичної роботи з молоддю, молодими парами.
- 3.6. Забезпечення участі фахівців у наукових дослідженнях та їх підвищення кваліфікації на базі сторін, практична підготовка висококваліфікованих фахівців у галузі профілактики сімейного насильства.
- 3.7. Реалізація профілактики на основі впровадження інноваційних технологій, форм роботи, запровадження нових організаційно-структурних форм діяльності для ефективного проведення комплексних заходів профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 3.8. Вдосконалення якості профілактики сімейного насильства через забезпечення її діагностико-профілактичним інструментарієм.
- 3.9. Розширення практики створення профілактичних центрів, осередків на базі діяльності соціальних структур.
- 3.10. Удосконалення форм, методів взаємодії закладів, установ, організацій, відповідальних за профілактику сімейного насильства, поглиблення взаємозв'язку науково-методичної діяльності з практичним процесом.

4. Зобов'язання сторін

На виконання цього Договору Сторони:

- 4.1. Здійснюють координацію дій щодо ефективного використання кадрового забезпечення профілактичного процесу.
- 4.2. Узгоджують форми роботи та взаємодії фахівців для впровадження програми профілактики сімейного насильства серед молоді і молодих пар.
- 4.3. Забезпечують реалізацію технологій у сфері профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.4. Сприяють вдосконаленню профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.5. Сприяють вдосконаленню й розвитку зв'язків, кооперації з асоціаціями, фондами, навчальними закладами й науковими установами, організації взаємообмін у фахівцями, а також обміну ідеями й досвідом роботи з удосконалення профілактики сімейного насильства.
- 4.6. Здійснюють заходи у проведенні комплексної профілактичної роботи, виданні науково-методичних праць, організації й проведенні науково-медичних і науково-практичних конференцій, творчих дискусій, робочих нарад, академічних читань для пошуку й підготовки інноваційних технологій профілактики сімейного насильства серед молодих пар.
- 4.7. Надають можливість учасникам програми користуватися статистичними даними сторін у порядку, який не порушує права сторін.

5. Права сторін

. Для вирішення спільних завдань і створення сприятливих умов для найбільш ефективного проведення профілактики сімейного насильства Сторони:

5.1. Забезпечують координацію взаємодії, ефективного використання потенціалу закладу, установи, організації.

5.2. Організують вивчення, узагальнення й поширення позитивного досвіду в галузі профілактики сімейного насильства.

5.3. Встановлюють зв'язок з вітчизняними й міжнародними науковими, установами та організаціями, розробляють й організують виконання спільних програм і проєктів, сприяють розвитку міжнародних зв'язків і контактів у сфері профілактики сімейного насильства.

5.4. Координують співпрацю в освітній, науковій, дослідницькій та виробничій сферах.

5.5. Проводять спільні заходи, апробацію та використання результатів наукових досліджень.

5.6. Здійснюють кадрове забезпечення профілактичного процесу із залученням до виконання спільних заходів, проєктів, занять провідних спеціалістів, учених, дослідників.

5.7. Визначають форми та засоби здійснення спільної наукової, профілактичної діяльності.

5.8. Розробляють та запроваджують власні форми діяльності, обмінюються отриманими результатами.

5.9. Здійснюють підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації кадрів у поєднанні з найкращими методиками інших країн у сфері профілактичної діяльності.

5.10. Розробляють навчально-методичні матеріали забезпечення профілактичного процесу.

6. Додаткові умови

На виконання взятих на себе зобов'язань Сторони за взаємною згодою укладають додаткові договори, зокрема з питань проведення наукових досліджень, формування планів видання науково-методичної літератури та ін

7. Відповідальність сторін

7.1. Сторони не несуть відповідальність за невиконання чи неналежне виконання взятих на себе зобов'язань, якщо таке сталося внаслідок форс-мажорних обставин, що підтверджені відповідними органами у порядку, встановленому законодавством України.

7.2. Сторони не несуть відповідальність за зобов'язаннями іншої Сторони перед третіми особами.

7.3. Спори щодо виконання, розірвання цього договору сторони вирішують шляхом переговорів.

8. Дія та порядок розірвання договору

8.1. Цей договір набуває чинності з моменту його укладення Сторонами і діє без строку до моменту його розірвання однією із сторін, згідно письмового повідомлення.

8.2. Договір може бути доповнений або змінений за письмовою згодою Сторін шляхом укладення додаткових договорів, які складатимуть невід'ємну частину цього договору.

8.3. Договір може бути розірваний достроково у разі:

а) взаємної згоди сторін;

б) в односторонньому порядку в разі невиконання однією зі Сторін взятих на себе зобов'язань, викладених у цьому договорі або додаткових угодах до нього;

в) у випадку недоцільності подальшого співробітництва.

8.4. Про намір достроково розірвати цей договір Сторона попереджає іншу Сторону письмово за один місяць.

8.5. Закінчення терміну дії цього договору припиняє дію всіх інших додаткових договорів та угод, укладених Сторонами на його виконання.

8.6. Договір може бути подовжений Сторонами письмово за взаємною згодою до закінчення строку його дії.

9. Прикінцеві положення

Договір укладений у двох примірниках, кожен з яких має однакову юридичну силу, по одному для кожної Сторони.

Юридичні адреси сторін

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка м. Тернопіль, 46027 вул. Максима Кривоноса, 2, тел.: (352) 43-60-24	Тернопільська Обласна Професійна Організація "Центр шкільного батьківства та Материнства", м. Тернопіль, 46003, вул. Березова №159 т.т. 067-9998452
Ректор	Голова
В.П. Кравець	М. Усід
М.П.	

**Вихідні листи структур Тернопільської області, відповідальні за
реалізацію заходів програми профілактики насильства у молодих сім'ях**

**ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ СІМ'Ї, МОЛОДІ, ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ**

вул. М. Грушевського, 8, м. Тернопіль, 46021, тел./факс (0352) 52-31-84, 52-07-54, 52-25-70,
e-mail: molodsport.toda@gmail.com

всг 14.03.2016р. № 01-06/177

На № _____ від _____

**Керівникам структурних підрозділів у
справах сім'ї та молоді
райдержадміністрацій**

**Управлінню у справах сім'ї, молодіжної
політики та спорту Тернопільської
міської ради**

***Про впровадження програми
профілактики сімейного насильства
серед молодих пар***

На виконання рішення Тернопільської обласної ради №1598 від 15 березня 2014 року «Про обласну цільову соціальну програму підтримки сім'ї до 2016 року», зокрема виконання п.2 програми «Впровадження курсів підготовки молоді до подружнього життя», розроблено Програму профілактики сімейного насильства серед молодих пар (2015-2017роки). З цією метою налагоджено взаємодію з закладами, установами, організаціями Тернопільської області та укладено договір про співпрацю з Лабораторією діагностики і профілактики девіантної поведінки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

З метою широкого впровадження доцільно організувати реалізацію завдань програми у практичній діяльності відділів з дотриманням таких основних позицій:

Розповсюдження буклетів з інформацією про актуальність проблеми сімейного насильства, надання координат (де, ким і коли проводяться заходи програми). Буклети чи просто необхідну інформацію можуть розповсюджувати працівники відділів РАГСу, у справах сім'ї та молоді, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, інших структур органів державної

виконавчої влади і місцевого самоврядування, громадських організацій, волонтери.

Зустрічі з молодими парами проводяться на базі відділів у справах сім'ї та молоді, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, інших закладів, установ, організацій. Кількість запрошених молодих людей оптимальна кількість – 10-20 чол. (5-10 пар).

Заходи, визначені програмою, проводяться впродовж її реалізації із застосуванням моніторингу їх доцільності та якості. Акцент у профілактиці сімейного насильства слід зробити на проведенні *інтерактивних занять* із використанням матеріалів розробленого з цією метою *навчально-методичного посібника*:

- *перше заняття* – основи формування сімейних стосунків, система поглядів та цінностей. Причини дисгармонії в стосунках, розгляд сімейного насильства з позиції права;
- *друге заняття* – медико-біологічний аспект сімейного насильства, на якому розглядаються статеві і гендерні відмінності дівчат, хлопців, чоловіків, жінок;
- *третє заняття* – розгляд сімейного насильства з точки зору відповідального батьківства (оскільки сім'я є виховним інститутом дітей і молоді) та висвітлення специфіки діяльності структур соціально-правового захисту населення з питань сімейного насильства);
- *четверте заняття* – психологічні основи виникнення, профілактики і подолання сімейного насильства, характеристика молодих пар як вікової і соціальної групи;
- *п'яте заняття* – морально-духовні засади побудови міжособистісних сімейних стосунків.

Кількість занять може варіювати залежно від потреб молоді, ресурсів і можливостей соціальної структури, яка організовує їх проведення. Тривалість занять від 1,5 - 3.00 год. у вигляді семінарів, тренінгів, лекторіїв, зустрічей, круглих столів, індивідуальних бесід, прес-конференцій, акцій. Можливим є інтернет-навчання дівчат, хлопців, молодих пар, надавши їм електронну адресу сайту та розмістивши на ньому необхідні матеріали для вивчення. А також проведення телефонних консультацій. Рекомендується у процесі з молоддю використовувати роздрукований навчально-методичний посібник як наочний роздатковий матеріал.

До проведення профілактичних заходів програми профілактики сімейного насильства *слід залучати юристів, медиків, соціальних працівників, соціальних педагогів, психологів, священників, громадських діячів, успішні подружжя.*

Доцільним є *проведення анкетування* дівчат і хлопців на початку і завершенні профілактичної роботи з метою визначення її ефективності, тобто засвоєння молоддю викладеного матеріалу.

У межах дії Програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар з'ясовуються незрозумілі питання зі своїм безпосереднім керівництвом та, при необхідності, з ініціаторами й розробниками програми, для чого *можна звертатися на електронну адресу*: ternopilmolod@ukr.net, parfanovich@ukr.net.

Контроль за виконання заходів програми покласти на відповідальних осіб за здійснення роботи з підготовки молоді до подружнього життя і профілактики сімейного насильства.

Заступник директора департаменту

І.В.ЧОРНИЙ

Шуль 52 25 70

Гусятинська районна державна адміністрація
ГУСЯТИНСЬКИЙ РАЙОННИЙ ЦЕНТР
СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ ДЛЯ СІМ'Ї, ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ
48201, смт. Гусятин Тернопільська область вул., Суходільська, 7.
тел.: (03557) 2-10-64, факс 2-12-78, e-mail: ssm_gus@meta.ua
код 25344568, р/р 35411001052150 в УДК в Тернопільській області, МФО 838012

11.05. 2016 року № 187

Про проведення профілактичних заходів

У межах виконання у Тернопільській області Програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар (2015 – 2017 рр.) та укладеного договору між лабораторією діагностики і профілактики девіантної поведінки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка і Тернопільським обласним центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді від 24 грудня 2015 р. центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Гусятинської райдержадміністрації дає згоду на проведення профілактичних заходів серед молоді, молодих пар, які зустрічаються, молодих сімей протягом визначеного періоду.

Графік і умови проведення заходів узгоджуватимуться у ході реалізації програми.

Директор

М.М. МОЗОЛЬ

У межах виконання у Тернопільській області **Програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар (2015 – 2017 рр.)** та укладеного договору між лабораторією діагностики і профілактики девіантної поведінки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка і Тернопільським обласним центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді від 24 грудня 2015 р. центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Гусятинської райдержадміністрації дає згоду на проведення профілактичних заходів серед молоді, молодих пар, які зустрічаються, молодих сімей протягом визначеного періоду.

Графік і умови проведення заходів узгоджуватимуться у ході реалізації програми.

Начальник
центру соціальних служб
для сім'ї, дітей та молоді
Гусятинської райдержадміністрації

М. М. Мозоль

Зуха. №189
від 11.05.2016р

УКРАЇНА

ТЕРНОПІЛЬСЬКА МІСЬКА РАДА
 ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ МІСЬКИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ ДЛЯ
 СІМ'Ї, ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

46008, м. Тернопіль, вул. Медова, 3 тел./факс 0352 23-55-92, e-mail: tmcsssdm@ukr.net

Вих. № 45/1
 від "05" 02 2016 року

У межах виконання у Тернопільській області **Програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар (2015 – 2017 рр.)** та укладеного договору між лабораторією діагностики і профілактики девіантної поведінки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка і Тернопільським обласним центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді від 24 грудня 2015 р., Тернопільський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді дає згоду на проведення профілактичних заходів серед молоді, молодих пар, які зустрічаються, молодих сімей протягом визначеного періоду.

Графік і умови проведення заходів узгоджуватимуться у ході реалізації програми.

ДИРЕКТОР

Т. ГОРБОНІС

Ніздрень Наталя Володимирівна, 23-55-92

Довідка про членство Парфановича А. Я. в Громадській організації
«Центр Щасливого Батьківства й Материнства»

Тернопільська обласна громадська організація
«Центр щасливого Батьківства та Материнства»

46003, м. Тернопіль, вул. Березова 11/59
тел.моб. 067 9998452
e-mail: mamhom@rambler.ru

За місцем вимоги
N06-15

м. Тернопіль, 22 листопада 2015 р.

Довідка

Видана Парфанович Андрію Ярославовичу, та засвідчує, що він є членом Громадської Організації «Центр щасливого Батьківства та Материнства» з 10 листопада 2015 року, та є ініціатором відповідальним за впровадження програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар 2015-2017 року у Тернопільській області.

Голова ГО «Центр щасливого Батьківства та Материнства»

Хомів Марія

Порівняльний аналіз діагностування молодих пар до і після одруження на констатувальному етапі дослідження

Хлопці і дівчата, які зустрічаються, – 178 осіб: дівчата – 17–25 років; хлопці – 20–26 років.
Хлопці і дівчата, які одружуються – 164 особи: дівчата – 18–28 років; хлопці – 19–30 років.

На запитання «Яке значення у житті молодих пар має шлюб?» опитані пари дали відповіді:

- особи, які зустрічаються: *хлопці*: зближує двох людей – 17,1 %; важливе значення – 47,5 %; не має значення – 23,4 %; створює офіційні стосунки між чоловіком та жінкою – 12 %; *дівчата*: для створення сім'ї – 17,3 %; юридично закріплює сімейні стосунки – 12,4 %; забезпечує стабільність відносин – 16,1 %; важливе значення – 54,2 %; насторожує те, що майже четверта частина молодих людей серед хлопців не надають значення шлюбу, і тільки половина визнає фактор шлюбу важливим;

- особи, які одружуються: *хлопці*: шлюб – це відповідальність – 8,7 %; спільна праця в домі – 8,7 %; важливе значення – 43,4 %; продовження роду – 13 %; обов'язки один перед одним – 4,4 %; духовне поєднання людей – 8,7 %; офіційне затвердження стосунків – 8,7 %; добровільна згода – 4,4 % – хлопці; *дівчата*: важливе значення – 17,3 %; надзвичайно важливе – 13 %; відповідальність один за одного – 8,7 %; велике значення – 21,7 %; шлюб – новий рівень стосунків – 8,7 %; стосунки – 4,4 %; впевненість у собі – 4,4 %; турбота про іншого – 4,4 %; спільне життя до старості – 4,4 %; офіційне підтвердження стосунків – 13 %.

Також з'ясовано, якими є причини сімейного насильства на думку молодих людей:

- серед пар, які зустрічаються: низька матеріальна забезпеченість – 10,2 %, непорозуміння у стосунках – 89,8 % (особи чоловічої статі); неготовність до шлюбу – 4,2 %, шкідливі звички – 7,8 %, низька матеріальна забезпеченість – 20,0 %, непорозуміння у стосунках – 68,0 % (особи жіночої статі);

- серед пар, які одружуються: проблеми в стосунках – 69,5 %; асоціальна поведінка партнера – 13,0 %; погане виховання в батьківській сім'ї – 4,4 %; психічне відхилення у партнера – 4,4 % (особи чоловічої статі); асоціальна поведінка партнера – 26,2 %; погане виховання в батьківській сім'ї – 4,4 %; проблеми в стосунках – 60,5 %; не відповіли – 8,7 %;

Запитанням «Чи схвалюєте Ви насильницькі прояви в сім'ї фізичного, економічного, психологічного, сексуального характеру?» виявлено розбіжності у судженнях одружених пар. Серед осіб чоловічої статі, які мають намір одружитися, не схвалюють ніякого насильства тільки 69,6 %, а підтримують економічне (13 %), сексуальне (8,7 %), психологічне (13 %), серед осіб жіночої статі цієї категорії не схвалюють жодного варіанту (73,8 %), а підтримують економічне насильство (13,1 %); схвалюють психологічне насильство (8,7 %); не відповіли – 4,4 %. Серед осіб, які зустрічаються, 10,5 % хлопців і 7,5 % дівчат мають сумніви щодо необхідності насильства, 8,3 % дівчат вважають, що воно може бути припустимим у сімейних стосунках.

Тобто, в одружених, особливо серед жінок, уже змінено судження щодо сутності і видів насильства. Це те, що визначає необхідність підготовки молоді до подружнього життя;

- серед осіб, які одружуються, низькі показники розуміння насильства. Це свідчить про низький рівень знань, а також про превалювання почуттів і відсутність реальної критичної оцінки;
- у своїх судженнях щодо насильства жінок стосовно чоловіків дівчата і жінки менш критичні, ніж хлопці і чоловіки.

65,1 % хлопців і 65,5 % дівчат, з тих, які тільки зустрічаються і поки-що не планують свого одруження, впевнені, що їхні партнери не можуть учинити над ними насильство. Проте, хлопці допускають, що можливе психологічне (25 %), дівчата – психологічне (10,2 %), фізичне (9,1 %), економічне (8,4 %), сексуальне (5,7 %). Серед тих, які мають намір одружитися, розуміння і знання свого партнера глибші (особи чоловічої статі: психологічне – 34,8 %; фізичне – 4,4 %; економічне – 8,7 %; сексуальне – 4,4 %; особи жіночої статі: психологічне – 34,8 %; фізичне – 4,4 %; економічне – 8,7 %; сексуальне – 4,4 %. І тільки 26,1 % хлопців і дівчат однаковою мірою (4-та частина) запевнюють, що насильства бути не може.

Зазначимо, більша кількість респондентів вважає, що їхній партнер не може вчинити над ними жодного виду насильства. Менша кількість учасників, вважає, що їхній партнер може вчинити над ними окремі види насильства.

Спостерігаються відмінності серед одружених і неодружених щодо проявів насильства у їхніх батьківських сім'ях. Серед 65 % неодружених хлопців і дівчат, за їх твердженням, насильства не було. Одружені ж визнають, що було фізичне – у середньому серед 64,4 % чоловіків і жінок, 65,4 % – психологічне, 2,2 % – сексуальне, 42,2 % – економічне.

Дівчата і хлопці, які тільки зустрічаються, мають поверхневі уявлення. засвідчує, що у сім'ях існують прояви насильства стосовно дітей. Невелика кількість осіб допускають прояв агресії стосовно свого партнера; особи, які зустрічаються, допускають: 5,2 % – особи чоловічої статі, 8,3 % – особи жіночої статі. Ті, які мають намір одружуватися: «так, в окремих випадках» – 4,3 % осіб чоловічої статі і 8,7 % осіб жіночої статі.

Пари, які одружуються, найбільшою мірою допускають економічну залежність. Серед тих, які одружуються, такий відсоток уже сягає 82,4 % серед обох статей. Не допускають економічної залежності 58,3 % осіб чоловічої статі і 82,3 % осіб жіночої статі з тих, які зустрічаються, і.

Серед тих, які одружуються, особи чоловічої статі вважають, що спільно бюджет має поповнюватися у 74,4 % випадків.

За цим питанням спостерігається відмінність у відповідях одружених і неодружених. Значна частка неодружених молодих людей вважають цілком припустимим не дозволяти користуватися спільним бюджетом (в середньому 4-та частина з тих, які прийняли участь в анкетуванні). Серед одружених чоловіків і жінок частка таких значно менша, проте ними висловлені певні умовності (з відома партнера і т.д.).

З'ясовано як проявляється економічне насильство: хлопці і дівчата, які зустрічаються, розуміють це як обмеження у витраті коштів (90,5 % осіб чоловічої статі і 80,3 % осіб жіночої статі); які одружуються – «заборона користуватися сімейним бюджетом» – 87,2 % осіб чоловічої статі; «приховування грошей, умисне позбавлення житла» – 91,3 % осіб жіночої статі; одружені пари виявили ширше розуміння цього питання: «заборона використання коштів» – 66,3 % чоловіків і 60 % жінок, заборона працювати – 8,9 % і 30,9 % відповідно, «псування речей» – 17,1 % і 9,2 %, інший варіант відповіді – 7,7 % і 0,8 %.

Одружені частіше називають «психологічний тиск», неодружені – образи, сварки. Дівчата з категорії осіб, які зустрічаються, часто називають «шантаж», «заликування».

З'ясовано, якими будуть дії молодих людей на захист від психологічного насильства: які зустрічаються – вважають, що необхідно йти на компроміс (27,7 %), розмову з партнером (65,2 % осіб чоловічої статі і 38,2 % осіб жіночої статі); які одружуються, готові на звернення до правоохоронних органів та великий показник тих, які готові до розлучення; однак є і ті які мовчатимуть (52,2 % осіб чоловічої статі і 17,4 % осіб жіночої статі); 19,2 % осіб з неодружених не знають захисту від психологічного насильства.

З розумінням партнера зменшується частка тих, які намагатимуться самі вирішити проблему сексуального насильства (51 % неодружених і 12,5 % одружених). Майже всі не прагнуть звертатися до рідних і з часом їх частка зменшується. Поступово зростає кількість тих, які у разі прояву насильства звертатимуться до соціальних служб та інших закладів. Найбільш невизначеною позицією характеризуються ті, які одружуються. Вони найбільшою мірою намагатимуться вирішити проблему самі (69,5 % юнаків і 30,5 % дівчат).

Нічого не знають про профілактичні заходи 49 % неодружених хлопців і 61 % з дівчат.

На запитання «Якщо б у Вашій сім'ї чоловік (дружина) здійснювали насильство стосовно Вас, чи звернулися б Ви до правоохоронних органів?» відповіді були такими: «так» – 10,5 % неодружених хлопців і 79,7 % одружених чоловіків та 46,7 % дівчат і 71,8 % одружених жінок стверджують, що звернуться до правоохоронних органів. Окрім відповіді «так» і «ні» багато відповідають «важко відповісти» – 48,4 % неодружених хлопців і 16 % одружених чоловіків та 51,3 % дівчат і 23,3 % одружених жінок.

Яким чином можна попередити насильство у сім'ї не знають:

- з категорії, які зустрічаються, – 53 % осіб чоловічої статі і 30 % осіб жіночої статі;
- з тих, які одружуються, – 30,4 % осіб чоловічої статі і 26,1 % осіб жіночої статі;
- з одружених – 4,4 осіб чоловічої статі і 4,2 % осіб жіночої статі.

Кожний 6-ий неодружений і кожний 4-ий одружений та кожна 5-та неодружена і кожна 4-та одружена оцінюють свої знання на «відмінно». Третина неодружених і кожний 8-ий одружений оцінюють свої знання посередньо.

Однак, варто зауважити, що анкетуванням не можна визначити всі відтінки у відносинах. Проведене дослідження щодо сутності насильства у сімейних стосунках та аналіз відповідей дає змогу виробити узагальнення **щодо різних категорій молодих людей**, які прийняли участь в анкетуванні.

Визначено, що найбільше вплинуло на рішення одружитися. З'ясовано, що переважне місце займає кохання: особи чоловічої статі: кохання – 56,4 %, батьки – 5,1 %, вагітність дівчини – 6,8 %, бажання створити сім'ю – 19,7 %, новий етап в стосунках – 4,3 %, вік – 1,7 %, довіра – 0,9 %; ще не вирішили оформляти стосунки офіційно – 4,3 %; особи жіночої статі: кохання – 60,7 %, батьки – 1,7 %, вагітність дівчини – 6,8 %, бажання створити сім'ю – 21,4 %, новий етап в стосунках – 6,0 %, вік – 0,95 %, довіра – 0,9 %; ще не вирішили оформляти стосунки офіційно – 2,6 %.

Стан усвідомлення форм психологічного насильства з боку партнера свідчить про таке. Збільшується усвідомлення проявів насильства після вступу в шлюб у 3 рази серед осіб чоловічої статі, у 2 рази – серед осіб жіночої статі. Особливо суттєве збільшення спостерігається серед одружених пар. З набуттям досвіду міжстатевого спілкування кількість осіб, які не знають проявів психологічного насильств з боку партнера, стрімко знижується: 32 %, 9 %, 7 % (особи чоловічої статі).

Серед одружених удвічі більше тих, які можуть правильно розпізнати насильника за певними ознаками. Не зможе цього зробити кожний четвертий неодружений і кожний 5-ий одружений. Серед тих, які одружуються, частка найбільша – більше половини (60,8 % хлопців і 56,5 % дівчат). З набуттям досвіду спілкування частка тих, які можуть розпізнати насильника за певними ознаками, зростає: 35 %, 43,5 %, 71,3 % особи чоловічої статі, 40 %, 43,5 %, 76,2 % особи жіночої статі.

5-та частина респондентів надмірне вживання спиртних напоїв, наркотичних, токсичних речовин, шопоголізм, тютюнопаління, інші зловживання не вважає насильством, будь-яке зловживання насильством вважають 52,2 % чоловіків і 30,4 % жінок.

Отже, дослідження різних категорій молодих пар на констатувальному етапі, дало змогу зробити деякі узагальнення. Обізнаність молодих людей з сімейним насильством є дуже низькою, тим більше про побудову сімейних стосунків без проявів насильства; така обізнаність приходить з життєвим досвідом, досвідом міжстатевих стосунків. Можна побачити невизначеність між особистим простором і сімейним життям та лояльніше ставлення до проявів насильства у сім'ї залежно від статусу респондентів у міжстатевих стосунках;

- хлопці і дівчата, які зустрічаються, переконані, що і в межах шлюбу в кожного має бути особистий простір і право на особисту власність, їхнє ставлення до проявів насильства є різко негативним;

- заручені вважають, що деякі прояви насильства, а саме економічне і психологічне, є нормальними, якщо це необхідно для спільного блага;

- одружені допускають прояви насильства у своїй сім'ї, якщо це допоможе створити міцний шлюб і особистий простір в них замінюється спільною діяльністю.

З огляду на такі результати проведеного дослідження на констатувальному етапі, до експериментального дослідження на формуальному етапі залучено молоді сім'ї. Особи, які зустрічаються невеликий проміжок часу, більшою мірою не беруть навіть до уваги проблему насильства, а особи, які одружувалися недавно, виявляють більшу готовність до вивчення не тільки проблем насильства, а й поглибленого освоєння знань і підготовки до сімейного життя.

**Аналітичні дані дослідження стану і детермінант сімейного насильства
щодо осіб жіночої статі
(у Тернопільській області)**

Вік жінок які брали участь в опитуванні		Від 18 до 36 років	
№	Основні питання які було розкрито при опитуванні жінок	Кількість позитивних відповідей (у %)	Кількість негативних відповідей (у %)
1.	Чи відоме Вам таке поняття як „насильство”, „домашнє насильство” ?	67 %	33 %
2.	Чи відомі Вам такі види насильства як: психологічне; сексуальне; економічне; торгівля людьми.	80 %	20 %
3.	Чи мають місце у Вашій сім’ї сварки, бійки чи інші види насильницьких дій по відношенню до Вас, чи Ваших дітей?	67 %	33 %
4.	Чи задоволені Ви тією атмосферою, яка панує у Вашій сім’ї?	80 %	20 %
5.	Чи помічали Ви будь-які елементи насильства по відношенню до Вас на своєму робочому місці, чи у колі друзів?	53 %	47 %
6.	Чи відомі Вам шляхи попередження та подолання домашнього насильства, які саме?	40 %	60 %
7.	Чи відомі Вам, які соціальні установи чи організації займаються профілактикою проблеми домашнього насильства?	47 %	53 %
8.	Чи звертались Ви особисто коли не будь в ці установи (організації) за допомогою чи консультацією?	0 %	100 %
9.	Чи застосовуєте Ви, чи Ваш чоловік елементи фізичного покарання по відношенню до своїх дітей?	33 %	67 %
10	Чи хотіли б Ви щось змінити у стосунках з: чоловіком; дітьми; колегами; друзями? Що саме?	40 %	60 %
11	Чи вважаєте Ви себе щасливою людиною, у якої є повноцінна сім’я, і по відношенню до якої ніколи не було застосоване насильство?	73 %, частково – 20 %	7 %

Третині жінок відоме поняття «насильство», «домашнє насильство» (67 %). Та ж сама частка жінок зазначають, що у їхніх сім’ях мають місце сварки, бійки, інші види насильницької поведінки. Серед відомих шляхів попередження і подолання домашнього насильства жінки бачать міліцію, соціальні служби, розлучення, прояв поваги та взаєморозуміння. Тільки половина з жінок (47 %) називають соціальні структури, які займаються профілактикою насильства. За допомогою чи консультацією не звертилася жодна з жінок. Тільки 5-та частина жінок (20 %) вважають, що мають щасливу сім’ю.

Аналітичні дані визначення стану і детермінант сімейного насильства щодо осіб чоловічої статі

(Адаптаційний чоловічий центр м. Тернополя /Парфанович А., Максимів І.).

Проведено анкетування серед чоловіків, які постраждали від насильства в сім'ї (Адаптаційний чоловічий центр м. Тернополя). Загальна кількість респондентів становила 22 особи. Середній вік чоловіків – 25–30 років. Анкетуванням виявлено:

- різне розуміння респондентами самого поняття насильства: «це нанесення моральних і фізичних травм людині», «побиття та моральні образи», «нанесення травм, які порушують права людини і наносять різного роду шкоду», «злочин стосовно людини», «коли змушують діяти проти своєї волі», «знуцання над чужими правами», «дії проти бажання людини», «злочин стосовно людини, порушення її прав», «моральне знущання, примус, заборони і шантаж», «образу, приниження», «учинення кривди», «це порушення фізичного і морального стану людини», «обмеження прав та втручання в особисте життя», «коли мені роблять боляче», «знуцання над іншими в різних проявах», «приниження честі і гідності», «порушення прав особи, фізичні і психологічні знущання», «будь яке приниження особистості»; загалом відповіді одружених і неодружених чоловіків не відрізняються;

- проаналізовано відповіді респондентів щодо того, який вид насильства вони зазнали особисто, що дає підстави зробити певні узагальнення: 1) одружені чоловіки явно потерпають від більших проявів сімейного насильства, ніж неодружені чоловіки (у середньому відчували насильство 14,3 % неодружених чоловіків і 25,5 % одружених); 2) за такими видами насильства як економічне і психологічне однаковою мірою страждають і одружені, і неодружені чоловіки (28,4 % і 13,6 % – економічне та 36,3 % і 34,6 % – психологічне відповідно); 3) серед респондентів, які постраждали від фізичного насильства значно більше одружених чоловіків (28,4 % і 9 % відповідно) (вони і далі продовжують жити у шлюбі); 4) на сексуальне насильство знову ж таки скаржаться тільки одружені чоловіки (9 %); 5) за трьома видами насильства показники вищі в одружених (економічне – вдвічі, фізичне – у три рази, сексуальне – тільки одружені);

- аналіз статистичних даних дає право стверджувати про таке: одружені чоловіки більше пов'язують насильство із економічними негараздами, а неодружені – з індивідуально-особистісними якостями партнера; наявність втаємничення насильства у житті одружених чоловіків; панування різноманіття причин насильства як економічного, так і психологічного характеру; констатується низька обізнаність чи відчуженість під проблем сімейного насильства неодружених та розлучених протягом тривалого часу чоловіків; за спостереженням, одружені чоловіки мислять більш глибоко, масштабніше, узагальнено та з позиції сім'янина; що є підставою вважати одружених чоловіків більш критичними у політичному житті і такими, що вміють мислити більш стратегічно; більшість чоловіків бачить основний вихід із ситуації сімейного насильства над собою – розлучення (примітно, що мало чоловіків звернули увагу на самопочуття дітей у таких обставинах, а в основному аналізували своє самопочуття й бачення ситуації);

- респонденти описали свою поведінку в обставинах учинення над ними насильства: «шукаю компроміс», «розлучаюся», «терплю», «звертаюся у правоохоронні органи» (неодружені чоловіки) «захищаюся у відповідь», «чинив опір», «поводжуся, як завжди, спокійно», «ніяк не реаую», «уникаю розмови», «нічого не роблю», «звертаюся у медичні заклади», «замикаюся в собі, іду з дому, з

жінкою починаю спілкуватися через дітей», «доказую свою правду», «намагався вчиняти так само у відповідь», «поводжуся адекватно», «агресивно реагував на всі посягання на моє життя», «моя поведінка у таких обставинах не піддається аналізу» (одружені чоловіки);

- за відповідями респондентів простежуються деякі закономірності: 1) невизначеність позиції і різноманіття позицій неодружених чоловіків»; 2) більша категоричність у судженнях і проявах поведінки з боку неодружених (категоричність рішень, лояльність, більша терпеливість одружених чоловіків); 3) відносно спокійне реагування на прояви насильства з боку дружин; 4) спрямованість на конкретні дії (тобто, вирішив – зробив); 5) уникання вербальних контактів, замикання в собі, перенесення насильства внутрішньо, без конфлікту з дружиною;

- з довільного варіанту відповіді на запитання «Які причини сприяли прояву насильства стосовно Вас?»: «відсутність культури співжиття у моєї дружини», «чоловіків не потрібно захищати, вони повинні самі себе захистити», «армія», «важко відповісти», «висвітлювати проблему на законодавчому рівні», «розповсюдження реклами щодо закладів, установ, організацій, куди потрібно звертатися у разі прояву сімейного насильства», «розлучення», «створення спеціалізованої організації», «антиреклама насильства», «кохання», «робота засобів масової інформації», «захищатися самому», «поширення інформації про проблему і як з нею боротися», «вчасна профілактика», «пропаганда здорових шлюбних стосунків у церкві», «виховання жінок»;

- цікавим виявилось дослідження того, з чим, на думку респондентів, пов'язане зростання фактів насильства стосовно чоловіків. Відповіді згруповано за напрямками: надмірна пропаганда гендерної рівності; зрівняння у правах чоловіків і жінок; фемінізація жінок; збільшення обов'язків жіноцтва; зміна статевих і гендерних ролей; деградація чоловіків; фемінізація чоловіків; посягання на чоловічу честь і гідність у сучасному суспільстві (*гендерні проблеми*); низька оплата праці чоловіків; незадовільне матеріальне становище; низьке фінансове забезпечення (*фінансові проблеми*); пропаганда насильства засобів масової інформації; зміна цінностей суспільства, сімейних цінностей; зниження рівня культури у суспільстві; поширення алкоголізму серед чоловіків і жінок (*проблеми розвитку культури, моралі й духовності*).

Проведено дослідження на предмет визначення стану і детермінант насильства щодо осіб жіночої статі у Тернопільській області. Оскільки проблема насильства постає не лише перед особами зрілого віку, а починається ще в дитячому та підлітковому віці, нами було обрано дві основних групи респондентів: дівчата шкільного віку та жінки м. Тернополя. У ньому брали участь 90 респондентів, з них одна половина – дівчата шкільного віку, друга – жінки молодого віку. Дослідження проходило у два етапи. Анкета містила питання, що дали змогу визначити особливості функціонування сімей, в якій проживають респонденти, рівень їх задоволення сімейною атмосферою, та наявність фактів насильства. Крім цього, це анкетування дало змогу визначити рівень обізнаності осіб жіночої статі щодо певних проявів насильства, та шляхів їх попередження.

Представлено аналітичні дані відповідей на запитання анкети щодо визначення стану і детермінант поширення насильства щодо жінок. У сім'ях опитаних нами осіб жіночої статі:

- присутні елементи насильства, особливо – фізичного, та психологічного, про те не усі жінки хочуть це визнавати; цей факт помітний з того, які неоднозначні відповіді вони дають на поставлені перед ними запитання;

- 59,5 % респондентів (переважній більшості) невідомі елементарні шляхи попередження та подолання цього негативного явища, не усім відомі і ті соціальні служби

й установи, що займаються профілактикою проблеми насилля, зокрема – домашнього, що функціонують у їхньому місті;

- 100 % осіб жіночої статі – взагалі ніколи не звертались за професійною допомогою до соціального працівника, педагога чи психолога, а це відповідно насторожує;

- проблема постає і у тому, що більшість осіб жіночої статі – 82 % – не знають, як саме зупинити насильство стосовно них чи до інших членів сім'ї; не зовсім відомою є для них наявність соціальних служб у їхньому місті.

Аналітичні дані визначення стану сімейного насильства стосовно дітей

Досліджено проблему сімейного насильства над дітьми та зневажливого ставлення до їхніх потреб (на базі Тернопільського міського ентр для сім'ї, дітей та молоді). З відома батьків та у їхній присутності залучено 70 осіб, з них – 43,2 % хлопчиків і 56,8 % дівчаток віком від 10 до 18 років. Дослідження проведено на базі служби у справах дітей Тернопільської міської ради протягом 2015 року.

Мають певні уявлення про сімейне насильство тільки 43 % дітей, дуже неясні – 57 % з них.

На запитання «Як Ти вважаєш, чому вдаються до насильства?», відповідями були: «Щоб показати свою владу» – 54 %, «Для самоствердження» – 33 %, «Щоб вирішити проблему» – 30 %, «таким чином вирішують свої справи» – 30 %, «Щоб добитися справедливості» – 12 %. Отже, на думку переважної більшості дітей, насильство здійснюється для вирішення власних, можливо егоїстичних проблем. На прохання назвати види насильства, більша половина дітей – 57 % – виділили сімейне.

Звернувшись із проханням назвати, з якими видами насильства діти особисто стикалися, ми отримали такі результати:

- фізичне: з боку батьків – 13,2%, з боку вчителів – 7,1%, у колективі – 24,3 %;
- економічне (нехтування потребами дитини): з боку батьків – 9,7 %, з боку вчителів – 6%, у колективі – 4,2 %;
- психологічне: з боку батьків – 32,3 %, з боку вчителів – 38,3 %, у колективі – 44,5 %;
- сексуальне: з боку батьків – 0 %, з боку вчителів – 0%, у колективі – 4,4 %.

З'ясовано також таке – «Чи втік/ла Ти з дому у зв'язку з проявами насильства стосовно Тебе?»: «так» – 36 %, «інколи» – 3 %, «рідко» – 3 %, «ніколи» – 58 %. Цікавим виявився аналіз відповідей на прохання виділити твердження, які стосуються дитини: «У моїй сім'ї я була небажаною дитиною» – 6 %; «Батьки казали мені, що я нічого не вартий/а, нічого не можу не вмію, ні нащо не здатний/а у житті» – 8,4 %; «Мої батьки повсякчас контролювали мене, надто опікувалися мною, дошкуляли повчаннями» – 37,5 %; «Коли батьки мене карали, то били «по чому попало»» – 3 %; «У дитинстві мої батьки не звертали на мене уваги» – 5,7 %.

Назване свідчить, що діти дуже добре відчують і важко переносять сімейне насильство. І навіть, якщо вони самі не є жертвами сімейного насильства, важко переносять, якщо стають свідками таких проявів. Важливим напрямом профілактики сімейного насильства має бути вплив на батьків, формування у них неприйняттого ставлення до різних форм проявів насильства.

**Діагностико-профілактичний інструментарій
експериментального дослідження**

Опитувальник

**для молодих пар на предмет виявлення готовності до побудови
сімейних стосунків без проявів насильства**

1. Ваш вік _____
2. Скільки часу Ви перебуваєте у парі разом?
а) місяць; б) півроку; в) рік; г) декілька років (вказати скільки) _____
3. Ви навчаєтеся (вказіть, де саме) чи працюєте (вказіть, де саме)
4. Що найбільше вплинуло на Ваше рішення одружитися
5. Які перешкоди на шляху одруження Вам зустрілися та/чи можуть зустрітися
6. Які стосунки Ви підтримуєте? а) Проживаєте спільно; б) тільки зустрічі та проживання окремо; в) інше
7. Можливо, у Ваших стосунках є діти? а) ні; б) є спільні (вказати скільки та якого віку)
в) діти від попереднього шлюбу; г) інший варіант відповіді
8. Кошти за які Ви проживаєте, є: а) власними; б) батьківськими; в) інший варіант відповіді _
9. Проблеми якого характеру найчастіше зустрічаються у Ваших стосунках?
10. Хто з найближчого оточення має вплив на Ваші стосунки? Яким є цей вплив (позитивний, негативний)?
11. Які перспективи розвитку Ваших стосунків?
а) народження дітей; б) виїзд за кордон; в) побудова професійної кар'єри; г) інше
12. Що у стосунках насторожує Вас найбільше і до яких наслідків це може призвести?

Анкета

для визначення знань і ставлення осіб протилежної статі до насильства в сімейних стосунках

Мета анкетування: виявити рівень знань серед дівчат і хлопців щодо насильства у сімейних стосунках. Просимо вас прийняти участь в анкетуванні та відповісти на її питання. Ми гарантуємо повну конфіденційність Ваших відповідей.

Вік _____ Стать _____ Сімейний стан (одружений(-а), неодружений(-а)).

1. Яке значення у житті молодих пар має шлюб?
2. Вкажіть свої права та обов'язки у шлюбі.
Права:
Обов'язки:
3. Чи готові Ви правильно побудувати свої сімейні стосунки? Оцініть свою готовність за 5-бальною шкалою.
4. На Вашу думку, сімейне насильство – це: жорстоке поводження, навмисне нанесення побоїв; конфлікти чи суперечності; маніпуляція свідомістю; сварки; образи; приниження; порівняння; псування майна людини; сексуальні домагання; Ваш варіант відповіді:
5. Чи схвалюєте Ви насильницькі прояви в сім'ї фізичного (так, ні, не знаю), економічного (так, ні, не знаю), психологічного (так, ні, не знаю), сексуального (так, ні, не знаю) насильства?
6. З яким типом насильства у сім'ї Ви найчастіше зустрічалися:
 - а) батьків до дитини;
 - б) чоловіка до дружини;
 - в) дружини до чоловіка;
 - г) інший варіант відповіді.
7. Як Ви вважаєте, яке насильство може вчинити над Вами Ваш супутник/супутниця?
 - а) психологічне;
 - б) фізичне;
 - в) економічне;
 - г) сексуальне;
 - д) ніяке, він/вона не схильний(-а) до цього.
8. Чи проявлявся якийсь із видів сімейного насильства у Вашій батьківській сім'ї (так, ні, не знаю)? Який саме (фізичне, економічне, психологічне, сексуальне)?
9. Які методи покарання застосовували до Вас Ваші батьки?
10. Як Ви вважаєте, які причини сімейного насильства?
11. Чи переслідується сучасним правом сімейне насильство? Якщо так, то як саме
12. Що може стати джерелом пропаганди насильницький дій і насильницької поведінки у нашому суспільстві: телебачення; періодичні видання (газети, журнали); інтернет; радіо; інші люди; власний варіант відповіді?
13. Що Вам відомо про фізичне насильство
14. Чи потрібно застосовувати (постійно, незначні, в окремих випадках) фізичні дії один проти одного для вирішення сімейних проблем чи конфліктів: а) так; б) ні; в) Ваш варіант відповіді:
15. Чи повинна жінка (чоловік) залежати економічно (фінансово) від чоловіка (жінки)? а) так; б) ні; в) Ваш варіант відповіді:

16. Як поповнюватиметься сімейний бюджет у Вашій сім'ї: Вами, Вашим партнером (-кою), спільно?
17. Чи вважаєте Ви нормальним заборону одне одному користуватися для особистих потреб грошми з сімейного бюджету? а) так; б) ні; в) Ваш варіант відповіді:
18. Як, на Вашу думку, проявляється економічне насильство?
19. Що ви знаєте про психологічне сімейне насильство?
20. Образа; шантаж; зневага; образи із використанням лайливих слів та криків, які принижують честь і гідність члена сім'ї; брутальне ставлення до родичів чи друзів члена сім'ї; контроль вчинків, дій, думок; шкода, що її спричинено домашнім тваринам; знищення, пошкодження, псування або приховування особистих речей, предметів, прикрас тощо; усі варіанти правильні – Ви коли-небудь стикалися з цими видами насильства у стосунках зі своїм партнером (-кою)?
ак; ні; не знаю.
21. Якими будуть Ваші дії на захист від психологічного насильства?
22. Уявіть собі, що Ви стали жертвою сексуального насильства в сім'ї. Ваші дії:
а) сам(-а) вирішуватиму проблему;
б) звернуся за допомогою до своїх рідних;
в) звернуся за допомогою до соціальних служб;
г) звернуся за допомогою до інших закладів, установ, організацій (яких саме?)
24. Яким видом сімейного насильства Ви вважаєте зловживання Вашим партнером (партнеркою) спиртними напоями? _____ палінням тютюну?
_____ вжиття наркотичних речовин? _____
шопоголізмом?
25. Які закони України захищають людей від сімейного насильства?
26. Які заходи впроваджуються у нашій державі для того, щоб знизити рівень прояву сімейного насильства?
27. Якою мірою громадськість, громадські організації здійснюють профілактику насильства:
а) зовсім не здійснюють; б) здійснюють дуже активно; в) Ваш варіант відповіді:
28. Куди звертатися у разі скоєння над Вами або членами Вашої сім'ї сімейного насильства?
29. Якщо б у Вашій сім'ї чоловік (дружина) здійснювали насильство стосовно Вас, чи звернулися б Ви до правоохоронних органів? так; ні; важко відповісти.
30. Яким чином можна попередити насильство у сім'ї?
31. Яким чином будете долати насильство у шлюбі в разі прояву одного чи декількох його видів?
32. Ваші знання достатні для того, щоб уникнути і попередити прояв сімейного насильства: так; ні? Оцініть за 5-тибальною системою.
33. На що Ви самі особисто готові, для того, щоб уникнути насильства в своєму подружньому житті?
34. На Вашу думку, що повинен включати курс профілактики сімейного насильства серед дівчат, хлопців, молодих пар?
35. На які прояви поведінки свого партнера (своєї партнерки) слід звертати увагу, щоб попередити сімейне насильство?

Напишіть декілька порад молодим парам для уникнення насильства стосовно одне одного:

**Тести на визначення рівня готовності до побудови стосунків без
наси́льства**

1 рівень

1. Насильство в сім'ї є реально існуючою проблемою в сучасному суспільстві:

- а) так;
- б) ні;
- в) не замислювався (лась) над цим.

2. У Вашій сім'ї ознаки насильства над її членами мають місце:

- а) так;
- б) ні;
- в) важко відповісти.

3. Причинами насильства в сім'ї є:

- а) пияцтво;
- б) матеріальні та житлові проблеми;
- в) особиста неприязнь;
- г) низький культурний рівень одного або всіх членів сім'ї.

4. До форм прояву насильства в сім'ї відносять:

- а) ляпаси, поштовхи, стусани, нанесення ударів кулаками;
- б) критика зовнішнього вигляду, манер, розумових здібностей;
- в) загрожуючі застосуванням зброї або поранення;
- г) вчинення статевих зносин проти бажання;

5. Причиною прояву насильства є:

- а) жертва;
- б) агресор;
- в) суспільство;
- г) сімейне виховання;
- д) недосконале законодавство

6. Найчастіше жертвою насильства в сім'ї стає:

- а) діти;
- б) люди похилого віку;
- в) жінки;
- г) чоловіки.

7. Рисами кривдника є:

- а) непередбачуваний темперамент;
- б) слабкий імпульсивний самоконтроль;
- в) довготерпіння;
- г) емоційна залежність.

8. Умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого житла, їжі, одягу чи іншого майна – це:

- а) фізичне насильство;
- б) моральне, психологічне насильство;
- в) сексуальне насильство;

г) економічне насильство.

9. Насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого, шляхом словесних образ або погроз – це насильство:

- а) фізичне;
- б) сексуальне;
- в) економічне;
- г) психологічне.

10. Протиправне вторгнення члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї – це насильство:

- а) сексуальне;
- б) фізичне;
- в) психологічне;
- г) економічне.

11. Чи маєте Ви особистий досвід щодо запобігання домашнього насильства?

- а) позитивний;
- б) негативний;
- в) не маю;
- г) тільки в своїй сім'ї.

12. Який вихід з гострої конфліктної ситуації Ви вбачаєте правильним:

- а) звернутися за допомогою до сусідів;
- б) звернутися за допомогою до правоохоронних органів;
- в) звернутися за допомогою до консультанта чи соціального працівника;
- г) приховувати очевидне.

13. Реальну допомогу жертвам домашнього насильства може надати:

- а) дільничні інспектори, слідчі;
- б) соціальні працівники;
- в) телефон довіри;
- г) родичі, друзі;
- д) в цій ситуації ніхто не допоможе.

14. Для профілактики систематичного домашнього насильства найбільш ефективними є такі дії:

- а) бесіди в сім'ях;
- б) освітні програми в навчальних закладах;
- в) виділення злочинів у рамках домашнього насильства в окремий розділ кримінального кодексу;
- г) соціальний захист жертв.

15. На державному рівні попередження насильства у сім'ї здійснюється:

- а) так;
- б) ні;
- в) можливо.

16. Подружжя, в якому вік чоловіка та дружини не перевищує 35 років – це:

- а) молода сім'я;
- б) сім'я;

в) молодіжний шлюб.

17. Фізичне насильство – це умисне нанесення одним членом сім'ї іншому:

- а) побоїв;
- б) тілесних ушкоджень;
- в) словесних образ.

18. Вчинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису або усунення проходження корекційної програми несе адміністративну відповідальність, що зазначено в статті Адміністративного кодексу України:

- а) ст.173–1;
- б) ст.173–4;
- в) ст.173–2.

19. До основних психологічних ознак насильства відносять:

- а) надмірне збудження;
- б) депресія, нав'язливі рухи та думки;
- г) синці, ушкодження кісток і м'яких тканин, забиті місця;
- д) погіршення психічного здоров'я, емоційні та психоневрологічні розлади;
- е) гостре відчуття самотності та ізольованості, нездатність адекватно оцінювати власне майбутнє;
- є) недоїдання, наявність житлових проблем.

20. Органи та установи, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї:

- а) органи опіки та піклування;
- б) кризові центри ;
- в) дитячі будинки;
- г) служба дільничних інспекторів міліції та кримінальна міліція у справах неповнолітніх.

21. Зумисне покарання одним членом сім'ї іншого члена сім'ї, тілесні ушкодження, що можуть призвести або призвели до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, заподіяння шкоди його честі й гідності – це насильство:

- а) сексуальне;
- б) психологічне;
- в) економічне;
- г) фізичне.

22. Ознаками сексуального насильства є:

- а) гнів на ґрунті ревності;
- б) тілесні ушкодження;
- в) ігнорування почуттів свободи;
- г) примушування особи до сексуальних стосунків проти її волі.

23. Найпоширенішими причинами економічного насильства є :

- а) проблема грошей;
 - б) підходи до питання виховання сім'ї;
 - в) нездатність задовільнити матеріальні потреби;
 - г) моральна незрілість членів сім'ї;
 - д) неадекватна самооцінка особистості, відсутність умов соціалізації.
-

24. Органами та установами, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї є:

- а) спеціально уповноваженні органи виконавчої влади;
- б) служба дільничних інспекторів міліції;
- в) благодійні товариства та організації;
- г) органи опіки та піклування, кризові центри;
- д) соціальні інститути виховання.

25. До основних ознак економічного насильства відносять:

- а) відсутність можливості розпоряджатися сімейним бюджетом;
- б) наявність викиднів, мертвонароджених дітей та небажаних вагітностей;
- в) втрата ваги, зневоднення, відсутність зубів;
- г) необхідність утримувати іншого члена сім'ї;
- д) приниження.

26. Найчастіше жертвою насильства стає:

- а) жінки;
- б) чоловіки;
- в) діти;
- г) люди похилого віку.

27. Система цінностей, норм, звичаїв, включаючи певний стиль життя, спілкування, мислення визначається, як :

- а) моральність;
- б) культура;
- в) образ власного «Я»;
- г) «Я–концепція».

28. Поведінка особи, яка проявляється з метою погрози або заподіяння шкоди особам з соціального оточення визначається як:

- а) агресивна поведінка;
- б) лідерство;
- в) агресивність.

29. Рівні елементарної моральності, орієнтування, морального саморегулювання – це:

- а) етапи морального становлення;
- б) групи моральних якостей;
- в) сукупність моральних учинків.

30. Напруження, вибух, любов і каяття – це:

- а) система стосунків насильника;
- б) психологічні особливості насильника;
- в) цикл стосунків насильника.

2 рівень

1. Вставте пропущені слова: «Жертва насильства в сім'ї – член сім'ї, який постраждав від фізичного,.....сексуального чи..... насильства з боку іншого члена сім'ї».

2. Продовжіть визначення: «Шлюб – це сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований

3.Доповніть: «У Віденську Декларацію і Програму дій включено розділ про насильство над

4.Продовжіть речення:«Відповідно до Цивільного Кодексу України умисне вчинення будь-яких дій фізичного, психологічного чи економічного характеру, тягнуть за собою накладення штрафу від одного до трьох неоподаткованих мінімумів доходів громадян або ...».

5.Що може стати джерелом пропаганди насильницьких дій і насильницької поведінки у нашому суспільстві: телебачення, інтернет, радіо, власний варіант відповіді?

6. Чи потрібно застосовувати фізичні дії один проти одного для вирішення сімейних проблем чи конфліктів: а) так; б)ні; в) Ваш варіант відповіді?

7.На Вашу думку, для чого потрібна сексуальна просвіта? Обґрунтуйте свою відповідь:

8. Перерахуйте основні індивідуальні функції сім'ї:

9.Якими основними законами захищені права людини?

10.Встановіть відповідність :

1. Конституція України	А) право дружини та чоловіка на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї.
2. Сімейний Кодекс України	Б) людина, її життя й здоров'я, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення	В) умисне вчинення будь-яких дій фізичного, економічного чи психологічного характеру тягнуть за собою накладення штрафу від одного до трьох неоподаткованих мінімумів доходів громадян
4. Постанова Президії Національної академії наук України	Г) ефективна протидія поширенню наслідків негативних тенденцій відтворення населення, їх зміна на краще.

11. Встановіть відповідність:

1. Маскулінність	а) жіночність;
	б) мужність, сила;
2. Фемінність	в) комплекс тілесних, психічних і поведінкових особливостей, що розглядаються як чоловічі.
	г) комплекс тілесних, психічних і поведінкових особливостей, що розглядаються як жіночі.

12.Знайти відповідність :

Цикл стосунків насильника:

1.Напруження зростає- 2.Вибух- 3.Любов і каяття-	- особа, яка чинить насильство ,вдається до романтичного примирення, вибачається та обіцяє змінитися; -потреба кривдника у владі та контролі лежить в основі злості та обвинувачення за будь яке напруження у стосунках; -злочинець показує силу та встановлює контроль над ситуацією, результатом цієї та його її партнером шляхом застосування насильницьких методів.

13.Встановіть відповідність між системами стосунків тоталітарної та партнерської сім'ї:

А)Тоталітарна сім'я:	1.Батьківські обов'язки не розподіляються. 2.Гнучкі правила розпорядку.
Б)Партнерська сім'я:	3.Відсутність рівних прав усіх членів родини. 4.Зроблені помилки визнають.

14.Встановіть відповідність:

А) Маскуліність	1.Асоціюється з активністю, незалежністю, самовпевненістю.
Б) Фемінність	2.Асоціюється із залежністю, несміливістю.

15.Розмістіть в правильному порядку етапи морального становлення.

- 1) А) Рівень орієнтації,в основному,на зовнішні моральні регулятори.
- 2) Б) Рівень елементарної моральності, що починається від народження.
- 3) В) Рівень морального саморегулювання .

Ключ:

1 рівень: 1-а. 2-б. 3-а,б,г. 4-а,б,в,г. 5-б. 6-а,в. 7-а,б 8-г. 9-г. 10-а. 11- а. 12-б, в. 13-а,б, в. 14-а,б, в, г. 15-а. 16-а. 17.-в. 18-в. 19-а,г,д,є. 20-а,б,г,д. 21-г. 22-а,г. 23-а.б,в. 24-а,б,г. 25-а,г. 26-а. 27-б. 28-а. 29-а. 30-в.

2 рівень: 1-психологічного, економічного; 2-у державному органі реєстрації актів цивільного стану; 3-жінками; 4-виправні роботи до одного місяця; 10-1-б,2-а,3-в,4-г; 11-1-б,в 2-а,г; 13-А)-1,3.Б)-2,4; 14-А)-1.Б)-2; 15-1-б,2-а,3-в.

0 – 25 балів – критичний (1-2 бали – за 5-тибальною шкалою);

26 – 50 балів – низький (2-3 бали – за 5-тибальною шкалою);

51 – 75 – середній (3-4 бали – за 5-тибальною шкалою);

76 – 100 – високий (4-5 бали – за 5-тибальною шкалою).

**Експертне оцінювання
готовності особи до побудови
сімейних стосунків без насильства**

(за результатами опитування, бесід, тестової перевірки, індивідуальної карти)

Ціннісно-мотиваційний компонент (ЦМК)

Показники	Критичний Ні	Низький Іноді	Середній Більшою мірою	Високий Так
Сформованість сімейних цінностей				
Узгодженість інтересів і потреб				
Мотивованість вчинків сімейних стосунках				
Загальний				

Когнітивний компонент (КК)

Показники	Критичний Ні	Низький Іноді	Середній Більшою мірою	Високий Так
Розуміння особистісних і взаємних зобов'язань				
Здатність мислити стратегічно правильно				
Загальний				

Емоційно-вольовий компонент (ЕВК)

Показники	Критичний	Низький	Середній	Високий
Емоційне сприйняття одне одного				
Оправдання надій та очікувань				
Загальний				

Поведінково-етичний компонент (ПЕК)

Показники	Критичний	Низький	Середній	Високий
Здатність урахувати у сімейних стосунках інтереси партнера				
Уміння правильно знаходити вихід із проблемних чи критичних ситуацій				
Здатність оптимально обирати шляхи вплив одне на одного				
Загальний				

Рівень готовності до побудови стосунків без насильства – РГПССБН.

РГПССБН= (КЦК+ЕМК+ПЕК) : 3 =Р гот.

Коефіцієнт розбіжності = Ргот. ос.чол.ст. – Ргот. ос.жін.ст.

Методист

Супровід здійснював

**ПРОФІЛАКТИЧНИЙ БЛОК
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК:

**Сімейне насильство: сутність і профілактика / Уклад. Парфанович І. І.,
Парфанович А. Я. Тернопіль : Вектор, 2016. – 58 с. [241]**

З М І С Т

<u>ПЕРЕДМОВА.....</u>	<u>Error! Bookmark not defined.</u>
<u>СТОРІНКА ПРАВА</u>	<u>Error! Bookmark not defined.</u>
<u>СТОРІНКА БІОЛОГІЇ ТА МЕДИЦИНИ</u>	<u>Error! Bookmark not defined.</u>
<u>СТОРІНКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ І СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ</u>	<u>Error! Bookmark not defined.</u>
<u>СТОРІНКА ПСИХОЛОГІЇ.....</u>	<u>Error! Bookmark not defined.</u>
<u>МОРАЛЬНІ ОСНОВИ ШЛЮБУ, МІЖСТАТЕВИХ СТОСУНКІВ</u>	<u>Error! Bookmark not defined.</u>
<u>РЕКОМЕНДАЦІЇ.....</u>	
<u>ЛІТЕРАТУРА</u>	<u>Error! Bookmark not defined.</u>
<u>ДОДАТКИ</u>	<u>Error! Bookmark not defined.</u>

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК:

Діагностико-профілактичний інструментарій профілактики насильства серед молодих сімей / укладач А. Я. Парфанович. Тернопіль, 2018. 147 с.

[56]

Програма профілактики сімейного насильства серед молодих пар. Парфанович А. Я.

Інтерактивне заняття. Правові основи забезпечення профілактики насильства у міжстатевих стосунках. Парфанович А. Я.

Лекція. Фізіологічні відмінності схильності до насильницької поведінки в осіб чоловічої і жіночої статі. Ратинська О.М.

Бесіди на тему «Медико-біологічні аспекти сімейного насильства». Парфанович А. Я.

Тренінг. «Маленькі секрети високих стосунків». М. С. Хомів.

Тренінгове заняття. Профілактика сімейного насильства серед молодих пар. Чумак Т. І., Котунович О. Я.

Цикл бесід. Стилі сімейного впливу. Грінчук І. М.

Вебінар. Моральні основи шлюбу, міжстатевих стосунків. Парфанович І. І.

Семинар. Морально-духовний аспект міжстатевого спілкування у профілактиці насильства. Іванюк Т.

Цикл дискусій «Добра половинка».

Відеолекторій. Технології захисту молодих пар від сімейного насильства.

Т. Владиславлюк.

Рольові ігри.

Вирішення проблемних ситуацій.

Конференція «Профілактика сімейного насильства серед молодих пар».

Круглий стіл «Насильство у стосунках молодих сімей як соціальна проблема».

Лекторій для суб'єктів профілактики сімейного насильства.

Індивідуальна карта молодій сім'ї

Соціальні характеристики і вплив оточення на стосунки.

I

Рівень розвитку і мотивація побудови стосунків.

I

Характер проблем.

I

Перспективи розвитку стосунків.

I

Особливості поведінки чоловіка.

I

Особливості поведінки жінки.

I

Результати опитування.

I

Результати анкетування.

I

Результати тестування.

I

Диференціація молодих сімей за рівнем готовності до побудови сімейних стосунків без проявів насильства.

I

Профілактична робота.

I

Повторне діагностування. Анкетування. Тестування.

I

Експертне оцінювання готовності до побудови стосунків без насильства кожної молодій людини.

Диференціація молодих сімей

за рівнем готовності до побудови сімейних стосунків без проявів насильства.

(необхідне підкреслити)

Критичний. Вступили у подружні стосунки не усвідомлено. Матеріальний стан обох з подружжя є хитким. Постійна зайнятість, заклопотаність справами на роботі, поза сім'єю. Мало часу проводять спільно. Небажання реалізувати спільні наміри, відсутність спільних мрій. Часто спалахують конфлікти через дріб'язкові і недріб'язкові речі. Присутній негативний вплив друзів, батьків, оточення. Насторожує можлива зрада другої половинки. Уявлення обох про сім'ю не чіткі. Стосунки дисгармонійні через чвари, непорозуміння, брак життєвого досвіду і нездатність прийняти партнера з його статевими, індивідуальними особливостями, ревності чи недовіру. Неусвідомлений стан перебування у стосунках. Завищені вимоги до сімейного життя. Причина одруження – фінансові вигоди, пристрасть, юнацьке захоплення, незапланована вагітність. Нездатність почути одне одного. Надії та очікування обох чи одного з партнерів не виправдані. Протиріччя в інтересах і намірах. Пара одружуватися не прагне, але є обставини, які змушують до цього. Панує необізнаність з основних правил між статевого спілкування. Виражені різні погляди на життя. Події, явища, інших людей. Відсутні відомості одне про одного. Фінансові проблеми. Небажання одне одному поступатися. Побудова взаємостосунків на основі товариських стосунків, без урахування статевої приналежності, без симпатій.

Проведення часу спільно або відсутнє як таке, або носить меркантильні інтереси. Відсутні вимоги як до шлюбного партнера. Або вимоги є нереалістичними. Несумісність поглядів на життєво важливі питання. Незнання чи нерозуміння перешкод у розвитку стосунків, наслідків насильницьких дій. Спостерігається духовна незрілість обох або одного з партнерів. Стосунки без взаємних зобов'язань. Мають місце різні прояви насильства, різкість, замкнутість одного з партнерів. Перспективи розвитку стосунків різні в обох партнерів. Нездатність обох або одного з партнерів аналізувати свої вчинки. Одностороння або взаємна відсутність терпіння.

Низький. Основною причиною, що спонукало їх до реєстрації шлюбу є спільне проживання. Рішення одружитися виникло спонтанно, непродумано. Конфлікти та непорозуміння через побутові проблеми. Не зовсім сприятливі побутові та матеріальні умови для створення сім'ї. Головним мотивом вступу в шлюб є узаконити свої стосунки. Повсякденні сварки на побутовому рівні та у сфері міжособистісних стосунків. Один з партнерів чи обоє допускають надмірний вплив на їхні стосунки посторонніх осіб. Уявлення про сім'ю варіативні пов'язані значною мірою з соціально-побутовою сферою. Молоді люди залежні від думки оточення. Не глибинне розуміння серйозності шлюбних стосунків. Спостерігається нереальний романтизм стосунків. Недостатнє уявлення про можливі майбутні труднощі та невміння їх долати у конкретних життєвих ситуаціях. Абсолютизація романтичної чи прагматичної сторін шлюбу. Причина одруження – дотримання моральних устоїв суспільства, фінансова підтримка. Кожний із партнерів свої інтереси ставить вище від інтересів іншого. Кожний в парі прагне розвиватися як особистість, а стосунки є дружніми. Неузгодженість інтересів, намірів. Народження дітей не є ціллю створення сім'ї. Фінансові труднощі. Утримання за кошти батьків. Взаємовигідні домовленості. Завищені вимоги партнерів. Нездатність прийняти особистісні якості партнера. У стосунках найчастіше виникають проблеми розбіжності поглядів. Основні плани пов'язані з побудовою кар'єри, соціального становлення. Насторожують прояви недовіри, що може призвести і до припинення стосунків. Вважають, що повинні бути разом, навіть не розуміючи один одного. Період перебування разом нетривалий, багато не з'ясованого, відсутні спільні переживання. Шлюб укладено з розрахунку. Мають місце непорозуміння, коли важко прийняти спільне рішення. Замовчування проблем. Надмірний акцент на кар'єру і професійне зростання, коли шлюбні відносини не приймаються до уваги. Несформовані правильні уявлення про сім'ю. стосунки, ставлення до партнера. Впертість чи емоційність одного з партнерів. Має місце прояв одного з видів насильства. Друзі та рідні мають як позитивний, так і негативний вплив.

Середній. Шлюб укладено через пропозицію одного з партнерів та при погодженні іншого. Володіють достатньою кількістю інформації одне про одного. Основні проблеми фінансового характеру. Іноді виникають непорозуміння і сварки на побутовому рівні. Ніхто з оточення не має впливу на стосунки. Пара прийшла до рішення одружитися через тривалий період часу, проживши певний час разом. Молоді люди серйозно поставились до вибору партнера. Відносно стабільне фінансове становище. На стосунки пари мають вплив друзі та батьки. Перспективами стосунків бачать народження дітей. Тривалий період проживання разом дав змогу переконатися у правильності вибору партнера. Є чітке усвідомлення, які риси та якості партнера найбільш доцільні для подружнього життя, що найбільше заважає шлюбним почуттям і стосункам, що потрібно для гармонійного між статевого спілкування, враховуються психологічні особливості статей. Найчастіше виникають проблеми у стосунках з батьками партнерів, оскільки батьки здійснюють неоднозначний вплив на подружжя. Причина одруження – пристрасне кохання, вплив батьків, оточення. Є підтримка одне одного. Проте життєві цілі мають деякі розбіжності. Сварки є, але тривають недовго і виникають із незначних проблем. Сім'я функціонує за кошти батьків і за власні кошти. Ставлення одного з партнерів без особливих почуттів, але на основі поваги й симпатії. Перебування поруч комфортне. Проблеми мають частковий

характер: виникають, проте спокійно вирішуються і на них увага довго не акцентується. Перспективи – лише виховання дітей. Можливі іноді прояви вербальної агресії. Обмаль часу для спільного проведення.

Високий. Рішення одружитися є виваженим, усвідомленим кроком. Вважають, що зрада та насильство є неприпустимими. Присутнє бажання постійно бути з партнером, народжувати та рости спільних дітей. Нічого у їхніх стосунках не насторожує. Бачать перспективи розвитку стосунків. Присутня турбота про атмосферу любові та розуміння у стосунках. Вступ у шлюб відбувся на основні щирих почуттів одне до одного. Стосунки є самостійними і незалежними. Причина одруження – свідомий вибір партнера на основі глибоких почуттів. Основні переживання: щоб несприятливі умови проживання не вплинули на стосунки, на майбутні плани. Інтереси і наміри побудовані на спільних думках і позиціях. Прагнуть до вдосконалення та спільно йти до поставлених цілей і намірів. Високий рівень бажання допомогти коханій людині, взяти на себе відповідальність за життя й самопочуття партнера. Намагаються побудувати власний шлях сімейного розвитку. Бажання постійно бути разом, проводити вільний час, враховувати наміри партнера, рівень автономії кожного. Кохання взаємне і повне взаєморозуміння. Є острах, щоб у майбутньому не виникла недовіра через втручання оточення, розлучення з коханою людиною. Впевнені, що впораються з життєвими труднощами й перешкодами. Готові до нового рівня стосунків. Добровільне прийняття обмежень особистої свободи та прийняття щоденних турбот про членів сім'ї.

Довідки про впровадження результатів експериментального дослідження

ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ УПРАВЛІННЯ СІМ'Ї ТА МОЛОДІ

вул. М.Грушевського, 8, м. Тернопіль, 46021, тел.: (0352) 52 31 84, 23 59 77, факс: 52-25-70
E-mail: ternopilmolod@ukr.net Web: www.usm.te.gov.ua Код згідно з ЄДРПОУ 40394092

02.09.2019 № 01.01-16/392 На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Парфановича Андрія Ярославовича на тему
«Соціально-педагогічні умови профілактики насильства у молодих сім'ях»

Дослідження Парфановича А.Я. спрямоване на розробку та експериментальне обґрунтування соціально-педагогічних умов профілактики сімейного насильства серед молодих пар на основі дії регіональної програми «Програма профілактики сімейного насильства серед молодих пар на 2015 – 2018 роки) і заходів на її реалізацію протягом цього періоду.

Співпраця здійснювалася на основі договорів:

- департаменту соціального захисту населення Херсонської обласної державної адміністрації;
- департамент соціального захисту населення Закарпатської обласної державної адміністрації;
- департамент соціального захисту населення Хмельницької обласної державної адміністрації,
- управління сім'ї та молоді Тернопільської обласної державної адміністрації.

У Тернопільській області робота здійснювалася на виконання завдань у межах договору між управлінням сім'ї та молоді Тернопільської обласної державної адміністрації та Тернопільським національним педагогічним університетом імені Володимира Гнатюка від 24 грудня 2015 року. З метою проведення експериментального дослідження управлінням сім'ї та молоді Тернопільської обласної державної адміністрації надіслано лист керівникам структурних підрозділів у справах сім'ї та молоді райдержадміністрацій від 14.03.2016 року №01-06/177 щодо реалізації програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар на 2015-2018 роки. Акцент в експериментальному дослідженню було зроблено у Чортківському, Гусятинському районах.

Управління сім'ї та молоді Тернопільської облдержадміністрації
№ 01.01-16/392 від 02.09.2019

Сертифікат 20B4E4ED0D30998C0400000C5DB1E00324F6600
Підписувач Чорний Ігор Володимирович
Дійсний з 03.08.2018 0:00:00 по 03.08.2020 0:00:00

Матеріали пройшли апробацію в межах діяльності, передбаченої на реалізацію цієї програми. Так, на виконання поставлених завдань з ініціативи лабораторії діагностики і профілактики девіантної поведінки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, управління сім'ї та молоді Тернопільської обласної державної адміністрації, Центру Щасливого Батьківства та Материнства, Тернопільського міського жіночого клубу «Відродження нації» інших соціальних структур розроблено й впроваджено у практичну діяльність заходи профілактики сімейного насильства серед молодих пар.

Робота здійснювалася у рамках договорів про співпрацю з установами, закладами, організаціями Тернопільської області, а саме: служби у справах дітей Тернопільської обласної державної адміністрації (договір від 24 грудня 2015 року); управління освіти і науки Тернопільської обласної державної адміністрації (від 11 січня 2015 року); Головне територіальне управління юстиції у Тернопільській області (договір від 20 січня 2016 року) та ін.

Основна цільова аудиторія і дії програми – молоді люди віком від 18 до 35 років, які вступають, або вступили у подружні стосунки. метою профілактики у шлюбному житті фізичного, психологічного, сексуального та економічного насильства:

- дівчата і хлопці, які зустрічаються;
- молоді пари у період підготовки до шлюбу;
- одружені молоді пари.

Залучення осіб цільової групи проводилося за допомогою організації заходів інформаційно-просвітницького, консультативно-роз'яснювального характеру, індивідуальної роботи з ними психологів, священиків, юристів, лікарів, соціальних працівників, соціальних педагогів, проведення групових заходів (лекцій, роз'яснювальних бесід, корекційних, тренінгових занять, вирішення проблемних ситуацій). Реалізація завдань програми відбулася за сприяння Комісії у справах сім'ї Української греко-католицької церкви з виїзним режимом суб'єктів профілактичної роботи за умови попередньої домовленості й узгодженості про місце, час, характер заходу, а також із відповідним соціально-організаційним, науково-методичним забезпеченням діяльності спеціалістів.

На виконання поставлених завдань видано навчально-методичний посібник «Діагностико-профілактичний інструментарій профілактики насильства серед молодих сімей [Грінчук І. М., Парфанович А. Я., Ратинська О. М., Хомів М. С. та ін.] / укл. І. І. Парфанович, А. Я. Парфанович. – Тернопіль : Вектор, 2018. – 147 с.; розроблено та апробовано «Методичні рекомендації з профілактики насильницької і віктимної поведінки членів сімей [Т. Владиславлюк, А. Парфанович, І. Сухожак та ін.]: укл. Т. Замойський, Г. Кармазь / за заг. ред. Парфанович І. І. – Тернопіль : відділ сім'ї та молоді, 2018. – 76 с.; видано 7 статей у фахових виданнях; взято участь у науково-практичних конференціях різного рангу з поданням тез і матеріалів для видання.

Експериментальним дослідженням у Тернопільській області охоплено понад 350 молодих людей, серед яких проведено профілактичну роботу з питань запобігання і подолання сімейного насильства.

Результати проведеного дослідження дають змогу зробити висновок, що запропоновані Парфановичем А. Я. підходи для забезпечення результативності профілактики насильства серед молодих пар сприяють удосконаленню змісту, форм і методів діагностики, підвищенню якості профілактичного процесу і можуть бути рекомендовані для впровадження у діяльності соціальних структур.

Начальник управління

Ігор ЧОРНИЙ

Оксана Шуль 52 25 70

УКРАЇНА

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Вул. Володимирська, 109, м. Хмельницький, 29000
 тел. (0382) 65-68-79, факс: 79-57-83

Код ЄДРПОУ 25921623
 E-mail: depsz@hmsoczahist.adm-km.gov.ua

17.10.2019 № 03.02 – 5916

Тернопільський національний
 педагогічний університет
 ім. В. Гнатюка

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 Парфановича Андрія Ярославовича на тему:
 «Соціально-педагогічні умови профілактики насильства у молодих сім'ях»**

Органами та установами, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї є: спеціально уповноважені органи виконавчої влади; правоохоронні органи; органи опіки і піклування; кризові центри; центри медико-соціальної реабілітації жертв насилля (за Законом України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 р.).

На виконання поставлених завдань з ініціативи Лабораторії діагностики і профілактики девіантної поведінки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Департаменту сім'ї, молоді, фізичної культури та спорту Тернопільської обласної державної адміністрації, Центру Щасливого Батьківства й материнства, інших соціальних структур розроблено й впроваджено у практичну діяльність Програму профілактики сімейного насильства серед молодих пар (2015 – 2018 рр.). Поступово програму впроваджено в Закарпатській, Хмельницькій, Херсонській областях.

У Хмельницькій області робота здійснювалася на виконання завдань у межах договору між Департаментом соціального захисту населення Хмельницької обласної державної адміністрації та Тернопільським національним педагогічним університетом імені Володимира Гнатюка від 25 грудня 2015 року. На проведення експериментального дослідження керівникам структурних підрозділів, начальникам управлінь соціального захисту населення Деражнянської райдержадміністрації, Хмельницького, Староконстантинівського, Шепетівського міськвиконкому, директору Департаменту соціального захисту населення Кам'янець-Подільської міської ради надіслано лист №03.02 - 6306 від 12.09.2016 року.

Додатково надіслано програму і заходи на її виконання, а також методичні матеріали для проведення експериментального дослідження (навчально-методичний посібник, матеріали роботи за різними напрямками профілактики насильства у молодих сім'ях: «Діагностико-профілактичний інструментарій профілактики насильства серед молодих сімей»; «Методичні рекомендації з

профілактики насильницької і віктимної поведінки членів сімей»). Зараз удосконалюються проведені тренінгові заняття, семінари.

Оскільки 2019 рік – рік завершення роботи за Програмою профілактики сімейного насильства серед молодих пар і завершення роботи за визначеною темою дослідження лабораторії, тому здійснено у цьому році аналіз й узагальнення діяльності протягом всіх етапів (2015–2018 рр.), що охоплювало:

- *початковий етап дії програми:* розробка проекту; вибір партнерів та визначення їх функціональних повноважень у межах дії проекту; соціально-організаційне забезпечення реалізації заходів діагностики; визначення конкретної цільової групи з профілактики сімейного насильства серед молодих пар: за віком, мотивацією до співпраці, спрямуванням розвитку особистості, соціально-психологічним станом; на основі диференційованого підходу визначалися групи, на які було спрямовувано соціально-організаційний, психолого-педагогічний вплив; встановлення критеріїв ефективності проведеної роботи (рівень знань молоді про насильство в сім'ї; ставлення до шлюбу, проявів різних видів насильства; мотивація та готовність до налагодження сімейних стосунків без проявів насильства. Інструментарій: анкети, опитувальники, інтерв'ю, спеціалізовані діагностичні методики.

- *проміжні етапи дії програми:* реалізація плану і заходів згідно програми з конкретними цільовими групами з використанням профілактичних форм і методів роботи; проведення моніторингу, спостереження, анкетування щодо знань молодих пар, їх ставлення до сім'ї, навиків до побудови сімейних стосунків без застосування насильства; систематичне й комплексне залучення фахівців до профілактичної роботи з молодими парами; соціально-організаційна співпраця, методично - просвітницьке забезпечення фахівців, залучених до профілактики сімейного насильства серед молодих пар.

- *завершальний етап дії програми:* аналіз проведеної роботи на основі повторно використаного діагностичного інструментарію; експертна оцінка результатів проведеної роботи на основі вивчення думки провідних фахівців, людей, які мають безпосередній контакт із молодими парами; визначення ефективності проведеної роботи, вимірювання кількісних і якісних показників досягнутих результатів.

Програма профілактики насильства серед молодих пар виконана у повному обсязі та виявилася успішним результатом розробленого і проведеного експериментального дослідження. Це підтверджено експертною оцінкою провідних фахівців соціальних структур, опитуванням й тестуванням молодих людей на предмет знань і вмінь профілактики насильства у міжстатевих сімейних стосунках.

Результати дослідження дають змогу рекомендувати розроблений науково-методичний та практичний підхід у діяльність інших соціальних структур різного рівня підпорядкування.

Директор Департаменту

Світлана ЛУКОМСЬКА

ХЕРСОНСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ
 вул. К. Маркса, 13-а, м. Херсон, 73000, тел./факс (0552) 26-18-12, тел. 22 54 37,
 e-mail: dp-soczah@khoda.gov.ua Код ЄДРПОУ 03198111

16.09.2019 № 2 – 300 – 82/9
 На № 2 – 300 – 82/9 від 07.10.2016

Тернопільський національний
 педагогічний університет
 ім. В. Гнатюка

Про надання інформації

У зв'язку із закінченням терміну дії угоди про співпрацю між Департаментом та Тернопільським національним педагогічним університетом імені Володимира Гнатюка від 5 вересня 2016 року надаємо інформацію про впровадження в області програми профілактики сімейного насильства серед молодих пар (2016 – 2018 рр.).

Заходи програми стосувалися профілактики фізичного, психологічного, сексуального, економічного насильства серед молодих людей, які вступають або вступили у подружні стосунки.

Програма охоплювала напрямки: діагностика сімейного насильства як суспільного феномену; виявлення знань молоді про шлюб, сімейне насильство, профілактику сімейного насильства; визначення інституційного, організаційного забезпечення, діагностико-профілактичного інструментарію та виявлення умов ефективного впровадження заходів проекту; створення та визначення функціональних повноважень осередків профілактики насильства серед молодих пар; залучення органів державної виконавчої влади і місцевого самоврядування, громадських, релігійних, наукових соціальних структур до роботи з молодими парами для побудови сімейних стосунків без насильства; здійснення просвітницької, інформаційної, консультативної роботи з молодими парами соціальних працівників, педагогів, юристів, медиків, священиків, науковців; вироблення висновків, перспектив діяльності.

Діагностико-профілактичний інструментарій, рекомендований та розроблений для виконання заходів у межах програми використано у повному обсязі.

Впровадження програми та заходів на її реалізацію протягом зазначеного періоду сприяли удосконаленню змісту, форм і методів діагностики, підвищенню якості профілактичного процесу, що свідчить про їх ефективність та актуальність.

Заступник директора Департаменту

Погорілий Ігор Іванович
 49 60 80

В.РИЛЬСЬКА

ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

вул.Тургенєва, 8, м. Ужгород, 88003, тел.: (0312) 61-46-31; 63-10-31; факс 61-25-05,
e-mail:depsoc@carpathia.gov.ua, код ЄДРПОУ 03192974

08.10.19 № 3671/032-10 На № _____ від _____

Тернопільський національний
педагогічний університет імені
Володимира Гнатюка

Відповідно до договору про співпрацю між департаментом соціального захисту населення облдержадміністрації і Тернопільським національним педагогічним університетом імені Володимира Гнатюка від 15.02.2016 року департамент соціального захисту населення облдержадміністрації інформує про наступне.

В області реалізується Регіональна програма сімейної, демографічної, гендерної політики, попередження насильства в сім'ї та протидії торгівлі людьми на 2016–2020 роки, затверджена рішенням обласної ради від 5 січня 2016 року №128 (зі змінами). Одним із пріоритетних напрямів роботи департаменту є реалізація заходів з попередження та протидії домашньому насильству. В рамках виконання програми департаментом постійно проводяться різнопланові заходи, до яких залучаються громадські організації області, структурні підрозділи облдержадміністрації, сім'ї тощо. Зокрема, Центром гендерної освіти при Ужгородському національному університеті з вересня 2011 року функціонує Школа підготовки до шлюбу. Метою діяльності Школи є надання інформаційної, консультаційної та навчально-просвітницької підтримки для дівчат та юнаків, а також молодих пар (заручених, наречених), що бажають вступити до шлюбу та утворити сім'ю. У лютому 2019 року відбувся сьомий випуск (23 особи – 6 пар, 7 дівчат та 4 хлопців) Школи підготовки до шлюбу. Викладання у Школі проводять психологи, медики, соціологи та юристи. Навчання безкоштовне. Програма навчання розрахована на 10 занять (по 2 заняття на тиждень).

Протягом навчання слухачки та слухачі Школи мають можливість:

1. краще пізнати своїх партнерів та пройти навчання з визначення подружньої сумісності;

2. обговорити і обдумати основні теми, які стосуються природи і сутності подружжя та родинного життя;
3. побачити і визначити роль та значення сім'ї й родини у власному житті;
4. осмислити значення народження дитини для подружжя;
5. оволодіти знаннями та навичками з досягнення гармонії у сімейних стосунках, запобігання насильства в сім'ї через:
 - психологічну підготовку пари до одруження;
 - усвідомлення парою своїх подружніх ролей, побудова партнерської моделі стосунків;
 - психологічну підготовку подружжя до пологів дружини;
 - усвідомлення чоловіками важливості ролі батька у житті дитини на всіх його етапах;
 - допомога подружжю у подоланні труднощів пов'язаних з появою нового члена сім'ї та розстановка нових пріоритетів;
 - розуміння того, як стосунки з дитиною можуть створити нові виміри і глибину життя для обох батьків;
6. з'ясувати відповіді на найбільш хвилюючі та важливі питання щодо майбутнього спільного подружнього життя, спільного облаштування побуту, зачаття, народження та виховання дітей тощо.

Протягом березня-квітня 2019 року проведено соціологічне опитування „Шлюбно-сімейні установки студентської молоді”. Метою дослідження – з'ясувати шлюбно-сімейні установки сучасних дівчат та юнаків – студенток та студентів вищих навчальних закладів Закарпатської області. В опитуванні взяли участь 400 осіб. За результатами дослідження, свою готовність до різних аспектів шлюбно-сімейного життя студентки та студентки оцінюють наступним чином:

Аспект сімейного життя	Середня самооцінка (з 10 балів)
Виховання дітей	4,2
Взаємини з шлюбним партнером	7,8
Інтимні стосунки	9,3
Самостійне ведення домашнього господарства	7,1
Розподіл сімейного бюджету	7,2

Цікавими є відповіді й на інші питання, наприклад: близько 81% дівчат-студенток своє найближче майбутнє пов'язують із заміжжям, розраховуючи (89%) на матеріальну допомогу батьків. Понад 64% юнаків та дівчат оцінюють можливість мати добрий заробіток, весело проводити вільний час як вищі життєві цінності у порівнянні з можливістю мати гарну сім'ю, бути щасливим у батьківстві.

На питання „Чи згодні Ви з тим, що якщо чоловік робить кар'єру, то дружина повинна створювати йому для цього умови?” переважна більшість респондентів – студенти 4-5 курсів ВНЗ Закарпатської області (74%) згодні з цим твердженням. У той же час лише 11% юнаків і 19% дівчат вважають, що

якщо дружина робить кар'єру, то чоловік повинен створювати їй умови. Ще 38,8 % допускають таку можливість, а 24 % опитаних вважають, що цього робити не варто.

Працівники Центру гендерної освіти є співучасниками та організаторами інших заходів, спрямованих на попередження та протидію насильству. Зокрема, щорічна акція „16 днів проти насильства” відбувається за обов'язкової їх участі.

Заступник директора департаменту

Наталія ОМЕЛЯНЮК

Оксана ПАГУЛИЧ
(0312) 630159

Рестраційна картка науково-дослідної роботи

РЕЄСТРАЦІЙНА КАРТКА НДР І ДКР (РК)

5436. Державний реєстраційний номер <u>0114 U 003076</u>	5256. Особливі позначки <u>5</u>
5517. Реєстраційний номер, що змінюється	7209. Статус виконавця <u>17</u>
5418. №, дата супровідного листа <u>127-33/03 27.01.14</u>	
7146. Підстави для проведення роботи НДР (ДКР) <u>43</u>	7021. Шифр роботи <u>ППФ-10</u>
7210. Державний реєстраційний номер роботи НДР (ДКР) головного виконавця	

ВІДОМОСТІ ПРО ВИКОНАВЦЯ

2457. Код за ЄДРПОУ (ідентифікаційний номер) <u>02125544</u>	
2151. Повне найменування юридичної особи (або П.І.Б.) 1. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка 2. Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка 3. Volodymyr Gnatyuk Ternopil National Pedagogical University	
2358. Скорочене найменування юридичної особи <u>ТНПУ імені В. Гнатюка</u>	
2655. Місцезнаходження	<u>46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2</u>
2934. Телефон / Факс	<u>(0352)43-57-97</u>
2394. E-mail /WWW	<u>nds@tnpu.edu.ua</u>
1332. Відомча підпорядкованість <u>Міністерство освіти і науки України</u>	
1133. Сектор науки	<u>ВУЗ</u>
2142. Співвиконавці	

ВІДОМОСТІ ПРО ЗАМОВНИКА

2458. Код за ЄДРПОУ (ідентифікаційний номер) <u>02125544</u>	
2152. Повне найменування юридичної особи (або П.І.Б.) <u>Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка</u>	
2656. Місцезнаходження	<u>46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2</u>
2935. Телефон / Факс	<u>(0352)43-57-97</u>
2395. E-mail /WWW	<u>nds@tnpu.edu.ua</u>

ДЖЕРЕЛА, НАПРЯМИ ТА ОБСЯГИ ФІНАНСУВАННЯ НДР (ДКР)

7700. КПКВК	
7201. Напрямок фінансування	<u>2.1</u>
7023. Назва ДЦП	
7022. Код ДЦП	

Код джерела фінансування	Загальний обсяг фінансування, тис.грн.	у тому числі за роками				
		2014	2015	2016	2017	2018
7704	5,0	1	1	1	1	1

ТЕРМІНИ ВИКОНАННЯ РОБОТИ

7353. Початок	<u>01.14</u>
7362. Закінчення	<u>12.18</u>

9036. Порядковий №; початок та закінчення етапу; вид звітного документа з НДР (ДКР); назва етапу

1. 01.14, 12.18, 91, Теорія і практика профілактичної роботи з попередження і подолання девіантної поведінки неповнолітніх.

ОСНОВНІ ВІДОМОСТІ ПРО НДР (ДКР)

9027. Назва НДР (ДКР) (1- українською мовою, 2 - російською мовою, 3 - англійською мовою)

1. Теорія і практика профілактичної роботи з попередження і подолання девіантної поведінки неповнолітніх.
2. Теория и практика профилактической работы предупреждения и преодоления девиантного поведения несовершеннолетних.
3. The theory and practice of the preventive measures of the deviantic teenagers behavior precautions and overcoming

9126. Мета НДР (ДКР)

Визначення детермінант девіантної поведінки неповнолітніх та науково-методологічних, соціально-організаційних, психолого-педагогічних основ здійснення профілактичної роботи.

7199. Пріоритетний напрям 1

7191. Вид НДР (ДКР) 39

9153. Очікувані результати 006

9155. Галузь застосування

Педагогіка

9156. Експертний висновок

ЗАКЛЮЧНІ ВІДОМОСТІ

5634. Індекс УДК

364.044.43

5616. Коди тематичних рубрик

78.75.91.05

6111. Керівник юридичної особи

Кравець Володимир петрович

(прізвище, ім'я, по батькові)

6210. Науковий ступінь, вчене звання керівника юридичної особи

д. пед. наук, професор, академік

Підпис

М.П.

6120. Керівник роботи

(1 - українською мовою, 2 - російською мовою, 3 - англійською мовою)
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Кравець Володимир Петрович

2. Кравець Володимир Петрович

3. Volodymyr Kravets

6228. Науковий ступінь, вчене звання керівника роботи

д. пед. наук, професор

Підпис

6141. Відповідальний за підготовку реєстраційних документів

Телефон (0352)43-57-97

Кормило Наталія Вікторівна

Підпис

(прізвище, ім'я, по батькові)

6140. Керівник відділу УкрІНТЕІ

Піщаль Е. Й.

Підпис

(прізвище, ім'я, по батькові)

6142. Реєстратор

Підпис

М.П.

(прізвище, ім'я, по батькові)

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. **Парфанович А. Я.** Актуальність профілактики сімейного насильства серед молодих пар. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. Серія: Педагогічні науки. Миколаїв, 2016. № 3. С. 159–163.
2. **Парфанович А. Я.** Історичні умови розвитку та соціальні характеристики міжстатевих стосунків молоді. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2017. Вип. 2. С. 172–176.
3. **Парфанович А. Я.** Соціально-культурні детермінанти сімейного насильства та їх урахування у побудові стосунків молодої пари. *Людознавчі студії*. Педагогіка. Дрогобич, 2017. Вип. 5. С. 137–145.
4. **Парфанович А. Я.** Основні характеристики сучасної сім'ї як орієнтири для побудови подружніх стосунків молодими парами. *ScienceRise. Pedagogical Education*. 2017. № 5. С. 4–8.
5. **Парфанович А. Я.** Порухення міжособистісної комунікації у стосунках молодої пари як передумова проявів сімейного насильства. *Науковий вісник Кременецького обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка*. Серія: Педагогіка. Кременець, 2018. Вип. 9. С. 98–106.
6. **Парфанович А. Я., Караман О. Л.** Ризики виникнення насильства у стосунках молодих пар, які перебувають у громадянському шлюбі. *Вісник науки та освіти*. Серія «Педагогіка». 2023. № 2(8). С. 500–513.
7. **Парфанович А. Я., Олексюк Н. С.** Теоретично-емпіричний аналіз детермінації сімейного насильства серед молодих пар. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 31, т. 2. С. 122–126.
8. **Парфанович А. Я., Парфанович І. І.** Сімейне насильство стосовно людей похилого віку як суспільна і сімейна проблема. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич, 2020. Вип. 28, т. 3. С. 176–182.

Статті в періодичних виданнях зарубіжних країн:

9. **Parfanovich I. I. Parfanovich A. YA.** Addressing Domestic Abuse and Violence via a Non-Formal Environment Seen as a Pedagogical Tool at University. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*. 2020. Vol. 19, No 4.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

10. **Парфанович А. Я.** Вплив статево-гендерних стереотипів на формування і прояви сімейного насильства. *Актуальні дослідження в соціальній сфері: матеріали Дев'ятої Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2017 р.) / гол. ред. В. В. Корнещук. Одеса: Бондаренко М. О., 2017. С. 131–133.*

11. **Парфанович А. Я.** Актуальні напрями змісту профілактики насильства у молодих сім'ях. *Формування цінностей особистості: європейський вектор і національний контекст: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дрогобич, 26–27 жовт. 2017 р.) / за заг. ред. М. Чепіль. Дрогобич: ДДПУ ім. Івана Франка, 2017. С. 208–212.*

12. **Парфанович А. Я.** Детермінанти насильства у тенденціях молодих сімей. *Соціальна робота: виклики сьогодення: зб. наук. праць за матеріалами VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 17–18 трав. 2017 р.) / за заг. ред. В. А. Поліщук та ін. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2017. С. 82–86.*

13. **Парфанович А. Я.** Агресивність як механізм виникнення насильства у стосунках молодих сімей. *Професійна педагогіка і андрагогіка актуальні питання, досягнення та інновації: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 20–21 листоп. 2017 р.) / за ред. О. О. Лаврентьєвої, Т. М. Мішеніної. Кривий Ріг, 2017. С. 134–137.*

14. **Парфанович А.** Індивідуальна робота з молодими парами у побудові сімейних стосунків без насильства. *Актуальні проблеми сучасної соціології і соціальної роботи та професійної підготовки фахівців: антидискримінаційна теорія і практика: матеріали доп. та повідомл.*

Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 14 верес. 2018 р.) / за ред. І. В. Козубовської, Ф. Ф. Шандора. Ужгород, 2018. С. 72–73.

15. **Парфанович А. Я.** Відмінність характеру регулювання дозвіллевої сфери між членами сім'ї та психологічного насильства. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи / ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький. Конін; Ужгород; Київ; Херсон: Посвіт, 2020. Т. 8: Діалог у розвитку науки та освіти. С. 161–164.*

16. **Парфанович А. Я.** Програмна діяльність як забезпечення синергетичного підходу до вирішення проблеми. *II Міжнар. наук.-практ. конф. "Modern science: problems and innovations" (3–5 травня 2020 р.). Стокгольм, 2020. С. 589–592.*

17. Сімейне насильство: сутність і профілактика : навч.-метод. посіб. / уклад.: І. І. Парфанович, **А. Я. Парфанович**. Тернопіль: Вектор, 2016. 60 с.

18. Діагностико-профілактичний інструментарій профілактики насильства серед молодих сімей: навч.-метод. посіб. / О. М. Ратинська, **А. Я. Парфанович**, М. С. Хомів та ін. Тернопіль: Вектор, 2018. 147 с.

19. Методичні рекомендації з профілактики насильницької і віктимної поведінки членів сімей / Т. Владиславлюк, **А. Парфанович**, І. Сухожак. Тернопіль: Відділ у справах сім'ї та молоді, 2018. 76 с.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

20. **Парфанович А. Я.** Насильство чоловіків стосовно жінок як соціальна і сімейна проблема. *Актуальні проблеми соціальної роботи і підготовки фахівців: сучасні тенденції: матеріали доповідей та повідомлень Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 25 верес. 2015 р.) / за ред. І. В. Козубовської. Ужгород, 2015. С. 63–65.*

21. **Parfanovich A. Y.** The characteristic of youths views on professional career. *Social Work and Education. Ternopil ; Aberdeen, 2016. Vol. 3, No 2. P. 34–42.*

22. **Парфанович А. Я.** Заручини як обряд в українській культурі і етап дошлюбних стосунків молодої пари. *Актуальні наукові дослідження в сучасному світі: матеріали XXIV Межнар. наук. конф. (м. Переяслав-Хмельницький, 26–27 квітня. 2017 р.).* Переяслав-Хмельницький, 2017. Вип. 4 (24), ч. 1. С. 170–176.

23. **Parfanovych A.** Specific descriptions of violence in of young family relations. *Social Work and Education.* 2017. Vol 4, No 1. P. 22–33.

24. **Парфанович А. Я.** Психолого-педагогічне вивчення молодих сімей у процесі профілактики проявів насильства. *Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка : зб. наук. ст.: у 2 ч. / за заг. ред. О. В. Зосименко.* Суми: Цьома С. П., 2017. Ч. 2. С. 132–137.

25. **Парфанович А. Я.** Сімейне насильство стосовно чоловіків у суспільних реаліях. *Advances of science: Proceedings of articles the international scientific conference (Czech Republic, Karlovy Vary – Ukraine, Kyiv, 28 September 2018) / Editors prof. L. N. Katjuhin et al.* Kyiv: MCNIP, 2018. P. 1845–1852.

26. **Парфанович А. Я.** Диференціація ставлення до сімейного насильства різних груп молодих пар. *Українська освіта в умовах інтегрування в європейський простір: зб. наук. праць / за ред. О. Карпенко.* Дрогобич: ДДПУ ім. Івана Франка, 2019. С. 196–204.